

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

احکام غز

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

احكام خمس

نويسنده:

اداره پاسخ گويي به سوالات ديني آستان قدس رضوي

ناشر چاپي:

معاونت فرهنگي آستان قدس رضوي

ناشر ديجيتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۷	احکام خمس
۲۷	مشخصات کتاب
۲۷	فهرست
۵۵	مقدمه
۵۵	تعریف
۵۵	در لغت:
۵۵	در اصطلاح:
۵۶	جایگاه خمس
۵۶	خمس در قرآن
۵۸	خمس در روایات
۵۸	برخی از روایات اهل سنت
۵۹	حکم خمس در مذاهب اربعه
۵۹	برخی از روایات مکتب اهل البیت علیهم السلام
۶۰	آثار و برکات خمس در روایات
۶۲	عواقب نپرداختن خمس در روایات
۶۲	روایات باب تحلیل
۶۳	پاسخ آیت الله مکارم به أدله تحلیل
۶۷	تحصل مما ذکرنا
۶۷	حکم خمس و مالیات
۶۷	پیشینه أخذ مالیات در اسلام
۶۸	مالیات جایگزین خمس نیست
۶۸	آیا مالیات در نظام اسلامی جایگزین خمس نمی شود؟
۶۹	فصل اول: حکم خمس و مسائل سال خمسی

- ۶۹ مبحث: اول حکم خمس
- ۶۹ بیان اجمالی حکم خمس -
- ۶۹ بر چه افرادی واجب است خمس اموالشان را بدهند؟
- ۶۹ تعلق خمس بر عین یا بر ذمه
- ۶۹ اشاره
- ۶۹ آیا خمس به عین اموال تعلق میگیرد یا به ذمه صاحبان اموال؟
- ۶۹ عدم تعلق مجدد خمس به مال مخمس
- ۶۹ آیا مالی که خمس آن پرداخت شده است دوباره سال بعد باید خمس آن پرداخت شود؟
- ۶۹ حکم خمس افراد نابالغ
- ۷۰ الف) منافع کسب نابالغ
- ۷۰ اشاره
- ۷۰ حکم خمس منافع کسب نابالغ چیست؟
- ۷۰ ب) سایر اموال نابالغ (معدن گنج، غوص مال مخلوط به حرام)
- ۷۱ زمان وجوب خمس به اموال نابالغ
- ۷۱ جواز پرداخت خمس نابالغ توسط ولی
- ۷۱ حکم خمس اموال مجنون
- ۷۱ مجنون
- ۷۱ اگر مجنون مالی به دست آورد حکم خمس آن چیست؟
- ۷۲ الزام
- ۷۲ آیا خمس به فردی که در حد شدید الزام دارد واجب است؟
- ۷۲ سفیه
- ۷۲ حکم خمس بر اشخاص حقوقی
- ۷۲ خمس ثلث و درآمدهای آن
- ۷۳ خمس اموال کافر بعد از اسلام
- ۷۳ خمس اموال مرتد
- ۷۴ مبحث دوم: اشتراط قصد قربت در خمس

۷۴	اشاره
۷۴	ریا کردن در پرداخت خمس
۷۴	پرداخت احتیاطی خمس
۷۴	حکم پرداخت خمس
۷۴	الف) از مال خودش
۷۵	ب) از مال مدیون به خمس (بدون اذن او)
۷۶	مبحث سوم: سال خمسی
۷۶	اشاره
۷۶	ضرورت داشتن سال خمسی (در ارباح مکاسب)
۷۶	ضرورت داشتن سال خمسی در دیگر اموال (غیر ارباح مکاسب)
۷۶	ابتدای سال خمسی
۷۶	اشاره
۷۷	الف. افراد شاغل
۷۷	اشاره
۷۷	حقوق بگیر
۷۷	پرداخت اجرت به صورت مدت دار (چک)
۷۷	سال خمسی نسبت به دوره‌ی آموزشی کارمندان
۷۸	کاسب و تاجر
۷۸	تولیدی‌ها و ساخت و سازها
۷۸	کشاورز و باغ دار
۷۹	عدم تغییر سال خمسی با تغییر زمان برداشت در سالهای دیگر
۷۹	جواز تغییر سال خمسی به تاریخ حصول اولین درآمد در سال جدید
۷۹	ملاحظه نصاب زکات بعد از محاسبه خمس در صورت تعلق هر دو
۸۰	دامدار
۸۱	ب. افراد غیر شاغل
۸۱	اشاره

- سال خمسی جوانان مجرد ۸۱
- تعیین سال به شمسی یا قمری ۸۱
- تخیر بدوی یا استمراری؟ ۸۲
- حکم تعیین سال مالی مشترک برای زن و شوهر ۸۲
- حکم تعیین سال جداگانه برای هر مال ۸۲
- اشاره ۸۲
- الف) افراد شاغل ۸۲
۱. یک شغله ۸۲
۲. چند شغله ۸۲
- ب) افراد غیر شاغل ۸۳
- ملاک شاغل بودن ۸۳
- ملاک شاغل بودن چیست؟ ۸۳
- زن خانه دار و بچه ها ۸۴
- شک در شاغل محسوب شدن ۸۴
- جواز پرداخت خمس اموال در بین سال ۸۴
- انتهای سال خمسی ۸۴
- الف) برای افراد شاغل ۸۴
- ب) برای افراد غیر شاغل ۸۵
- حکم شک در گذشتن سال خمسی بر مال ۸۵
- الف) مال موجود ۸۵
- ب) مشتبه شدن مالی که بر آن سال گذشته ۸۶
- ج) مالی که در نیاز زندگی مصرف شده و نمیداند قبل سال بوده یا بعد از آن ۸۶
- تقارن حقوق با سال خمسی ۸۶
- فوت مکلف و سال خمسی ۸۷
- کسر هزینه های کفن و دفن ۸۷
- تغییر سال خمسی ۸۸

- ۸۸ اشاره
- ۸۹ جواز تغییر سال خمسی به تاریخ حصول اولین درآمد در سال جدید
- ۸۹ حکم تغییر شغل و سال خمسی
- ۸۹ خلل به سال خمسی
- ۸۹ کسانی که مدت‌ها حساب سال نداشته اند
- ۸۹ پاسخ اجمالی:
- ۹۰ پاسخ تفصیلی:
- ۹۰ اشاره
- ۹۰ الف. اگر آن اموال را با درآمد بین سال تهیه کرده
- ۹۰ ب. اگر آن اموال را با مال مخمس یا در حکم مخمس (مثل ارث) تهیه کرده
- ۹۱ ج. اگر آن اموال را با پول سالگشت شده خریداری کرده
- ۹۲ د. اگر این اموال با ترکیبی از موارد فوق (موارد الف، ب، ج) تهیه شده
- ۹۲ ه. اگر معلوم نباشد این اموال را با چه مالی تهیه کرده
- ۹۲ سال خمسی در همان زمان مصالحه؟
- ۹۲ محاسبه ضروریات زندگی در مصالحه
- ۹۳ کسانی که سال خمسی داشته اند ولی مدتی رها کرده اند
- ۹۳ کسانی که خودشان تاریخی دلخواهی انتخاب کرده اند
- ۹۳ اشاره
- ۹۳ الف) زمان حقیقی سال خمسی شخص معلوم است:
- ۹۳ ب) زمان حقیقی سال خمسی شخص معلوم نیست
- ۹۳ فراموشی سال خمسی
- ۹۴ مسائل مختلفی در عدم پرداخت خمس در انتهای سال خمسی
- ۹۴ حکم تأخیر در پرداخت خمس
- ۹۴ پرداخت خمس با چند روز تأخیر
- ۹۴ برخی از آثار تأخیر در پرداخت خمس
- ۹۴ الف) عدم جواز تصرف در مال متعلق خمس

- ب) لزوم تجویز یک پنجم معامله توسط حاکم شرع (با ملاحظه مبانی فقها) ۹۵
- ج) محاسبه خمس سود سرمایه ای که پرداخت خمسش به تاخیر افتاده ۹۵
- د) مدیون بودن خمس اجاره‌های ملک ۹۶
- حکم خرید مالی که خمس آن پرداخت نشده ۹۶
- حکم جدا کردن خمس و تصرف در باقی مال ۹۷
- جداسازی خمس از همان مال متعلق خمس ۹۷
- تصرف در خمس جدا شده ۹۸
- حکم مصرف وجوهات شرعیه توسط واسطه ۹۸
- تلف شدن مبلغ خمس در دست واسطه ۹۸
- به ذمه گرفتن خمس توسط بدهکار و تصرف در مال ۹۹
- اجازه حاکم شرع در انتقال خمس به ذمه ۹۹
- احکام دست گردان ۹۹
- اشاره ۹۹
- کیفیت دست گردان ۹۹
- موارد دستگردان ۱۰۰
- زمان پرداخت دین بعد از دستگردان ۱۰۰
- دستگردان خمس و محاسبه تورم ۱۰۰
- نکاتی راجع به دستگردان و مهلت گرفتن (مطابق نظر آیت الله سیستانی) ۱۰۰
- اشاره ۱۰۰
- ضرورت دستگردان یا مصالحه قبل از پرداخت خمس به مجازی و اینترنتی ۱۰۰
- وجوب اذن مجدد از حاکم شرع در اداء سهم سادات (بعد از دستگردان) ۱۰۱
- آثار مهلت گرفتن در تأخیر (بدون دستگردان) ۱۰۱
- تفاوت بین مهلت گرفتن برای تأخیر و دستگردان خمس ۱۰۱
- احکام مصالحه ۱۰۲
- مفهوم مصالحه در خمس ۱۰۲
- موارد مصالحه ۱۰۲

- الف) اموال مشکوک به خمس مکلف ۱۰۲
- ب) جهل به مقدار اموال هزینه شده ای که خمس آن پرداخت نشده بوده ۱۰۲
- ج) مصالحه در مقدار تورم نامعلوم ۱۰۳
- حکم بخشش و مصالحه خمس قطعی ۱۰۳
- کیفیت مصالحه ۱۰۳
- قاعده ربع (پرداخت خمس پارسال از درآمد سال جدید) ۱۰۴
- استفاده از مال غیر و مسئله خمس ۱۰۵
- الف) شک در تعلق خمس به اموالش ۱۰۵
- ب) یقین به تعلق خمس و شک در پرداخت آن ۱۰۵
- ج) یقین به تعلق خمس و عدم پرداخت آن ۱۰۵
- تصرف زن و بچه در اموال متعلق خمس (آیت الله مکارم) ۱۰۶
- حکم شراکت با کسی که اهل خمس نیست ۱۰۶
- تصرف وکیل در مالی که به آن خمس تعلق گرفته است ۱۰۶
- فصل دوم: اموالی که خمس ندارد ۱۰۸
- اشاره ۱۰۸
- مبحث اول: درآمدهای غیر کسبی ۱۰۸
- اشاره ۱۰۸
- بیان اجمالی حکم خمس درآمد غیر کسبی ۱۰۸
- إرثیه ۱۰۹
- حکم خمس ارث ۱۰۹
- بررسی شرایط خمس نداشتن ارث و احکام هر یک ۱۰۹
- اشاره ۱۰۹
- الف) به آن مال در زمان حیات مورث خمس تعلق نگرفته باشد ۱۰۹
- حکم ارثیه‌های که در حیات مورث به آن خمس تعلق گرفته است ۱۰۹
- اشاره ۱۰۹
- الف) میت معتقد به خمس بوده و عدم پرداخت هم عمدی نبوده؛ ۱۱۰

- ب) میت معتقد بوده ولی عمداً یا از روی کوتاهی خمس نمی‌داده؛ ----- ۱۱۰
- ج) میت معتقد به خمس نبوده (مثل کافر یا اهل سنت): ----- ۱۱۰
- د) نمی‌دانیم معتقد به خمس بوده یا نه: ----- ۱۱۱
- ه) میدانیم معتقد بوده لکن نمی‌دانیم که عمداً نپرداخته یا سهواً؟ ----- ۱۱۱
- حکم شک در مسئله ----- ۱۱۱
- شک در تعلق خمس به ارثیه ----- ۱۱۱
- الف) منشأ شک جهل به عنوان مال است (مثلاً نمیدانند مهریه است یا ربح؟): ----- ۱۱۱
- ب) منشأ شک جهل در موونه شدن مال است (می‌داند ربح است): ----- ۱۱۱
- شک در پرداخت خمس مورث ----- ۱۱۱
- تقسیم مال متوفی قبل از پرداخت خمس ----- ۱۱۲
- اشاره ----- ۱۱۲
- پرداخت خمس اموال میت (در موارد وجوب به قیمت خرید یا قیمت فعلی؟) ----- ۱۱۲
- ۱) آن مال به ذمه خرید شده و ثمن آن از درآمدی که سالگشت شده ادا شده ----- ۱۱۲
- ۲) آن مال با عین پول خمس نداده خرید شده ----- ۱۱۲
- ب) میت خمس بدهکار نباشد ----- ۱۱۳
- اشاره ----- ۱۱۳
- مشغول بودن ذمه میت به خمس ----- ۱۱۳
- ج) ارث متوقع مورد توقع و انتظار باشد. ----- ۱۱۳
- اشاره ----- ۱۱۳
- حکم خمس میراث از من لایحتسب ----- ۱۱۳
- مقصود از من لایحتسب ----- ۱۱۳
- د) ارثیه شرعی باشد و بر اساس قواعد معتبر در ارث به انسان برسد. ----- ۱۱۴
- مسائل متفرقه در خمس ارث ----- ۱۱۴
- ۱- حکم خمس ترقی قیمت ارثیه ----- ۱۱۴
- تبدیل مال موروثی ----- ۱۱۵
- ۲- حکم نمازات ارثیه ----- ۱۱۶

- ۱۱۶-..... اشاره
- ۱۱۶-..... الف) نمائات متصله
- ۱۱۶-..... ب) نمائات منفصله
- ۱۱۶-..... ۳- حکم خمس ارثیه از میت مجنون و یا صبی
- ۱۱۷-..... ۴- حکم خمس مطالبات میت
- ۱۱۷-..... ۵- جواز پرداخت خمس اموال میت بدون اذن سایر ورثه
- ۱۱۸-..... ۶- وجوب تقدم پرداخت خمس و زکات از مال میت یا قرضهای او
- ۱۱۸-..... اشاره
- ۱۱۸-..... الف. مالی که خمس و زکات آن واجب شده از بین نرفته:
- ۱۱۸-..... ب. عین مالی که خمس و زکات بر آن واجب شده، از بین رفته:
- ۱۱۸-..... فیش حج میت
- ۱۱۸-..... ۷- فتوای کدام مرجع ملاک پرداخت خمس ارثیه؟
- ۱۱۸-..... اشاره
- ۱۱۹-..... الف) میت نسبت به پرداخت خمس وصیت کرده
- ۱۱۹-..... ب) میت نسبت به پرداخت خمس وصیت نکرده
- ۱۱۹-..... حکم این فرض در صورتی که مرجع ورثه مختلف باشند
- ۱۲۰-..... ۸- حکم خمس ما ملک بالوصیه
- ۱۲۰-..... مهریه
- ۱۲۰-..... حکم خمس مهریه
- ۱۲۰-..... حکم در عقد دائم و موقت
- ۱۲۰-..... عوض طلاق خلع
- ۱۲۱-..... خمس پولی که پدر عروس از داماد گرفته
- ۱۲۱-..... خمس افزایش قیمت مهریه
- ۱۲۱-..... حکم خمس تورم در مهریه ای که پول بوده
- ۱۲۲-..... پرداخت مهریه به جهت فرار از خمس
- ۱۲۲-..... دیه

- درآمد حاصل از فروش خون یا اعضای بدن ۱۲۲
- هدیه ۱۲۳
- احکام خمس هدیه (مرتبط با موهوب له) ۱۲۳
- الف) حکم خمس هدیه دریافتی ۱۲۳
- حکم خمس پاداش کارگران و کارمندان ۱۲۴
- حکم خمس هبه مشروطه به عدم انتقال ملکیت ۱۲۴
- حکم خمس ترقی قیمت هدیه ۱۲۴
- حکم ترقی قیمت منزلی که با پول هدیه تهیه شده ۱۲۵
- حکم خمس نمائات هدیه ۱۲۶
- حکم خمس نماء هدایا چیست؟ ۱۲۶
- اشاره ۱۲۶
- الف) نمائات متصله ۱۲۶
- ب) نمائات منفصله ۱۲۶
- احکام خمس هدیه مرتبط با (واهب) ۱۲۷
۱. حکم هدیه دادن مالی که به آن خمس تعلق گرفته ۱۲۷
۲. حکم هدیه به قصد فرار از خمس ۱۲۷
- اشاره ۱۲۷
- مالی که با فسخ دوباره به ملک مالک بر می گردد ۱۲۸
۳. حکم رجوع از هبه و وجوب خمس ۱۲۸
- اشاره ۱۲۸
- خمس هدایایی که بعد از طلاق پس گرفته می شود ۱۲۹
۴. عدم اقباض هبه توسط واهب و حکم خمس ۱۲۹
- اشاره ۱۲۹
- الف) تحویل ندادن هدیه سوغاتی، بسته معیشتی و ... تا سال خمسی ۱۲۹
- خمس پولی که برای امور خیریه کنار گذاشته شده ۱۲۹
- ب) نرسیدن هدیه ارسالی تا سال خمسی ۱۳۰

- ج) واریز پول به حساب موهوب له بدون اطلاعش ۱۳۰
- د) سند زدن به نام فرد و مسئله خمس ۱۳۰
- ه) خمس در هبه دین به شخص ثالث ۱۳۱
- و) ابراء مدیون از مطالبات ۱۳۱
- قبل از رسیدن سال خمسی ۱۳۱
- بعد از رسیدن سال خمسی ۱۳۱
- ۱) مطالبه قرض بوده ۱۳۱
- ۲) مطالبه قرض نبوده ۱۳۱
- ح) قبض در هدیه به نابالغ ۱۳۳
- بررسی خمس مصدیقی از اموال (مرتبط با هدیه) ۱۳۳
۱. حکم خمس نفقه ۱۳۳
۲. حکم خمس یارانه ۱۳۳
۳. حکم خمس حقوق مستمری به بازماندگان ۱۳۴
۴. خمس حقوق بنیاد شهید و امور جانبازان ۱۳۴
۵. حکم خمس بیمه ۱۳۴
- اشاره ۱۳۴
- الف) اموال دریافتی از شرکتهای بیمه ۱۳۵
۱. خمس بیمه تکمیلی ۱۳۵
۲. بیمه حوادث ۱۳۵
۳. بیمه بیکاری ۱۳۵
۴. بیمه شخص ثالث ۱۳۵
۵. بیمه عمر ۱۳۵
- ب) اموال پرداختی به شرکتهای بیمه ۱۳۶
- در بیمه عمر: ۱۳۶
۶. حکم خمس کالاهای تخفیفی ۱۳۸
- الف) ما به التفاوت توسط دولت یا غیر آن پرداخت می شود: ۱۳۸

- ب) جنس اساسا ارزان عرضه می شود: ۱۳۸
- ج) بن کالا اعطاء می شود: ۱۳۸
۷. حکم خمس جریمه های دریافتی مطابق قانونی ۱۳۹
۸. حکم خمس اموال موقوفه ۱۳۹
- الف) خمس اصل مال وقفی ۱۳۹
- اشاره ۱۳۹
- حکم وقف خلاف شأن واقف ۱۳۹
- ب) خمس منافع و درآمدهای ملک وقفی ۱۳۹
۱. نماء و منافع حاصله از موقوفه بدون تکسب ۱۳۹
۲. درآمدهای مال موقوفه با تکسب ۱۴۰
۹. حکم خمس اموال نذری ۱۴۰
- الف) نسبت به ناذر ۱۴۰
- ب) نسبت به منذور له ۱۴۱
۱۰. حکم خمس مال موصی به ۱۴۱
- الف) نسبت به موصی ۱۴۱
- ب) نسبت به موصی له ۱۴۱
- وجوهات شرعی ۱۴۱
۱. خمس و زکات ۱۴۱
- اشاره ۱۴۱
- شهریه طلاب ۱۴۲
- خمس مرجوعی ۱۴۲
- خمس اجرت پرداختی به اجیر از محل وجوهات شرعیّه ۱۴۲
- منافع خمس و زکات ۱۴۲
۲. کفارات و رد مظالم ۱۴۳
۳. صدقه مستحبی ۱۴۳
- حکم فروض متصور در شک در خمس امام (خامنه ای) ۱۴۳

۱۴۴	مبحث: دوم مؤونه
۱۴۴	اشاره
۱۴۵	تعریف مؤونه
۱۴۵	اقسام مؤونه
۱۴۵	۱. مخارج تحصیل درآمد
۱۴۵	۲. مخارج و هزینه های زندگی
۱۴۵	بیان اجمالی جزئیات این مخارج
۱۴۵	۱. کالاهای مصرفی
۱۴۵	۲. کالاهای ثابت و غیر مصرفی
۱۴۵	۳. هزینه های جاری زندگی
۱۴۶	۴. پس انداز برای تهیه مخارج زندگی
۱۴۶	طرح کلی شرایط خمس نداشتن مخارج زندگی
۱۴۶	توضیح هر کدام از شرایط:
۱۴۶	۱. مورد نیاز بودن
۱۴۶	اشاره
۱۴۶	نیاز به پول برای رهن مسکن
۱۴۷	کفن و قبر
۱۴۷	نیازهای احتمالی ماه جاری
۱۴۷	حکم وسایل زینتی و دکوری در منزل
۱۴۸	حکم نگهداری آلبوم و عتیقه جات
۱۴۸	حکم حیوانات زینتی و ملزومات آن
۱۴۹	گیاهان و حیوانات اهلی در منزل
۱۴۹	حکم نماءات این حیوانات و گیاهان
۱۴۹	۲. متعارف و در حد شأن فرد و خانواده
۱۴۹	اشاره
۱۵۰	مصرف غیرمتعارف اموال در کارهای خیر

- حکم شک در تطابق با شأن ۱۵۰
- سخت گرفتن بر خود و خرج نکردن مطابق شأن صرفه جویی ۱۵۰
۳. مصداق اسراف و تبذیر و سایر مصارف حرام نبودن ۱۵۰
- اشاره ۱۵۰
- برخی از مصادیق هزینههای حرام ۱۵۱
- حکم مالی که صرف خرید سگ زینتی می شود ۱۵۱
- کیفیت محاسبه خمس هزینه حرام ۱۵۱
۴. مصرف آن تا انتهای سال ۱۵۱
- حکم خمس کالاهای مصرفی ۱۵۱
- ملاک قیمت گذاری کالاهای مصرفی ۱۵۲
- ملاک قیمت در اجناس دولتی ۱۵۲
- الف) ما به التفاوت توسط دولت پرداخت می شود: ۱۵۳
- ب) جنس اساساً ارزان عرضه می شود: ۱۵۳
- حکم در معرض استفاده بودن ۱۵۳
- استفاده از تعدادی از اشیاء دورهای یا اشیاء دارای قطعات ۱۵۴
- وسایل ایمنی و امدادی ۱۵۴
- داروی اضافی ۱۵۴
- حکم استفاده صوری برای فرار از خمس ۱۵۵
- بررسی چند مسئله مرتبط با مصادیق موونه ۱۵۵
- عدم سکونت در منزل به جهت شرایط زندگی و کار ۱۵۵
- تامین منزل برای آینده فرزندان ۱۵۵
- خمس منزلی که به جهت تأمین قیمت خرید آن، اجاره یا رهن داده شده ۱۵۶
- تهیه تدریجی مسکن ۱۵۶
- پس انداز برای تهیه مسکن ۱۵۶
- معاملات سلف منزل یا خودرو ۱۵۷
- حکم سلف باطل ۱۵۷

- ۱۵۷ حکم مبالغ ثبت نامی خودرو
- ۱۵۸ شهریه تحصیل فرزندان یا سرویس مدارس
- ۱۵۸ اجاره های پرداختی برای سال بعد (جهت سکونت)
- ۱۵۸ مبالغ پرداختی جهت خدمات مختلف بعد از سال
- ۱۵۹ خمس پول واریزی جهت حج یا عمره
- ۱۶۰ واریزی تکمیلی سفر حج
- ۱۶۰ ثبت نام حج با پول مخمس یا در حکم مخمس
- ۱۶۱ پرداخت خمس و سلب استطاعت حج
- ۱۶۱ جهیزیه
- ۱۶۱ حکم خمس جهیزیه (دختر و پسر)
- ۱۶۲ حکم پس انداز برای جهیزیه
- ۱۶۲ حکم فروش جهیزیه توسط پدر
- ۱۶۳ حکم تحویل ندادن جهیزیه توسط پدر
- ۱۶۳ استفاده نشدن جهیزیه توسط دختر
- ۱۶۳ سیسمونی
- ۱۶۴ أداء دیون سالهای قبل و صدق عنوان موونه
- ۱۶۴ أداء اقساط سالهای آینده و صدق عنوان موونه
- ۱۶۴ پرداخت خمس دستگردان شده و صدق موونه
- ۱۶۵ حکم شک در بودن شرایط مؤونه در یک مال
- ۱۶۵ اشاره
- ۱۶۵ الف) منشأ شک، شأن بودن یا نبودن آن هزینه یا مال است:
- ۱۶۵ ب) منشأ شک آن است که نمی داند با درآمد بین سال خریده یا پول سالگشت شده:
- ۱۶۶ ج) منشأ شک در استفاده کردن یا نکردن از مال قبل از رسیدن سال است:
- ۱۶۶ خروج از مؤونه
- ۱۶۶ اشاره
- ۱۶۶ الف. قبل از سال خمسی، اول از آنها بی نیاز شود:

- ب. بعد از سال خمسی از آنها بی نیاز شود: ۱۶۶
- فروش مؤونه ۱۶۷
- الف. مؤونه ی تهیه شده با درآمد بین سال ۱۶۷
- ب. مؤونه ی تهیه شده با مال مخمس یا در حکم مخمس: ۱۶۸
- معاوضه مؤونه ۱۶۸
- نماءات مؤونه ۱۶۸
- اشاره ۱۶۸
- الف) نمائات متصله (مثل رشد درختها) ۱۶۹
- ب) نمائات منفصله (مثل محصولات باغ) ۱۶۹
- فصل سوم: اموالی که خمس دارد (مازاد بر مؤونه) ۱۷۰
- اشاره ۱۷۰
- مبحث اول: سرمایه و ابزار کار ۱۷۰
- تعریف سرمایه و ابزار کار ۱۷۰
- حکم خمس سرمایه در گردش (و حکم سرمایه اساسی) ۱۷۰
- ملاک محاسبه قیمت در خمس سرمایه ۱۷۱
- حکم محاسبه خمس بر اساس طلا و ارز ۱۷۱
- اشاره ۱۷۱
- الف. کسی که شغلش فروش طلا یا ارز است ۱۷۲
- ب. کسی که شغلش غیر از فروش طلا و ارز است ۱۷۲
- ترقی قیمت سرمایه (مال التجاره) ۱۷۳
- الف) سرمایه با معاوضه (مثل خرید و فروش) حاصل شده ۱۷۳
۱. از درآمد بین سال خریده شده: ۱۷۳
- اشاره ۱۷۳
- حکم سود مالی که خمس به آن تعلق گرفته و ادا نشده ۱۷۳
۲. از مال مخمس یا در حکم مخمس خریده شده: ۱۷۴
۳. از مال قرضی یا نسیه خریده و هنوز بدهکار است ۱۷۵

- ب) سرمایه از غیر معاوضه (مانند ارث هدیه و ...) حاصل شده ۱۷۵
- اشاره ۱۷۵
- حکم افزایش قیمت به سبب تورم ۱۷۵
- خمس سود بانکها با توجه به تورم ۱۷۶
- حکم کاهش قیمت بعد از افزایش آن ۱۷۷
- الف) افزایش و کاهش در بین همان سال بوده ۱۷۷
- ب) افزایش در سال خمسی و کاهش بعد از سال خمسی: ۱۷۷
- خمس سود سرمایه در صورت اقاله معامله ۱۷۷
- حکم خمس نماءات سرمایه در گردش ۱۷۸
- حکم خمس سهام بورس ۱۷۸
- اشاره ۱۷۸
۱. به قصد تجارت تهیه شده (کسب سود از راه خرید و فروش سهام) ۱۷۸
- الف) با درآمد بین سال خرید شده: ۱۷۸
- ب) با پولی که متعلق خمس نیست خرید شده: ۱۷۸
۲. به قصد حفظ ارزش پول یا استفاده از سود سالیانه آن خرید شده: ۱۷۹
- الف) با درآمد بین سال خرید شده ۱۷۹
- ب) با پولی که متعلق خمس نیست خرید شده ۱۷۹
- خمس سهام عدالت ۱۷۹
- الف) خمس اصل سهام ۱۷۹
- ب) خمس سود سهام ۱۸۰
- چند مسئله در خمس سهام و سود آن (آیت الله سیستانی) ۱۸۰
- حکم خمس ارز دیجیتال ۱۸۲
- حکم خمس مکان کسب و ابزار کار ۱۸۳
- الف) ابزار را با درآمد بین سال خرید: ۱۸۳
- اشاره ۱۸۳
- ملاک قیمت گذاری در خمس مکان کسب ۱۸۳

- ۱۸۴ حکم وسایل رفاهی در محل کار
- ۱۸۴ (ب) ابزار را با عین پول سالگشت خرید:
- ۱۸۴ (ج) ابزار را به ذمه خرید و ثمن را از پول سالگشت پرداخت کرده
- ۱۸۵ (د) ابزار را با مال غیر متعلق خمس خرید یا بعد از خرید خمسش را داده:
- ۱۸۵ ۱. آن را فروخته است:
- ۱۸۵ ۲. آن را فروخته است:
- ۱۸۶ ۳. آن را معاوضه کرده (طاق زده):
- ۱۸۶ (ه) ابزار کار بدون معاوضه به شخص منتقل شده (مثل ارث)
- ۱۸۶ بررسی مسائلی مرتبط با خمس مکان کسب
- ۱۸۶ ۱. حکم خمس ترقی قیمت در ساخت و ساز آپارتمان
- ۱۸۷ ۲. حکم خمس ترقی قیمت مغازه به جهت تعمیرات و مانند آن
- ۱۸۷ اشاره
- ۱۸۷ زمین و مصالح آن با مال مخمس بوده، ولی هزینه ساخت آن با درآمد بین سال بوده
- ۱۸۸ ترقی قیمت ملک به جهت دریافت مجوز تجاری برای آن
- ۱۸۸ ۳. حکم خمس نماءات اعیانی مخمس که برای کسب است
- ۱۸۸ اشاره
- ۱۸۸ الف) نماءات متصله
- ۱۸۸ ب) نماءات منفصله
- ۱۸۸ خمس نماء مالی که خمسش پرداخت نشده
- ۱۸۹ ۴. حکم خمس احدات باغ و بوستان
- ۱۸۹ اشاره
- ۱۸۹ الف. باغ را با درآمد بین سال احدات کرده است:
- ۱۹۰ ب. باغ را با مال سالگشت شده آباد کرده است:
- ۱۹۰ ج. باغ را با مال مخمس یا در حکم مخمس آباد کرده است:
- ۱۹۰ حکم سود فروش محصولات چند سال آینده
- ۱۹۱ ۵. حکم خمس ایزاری که هم برای استفاده شخصی است و هم وسیله کار

- مبحث دوم: غیر سرمایه ۱۹۲
۱. حکم خمس پس انداز ۱۹۲
- پس انداز پول به جهت تهیه ضروریات زندگی ۱۹۲
- پس انداز درآمد از روی قناعت ۱۹۲
- تبدیل پس انداز مخمس به کالا جهت حفظ مالیت و ارزش آن ۱۹۳
- صرف درآمد در خرجی زندگی و باقی گذاشتن مال مخمس ۱۹۳
- مخلوط شدن مال مخمس با درآمد و جدا کردن آنها با نیت ۱۹۳
- باقی ماندن حقوق و اجرت تا سال خمسی ۱۹۴
- حقوق بازنشستگی ۱۹۴
- دریافت حقوق قبل از سال خمسی و نیازهای احتمالی ماه جاری ۱۹۵
- پیش دریافت اجرت یا اجاره و پس انداز آن تا سال خمسی ۱۹۵
- الف) اجاره ابدان ۱۹۵
- ب) اجاره اعیان ۱۹۶
۲. حکم خمس وام ۱۹۶
- اشاره ۱۹۶
- وام بانکی ۱۹۷
- الف) خمس وامی که خرج شده است: ۱۹۷
- اشاره ۱۹۷
۱. صرف موونه شده است: ۱۹۷
۲. سرمایه شده است ۱۹۷
- ب) خمس وامی که خرج نشده است: ۱۹۷
- اشاره ۱۹۷
۱. هیچ مقدار از اقساط آن پرداخت نشده: ۱۹۷
۲. بخشی از اقساط پرداخت شده: ۱۹۷
- اشاره ۱۹۷
- حکم پرداخت اقساط زودتر از موعد مقرر و قبل از سال خمسی ۱۹۸

- ۱۹۸ حکم خمس مبالغی که بابت کارمزد به بانک پرداخت می شود -
- ۱۹۸ ۳. حکم خمس مطالبات -
- ۱۹۸ اشاره -
- ۱۹۸ (۱) طلبکاری حقوق و اجرت در سال خمسی -
- ۱۹۹ (۲) مطالبه سود معاملات نسیه -
- ۲۰۰ (۳) کالای پیش خرید شده (سلف) -
- ۲۰۰ الف) پیش خرید موونه -
- ۲۰۰ ب) پیش خرید سرمایه -
- ۲۰۱ (۴) طلب دستی (قرض دادن) -
- ۲۰۱ اشاره -
- ۲۰۱ حکم خمس طلب حواله شده به غیر -
- ۲۰۲ (۵) مطالبه اجاره بها -
- ۲۰۲ (۶) مطالبه منافع و خدمات -
- ۲۰۲ خمس منافی که مستاجر بعد از سال خمسی طلبکار است ولی اجاره آنرا پرداخته -
- ۲۰۲ الف) منافع منزل استیجاری جهت سکونت شخصی -
- ۲۰۲ ب) منافع مغازه استیجاری -
- ۲۰۳ (۷) مطالبه خسارات -
- ۲۰۳ مطالبه خسارت ناشی اتلاف مال مخمس یا در حکم مخمس -
- ۲۰۳ برگشت مبلغ کسر شده بابت ضمانت دیگران -
- ۲۰۴ فصل چهارم: قاعده کسر و جبر -
- ۲۰۴ اشاره -
- ۲۰۴ مبحث اول: قاعده کسر (نحوه محاسبه بدهکاری ها در خمس) -
- ۲۰۴ توضیح اجمالی قاعده کسر -
- ۲۰۴ شرایط اعمال قاعده کسر -
- ۲۰۴ الف) در بدهی بدون مدت -
- ۲۰۶ ب) در بدهی مدت دار یا اقساطی -

- توجه به نکاتی مهم در اجراء قاعده کسر - - - - - ۲۰۶
- حکم کسر بدهی در مشاغلی که ربخش در سالهای بعد است - - - - - ۲۰۷
- حکم مال معاف شده از خمس در صورت اداء بدهی - - - - - ۲۰۷
- ملاک کسر در مال قرضی (طلا) که افزایش قیمت داشته - - - - - ۲۰۸
- بررسی شمول قاعده کسر نسبت به برخی تعهدات و بدهی ها - - - - - ۲۰۸
- الف) حکم بدهیهای غیر موونه - - - - - ۲۰۸
- ب) حکم بدهی بابت کفاره نذر، عهد و قسم - - - - - ۲۰۸
- ج) حکم بدهکاری بابت اسباب ضمان (خسارات اتلافات دیه و ...) - - - - - ۲۰۸
- د) حکم دین ناشی از قرارداد ضمانت صحیح شرعی - - - - - ۲۰۹
- ه) حکم تعهد مالی ناشی از شروط ضمن عقد - - - - - ۲۰۹
- حکم وجه التزام - - - - - ۲۰۹
- و) حکم مالیات و جرائم قانونی - - - - - ۲۱۰
- ز) حکم بدهکاری بابت دستگردان و مصالحه - - - - - ۲۱۰
- ح) حکم تورم - - - - - ۲۱۱
- ط) حکم تعهد ناشی از تأخیر دین (ربای جاهلی) - - - - - ۲۱۱
- مبحث دوم: قاعده جبر - - - - - ۲۱۲
- توضیح اجمالی قاعده جبر - - - - - ۲۱۲
- موارد قاعده جبر و شرایط هر یک - - - - - ۲۱۲
- الف) جبران مال مخمس یا در حکم مخمس صرف شده ه در موونه - - - - - ۲۱۲
- بیان اجمالی شرایط اجراء قاعده جبر در غیر سرمایه - - - - - ۲۱۲
- کیفیت اعمال قاعده جبر در مال مخمس یا در حکم مخمس صرف شده در موونه - - - - - ۲۱۲
- نکاتی مهم در اعمال قاعده جبر در موونه - - - - - ۲۱۳
- ب) جبران ضرر، خسارت و استهلاک در سرمایه (مخمس یا در حکم مخمس) - - - - - ۲۱۴
- موارد جریان قاعده جبر در سرمایه - - - - - ۲۱۴
۱. ضرر و خسران سرمایه - - - - - ۲۱۴
- حکم جبران ضرر از درآمد سالهای بعد - - - - - ۲۱۵

- ۲۱۵ حکم مشاغلی که درآمدهایشان در سالهای آتی است
- ۲۱۵ حکم شک در سال ایجاد ربح موجود
- ۲۱۶ افراد چند شغله
- ۲۱۶ ۲. تلف شدن سرمایه
- ۲۱۶ الف) تلف شدن سرمایه در گردش (مال التجاره):
- ۲۱۷ ب) تلف شدن ابزار کار و مکان کسب:
- ۲۱۷ ۳. مصرف سرمایه در موونه
- ۲۱۸ ملاحظه نکاتی کاربردی در اعمال قاعده جبر در سرمایه
- ۲۱۹ فصل پنجم: دیگر اموالی که خمس دارد
- ۲۱۹ اشاره
- ۲۱۹ مبحث اول: مال حلال مخلوط به حرام
- ۲۱۹ اشاره
- ۲۱۹ ۱. مقدار حرام و صاحب مال معلوم است:
- ۲۱۹ ۲. مقدار حرام معلوم ولی صاحب مال کاملاً مجهول؛
- ۲۱۹ ۳. مقدار حرام معلوم و صاحب مال هم بین چند نفر معین مردد است؛
- ۲۲۰ ۴. مقدار مال حرام را نداند؛ ولی صاحبش را بشناسد
- ۲۲۱ ۵. مقدار مال حرام و صاحب، مال هیچ کدام معلوم نباشد:
- ۲۲۱ اشاره
- ۲۲۱ پیدا شدن صاحب مال بعد از صدقه دادن آن یا پرداخت خمس
- ۲۲۱ کیفیت محاسبه خمس منفعت کسبی که با حرام مخلوط است
- ۲۲۱ مصرف خمس حلال مخلوط به حرام
- ۲۲۳ درباره مرکز

احکام خمس

مشخصات کتاب

آستان قدس رضوی

معاونت تبلیغات اسلامی

اداره پاسخگویی به سوالات دینی

احکام خمس

گردآوری و ارزیابی: حجج اسلام خادم الخمسه، شریعتی، موسوی

بایگی، ملوندی، عنایتی، برسلان

در این نسخه تنها نظر چهار تن از فقها آمده است و مطالب کم کاربردتر نیز حذف شده است؛

(آخرین ویرایش: اسفندماه 1401)

فصل پنجم و ششم (مصرف خمس) انشالله در نسخه های آتی تکمیل خواهد شد.

ص: 1

فهرست

مقدمه ...	17
تعریف ...	17
جایگاه خمس ...	18
خمس در قرآن ...	18
خمس در روایات ...	20
برخی از روایات اهل سنت ...	20
حکم خمس در مذاهب اربعه ...	21
برخی از روایات مکتب اهل البیت علیهم السلام ... آثار و برکات خمس در روایات ...	22
عواقب نپرداختن خمس در روایات ...	24
روایات باب تحلیل ...	24
پاسخ آیت الله مکارم به أدله تحلیل ...	25
تحصل مما ذکرنا ...	29
حکم خمس و مالیات ...	29
پیشینه أخذ مالیات در اسلام ...	29
مالیات جایگزین خمس نیست ...	30
فصل اول: حکم خمس و مسائل سال خمسی ...	31
مبحث اول: حکم خمس ...	31
بیان اجمالی حکم خمس ...	31
تعلق خمس بر عین یا بر ذمه ...	31
عدم تعلق مجدد خمس به مال مخمس ...	31
حکم خمس افراد نابالغ ...	31
الف) منافع کسب نابالغ ...	32
ب) سایر اموال نابالغ (معدن، گنج، غوص، مال مخلوط به حرام) ...	32
زمان وجوب خمس به اموال نابالغ ...	33
جواز پرداخت خمس نابالغ توسط ولی ...	33
حکم خمس اموال مجنون ...	33
مجنون ...	33
آرایمر ... سفیه ...	34
حکم خمس بر اشخاص حقوقی ...	34
خمس ثلث و درآمدهای آن ...	34
خمس اموال کافر بعد از اسلام ...	35
خمس اموال مرتد ...	35

مبحث دوم: اشتراط قصد قربت در خمس ... 36

ریا کردن در پرداخت خمس ... 36

پرداخت احتیاطی خمس ... 36

حکم پرداخت خمس توسط دیگری ... 36

الف) از مال خودش ... 36

ب) از مال مدیون به خمس (بدون اذن او) ... 37

مبحث سوم: سال خمسی ... 38

ضرورت داشتن سال خمسی (در ارباب مکاسب) ... 38

ضرورت داشتن سال خمسی در دیگر اموال (غیر ارباب مکاسب) ... 38

ابتدای سال خمسی ... 38

الف. افراد شاغل: ... 39

حقوق بگیر ... 39

پرداخت اجرت به صورت مدت دار (چک) ... 39

سال خمسی نسبت به دوره ی آموزشی کارمندان ... 39

کاسب و تاجر ... 40 تولیدی ها و ساخت و سازها ... 40

کشاورز و باغ دار ... 40

عدم تغییر سال خمسی با تغییر زمان برداشت در سالهای دیگر ... 41

جواز تغییر سال خمسی به تاریخ حصول اولین درآمد در سال جدید ... 41

ملاحظه نصاب زکات بعد از محاسبه خمس در صورت تعلق هر دو ... 41

دامدار ... 42

الف) دام در حکم ابزار کسب (مانند دامی که برای فروش شیرش نگهداری می شود) ... 42

ب) دام در حکم سرمایه است (مانند دامی که برای فروش پرورش داده می شود) ... 42

ب. افراد غیر شاغل: ... 43

سال خمسی جوانان مجرد ... 43

تعیین سال به شمسی یا قمری ... 43

تخیر بدوی یا استمراری؟ ... 44

حکم تعیین سال مالی مشترک برای زن و شوهر ... 44

حکم تعیین سال جداگانه برای هر مال ... 44

الف) افراد شاغل ... 44

1. یک شغله ... 44

2. چند شغله ... 44

ب) افراد غیر شاغل ... 45

ملاک شاغل بودن ... 45

زن خانه دار و بچه ها ... 46

شک در شاغل محسوب شدن ... 46

جواز پرداخت خمس اموال در بین سال ... 46

انتهای سال خمسی ... 46

الف) برای افراد شاغل ... 46

ب) برای افراد غیر شاغل ... 47

حکم شک در گذشتن سال خمسی بر مال ... 47

الف) مال موجود ... 47

ب) مشتبّه شدن مالی که بر آن سال گذشته ... 48

ج) مالی که در نیاز زندگی مصرف شده و نمی داند قبل سال بوده یا بعد از آن ... 48

تقارن حقوق با سال خمسی ... 48

فوت مکلف و سال خمسی ... 49

کسر هزینه های کفن و دفن ... 49

تغییر سال خمسی ... 50

جواز تغییر سال خمسی به تاریخ حصول اولین درآمد در سال جدید ... 51

حکم تغییر شغل و سال خمسی ... 51

خلل به سال خمسی ... 51

کسانی که مدت‌ها، حساب سال نداشت‌هاند ... 51

الف. اگر آن اموال را با درآمد بین سال تهیّه کرده ... 52

1. موونه بوده: ... 52

2. موونه نبوده: ... 52. ب. اگر آن اموال را با مال مخمس یا در حکم مخمس (مثل ارث) تهیّه کرده ... 52

ج. اگر آن اموال را با پول سالگشت شده خریداری کرده ... 53

1. در صورتی که ثمن معامله به صورت ک آئی در ذمه بوده: ... 53

2. اگر آن را با عین درآمد سالگشت (عین پول خمس نداده) خریده: ... 53

د. اگر این اموال با ترکیبی از موارد فوق (موارد الف، ب، ج) تهیّه شده ... 54

ه. اگر معلوم نباشد این اموال را با چه مالی تهیّه کرده ... 54

سال خمسی در همان زمان مصالحه؟ ... 54

محاسبه ضروریات زندگی در مصالحه ... 54

کسانی که سال خمسی داشته اند ولی مدتی رها کرده اند ... 55

کسانی که خودشان تاریخی دلخواهی انتخاب کرده اند ... 55

الف) زمان حقیقی سال خمسی شخص معلوم است: ... 55

ب) (زمان حقیقی سال خمسی شخص معلوم نیست: ... 55

فراموشی سال خمسی ... 55

- حکم تأخیر در پرداخت خمس ... 56
- پرداخت خمس با چند روز تأخیر ... 56
- برخی از آثار شرعی تأخیر در پرداخت خمس ... 56
- الف) عدم جواز تصرف در مال متعلق خمس ... 56
- ب) لزوم تجویز یک پنجم معامله توسط حاکم شرع (با ملاحظه مبانی فقها) ... 57
- ج) محاسبه خمس سود سرمایه ای که پرداخت خمسه به تأخیر افتاده ... 57 (مدیون بودن خمس اجاره های ملک ... 58)
- حکم خرید مالی که خمس آن پرداخت نشده ... 58
- حکم جدا کردن خمس و تصرف در باقی مال ... 59
- جداسازی خمس از همان مال متعلق خمس ... 59
- تصرف در خمس جدا شده ... 60
- حکم مصرف وجوهات شرعیّه توسط واسطه ... 60
- تلف شدن مبلغ خمس در دست واسطه ... 60
- به ذمه گرفتن خمس توسط بدهکار و تصرف در مال ... 61
- اجازه حاکم شرع در انتقال خمس به ذمه ... 61
- احکام دستگردان ... 61
- کیفیت دستگردان ... 61
- موارد دستگردان ... 62
- زمان پرداخت دین بعد از دستگردان ... 62
- دستگردان خمس و محاسبه تورم ... 62
- نکاتی راجع به دستگردان و مهلت گرفتن (مطابق نظر آیت الله سیستانی) ... 62
- ضرورت دستگردان یا مصالحه قبل از پرداخت خمس به مجازی و اینترنتی ... 62
- وجوب اذن مجدد از حاکم شرع در اداء سهم سادات (بعد از دستگردان) ... 63
- آثار مهلت گرفتن در تأخیر (بدون دستگردان) ... 63
- تفاوت بین مهلت گرفتن برای تأخیر و دستگردان خمس ... 63
- احکام مصالحه ... 64
- مفهوم مصالحه در خمس ... 64 (موارد مصالحه ... 64)
- الف) اموال مشکوک به خمس مکلف ... 64
- ب) جهل به مقدار اموال هزینه شده ای که خمس آن پرداخت نشده بوده ... 64
- ج) مصالحه در مقدار تورم نامعلوم ... 65
- حکم بخشش و مصالحه خمس قطعی ... 65
- کیفیت مصالحه ... 65
- قاعده ربع (پرداخت خمس پارسال از درآمد سال جدید) ... 66
- استفاده از مال غیر و مسئله خمس ... 67

- الف) شک در تعلق خمس به اموالش ... 67
- ب) یقین به تعلق خمس و شک در پرداخت آن ... 67
- ج) یقین به تعلق خمس و عدم پرداخت آن ... 67
- تصرف زن و بچه در اموال متعلق خمس (آیت الله مکارم) ... 68
- حکم شراکت با کسی که اهل خمس نیست ... 68
- تصرف وکیل در مالی که به آن خمس تعلق گرفته است ... 68
- فصل دوم: اموالی که خمس ندارد ... 70
- مبحث اول: درآمدهای غیر کسی ... 70
- بیان اجمالی حکم خمس درآمد غیر کسی ... 70
- ارثیه ... 71
- حکم خمس ارث ... 71
- بررسی شرایط خمس نداشتن ارث و احکام هر یک ... 71
- الف) به آن مال در زمان حیات مورث خمس تعلق نگرفته باشد ... 71
- حکم ارثیه‌ای که در حیات مورث به آن خمس تعلق گرفته است ... 71
- الف) میت معتقد به خمس بوده و عدم پرداخت هم عمدی نبوده: ... 72
- ب) میت معتقد بوده ولی عمداً یا از روی کوتاهی خمس نمی‌داده: ... 72
- ج) میت معتقد به خمس نبوده (مثل کافر یا اهل سنت): ... 72
- د) نمی‌دانیم معتقد به خمس بوده یا نه: ... 73
- ه) می‌دانیم معتقد بوده لکن نمی‌دانیم که عمداً نپرداخته یا سهواً؟ ... 73
- حکم شک در مسئله ... 73
- شک در تعلق خمس به ارثیه ... 73
- الف) منشأ شک جهل به عنوان مال است (مثلاً نمی‌داند مهریه است یا ریح؟) ... 73
- ب) منشأ شک جهل در موونه شدن مال است (می‌داند ریح است): ... 73
- شک در پرداخت خمس مورث ... 73
- تقسیم مال متوفی قبل از پرداخت خمس ... 74
- پرداخت خمس اموال میت (در موارد وجوب) به قیمت خرید یا قیمت فعلی؟ ... 74
- 1) آن مال به ذمه خرید شده و ثمن آن از درآمدی که سالگشت شده ادا شده ... 74
- 2) آن مال با عین پول خمس نداده خرید شده ... 74
- ب) میت خمس بدهکار نباشد ... 75
- مشغولبودن ذمه میت به خمس ... 75
- ج) ارث متوقع (مورد توقع و انتظار) باشد ... 75
- حکم خمس میراث از من لایحتسب ... 75
- مقصود از من لایحتسب ... 75) ارثیه شرعی باشد و بر اساس قواعد معتبر در ارث به انسان برسد ... 76

مسائل متفرقه در خمس ارث ... 76

1- حکم خمس ترقی قیمت ارثیه ... 76

تبدیل مال موروثی ... 77

2- حکم نماانات ارثیه ... 78

الف) نماانات متصله ... 78

ب) نماانات منفصله ... 78

3- حکم خمس ارثیه از میت میجنون و یا صبی ... 78

4- حکم خمس مطالبات میت ... 79

5- جواز پرداخت خمس اموال میت بدون اذن سایر ورثه ... 79

6- وجوب تقدم پرداخت خمس و زکات از مال میت یا قرضهای او ... 80

الف. مالی که خمس و زکات آن واجب شده، از بین رفته: ... 80

ب. عین مالی که خمس و زکات بر آن واجب شده، از بین رفته: ... 80

فیش حج میت ... 80

7- فتوای کدام مرجع ملاک پرداخت خمس ارثیه؟ ... 80

الف) میت نسبت به پرداخت خمس وصیت کرده ... 81

ب) میت نسبت به پرداخت خمس وصیت نکرده ... 81

حکم این فرض در صورتی که مرجع ورثه مختلف باشند ... 81

8- حکم خمس ما ملک بالوصیه ... 82

مهریه ... 82 حکم خمس مهریه ... 82

حکم در عقد دائم و موقت ... 82

عوض طلاق خلع ... 82

خمس پولی که پدر عروس از داماد گرفته ... 83

خمس افزایش قیمت مهریه ... 83

حکم خمس تورم در مهریه ای که پول بوده ... 83

پرداخت مهریه به جهت فرار از خمس ... 84

دیه ... 84

درآمد حاصل از فروش خون یا اعضای بدن ... 84

هدیه ... 85

احکام خمس هدیه (مرتبط با موهوب له) ... 85

الف) حکم خمس هدیه دریافتی ... 85

حکم خمس پاداش کارگران و کارمندان ... 86

حکم خمس هبه مشروطه به عدم انتقال ملکیت ... 86

حکم خمس ترقی قیمت هدیه ... 86

حکم خمس نمائات هديه ... 88

الف) نمائات متصله ... 88

ب) نمائات منفصله ... 88

ب) حکم دریافت و تصرف در هديه متعلق خمس ... 88 احکام خمس هديه (مرتبط با واهب) ... 89

1. حکم هديه دادن مالي که به آن خمس تعلق گرفته ... 89

2. حکم هديه به قصد فرار از خمس ... 89

مالي که با فسخ دوباره به ملک مالک بر می گردد ... 90

3. حکم رجوع از هبه و وجوب خمس ... 90

خمس هدايایی که بعد از طلاق پس گرفته می شود ... 91

4. عدم اقباض هبه توسط واهب و حکم خمس ... 91

الف) تحویل ندادن هديه، سوغاتی، بسته معیشتی و ... تا سال خمسی ... 91

خمس پولی که برای امور خیریه کنار گذاشته شده ... 91

ب) نرسیدن هديه ارسالی تا سال خمسی ... 92

ج) واریز پول به حساب موهوب له بدون اطلاعش ... 92

د) سند زدن به نام فرد و مسئله خمس ... 92

ه) خمس در هبه دین به شخص ثالث ... 93

و) ابراء مدیون از مطالبات ... 93

قبل از رسیدن سال خمسی ... 93

بعد از رسیدن سال خمسی ... 93

1) مطالبه قرض بوده ... 93

2) مطالبه قرض نبوده ... 93

الف) بابت حقوق و مزد بوده است ... 94

ب) بابت ثمن مال التجاره بوده ... 94

ح) قبض در هديه به نابالغ ... 95 بررسی خمس مصادیقی از اموال (مرتبط با هديه) ... 95

1. حکم خمس نفقه ... 95

2. حکم خمس یارانه ... 95

3. حکم خمس حقوق مستمري به باز ماندگان ... 96

4. خمس حقوق بنیاد شهید و امور جانبازان ... 96

5. حکم خمس بیمه ... 96

الف) اموال دریافتی از شرکتهای بیمه ... 97

1. خمس بیمه تکمیلی ... 97

2. بیمه حوادث ... 97

3. بیمه بیکاری ... 97

4. بیمه شخص ثالث ... 97
5. بیمه عمر ... 97
- ب) اموال پرداختی به شرکتهای بیمه ... 98
- در بیمه عمر: ... 98
- الف. تملیکی: ... 98
- ب. سرمایه‌گذاری: ... 98
- بیمه خودرو، تکمیلی، حوادث و ... 99
6. حکم خمس کالاهاى تخفیفی ... 100
- الف) ما به التفاوت توسط دولت یا غیر آن پرداخت می شود: ... 100
- ب) جنس اساسا ارزان عرضه می شود: ... 100 (ج) بُن کالا اعطاء می شود: ... 100
7. حکم خمس جریمه های دریافتی مطابق قانونی ... 101
8. حکم خمس اموال موقوفه ... 101
- الف) خمس اصل مال وقفی ... 101
- حکم وقف خلاف شأن واقف ... 101
- ب) خمس منافع و درآمدهای ملک وقفی ... 101
1. نماء و منافع حاصله از موقوفه بدون تکسب ... 101
2. درآمدهای مال موقوفه با تکسب ... 102
9. حکم خمس اموال نذری ... 102
- الف) نسبت به ناذر ... 102
- ب) نسبت به منذور له ... 103
10. حکم خمس مال موصی به ... 103
- الف) نسبت به موصی ... 103
- ب) نسبت به موصی له ... 103
- وجوهات شرعی ... 103
1. خمس و زکات ... 103
- مالی که فقیر به عنوان خمس و زکات دریافت می کند ... 103
- شهریه طلاب ... 104
- خمس مرجوعی ... 104
- خمس اجرت پرداختی به اجیر از محل وجوهات شرعیّه ... 104
- منافع خمس و زکات ... 1042. کفارات و رد مظالم ... 105
3. صدقه مستحبی ... 105
- حکم فروض متصور در شک در خمس (امام خامنه ای) ... 105
- مبحث دوم: مؤونه ... 106

تعریف مؤونه ... 107

اقسام مؤونه ... 107

1. مخارج تحصیل درآمد ... 107

2. مخارج و هزینه های زندگی ... 107

بیان اجمالی جزئیات این مخارج ... 107

1. کالاهای مصرفی ... 107

2. کالاهای ثابت و غیر مصرفی ... 107

3. هزینههای جاری زندگی ... 107

4. پس انداز برای تهیه مخارج زندگی ... 108

طرح کلی شرایط خمس نداشتن مخارج زندگی ... 108

توضیح هر کدام از شرایط: ... 108

1. مورد نیاز بودن ... 108

نیاز به پول برای رهن مسکن ... 108

کفن و قبر ... 109

ترقی قیمت کفن به جهت نوشتن قرآن و ادعیه ... 109

نیازهای احتمالی ماه جاری ... 109 حکم وسایل زینتی و دکوری در منزل ... 109

حکم نگهداری آلبوم و عتیقه جات ... 110

حکم حیوانات زینتی و ملزومات آن ... 110

گیاهان و حیوانات اهلی در منزل ... 111

حکم نماءات این حیوانات و گیاهان ... 111

2. متعارف و در حد شأن فرد و خانواده ... 111

مصرف غیر متعارف اموال در کارهای خیر ... 112

حکم شک در تطابق با شأن ... 112

سخت گرفتن بر خود و خرج نکردن مطابق شأن (صرفه جویی) ... 112

3. مصادق اسراف و تبذیر و سایر مصارف حرام نبودن ... 112

برخی از مصادیق هزینه های حرام ... 113

حکم مالی که صرف خرید سگ زینتی می شود ... 113

کیفیت محاسبه خمس هزینه حرام ... 113

4. مصرف آن تا انتهای سال ... 113

حکم خمس کالاهای مصرفی ... 113

حکم کالاهایی که مالیت دارند ولی خریدار ندارند ... 114

ملاک قیمت گذاری کالاهای مصرفی ... 114

کیفیت محاسبه خمس در اشیاء مثلی (در فرض عدم پرداخت خمس در سررسید سال) ... 114

حکم در معرض استفاده بودن ... 115 استفاده از تعدادی از اشیاء دوره ای یا اشیاء دارای قطعات ... 116

وسایل ایمنی و امدادی ... 116

حکم اموالی که بدون تملیک برای استفاده در اختیار اطرافیان قرار گرفته ... 116

حکم استفاده صوری برای فرار از خمس ... 117

بررسی چند مسئله مرتبط با مصادیق موونه ... 117

عدم سکونت در منزل به جهت شرایط زندگی و کار ... 117

تأمین منزل برای آینده فرزندان ... 117

خمس منزلی که به جهت تأمین قیمت خرید آن، اجاره یا رهن داده شده ... 118

تهیه تدریجی مسکن ... 118

پسانداز برای تهیه مسکن ... 118

معاملات سلف منزل یا خودرو ... 119

حکم سلف باطل ... 119

حکم مبالغ ثبت نامی خودرو ... 119

شهریه تحصیل فرزندان یا سرویس مدارس ... 120

اجارهای پرداختی برای سال بعد (جهت سکونت) ... 120

مبالغ پرداختی جهت خدمات مختلف بعد از سال ... 120

خمس پول واریزی جهت حج یا عمره ... 121

واریزی تکمیلی سفر حج ... 122

ثبت نام حج با پول مخمس یا در حکم مخمس ... 122

پرداخت هزینه سفر به شرکت قبل سال خمسی و انجام سفر بعد از سال ... 122

پرداخت خمس و سلب استطاعت حج ... 123

حکم خمس جهیزیه (دختر و پسر) ... 123

حکم پس انداز برای جهیزیه ... 124

حکم فروش جهیزیه توسط پدر ... 124

حکم تحویل ندادن جهیزیه توسط پدر ... 125

استفاده نشدن جهیزیه توسط دختر ... 125

سیسمونی ... 125

آداء دیون سالهای قبل و صدق عنوان موونه ... 126

آداء اقساط سالهای آینده و صدق عنوان موونه ... 126

پرداخت خمس دستگردان شده و صدق موونه ... 126

حکم شک در بودن شرایط مؤونه در یک مال ... 127

الف) منشأ شک، شأن بودن یا نبودن آن هزینه یا مال است: ... 127

ب) منشأ شک آن است که نمی داند با درآمد بین سال خرید یا پول سالگشت شده: ... 127

ج) منشأ شک در استفاده کردن یا نکردن از مال قبل از رسیدن سال است: ... 128

خروج از مؤونه ... 128

الف. قبل از سال خمسی اول، از آنها بینباز شود: ... 128

ب. بعد از سال خمسی از آنها بینباز شود: ... 128

فروش مؤونه ... 129

الف. مؤونه ی تهیهشده با درآمد بین سال ... 129

1. قبل از گذشت سال خمسی فروخته است: ... 1292.

بعد از گذشت سال خمسی فروخته است: ... 129

ب. مؤونه ی تهیهشده با مال مخمس یا در حکم مخمس: ... 130

معاوضه مؤونه... 130

نماءات مؤونه ... 130

الف) نمائات متصله (مثل رشد درختها) ... 131

ب) نمائات منفصله (مثل محصولات باغ) ... 131

فصل سوم: اموالی که خمس دارد (مازاد بر مؤونه) ... 132

مبحث اول: سرمایه و ابزار کار ... 132

تعریف سرمایه و ابزار کار ... 132

حکم خمس سرمایه در گردش (و حکم سرمایه اساسی) ... 132

ملاک محاسبه قیمت در خمس سرمایه ... 133

معیار در قیمت فعلی (کلی فروشی یا جزئی) ... 133

حکم محاسبه خمس بر اساس طلا و ارز ... 133

الف. کسی که شغلش فروش طلا یا ارز است ... 134

ب. کسی که شغلش غیر از فروش طلا و ارز است ... 134

ترقی قیمت سرمایه (مال التجاره) ... 135

الف) سرمایه با معاوضه (مثل خرید و فروش) حاصل شده ... 135

1. از درآمد بین سال خرید شده: ... 135

حکم سود مالی که خمس به آن تعلق گرفته و ادا نشده... 135

2. از مال مخمس یا در حکم مخمس خرید شده: ... 136

3. از مال قرضی یا نسیه خرید و هنوز بدهکار است ... 137 ب) سرمایه از غیر معاوضه (مانند ارث، هدیه و ...) حاصل شده ... 137

حکم افزایش قیمت به سبب تورم ... 137

خمس سود بانکها با توجه به تورم... 138

حکم کاهش قیمت بعد از افزایش آن ... 139

الف) افزایش و کاهش در بین همان سال بوده: ... 139

ب) افزایش در سال خمسی و کاهش بعد از سال خمسی: ... 139

- 139 ... خمس سود سرمایه در صورت اقاله معامله
- 140 ... حکم خمس نماءات سرمایه در گردش
- 140 ... حکم خمس سهام بورس
1. به قصد تجارت تهیه شده (کسب سود از راه خرید و فروش سهام) ... 140
- الف) با درآمد بین سال خرید شده: ... 140
- ب) با پولی که متعلق خمس نیست خرید شده: ... 140
2. به قصد حفظ ارزش پول یا استفاده از سود سالیانه آن خرید شده: ... 141
- الف) با درآمد بین سال خرید شده: ... 141
- ب) با پولی که متعلق خمس نیست خرید شده: ... 141
- خمس سهام عدالت ... 141
- الف) خمس اصل سهام ... 141
- ب) خمس سود سهام ... 142
- چند مسئله در خمس سهام و سود آن (آیت الله سیستانی) ... 142
- چند مسئله در خمس سرمایه‌گذاری بانکی و سود آن (آیت الله سیستانی) ... 143
- حکم خمس ارز دیجیتال ... 144
- حکم خمس مکان کسب و ابزار کار ... 145
- الف) ابزار را با درآمد بین سال خرید: ... 145
- ملاک قیمت گذاری در خمس مکان کسب ... 145
- حکم وسایل رفاهی در محل کار ... 146
- ب) ابزار را با عین پول سالگشت خرید: ... 146
- ج) ابزار را به ذمه خرید و ثمن را از پول سالگشت پرداخت کرده ... 146
- د) ابزار را با مال غیر متعلق خمس خرید یا بعد از خرید خمسش را داده: ... 147
1. آن را فروخته است: ... 147
2. آن را فروخته است: ... 147
3. آن را معاوضه کرده (طاق زده): ... 148
- ه) ابزار کار بدون معاوضه به شخص منتقل شده (مثل ارث) ... 148
- بررسی مسائلی مرتبط با خمس مکان کسب ... 148
1. حکم خمس ترقی قیمت در ساخت و ساز آپارتمان ... 148
2. حکم خمس ترقی قیمت مغازه به جهت تعمیرات و مانند آن ... 149
- زمین و مصالح آن با مال مخمس بوده، ولی هزینه ساخت آن با درآمد بین سال بوده ... 149
- ترقی قیمت ملک به جهت دریافت مجوز تجاری برای آن ... 150
3. حکم خمس نماءات اعیانی مخمس که برای کسب است ... 150
- الف) نمانات متصله ... 150

ب) نماات منفصله ... 150

خمس نماء مالی که خمسش پرداخت نشده ... 150

ص: 13

4. حکم خمس احداث باغ و بستان ... 151
- الف. باغ را با درآمد بین سال احداث کرده است؛ ... 151
- ب. باغ را با مال سالگشت شده آباد کرده است؛ ... 152
- ج. باغ را با مال مخمس یا در حکم مخمس آباد کرده است؛ ... 152
- حکم سود فروش محصولات چند سال آینده ... 152
5. حکم خمس ابزاری که هم برای استفاده شخصی است و هم وسیله کار ... 153
- ابزاری که برای نیاز شخصی خریده شده و گاهی برای کار استفاده میشود ... 153
6. حکم خمس سرقفلی مغازه ... 153
- مبحث دوم: غیر سرمایه... 154
1. حکم خمس پس انداز ... 154
- پس انداز پول به جهت تهیه ضروریات زندگی ... 154
- پس انداز درآمد از روی قناعت ... 154
- تبدیل پس انداز مخمس به کالا جهت حفظ مالیت و ارزش آن ... 155
- صرف درآمد در خرجی زندگی و بایگذاشتن مال مخمس ... 155
- مخلوط شدن مال مخمس با درآمد و جدا کردن آنها با نیت ... 155
- باقی ماندن حقوق و اجرت تا سال خمسی ... 156
- حقوق بازنشستگی ... 156
- دریافت حقوق قبل از سال خمسی و نیازهای احتمالی ماه جاری ... 157
- پیش دریافت اجرت یا اجاره و پس انداز آن تا سال خمسی ... 157
- الف) اجاره ابدان ... 157 ب) اجاره اعیان ... 158
2. حکم خمس وام ... 158
- وام قرض الحسنه شخصی (مثل صندوقهای خانوادگی) ... 158
- وام بانکی ... 159
- الف) خمس وامی که خرج شده است: ... 159
1. صرف موونه شده است: ... 159
2. سرمایه شده است: ... 159
- ب) خمس وامی که خرج نشده است: ... 159
1. هیچ مقدار از اقساط آن پرداخت نشده: ... 159
2. بخشی از اقساط پرداخت شده: ... 159
- حکم پرداخت اقساط زودتر از موعد مقرر و قبل از سال خمسی ... 160
- حکم خمس مبالغی که بابت کار مزد به بانک پرداخت می شود ... 160
3. حکم خمس مطالبات ... 160
- 1) طلبکاری حقوق و اجرت در سال خمسی ... 160

- 3) کالای پیش خرید شده (سلف) ... 162
- الف) پیش خرید موونه ... 162
- ب) پیش خرید سرمایه ... 162
- 4) طلب دستی (قرض دادن) ... 163
- حکم خمس طلب حواله شده به غیر ... 1635) مطالبه اجاره بها ... 164
- 6) مطالبه منافع و خدمات ... 164
- خمس منافی که مستاجر بعد از سال خمسی طلبکار است ولی اجاره آنرا پرداخته ... 164
- الف) منافع منزل استیجاری جهت سکونت شخصی ... 164
- ب) منافع مغازه استیجاری ... 164
- حکم خمس خدمات مختلف بعد از سال خمسی ... 164
- 7) مطالبه خسارات ... 165
- مطالبه خسارت ناشی اتلاف مال مخمس یا در حکم مخمس ... 165
- برگشت مبلغ کسر شده بابت ضمانت دیگران ... 165
- فصل چهارم: قاعده کسر و جبر ... 166
- مبحث اول: قاعده کسر (نحوه محاسبه بدهکاری ها در خمس) ... 166
- توضیح اجمالی قاعده کسر ... 166
- شرایط اعمال قاعده کسر ... 166
- الف) در بدهی بدون مدت ... 166
- ب) در بدهی مدت دار یا اقساطی ... 168
- توجه به نکاتی مهم در اجراء قاعده کسر ... 168
- حکم کسر بدهی در مشاغلی که ربحش در سالهای بعد است ... 169
- حکم مال معاف شده از خمس در صورت اداء بدهی ... 169
- ملاک کسر در مال قرضی (طلا) که افزایش قیمت داشته ... 170
- بررسی شمول قاعده کسر نسبت به برخی تعهدات و بدهی ها ... 170
- الف) حکم بدهی های غیر موونه ... 170) حکم بدهی بابت کفاره، نذر، عهد و قسم ... 170
- ج) حکم بدهکاری بابت اسباب ضمان (خسارات، اتلافات، دیه و ...) ... 170
- د) حکم دین ناشی از قرارداد ضمانت صحیح شرعی ... 171
- ه) حکم تعهد مالی ناشی از شروط ضمن عقد ... 171
- حکم وجه التزام ... 171
- و) حکم مالیات و جرائم قانونی ... 172
- ز) حکم بدهکاری بابت دستگردان و مصالحه ... 172
- ح) حکم تورم ... 173

- ط) حکم تعهد ناشی از تأخیر دین (ربای جاهلی) ... 173
- مبحث دوم: قاعده جبر ... 174
- توضیح اجمالی قاعده جبر ... 174
- موارد قاعده جبر و شرایط هر یک ... 174
- الف) جریان مال منخمس یا در حکم منخمس صرف شده در موونه ... 174
- بیان اجمالی شرایط اجراء قاعده جبر در غیر سرمایه ... 174
- کیفیت اعمال قاعده جبر در مال منخمس یا در حکم منخمس صرف شده در موونه ... 174
- نکاتی مهم در اعمال قاعده جبر در موونه ... 175
- ب) جریان ضرر، خسارت و استهلاك در سرمایه (منخمس یا در حکم منخمس) ... 176
- موارد جریان قاعده جبر در سرمایه ... 176
1. ضرر و خسران سرمایه ... 176
- حکم جریان ضرر از درآمد سالهای بعد ... 177 حکم مشاغلی که درآمدهایشان در سالهای آتی است ... 177
- حکم شک در سال ایجاد ریح موجود ... 177
- افراد چندشغله ... 178
2. تلف شدن سرمایه ... 178
- الف) تلف شدن سرمایه در گردش (مال التجاره): ... 178
- ب) تلف شدن ابزار کار و مکان کسب: ... 179
3. مصرف سرمایه در موونه ... 179
4. افت قیمت و استهلاك سرمایه (ابزار کار) ... 179
- ملاحظه نکاتی کاربردی در اعمال قاعده جبر در سرمایه ... 180
- فصل پنجم: دیگر اموالی که خمس دارد ... 181
- مبحث اول: مال حلال مخلوط به حرام ... 181
1. مقدار حرام و صاحبمال معلوم است: ... 181
2. مقدار حرام معلوم ولی صاحب مال کاملاً مجهول: ... 181
3. مقدار حرام معلوم و صاحب مال هم بین چند نفر معین مردد است: ... 181
4. مقدار مال حرام را ندانند؛ ولی صاحبش را بشناسند: ... 182
5. مقدار مال حرام و صاحبمال، هیچکدام معلوم نباشد: ... 183
- پیداشدن صاحبمال بعد از صدقه دادن آن یا پرداخت خمس ... 183
- کیفیت محاسبه خمس منفعت کسی که با حرام مخلوط است ... 183
- مصرف خمس حلال مخلوط به حرام ... 183
- جزوه در حال تکمیل و ویرایش ... 184

خمس، در فرهنگ لغت به معنای « یک پنجم » و جمع آن « اخماس » است. (1)

در اصطلاح:

صاحب جواهر: « هو حق مالی فرضه الله مالک الملك بالأصالة على عباده في مال مخصوص له و لبني هاشم عوض اكرمه اياهم بمنع الصدقة و الأوساخ عنهم» (2)

و هو من الفرائض و قد جعلها الله تعالى لمحمد و ذريته عوضاً عن الزكاة اكراماً « : مرحوم صاحب عروة الوثقى لهم؛ خمس یکی از فرائضی است که خداوند متعال برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و ذریه اش به جای زکات و برای اکران آنان واجب کرده است.» (3)

حضرت امام خمینی (ره): « هو الذي جعله الله لمحمد و ذريته كثر الله نسلهم المبارك عوضاً عن الزكاة التي أوساخ أیدی الناس إكراماً لهم؛ خمس آن است که خداوند تعالی، برای حضرت محمد صلی الله علیه و آله و ذریه آن حضرت، که خداوند نسل مبارکش را زیاد کند، عوض از زکات که اوساخ دسمت مردم است، واجب کرده است.» (4)

پوشیده نماند که از تعریف هر فقیهی (5) دیدگاه فقهی او را می شود تشخیص داد. از تعریف مرحوم صاحب جواهر و همچنین حضرت امام اینگونه ظاهر می شود که خمس ملک طلق خداوند است و حتی اگر در اختیار پیامبر و معصومین علیهم السلام هم قرار گرفته است در طول اختیار خداوند است نه در عرض آن چه برسد به ایمن که شش (6) سهم شود. (7)

ص: 17

1- ابن منظور، محمدبن مكرم، لسان العرب، قم، ادب الحوزة، 1405، ج 6، ص 70.

2- محمد حسن نجفی، جواهرالکلام، ج 16، ص 2.

3- محمدکاظم یزدی، عروة الوثقى، بیروت، مؤسسه اعلمی، ج دوم، 1409، ج 2، ص 366. کتاب الخمس.

4- امام خمینی، تحریر الوسیلة، قم، دارالکتب العلمیة، 1409؛ ج 1، ص 351.

5- تعریف دیگر به وسیله برخی از فقهای معاصر ارائه شده است. اینها سعی دارند تا جنبه های عقلایی، اجتماعی و انسانی قضیه را مهتمتر نشان دهند و اهدافی چون تأمین اجتماعی، آموزش و بهداشت عمومی، برقراری ثبات سیاسی، امنیت، ... و خدمات عمومی را در تشریح خمس دخیل معرفی کنند. بگویند عدالت مهمترین هدف حکومت اسلامی است و تحقق آن به ابزارهای مالی نیاز دارد که مناسبترین و فراگیرترین آنها خمس است. شیخ فیاض الدین زنجانی که از پیشگامان و مطرح کنندگان دیدگاه جدید در مورد توزیع خمس است، آن را چنین تعریف می کند: «الخمس حق مالی اماری محدود برابیع الكسور»: «خمس حق مالی حکومتی (مالیه عمومی) است که به چهارمین کسر محدود می شود. کتاب الخمس المسمی بذخائر الإمامة، ص 30.

6- نظیر همین تعبیر سوره انفال در سوره حشر آیه 7 نیز در مورد مورد فیء آمده: مَا أَقَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقَرْيَةِ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ. که در اینجا از همین گروهها نام برده شده و گفته شده فیء از آن خدا، پیامبر (ص)، ذی القربی، یتامی، مساکین و ابن سبیل می باشد. در حالی که تردیدی وجود ندارد که فیء ملک و منصب امامت و رهبری جامعه است. مشابهت دو آیه ایجاب می کند که در آیه 41 سوره انفال نیز خمس ملک منصوب امامت باشد و گروههای آخر از موارد مصرف نه مالک.

7- بررسی اندیشه های اقتصادی امام خمینی (س): مجموعه مقالات دومین کنگره بررسی اندیشه های اقتصادی حضرت امام خمینی ره: %AF%D8%B1%D9%87_%D8%A8%D8%B1%D8%B3%DB%8C_%D8%A7%D9%86%D8%AF%DB%8C%D8%B4%D9%87_%D9%87%D8%A7%DB%8C

خمس از موضوعات مهم فقه اسلامی است. محاسبه و پرداخت خمس از تکالیف مالی است که شیعیان در طول زندگی به آن عنایتی ویژه دارند.

خمس در قرآن

در قرآن مجید در آیات بسیاری به صورت ضمنی (1) و در یک آیه به صراحت (2) بحث از خمس مطرح است؛

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَ «: در آیه 41 سوره انفال آمده است الْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَ مَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّجَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛ بدانید هر غنیمتی که به دست شما می رسد یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و اهل بیت او و یتیمان و مستمندان و واماندگان در راه (از آنها) می باشد، اگر به خدا و آنچه بر بنده خود در روز جدائی حق از باطل، روز دگرگیری دو گروه که به صراحت به «. (باایمان و بی ایمان در جنگ بدر) نازل کردیم، ایمان آورده اید؛ و خداوند بر هر چیزی توانا است موضوع خمس پرداخته است.

در آیه مذکور موضوع مهم و قابل بحث (بین مسلمین) این سوال است که آیا واژه "غنیمت" تنها شامل غنائم جنگی می شود، یا هرگونه درآمد و فایده ای را در بر می گیرد؟ (3)

ص: 18

- 1- دعوت و دستور پروردگار به پرداخت خمس در قرآن را می توانیم از آیاتی که واژه زکات را به معنای کلی اتفاق و صدقه معنا کرده اند نیز برداشت کنیم. معنای زکات به کار رفته در آیات کریمه قرآن گسترده است، در حالیکه معنای خمس یک چیز بیشتر نیست. آیاتی که درباره زکات در قرآن کریم آمده است؛ همه مربوط به زکات واجب اصطلاحی فقهی نیست؛ بلکه زکات با معانی متفاوت و همراه با عناوین مختلف ذکر شده است؛ مانند زکات واجب، زکات به معنای اتفاق و صدقه مستحبی، زکات به معنای پاکی. اگرچه اکثر آیات مربوط به زکات در مورد زکات مال - اعم از واجب یا مستحب - است. همچنین باید در نظر داشت که در صدر اسلام «زکات» در معنای لغوی (اتفاق مال) به کار میرفته، نه در خصوص زکات واجب. که همین استعمال در معنای عام اتفاق در دل خویش خمس را نیز شامل می شود؛ به عنوان نمونه: علامه طباطبایی (ره) در ذیل آیه شریفه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» (بر اساس روایات متعددی از منابع شیعه و منابع اهل تسنن، این آیه شریفه در شأن امام علی(ع) نازل شده است)، می گوید: «اگر می بینید امروز وقتی زکات گفته می شود ذهن منصرف به زکات شده و صدقه به ذهن نمی آید، نه از این جهت است که بر حسب لغت عرب صدقه، زکات نباشد، بلکه از این جهت است که در مدت هزار و چند سال گذشته از عمر اسلام، مشرعه و مسلمانان زکات را در واجب به کار برده اند، و گرنه در صدر اسلام زکات به همان معنای لغوی خود بوده است. و معنای لغوی زکات، اعم است از معنای مصطلح آن (زکات واجب فقهی)، و صدقه و اتفاق.
- 2- بسیاری از احکام هستند که فقط یک بار در قرآن آمده اند و بلکه بالاتر خیلی از واجبات که حتی بین فریق مسلمین اتفاقی است در قرآن به صورت مستقیم بدان اشاره نشده است مانند نماز آیات.
- 3- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=251id=0catid=22955mid=244516>

در پاسخ می‌گوییم گرچه شأن نزول آیه راجع به جنگ است (و همین ممکن است این تصور را در ذهن ایجاد کند که غنیمت فقط غنیمت جنگی است) اما هیچ مانعی ندارد که آیه معنای کلی خودش را داشته باشد و این مدعا نمونه‌های مشابه دیگری نیز در قرآن دارد؛ (نمونه‌هایی را در پانوشت مطالعه کنید)⁽¹⁾.

به علاوه مفسرین (2) (حتی از عامه)⁽³⁾ نیز تصریح کرده‌اند که غنیمت در آیه معنی وسیعی دارد و شامل غیر غنائم نیز می‌شود.

و همچنین از کتب لغت استفاده می‌شود، که ریشه‌ی لغوی این کلمه اختصاص به عنوان جنگ و آنچه از دشمن به دست می‌آید ندارد که در پانوشت برخی از عبارات لغویین ذکر شده است.⁽⁴⁾

ص: 19

1- به عنوان مثال در آیه 7 سوره حشر می‌خوانیم: «مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»؛ هر چه پیامبر برای شما می‌آورد بگیرید و هر چه از آن نهی می‌کند خود داری کنید. این آیه یک حکم کلی در باره لزوم پیروی از فرمانهای پیامبر (صلی الله علیه وآله) بیان می‌کند در حالی که مورد نزول آن اموالی است که از دشمنان بدون جنگ به دست مسلمانان می‌افتد و اصطلاحاً به آن «فیء» گفته می‌شود. و نیز در آیه 233 سوره بقره یک قانون کلی به صورت «لَا تَكُلْفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا» (هیچ کس بیش از آنچه قدرت دارد تکلیف نمی‌شود)، بیان شده است؛ در حالی که مورد آیه درباره اجرت زنان شیرده است و به پدر نوزاد دستور داده شده است به اندازه توانایی خود به آنها اجرت بدهد. ولی آیا ورود آیه در چنین مورد خاصی می‌تواند جلو عمومیت این قانون (عدم تکلیف به ما لا یطاق) را بگیرد؟!

2- تفاسیر شیعه: الف) شیخ طوسی می‌نویسد: به مطلق فواید غنیمت گفته می‌شود. از این معنا ممکن است استدلال شود که هر فایده‌ای که از مکاسب، ارباح تجارت، گنجها، معادن، غوص و غیر آن، برای انسان حاصل شود، خمس آن واجب است؛ زیرا همه اینها غنیمت‌اند. شیخ طوسی، محمدبن حسن، التبیان، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی. بی تا، ج 5، ص 123. ب) صاحب کنز العرفان می‌نویسد: غنیمت در اصل به هر فایده‌ای که انسان کسب می‌کند اطلاق می‌شود. فاضل مقداد، مقدادبن عبدالله، کنز العرفان فی فقه القرآن، تهران، مرتضوی، 1342، ج 1، ص 248. «تفسیر «مجمع البیان» نخست غنیمت را به معنی غنائم جنگ تفسیر کرده، ولی به هنگام تشریح معنی آیه چنین می‌گوید: «قَالَ أَصْحَابُنَا: إِنَّ الْخُمْسَ وَاجِبٌ فِي كُلِّ فَائِدَةٍ تَحْصُلُ لِلْإِنْسَانِ مِنَ الْمَكَايِبِ وَأَرْبَاحِ التِّجَارَاتِ، وَفِي الْكُنُوزِ وَالْمَعَادِنِ وَالْغُوصِ وَغَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا هُوَ مَذْكُورٌ فِي الْكُتُبِ وَ يُمَكِّنُ أَنْ يُسْتَدَلَّ عَلَى ذَلِكَ بِهَذِهِ الْآيَةِ فَإِنَّ فِي عُرْفِ اللَّغَةِ يُطْلَقُ عَلَى جَمِيعِ ذَلِكَ اسْمُ الْغَنَمِ وَالْغَنِيمَةِ»؛ (علمای شیعه معتقدند خمس در هر گونه فایده‌ای که برای انسان فراهم می‌گردد واجب است؛ اعم از این که از طریق کسب و تجارت باشد، یا از طریق گنج و معدن، و یا آن که با غوص از دریا خارج کنند و سایر اموری که در کتب فقهی آمده است، و می‌توان از آیه براین مدعی استدلال کرد؛ زیرا در عرف لغت به تمام اینها غنیمت گفته می‌شود). مجمع البیان، ج 4، صفحات 543 و 544، ذیل آیه مورد بحث. ج) صاحب منهج الصادقین آورده است: حق این است که آیه هر فایده‌ای را که حاصل شود، شامل می‌گردد. پس خمس بر آنها واجب است. کاشانی، فیض الله، تفسیر منهج الصادقین، تهران، انتشارات علمیه اسلامی، 1300، ج 4، ص 192. د) علامه طباطبایی (ره) می‌نویسد: «غَنَمٌ وَ غَنِيمَةٌ به دست آوردن فایده از راه تجارت، کار و جنگ است. از نظر مورد نزول آیه (خمس)، غنیمت بر غنیمت جنگ منطبق می‌شود. ظاهر آیه مانند همه ظاهر تشریحات قرآن، تشریح حکم خمس برای همیشه است، زیرا هر چیزی که بر آن اسم غنیمت صدق کند، حکم بر آن معلق است، چه غنیمت جنگی باشد و از کفار گرفته باشد، چه در لغت بر آن غنیمت اطلاق شده باشد. اگر چه مورد نزول آیه غنیمت جنگی است، ولی مورد نزول، مخصوص آیه نیست». علامه طباطبایی، تفسیر المیزان، ج 9، ص 89 م 91. در تفسیر «روح المعانی» نوشته‌ی «آلوسی» مفسر معروف اهل تسنن نیز چنین آمده است: «غَنَمٌ در اصل به معنی هر گونه سود و منفعت است». تفسیر «روح المعانی» ج 10، ص 2، ذیل آیه مورد بحث.

3- برخی از تفاسیر اهل سنت: 1- «قرطبی» مفسر معروف اهل تسنن در تفسیر خود، ذیل آیه چنین می‌نویسد: «غنیمت در لغت، خیری است که فرد یا جماعتی با کوشش به دست می‌آورند... و بدان که اتفاق (علمای تسنن) بر این است که مراد از غنیمت در آیه «وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ» اموالی است که با قهر و غلبه در جنگ به مردم می‌رسد، ولی باید توجه داشت که این قید همان طور که گفتیم در معنی لغوی آن وجود ندارد، ولی در عرف شرع، این قید وارد شده است». تفسیر «قرطبی» مؤسسه تاریخ العربی، بیروت 1405 ه. ق. (ج 4، ص 284، و ج 8، ص 1-2. «فخر رازی» در تفسیر خود تصریح می‌کند: «الْغَنَمُ الْقَوْرُ بِاللَّيْءِ»؛ (غنیمت این است که انسان به چیزی دست یابد). و پس از ذکر این معنی وسیع از نظر لغت می‌گوید: «معنی شرعی غنیمت (به عقیده فقهای اهل تسنن) همان غنائم جنگی است». تفسیر «کبیر» ج 15، ص 164 (ص 484)، ذیل آیه مورد بحث. و نیز در تفسیر «المنار»، «غنیمت» را به معنی وسیع ذکر کرده و اختصاص به غنائم جنگی نداده، اگر چه معتقد است باید معنی وسیع آیه فوق را به خاطر قید شرعی مقید به غنائم جنگی کرد. تفسیر «المنار» ج 10، صفحات 3-7، ذیل آیه مورد بحث.

4- در کتاب «لسان العرب» جلد دوازدهم، می‌خوانیم: «والغَنَمُ: القَوْرُ بِاللَّيْءِ من غیر مشقّه... والغنم، الغنیمه و المغنم، الفیء... و فی الحدیث الرَّهْنُ لِمَنْ رَهَنَ لَهُ غَنِمَهُ و علیهِ غَرْمُهُ، غَنِمَهُ زیاده و نمائنه و فاضل قیمتته... و غنم اللّٰیء غنما؛ فاز به... غنم یعنی دسترسی به چیزی بدون مشقّت پیدا کردن و غنم، غنیمت و مغنم به معنی فیء است (فیء را نیز در لغت به معنی چیزهایی که بدون زحمت به انسان می‌رسد ذکر کرده‌اند...) و در حدیث وارد شده که گروهگان در اختیار کسی است که آن را به گرو گرفته، غنیمت و منافعتش برای او است، و غرامت و زیانش نیز متوجّه او است، و نیز غنم به معنی زیادی و نمو و اضافه قیمت است... فلان چیزی را به غنیمت گرفت یعنی به آن دسترسی پیدا کرد...» و در کتاب «تاج العروس» جلد نهم، می‌خوانیم: «و الغنم القور بالئیء بلا مشقّه؛ غنیمت آن است که انسان بدون زحمت به چیزی دسترسی پیدا کند.» و در کتاب «قاموس» نیز غنیمت به همان معنی فوق ذکر شده است. و در کتاب «مفردات راغب» غنیمت از ریشه «غنم» به معنی گوسفند گرفته شده، و سپس می‌گوید: «ثم استعمل فی کل مظلوم به من جهة العدی و غیرهم؛ سپس در هر چیزی که انسان از دشمن و یا غیر دشمن به دست می‌آورد به کار رفته است.»

لغت "غنیمت" در احادیث نیز به معنای عام آن استعمال شده است؛ به عنوان مثال؛ در « نامه 45 نهج البلاغه » حضرت امیر علیه السلام به عثمان بن حنیف می فرماید: «فَوَاللَّهِ مَا كُنْتُ مِنْ دُنْيَاكُمْ تَبْرَأُ وَلَا أَدَّخَرْتُ مِنْ غَنَائِمِهَا وَفَرًّا؛ بخدا سوگند از دنیای شما طلائی نیندوختم، و از درآمدهای آن اندوخته ای فراهم نکردم!»(1)

پس با ملاحظه توضیحات مترجم می شویم واژه غنیمت در آیه منحصر در غنائم جنگی نخواهد بود.

البته ناگفته نماند: حتی اگر ما قائل شدیم که آیه مذکور تنها خمس غنائم جنگی را بیان می کند، برای اثبات وجوب خمس در غیر از غنائم می توانیم از سنت و روایات صحیح و معتبر استفاده کنیم و هیچ مانعی ندارد که قرآن به قسمتی از حکم به تناسب اشاره کند، و تبیین قسمت های دیگر این واجب به سنت و اگزار شده باشد.(2)

خمس در روایات

علامه در میزان می نویسد: روایات در این باب از طریق علمای شیعه و اهل سنت بسیار است. 3 که ما در ادامه به ذکر مواردی معدود اکتفاء می کنیم:

برخی از روایات اهل سنت

1. در سنن بیهقی آمده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: « در رکاز خمس است. کسی پرسید: منظور از رکاز چیست؟ رسول خدا (ص) فرمود: معادن طلا و نقره است که خداوند از روزی که زمین را خلق کرده در آن قرارداده است»(3) ابن حجر عسقلانی می نویسد که وجوب خمس در رکاز متفق علیه است.(4)

2. در کنز العمال نقل شده است که در نامه ای که رسول خدا صلی الله علیه و آله برای قبیله بنی قضاعه (5)نوشت، اهل قبیله را مأمور به دادن خمس فرمود: «بطون زمین و دشتها و اعماق دره ها و بیرون آنها همه در اختیار شماست که از گیاهان آن استفاده کنید و آب آن را بنوشید و در برابر، خمس آن را بدهید.»(6)

ص: 20

1- گردآوری از کتاب: تفسیر نمونه، آیت الله العظمی مکارم شیرازی، دارالکتب الإسلامیة، چاپ سی و دوم، ج 7، ص 222. 2. مثلاً در قرآن مجید، نمازهای پنجگانه روزانه صریحاً آمده است، و همچنین به نماز طواف که از نمازهای واجب است اشاره شده، ولی از نماز آیات که مورد اتفاق تمام مسلمانان اعم از شیعه و سنی است، ذکری به میان نیامده، و همچنین نماز قضا و مانند آن، و هیچ کس را نمی یابیم که بگوید چون نماز آیات در قرآن ذکر نشده و تنها در سنت پیامبر آمده است، نباید به آن عمل کرد، و یا این که چون در قرآن به بعضی از غسلها اشاره شده و سخن از بعضی غسلها به میان نیامده است بنابراین باید از آن صرف نظر کرد، این منطقی است که هیچ مسلمانی آن را نمی پذیرد. <https://makarem.ir/main.aspx?reader=1pid=61762lid=0mid=106>

2- میزان، ج 9، ص 139.

3- احمدبن الحسین بن علی بیهقی، السنن الکبری، بیروت، دارالفکر، بی تا، ج 4، ص 153.

4- فتح الباری، ج 3، ص 288.

5- قضاعه قبیله ای عربی باستانی است که در نسب آن اختلاف وجود دارد. عده ای آن را به حمیر و برخی دیگر آن را به معد منتسب دانسته اند.

[https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D8%B6%D8%A7%D8%B9%D9%87_\(%D9%82%D8%A8%DB%8C%D9%84%D9%87](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%82%D8%B6%D8%A7%D8%B9%D9%87_(%D9%82%D8%A8%DB%8C%D9%84%D9%87)

6- حاکم نیشابوری، حاکم، کنز الاعمال، بیروت، دارالمعرفه، 1400ق، ج 7، ص 65.

خمس یکی از مسلمات اسلام است (1) و همانطور که خواندیم قرآن مجید و جوب آن را به صراحت بیان نموده است و ادای خمس را با ایمان به خداوند پیوند زده است (... ان كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّمَيِّ الْجَمْعَانِ...) (2) از اینجا روشن می شود که نه فقط اعتقاد به وجوب، خمس بلکه اداء آن نیز از ضروریات دین اسلام است و سایر فرق مسلمین نیز به اصل وجوب آن ملتزم هستند؛ به عنوان نمونه در صحیح بخاری اینگونه آمده است:

اتفق الفقهاء من السنة والشيعه على وجوب الخمس في غنائم الحرب وفي الركا (دفعين الجاهليه و لا يعلم صاحبه) للنصوص الواردة في ذلك. (3)

بله، باید دانست که فرق چهارگانه اهل سنت در وجوب خمس غنائم و همچنین ركا (گنجینه طلا و نقره) اتفاق نظر دارند و نسبت به معادن اختلاف نظر است؛ که حنفیه و مالکیه نسبت به معادن نیز قائل به وجوب خمس هستند. حنفی ها در وجوب خمس در معادن، به قرآن و سنت و قیاس استدلال کرده و در استدلال به آیه «وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِئِ حُمْسَهُ» معدن را از مصادیق غنیمت شمرده اند. (4)

برخی از روایات مکتب اهل البیت علیهم السلام

1. علی بن مهزیار از محمد بن الحسن نقل کرده است کتب بعض اصحابنا الی ابی جعفر الثانی علیه السلام (امام نهم): اخبرني عن الخمس أعلی جمیع ما یستفید الرّجل من قلیل و کثیر من جمیع الصّروب و علی الصّناع و کیف ذلک؟ فکتب (علیه السلام) بخطه الخمس بعد المؤونه. برخی از اصحاب به ابوجعفر ثانی نامه نوشتند و سؤال کردند: آیا همه آنچه شخص به دست می آورد چه زیاد باشد چه کم، بر صنایع خمس هست؟ حکم آن چیست؟ امام به دست مبارک خود نوشت: بعد از اخراج مؤونه سال بر این موارد خمس واجب است. (5)

که سند این حدیث صحیح (6) است و همچنین دلالتش کامل است چرا که سؤال کننده هم در عمومیت خمس شک داشته است، و هم در کیفیت آن، و امام با یک جمله کوتاه آنچنان که معمول نامه نگاری آن زمان بود به هر دو سؤال پاسخ گفته است.

ص: 21

1- اگر انکار آن موجب انکار رسالت پیامبر اکرم اسلام «صلی الله علیه و آله» یا تکذیب ایشان و یا منجر به وارد شدن تقصی به شریعت اسلام شود، باعث کفر و ارتداد است امام خامنه ای، سایت ادمین، احکام خمس و مکاسب،

2- سوره مبارکه انفال آیه 41

3- صحیح البخاری کتاب الزکاة الحدیث رقم 1499.

4- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?lid=0mid=247564typeinfo=23catid=23933>

5- حدیث 1، باب 8 از ابواب خمس و سائل الشیعه، جلد 6 تهذیب الاحکام، ج 4، ص 12.

6- آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?reader=1lid=0mid=109catid=0pid=61762>

2. علی بن مهزیار روایت می کند علی بن راشد گفته است من به امام گفتم: شما به من فرمان دادید که برای امر شما قیام کنم و حق شما را بگیرم و من این مطلب را به برخی موالیان شما گفتم، ولی برخی از آنان سؤال کردند که حق امام چیست. نمی دانستم چه جوابی به آنها بدهم حضرت فرمود: «بر آنها خمس واجب است.» من پرسیدم: بر چه چیز خمس واجب است؟ فرمود: «در کالاهای و باغهایشان.» من پرسیدم: آیا تاجر و صنعتگر هم باید خمس بدهد؟ فرمود: «البته وقتی مخارج خود را تحصیل کردند و توانستند خمس بدهند باید بدهند.»(1)

3. عمران موسی می گوید: آیه خمس را بر امام موسی بن جعفر علیه السلام خواندم. آن حضرت فرمود: «ماکان الله فهو لرسوله فهو لنا ثم كان والله لقد يسر الله على المؤمنين ارزاقهم بخمسة دراهم قبلوا لربهم واحداً و اكلوا اربعة احلاء ثم قال هذا من حديثنا صعب مستصعب لا يعمل ولا يصبر عليه الا ممتحن قلبه للايمان؛ هر آنچه از آن خداست، به پیامبر صلی الله علیه و آله می رسد و هر آنچه از آن پیامبر گردد، به ما (اهل بیت) خواهد رسید. سپس فرمود: خداوند ارزاق مؤمنان را به پنج قسمت به آنان ارزانی داشته است، تا یکی را در راه خدا اتفاق کنند و چهار قسمت را به حلال بخورند. این دستورها سخت و دشوار است و کسانی به آن عمل می کنند و سختیها را تحمل دارند که خداوند آنان را در راه ایمان امتحان کرده است.»(2)

آثار و برکات خمس در روایات

اگر به تعبیراتی که در آیات و روایات آمده است توجه کنیم به آثار پرداخت خمس بیشتر آگاه خواهیم شد: (3)

1- نسل پاک: در روایات می خوانیم: «لتطیب ولادتهم» پرداخت خمس، مال را پاک می کند و مال پاک مقدمه نسل پاک است.(4)

2- تقویت دین: امام رضا علیه السلام فرمودند: «الخمس عوننا على ديننا» خمس، حق ما اهل بیت و پشتوانه مکتب و راه ما است.(5)

3- کمک به یاران: امام رضا علیه السلام فرمودند: خمس وسیله ای برای کمک ما بر بستگان و یاوران ماست. «ان الخمس عوننا على عيالاتنا»، «عوننا على موالينا»(6)

1.

2.

<https://hawzah.net/fa/Note/View/51313/%D8%A2%D8%AB%D8%A7%D8%B1-%D9%88-%D8%A8%D8%B1%DA%A9%D8%A7%D8%AA%D9%BE%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D8%AE%D8%AA%D8%AE%D9%85%D8%B3-%D8%AF%D8%B1-%D8%B2%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C>

ص: 22

1- تهذیب الاحکام، ج 4، ص 12.

2- وسائل الشیعه، ج 6، ص 485.

<https://hawzah.net/fa/Note/View/51313/%D8%A2%D8%AB%D8%A7%D8%B1-%D9%88-%D8%A8%D8%B1%DA%A9%D8%A7%D8%AA%D9%BE%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D8%AE%D8%AA%D8%AE%D9%85%D8%B3-%D8%AF%D8%B1-%D8%B2%D9%86%D8%AF%DA%AF%DB%8C>

3

4- امام باقر و یا امام صادق (ع) با تأکید بر حقیقت بالا فرموده اند: «ان اشد ما فيه الناس يوم القيامة ان يقوم صاحب الخمس فيقول يا رب خمسى و قد طيبنا ذلك لشيعتنا لتطيب ولادتهم وليزكو اولادهم.» وافى ج 6 ص 276.

5- مردی از تجار ایران که از دوستان حضرت رضا (ع) محسوب می شده نامه ای به آن حضرت نوشت و از آن حضرت تقاضا کرد خمس مالش را به خودش ببخشد حضرت در جواب مرقوم فرمودند: «بسم الله الرحمن الرحيم ان الله واسع كريم، ضمن على العمل الثواب، و على الخلف العقاب، لا- يحل مال الا من وجه احله الله، ان الخمس عوننا على ديننا، و على عيالاتنا، و على موالينا، و ما نذل، و نشترى من اعراضنا ممن نخاف سطوته، فلا ترووه عنا، و لا تحرموا انفسكم دعائنا بما قدرتم عليه، فان اخراجه، مفتاح ارزاقكم، و تمحيص ذنوبكم، و ما تمهدون لانفسكم ليوم فافتكم، و المسلم من يفى الله بما عهد اليه، و ليس المسلم من اجاب باللسان، و خالف بالقلب و السلام . وسائل الشیعه ج 6 ص 375.

6- همان.

4- پاکی مال: امام صادق علیه السلام فرمودند: من از گرفتن درهم شما هدفی جز پاک کردن شما ندارم، زیرا وضع مالی من امروز خوب است. «ما ارید بذلك الا ان تطهروا» (1)

5- حفظ آبرو در برابر مخالفان امام رضا علیه السلام فرمودند: به وسیله خمس، ما آبروی خود و طرفدارانمان را در برابر تهدیدات مخالفان حفظ می کنیم. و ما نبذله و نشتری من اعراضنا ممن نخاف سطوته» (2)

6- فقر زدائی از خاندان رسالت امام کاظم علیه السلام فرمودند: خداوند نیمی از خمس را برای فقر زدائی از بستگان پیامبر که از زکات و صدقات محرومند قرار داد. «و جعل للفقره قرابة الرسول نصف الخمس فاغناهم به عن صدقات الناس...» (3)

7- کفاره گناهان و ذخیره قیامت: امام رضا علیه السلام فرمودند: خارج کردن خمس مال، وسیله آموزش گناهان و ذخیره قیامت و روز نیاز شماست. «فان اخراجه ... تمحیص ذنوبکم و ما تمهدون لانفسکم لیوم فائقکم» (4)

8- ضمانت بهشت: شخصی نزد امام باقر علیه السلام آمد و خمس مال خود را پرداخت، امام فرمودند: بر من و پدرم لازم است که بهشت را برای شما ضمانت کنیم. «ضمنت لك علی و علی ابی الجتة» (5)

9- مشمول دعای امام: امام رضا علیه السلام فرمودند: خمس، کمک ما بر حفظ مکتب است، سپس فرمودند: خودتان را از دعای ما محروم نکنید. «ولا تحرموا انفسکم دعاءنا ما قدرتم علیه» (6)

ابن فضال عن الفقيه 2/44/1658، ابن بکیر قال سمعت ابا عبد الله عليه السلام يقول: اني لاأخذ من أحدكم

ص: 23

1- 9581-2 الكافي، 1/538/7/1 محمد عن أحمد عن ابن فضال عن الفقيه، 2/44/1658 ابن بکیر قال سمعت ابا عبد الله عليه السلام يقول: اني لاأخذ من أحدكم الدرهم و اني لمن أكثر أهل المدينة مالا ما أريد بذلك إلا أن تطهروا. در همین زمینه از امام صادق (ع) سؤال شده: «رجل اكتسب مالا من حلال و حرام ثم اراد التوبه من ذلك و لم يتميز له الحلال بعينه من الحرام فقال: يخرج منه الخمس و قد طاب ان الله طهر الاموال بالخمس. المقنعه ص 283.

2- مردی از تجار ایران که از دوستان حضرت رضا (ع) محسوب می شده نامه ای به آن حضرت نوشت و از آن حضرت تقاضا کرد خمس مالش را به خودش ببخشد حضرت در جواب مرقوم فرمودند: «بسم الله الرحمن الرحيم، ان الله واسع كريم، ضمن على العمل الثواب، و على الخلاف العقاب، لا يحل مال الا من وجه احله الله، ان الخمس عوننا على ديننا، و على عيالاتنا، و على موالينا، و ما نبذل، و نشتری من اعراضنا ممن نخاف سطوته، فلا تزوهه عنا، و لا تحرموا انفسكم دعائنا بما قدرتم عليه، فان اخراجه مفتاح ارزاقكم، و تمحیص ذنوبكم، و ما تمهدون لانفسكم لیوم فائقکم، و المسلم من يفی الله بما عهد اليه، و ليس المسلم من اجاب باللسان، و خالف بالقلب، و السلام. و سائل الشيعه ج 6 ص 375.

3- فقد روی حماد بن عيسى عن بعض اصحابنا عن العبد الصالح (ع) قال: «وانما جعل هذا الخمس لهم دون مساكين الناس و ابناء سبيلهم عوضا لهم من صدقات الناس تنزيها لهم لقرابتهم برسول الله فجعل لهم خاصة من عنده ما يغنيهم به و في موضع آخر منه و جعل للفقره قرابة الرسول (ص) نصف الخمس فاغناهم به من صدقات الناس فلم يبق فقير من فقراء الناس و لم يبق فقير من فقراء قرابة الرسول (ص) الا و قد استغنى فلا فقير». متن كتاب ترجمه اصول کافی - جلد 2 - صفحه 431

4- مردی از تجار ایران که از دوستان حضرت رضا (ع) محسوب می شده نامه ای به آن حضرت نوشت و از آن حضرت تقاضا کرد خمس مالش را به خودش ببخشد حضرت در جواب مرقوم فرمودند: «بسم الله الرحمن الرحيم، ان الله واسع كريم، ضمن على العمل الثواب، و على الخلاف العقاب، لا يحل مال الا من وجه احله الله، ان الخمس عوننا على ديننا، و على عيالاتنا، و على موالينا، و ما نبذل، و نشتری من اعراضنا ممن نخاف سطوته، فلا تزوهه عنا، و لا تحرموا انفسكم دعائنا بما قدرتم عليه، فان اخراجه، مفتاح ارزاقكم، و تمحیص ذنوبكم، و ما تمهدون لانفسكم لیوم فائقکم، و المسلم من يفی الله بما عهد اليه، و ليس المسلم من اجاب باللسان، و خالف بالقلب، و السلام. و سائل الشيعه ج 6 ص 375.

5- الإمام الباقر عليه السلام: الحسين بن سعيد عن محمد بن أبي عمير عن الحكم بن عتبة الأسدي قال الحسين بن سعيد عن محمد بن أبي عمير عن الحكم بن عتبة الأسدي قال وليت البحرین فأصببت بها مالا كثيرا فانفقته و اشتريت ضياعا كثيرا و اشتريت رقيقا و أمهات أولاد و وليت لي ثم خرجت إلى مكة فحملت عيالي و أمهات أولادي و نسائي و حملت خمس ذلك المال فدخلت على أبي جعفر فقلت له اني وليت البحرین فأصببت بها مالا كثيرا و اشتريت متاعا و اشتريت رقيقا و اشتريت أمهات أولاد و وليت لي و انفقته و هذا خمس ذلك المال و هؤلاء أمهات أولادي و نسائي قد أتيتك به فقال أما إنه لنا و قد قبلت ما جئت به و قد خللتك من أمهات أولادك و نسائك و ما أنفقته و صببت لك على و على أبي الجتة. تهذيب الأحكام ج 4 ص 137.

6- مردی از تجار ایران که از دوستان حضرت رضا (ع) محسوب می شده نامه ای به آن حضرت نوشت و از آن حضرت تقاضا کرد خمس مالش را به خودش ببخشد حضرت در جواب مرقوم فرمودند: «بسم الله الرحمن الرحيم، ان الله واسع كريم، ضمن على العمل الثواب، و على الخلاف العقاب، لا يحل مال الا من وجه احله الله، ان الخمس عوننا على ديننا، و على عيالاتنا، و على موالينا، و ما نبذل، و نشتری من اعراضنا ممن نخاف سطوته، فلا تزوهه عنا، و لا تحرموا انفسكم دعائنا بما قدرتم عليه، فان اخراجه، مفتاح ارزاقكم، و تمحیص ذنوبكم، و ما تمهدون لانفسكم لیوم فائقکم، و المسلم من يفی الله بما عهد اليه، و ليس المسلم من اجاب باللسان، و خالف بالقلب و السلام. و سائل الشيعه ج 6 ص 375.

عواقب نپرداختن خمس در روایات

1. امام باقر(ع) فرمودند: «لا یحل لأحد أن یشتري من الخمس شیئاً حتی یصل الینا حقناً؛ برای هیچ کس جایز نیست از مالی که خمس به آن تعلق گرفته، چیزی بخرد؛ مگر اینکه حق ما را به ما برساند.» (2)
 2. ابی بصیر می گوید: من به امام جعفر صادق علیه السلام عرض کردم: آسان ترین چیزی که انسان را جهنمی می کند چه است؟ امام فرمود: «من اکل مال الیتیم درهماً ونحن الیتیم؛ هر کس مال یتیمی را بخورد و ما یتیم هستیم.» (3)
 3. در تفسیر قمی در ذیل آیه «و لم نک نطعم المسکین» (4) آمده است: «حقوق آل محمد من الخمس لذوی القربی والیتامی والمساکین وابن السبیل وهم آل محمد صلوات الله علیهم؛ مقصود از آن، حقوق آل محمد علیهم صلوات الله از خمس است که برای ذوی القربی، یتام، مساکین و وامانده ها در سفر است و همه آنان از آل محمد علیهم صلوات الله هستند.» (5)
 4. از امام صادق(ع) نقل شده است «لیس من شیء عند الله یوم القیامه اعظم من الزنا انه لیقوم صاحب الخمس فیقول یا رب سل هولاء بما بیحوا؛ در روز قیامت نزد پروردگار بزرگتر از زنا گناهی نیست مگر اینکه صاحب خمس به پا خیزد و بگوید پروردگارا آنچه را این مردم بر خودشان مباح کرده اند از آنها سؤال کن.» (6)
- بنابراین می بینیم که در منابع شیعی احادیث صحیح که از تواتر فراتر است دلالت بر وجوب خمس دارد.

روایات باب تحلیل

روایات باب تحلیل (7)

اما نکته ای باقی میماند و آن روایاتی از معصومین است که از مضمون آنها شبهه تحلیل خمس توسط انمه علیهم السلام مطرح است. که در ادامه اجمالاً به بیان برخی از این روایات و پاسخ آنها می پردازیم.

ص: 24

- 1- همان.
- 2- همان، ج 6، باب 1، 4.
- 3- همان، ص 483.
- 4- مدثر: 44.
- 5- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، بیروت، دار التعارف، 1421، ج 39، ص 116.
- 6- شیخ طوسی، محمدبن حسن تهذیب الاحکام، بیروت، دار المعرفه، 1400ق، ج 4، ص 122.
- 7- دو نمونه از روایاتی که درباره حلال نمودن خمس بر شیعیان نقل شده است: 1. در خبر صحیح فضلاً؛ ابی بصیر، زراره و محمد بن مسلم از امام باقر(ع) نقل شده است: «مردم در مورد خوردنی ها و شهوات جنسی خود هلاک شدند؛ چون که حقوق ما را نپرداختند آگاه باشید که شیعیان ما و پدرانمان از این حق استثنا شدند و برای آنها حلال است». شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ج 4، ص 137 و 138، دار الکتب الإسلامیه، تهران چاپ چهارم 1407ق. 2. فضیل بن یسار از امام صادق(ع) نقل کرده است: «کسی که محبت ما را در وجودش بیاید پس باید خدا را به جهت اولین نعمتش حمد کند»، فضیل عرض: کرد اولین نعمت چیست؟ امام(ع) فرمود: «حلال زاده بودن» سپس فرمود: «امیرالمؤمنین(ع) به فاطمه زهرا(س) فرمود: سهم خود را از غنیمت و اموال برای پدران شیعیان ما حلال کن تا ولادت آنها پاک شود»، آنگاه امام صادق(ع) فرمود: «ما مادران شیعیان را برای پدرانمان حلال کردیم تا حلال زاده شوند». تهذیب الاحکام، ج 4، ص 143. این روایت نیز از نظر سند صحیح است؛ زیرا همه ی راویان آن، شیعه و ثقه هستند.

آیت الله ری شهری در درس خارج فقه خود روایات زیادی را معرفی می کند که ظاهر آنها دال بر حلال شدن خمس بر شیعیان است. به عنوان نمونه: از امام صادق علیه السلام پرسیده شد: ما اموالی داریم از غلات، تجارات و مانند اینها و می دانیم حق شما هم در آن هست، [تکلیف چیست؟] آن حضرت فرمود: «ما [حق خود را] برای شیعیان حلال نکردیم، مگر این که حلال زاده گردند، هر کسی که پدرانش را دوست داشته باشد، آنچه که از حق ما در دست او است، برای او حلال است و باید این مطلب را حاضران به غائبان برسانند» (1).

از نظر وی، این روایات چالشی ترین بحث در موضوع خمس است. او تعداد روایات تحلیل خمس ارباب مکاسب در زمان غیبت را دوازده روایت می داند.

ایشان در ادامه می فرمایند: این روایات مورد تبیین و توجیه فقها قرار گرفته است و روش فقها در برخورد با این روایات و پاسخ به آنها متفاوت است. (2) معدودی از فقهاء متقدمین (3) از امامیه این روایات را پذیرفته اند و مطابق آن عمل نموده اند و در مقابل اکثر قریب به اتفاق فقهاء قائل به وجوب پرداخت خمس در زمان غیبت هستند، و برای این روایات احتمالاتی را بیان کرده اند. که در این مقال به بیان فرمایش آیت الله مکارم در این باره اکتفا می شود.

پاسخ آیت الله مکارم به أدله تحلیل

پاسخ آیت الله مکارم (4) به أدله تحلیل

حضرت آیت الله مکارم در مقام پاسخ به روایات تحلیل آنها را به پنج دسته تقسیم می کند:

دسته اول. روایاتی است که درباره غنائم جنگی و اسیران جنگی وارد شده و زنانی که جزء بردگان بودند و به عنوان کنیز به دست افراد می افتادند و آنها با این زنان ازدواج می کردند و صاحب فرزند می شدند.

می دانیم اگر جهاد به اذن امام نبوده باشد تمام غنائم جنگی که به دست می آید مربوط به بیت المال است و باید به اجازه امام مصرف شود و حتی اگر به اذن امام بوده باشد خمس به آن تعلق می گیرد و در صورت نپرداختن خمس آن، تصرف در آنها حرام است. بنابراین کنیزانی که به عنوان غنیمت به دست افراد می افتادند و خمس آنها پرداخته نشده بود بر صاحبان آنها حرام بوده است و حق نداشته اند به عنوان یک همسر با آنها رفتار کنند. لذا، اگر کسی توجه به این حکم داشته باشد فرزندى که از چنان زنى برای او متولد می شود فرزند نامشروع خواهد بود، لذا انمه این قسمت از خمس را که مربوط به چنین زنانی بوده به شیعیان بخشیدند تا فرزندان آنها همگی حلال باشند. به برخی از این روایات در پانویست اشاره شده است. (5)

ص: 25

1- شیخ طوسی تهذیب الاحکام، ج 4، ص 143، دار الکتب، الإسلامیه، تهران چاپ چهارم 1407ق. سند این روایت: غیر از ابی عماره، سایر روایان، شیعه و موثق هستند. با این حال به روایت مزبور «صحیح حارث بن مغیره نصری» اطلاق شده است؛ چرا که در سند روایت ابی نصر بزنطی وجود دارد که از اصحاب اجماع بوده و آنها از غیر ثقه روایتی نقل نمی کنند؛ به همین جهت روایت مزبور مورد پذیرش فقها است.

<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AE%D9%85%D8%B3-2>

3- برخی از فقهاء همچون سلّار دیلمی، محقق بحرانی، صاحب مدارک و محقق سبزواری سقوط سهم امام مهدی (عج) در زمان غیبت آن حضرت جایز می دانند. دلیلشان همین روایات تحلیل است و می گویند: «این جواز تصرف شیعیان در سهم امام، از باب کرم و تفضل است که امام معصوم علیهم السلام تصرف در حقش را با بزرگ منشی به شیعیان حلال کرده اند».

4- سایت معظم له: <https://makarem.ir/main.aspx?reader=1&lid=0&mid=13182&catid=0&pid=61762>

5- با توجه به این مقدمه کوتاه، این دسته روایات را ذیل از نظر می گذرانیم: 1- در روایات «ضریس کناسی» چنین می خوانیم که امام صادق (علیه السلام) فرمود: «می دانی از کجا زنا در میان (جمعی از) مردم وارد شد؟ گفتم نه گفت: «از ناحیه خمس ما اهل بیت، مگر برای شیعیان پاکیزه ما که بر آنها حلال است و برای تولدشان نیز حلال.» و مسائل الشیعه، جلد 6 حدیث 3 از باب 4، از باب انقال. 2- محمد بن مسلم از امام باقر یا امام صادق (علیهما السلام) چنین نقل می کند که فرمود: «شدیدترین چیزی که مردم در روز قیامت گرفتار آن هستند این است که صاحب خمس بر می خیزد و می گوید پروردگارا! خمس مرا (غصب کردند) ولی ما آن را برای شیعیان خود حلال کردیم تا تولد آنها پاکیزه و فرزندانشان پاک متولد شوند. حدیث، از باب 4 از ابواب انقال. 3- فضیل این یسار از امام صادق (علیه السلام) نقل می کند که فرمود: «کسی که محبت ما را در دل احساس کند خدا را بر نخستین نعمتش شکر گوید.» گفتم فدایت شوم نخستین نعمت خدا چیست؟ فرمود: «پاکی تولد (و نطفه) است.» سپس فرمود: «امیر مؤمنان (علیه السلام) به فاطمه (علیها السلام) گفت: نصیبت را از فیء (غنائم) برای پدران شیعیان ما حلال کن تا پاکیزه شوند.» سپس امام صادق (علیه السلام) فرمود: «ما، مادران شیعیان خود را بر پدرانشان حلال کردیم تا پاکیزه شوند (و فرزندانشان فرزند حلالی باشد). حدیث، 10 از باب 4 از ابواب انقال. و همچنین احادیث 15 و 16 و 18 و 20 از باب 4، از ابواب انقال و حدیث 8، از باب 8، از ابواب «ما یجب فیه الخمس». این هشت حدیث بروشنی درباره مسئله کنیزان وارد شده و می دانیم که طبق تصریح فقها آنها از خمس مستثنا هستند ولی افراد لجوج و کم سواد بدون توجه و دقت در مضمون آنها و بدون توجه به فتاوی صریح فقها خواسته اند آنها را دلیل بر تحلیل خمس بطور مطلق قلمداد کنند غافل از این که مختصر دقت در مضمون این احادیث برای باز شدن مشت آنها کافی است.

دسته دوم. احادیثی است که دلیل بر تحلیل خمس در زمان خاص و معینی دارد، زیرا همانطور که سابقاً هم اشاره کردیم پیامبر و امامان به عنوان رئیس حکومت اسلامی حق داشتند که این مال را در شرایط خاصی که مصلحت مسلمانان اقتضا می کرده به مردم ببخشند.

همانطور که گاهی در شرایط سخت و سنگین ایجاب می کرده است که پرداختی فوق العاده دیگری موقتاً و بطور محدود بر آن بیفزایند، اینها از اختیارات حکومت اسلامی است که با در نظر گرفتن وضع مردم مسلمان می تواند بطور موقت از آن صرف نظر کند. برای (دیدن روایات به پانویشت مراجعه شود) (1) گواه زنده و دلیل روشن بر این مسئله این است که عده ای دیگر از امامان و یا شخص امام صادق (علیه السلام) و امام باقر (علیه السلام) در شرایط دیگری که شیعیان توانائی پرداخت خمس را داشتند با شدیدترین لحنی از آنها مطالبه نموده و آنان را موظف به انجام این وظیفه اسلامی کرده اند. (بخشی از این احادیث در پانویشت ذکر شده است) (2)

ص: 26

1- نمونه هایی از این دسته روایات: 1- «یونس بن یعقوب» چنین نقل می کند که خدمت امام صادق (علیه السلام) بودم که مردی وارد شد و عرض کرد فدایت شوم اموال و سودها و مال التجاره هائی به دست ما می افتد که می دانیم حق تو در آن هست و ما در این باره مقصریم، امام فرمود: اگر امروز شما را موظف به پرداختن این حقوق کنیم دور از انصاف است (یعنی به خاطر شرایط سختی که از نظر فشار حکومت و یا فشار زندگی در آن هستید آنها را به شما بخشیدیم.) و سائل الشیعه، جلد 6 حدیث 6، از باب 4، ابواب انفال. 2- حکیم (ابن عیسی) از امام صادق علیه السلام نقل می کند که عرض کردم منظور از: «و اعلموا انما غنمتم» چیست؟ فرمود «هر فایده ای که روز به روز به دست انسان می افتد ولی پدرم شیعیان ما را از آن معاف کرد تا پاکیزه شوند. حدیث 8 باب 4 ابواب انفال: و همچنین احادیث اول و دوم و هفتم و نهم و چهاردهم و نوزدهم این باب. همه این احادیث مربوط به معاف شدن جمعی از مسلمانان که در شرایط خاصی قرار داشتند از برنامه این مالیات اسلامی است و به هیچ وجه دلیل بر معافیت عمومی نخواهد بود.

2- به عنوان نمونه چند حدیث ذیلاً آورده می شود: 1- «محمد بن زید طبری» نقل می کند که یکی از تجار فارس از دوستان امام «علی بن موسی الرضا (علیه السلام)» نامه ای خدمتش نوشت و اجازه در زمینه (تحلیل) خمس خواست، حضرت به او نوشت: «بسم الله الرحمن الرحيم خداوند واسع و کریم است، در برابر هر عمل، ثواب قرار داده، و در مقابل تنگ گرفتن (و خودداری از اداء حق) غصه (و محرومیت از ثواب)؛ هیچ مالی حلال نیست مگر از آن طریق که خداوند حلال کرده (بدانید) خمس کمک ما در سامان دادن امور دینی و امور مربوط به خانواده و همچنین شیعیان ما است، و به وسیله آن آبروی خویش را در برابر ستمکاران حفظ می کنیم. «بنابراین، از پرداخت خمس کوتاهی نکنید... «مسلمان کسی است که به عهد و پیمان الهی وفا کند، نه تنها به زبان بگوید و قلبش مخالف آن باشد» و سائل الشیعه، جلد ششم باب 3 از ابواب انفال، حدیث 2، 2- و نیز همو نقل می کند که جمعی از خراسان خدمت امام «علی بن موسی الرضا (علیه السلام)» رسیدند و از او تقاضا کردند که آنها را از خمس معاف دارد، امام فرمود: «چنین چیزی را اجازه نمی دهم، شما با زبان خود نسبت به ما اظهار محبت می کنید، ولی حقی را که خداوند برای ما قرار داده و ما را خدمتگزار آن ساخته، که خمس است، از ما مضایقه می کنید، هیچ یک از شما را معاف نمی کنم، معاف نمی کنم، معاف نمی کنم.» و سائل الشیعه جلد 6 باب 3، حدیث 3. 3- ابوبصیر از امام باقر (علیه السلام) نقل می کند که می گوید شنیدم حضرت می فرمود: «هر کس چیزی از خمس بخرد خداوند او را معذور نخواهد داشت، زیرا چیزی را خریده که برای او حلال نیست.» و سائل الشیعه جلد 6، باب 3، حدیث 5. علاوه بر این روایت 8 و 9 و 10 همین باب، و روایات 1 و 2 و 3 و 4 و 5 و 6 از باب هشتم از ابواب «ما یجب فیہ الخمس» نیز حکایت می کند که بعضی از امامان نه تنها خمس را تحلیل نکردند، بلکه آن را با صراحت برای صرف در مصارف لازم مطالبه فرمودند. از این روایات بخوبی استفاده می شود که موضوع، جنبه همگانی نداشته بلکه همانند معاف شدن از پاره ای از مالیاتها مخصوص به شرایط معینی بوده است.

دسته سوم. آن روایاتی که مربوط به اشخاص معینی بوده است، یعنی شخص خاصی، خدمت امام (علیه السلام) رسیده و امام با در نظر گرفتن وضع حال او وی را از خمس معاف کرده است.

به عنوان نمونه: شخصی به نام «حکم بن علیا اسدی» خدمت امام باقر (علیه السلام) رسید در حالی که خمس مال خود را آورده بود، حضرت آن را پذیرفت و به او بخشید. زیرا شرایط این شخص چنان بوده که یا برای نیاز و یا برای تشویق و یا مقاصد دیگر، مصلحت بوده است که او را از خمس معاف دارند. و خود این جمله که امام (علیه السلام) می فرماید: من آن را بر تو حلال کردم دلیل بر این است که این حکم یک حکم عمومی و همگانی نبوده و الا این تعبیر موضوعیت نداشته است. (1)

دسته چهارم. روایاتی است که مضمون آن تحلیل است لکن با دقت بیشتر روشن می شود که منظور از آن

خمس نیست بلکه «انفال» می باشد. مانند روایت 12، از باب 4، از انفال، که مرحوم صاحب وسائل آن را با سایر روایات تحلیل در یک باب ذکر کرده ولی از ذیل روایت به خوبی استفاده می شود که مربوط به اراضی انفال است. و لذا تمام تکیه این روایت روی مسأله اراضی است و هم چنین روایت هفده این باب.

دسته پنجم. روایاتی است که مخصوص به زمان و شخص معینی نمی باشد و ظاهر آن تحلیل مطلق است، و آن سه روایت بیشتر نیست که ذیلاً آنها را مورد بررسی قرار می دهیم:

1. نخست روایتی است که «سالم بن مکرم» (ابو خدیجه) از امام صادق (علیه السلام) نقل می کند: که من حاضر بودم و کسی به خدمت امام (علیه السلام) عرض کرد می خواهم اجازه آمیزش جنسی با زنان به من بدهید حضرت از سخن او وحشت کرد، کسی از حضار عرض کرد منظور او این نیست که به نوامیس مردم تجاوز کند، بلکه منظورش کنیزی است که خریداری کند (از غنایم و اموالی که خمس آن را نپرداخته اند) و یا همسری که با آن ازدواج نماید، یا میراثی که به دست او می آید، یا درآمد تجارت و یا چیزی که به او اهدا می شود امام (علیه السلام) فرمود اینها برای شیعیان ما همگی حلال است، اعم از کسانی که حاضرند و یا غایبند، آنهایی که مرده اند و یا زنده اند، و یا آنهایی که تا روز قیامت متولد می شوند؛ برای همه حلال است. (2)

جواب: باید توجه داشت که اولاً، سند این حدیث ضعیف است (3) و ثانیاً تمام حدیث بر محور زنان و همسرانی که در اختیار مسلمانان قرار می گیرند (و به نحوی از انحاء خودشان و یا مهرشان مورد تعلق خمس بوده است) دور می

ص: 27

1- وسائل الشیعه (جلد 6) حدیث 13، باب 1 - از ابواب انفال.

2- وسائل الشیعه، جلد ششم، باب چهارم انفال، حدیث 4.

3- زیرا سالم بن مکرم که نام دیگر او ابو خدیجه است، در میان دانشمندان علم رجال شدیداً محل گفتگو است، بعضی او را مورد اعتماد و بعضی او را شدیداً ضعیف شمرده اند، و بعضی در اخبار او توقف کرده اند، و به همین دلیل روی روایاتی که او به تنهایی نقل میکند نمی توان تکیه کرد.

زند و جواب امام (علیه السلام) نیز مخصوص همین قسمت است نه تحلیل کامل. (1) بنابراین، با این روایت که نه دلالت کافی دارد و نه سند معتبر نمیتوان چیزی را اثبات کرد.

2. حدیثی است که «معاذ بن کثیر» از امام صادق (علیه السلام) نقل می کند که فرمود: بر شیعیان ما امر وسیع است که از آنچه در دست دارند در راه نیکی انفاق کنند، اما هنگامی که قائم ما قیام کند، بر هر کسی که گنجینه ای اندوخته است، گنجینه او حرام میشود تا به خدمت او بیاورند و حضرت صاحب از آن برای پیشبرد اهدافش استفاده کند. (2)

جواب: همانطور که با یک نظر دقیق روشن می شود در این حدیث هیچ گونه سخنی از مسأله خمس به میان نیامده است، بلکه اشاره به این است که سرمایه داران امت می توانند، چیزی را ببندوزند و چیزی را در راه خدا انفاق کنند، تا زمانی که حضرت مهدی قیام کند، آن روز تمام اندوخته های خود را باید به او بسپارند، تا در راه بسط عدالت در سراسر جهان از آن کمک بگیرد.

بهترین دلیل برای این که این حدیث ارتباطی به مسأله خمس ندارد، این است که می فرماید به هنگام قیام مهدی تمام اندوخته و گنجینه خود را در اختیار او بگذارند نه فقط خمس آن را، در حالی که اگر منظور از آن مسأله خمس بود، باید بگوید خمس آن را در اختیار او قرار دهند.

ضمناً باید توجه داشت که در سلسله روایان این حدیث «محمد بن سنان» است که وضع او در میان علمای علم رجال مبهم و محل گفتگو است.

3. حدیث مرسلی است که در «تفسیر عیاشی» از امام صادق (علیه السلام) نقل شده است که فرمود: «مشکلتترین چیزی که مردم در روز قیامت با آن سر و کار دارند این است که صاحب خمس بر می خیزد و می گوید خداوندا خمس مرا (نپرداختند) ولی شیعیان ما از این موضوع معافند.»

جواب: ناگفته پیدا است که این حدیث مرسل است و شخص مجهول و ناشناسی آن را از امام صادق (علیه السلام) نقل کرده و به هیچ وجه نمی توان از نظر علم حدیث روی آن تکیه کرد و این سخنی است که همه علماء رجال آن را قبول کرده اند.

ص: 28

1- اگر کمی در سؤالی که از امام شده است دقت کنیم، روشن خواهد شد که بحث در مجموع روایت درباره کنیزانی است که مشمول احکام خمس بوده اند و یا زنانی که مهر آنها را از مال التجاره ای که خمس آن داده نشده پرداخته اند، و یا کنیز و زنی که با اموال اهدائی و میراثی که مورد تعلق خمس بوده و خمس آن پرداخت نشده در اختیار انسان قرار گرفته است. خلاصه، تمام حدیث بر محور زنان و همسرانی که در اختیار مسلمانان قرار می گیرند، و به نحوی از انحاء خودشان و یا مهرشان مورد تعلق خمس بوده است، دور می زند و جواب امام (علیه السلام) نیز مخصوص همین قسمت است و الا معنی ندارد که شخصی سؤال درباره زنان بکند و دیگری از حضار گفتار او را به همه چیز تعمیم و توسعه بدهد. بنابراین آخرین چیزی که از این حدیث استفاده می شود این است که برای «طیب ولادت» یعنی حلال زاده بودن فرزندان هرگونه حقی از ناحیه خمس به مهر زنان و همسران تعلق بگیرد، از طرف امام برای هر زمان و هر کس از شیعیان تحلیل شده است، و همانطور که در سابق گفتیم این مطلبی است که فقهای ما در کتب فقهی به عنوان یک استثنا ذکر کرده اند، ولی دلیل آن نمی شود که خمس در موارد دیگر برای همیشه بخشوده شده باشد، بلکه بخشودگی مخصوص مسأله همسر و کنیز است. این را نیز می دانیم که طبق روایات باب «مهر» اگر کسی تصمیم داشته باشد مهر زنی را نپردازد و یا از مال حرام بپردازد، چنین کسی در حکم زناکار است. به جلد 15 و مسائل الشیعه، صفحه 21 و 22 و 23 (باب 11- از ابواب مهر) مراجعه شود. گرچه بعضی از فقها از این گونه احادیث تحریم و بعضی کراهت فهمیده اند ولی در هر صورت معلوم میشود پرداختن مهر از مالی که ملک بلا مانع انسان نیست بی اثر در وضع نطفه و فرزند نمی باشد و به همین دلیل برای پاک بودن این قسمت از خمس بخشوده شده است.

2- حدیث 11، باب 4، از ابواب انفال، از جلد 6 و مسائل الشیعه .

آیت الله مکارم می فرمایند که: از مجموع آنچه گفتیم چنین نتیجه می گیریم که هیچ گونه دلیل قابل قبولی برای تحلیل خمس بطور مطلق در دست نیست، و آنها که چنین ادعا می کنند در حقیقت مطالعه دقیقی روی این روایات نداشته اند، وگرنه با توجه به تقسیم بندی بالا روشن می شود روایتی که مضمون آن معاف بودن عموم افراد از خمس بوده باشد وجود ندارد.

البته اگر روایات را با نظر ابتدائی بنگریم، ممکن است چنین توهمی پیش آید، ولی همانطور که دیدیم با تجزیه و تحلیل و دسته بندی صحیح در روایات و در نظر گرفتن قرائنی که در متن آنها موجود است معلوم می شود که توهم تحلیل بطور مطلق صحیح نیست، و خمس همچنان به عنوان یک قانون اسلامی باقی و برقرار است. و همه مردم موظفند همچون سایر فرایض به آن عمل کنند.

حکم خمس و مالیات

یکی دیگر از شبهاتی که برخی از افراد برایشان مطرح است این است که در حال حاضر که دولتها از صاحبان درآمد مالیات اخذ می کنند دیگر جایی برای پرداخت خمس باقی نمی ماند؛ در حالی که این مطلب صحیح نیست و علماء بر آن پاسخ داده اند.

خلاصه پاسخ در یک جمله این است که خمس یک واجب الهی و عبادی است ولی مالیات یک حکم قانونی و حکومتی و تابع شرایط زمان و مکان است و هیچ ارتباطی با مسئله خمس ندارد.

لذا باید گفت: بین خمس و مالیات هم از جهت دلیل و وجوب و هم در محل هزینه و مصرف تفاوت است و هیچ شباهتی با هم ندارند. از این رو پرداخت مالیات، نمیتواند جایگزین خمس گردد.

پیشینه اخذ مالیات در اسلام

نیازهای مالی حکومت اسلامی علاوه بر راههای شرعی تأمین آن (مانند: خمس، زکات) می تواند از طریق وضع مالیات نیز تدارک یابد و در صدر اسلام نیز مسبقاً به سابقه بوده است.

برخی روایات گویای این است که امیرالمؤمنین علیه السلام در دوران حکومت خود مالیات برای اسبها وضع کرد.

از سوی دیگر، روایات مذمت عشر (یک دهم) گیرندگان - که مأموران حکومتهای جور در گرفتن مالیات بودند - تنها گویای حرمت این عمل از طرف حکومت های نامشروع قبل از اسلام و بعد از آن است و به هیچ وجه اصل گرفتن این وجوه را به طور مطلق تقبیح نمی کند.

همچنان که خداوند مسئولیت های مالی متعددی را بر عهده ولی امر امت قرار داده، اموال گوناگونی را هم در اختیارش نهاده است. این اموال یا تحت ملکیت اوست، مانند خمس و انقال و یا مالک آنها عموم مردم می باشند، مانند زمین های مفتوح العنوه و خراج آنها و نیز جزیه اهل ذمه و گنج هایی که صاحبانشان آنها را در اختیار او قرار می دهند.

که هر دو قسم این اموال در اختیار ولی امر است تا آنها را صرف مصالح امت کند.

از بین این اموال و وجوه، خراج (1) شباهت بیشتری به مالیات امروزی دارد که علاوه بر خمس دریافت می شده است؛ که به عنوان نمونه یک روایت در این زمینه بیان می کنیم:

"مصعب مصعب بن یزید انصاری می گوید: حضرت علی علیه السلام ما را به دریافت خراج چهار روستا گماشت و دستور فرمود: از هر جریب (2) زمین کشت انبوه یک درهم و نیم و هر جریب کشت متوسط یک درهم و هر جریب کم محصول دو ثلث درهم و بر هر جریب باغ انگور یا باغ درخت خرما یا مخلوط از انگور و خرما ده درهم بستانم و بابت نخل های تک تکی که از روستا جدا می باشند چیزی نگیرم تا رهگذران از آنها استفاده کنند و فرمود: از خانها و دهبان ها که بر اسبهای تر سوار می شوند و ... هر یک 48 درهم و طبقه متوسط و کسبه بازار هر یک 24 درهم و طبقه ضعیف هر یک دوازده درهم بگیریم ...". (3)

البته مقدار خراج، به نظر حاکم شرع بستگی داشت و نصاب معینی نداشت. خراج را حاکم اسلامی در امور عام المنفعه؛ مانند بهداشت، تأمین هزینه جنگ و ... استفاده می کرد، اما زکات و خمس مصارف معینی دارند که در آیات و روایات به آنها اشاره شده است. هر چند با نظر ولی فقیه و اجازه ایشان میتوان زکات یا سهم امام را در موارد دیگر (افزون بر موارد تعیین شده) نیز مصرف کرد.

ناگفته نماند در حال حاضر جزیه و خراج دریافت نمی شود و در هر کشوری شکل جدیدی به خود گرفته است.

مالیات جایگزین خمس نیست

آیا مالیات در نظام اسلامی جایگزین خمس نمی شود؟

آیا مالیات در نظام اسلامی جایگزین خمس نمی شود؟ (4)

- مالیات به جای سهمین محسوب نمی شود. (حضرت امام ره)

- مالیاتی که دولت ها بر اساس قوانین وضع می کنند هر چند پرداخت آن بر کسانی که قانون شامل آنان می شود واجب است و مالیات پرداختی هر سال از مؤونه ی همان سال حساب می شود ولی به جای خمس محسوب نمی شود و دادن خمس درآمد سالانه شان در زاید بر مؤونه ی سال به طور مستقل واجب است. (امام خامنه ای)

- مالیات نوعی هزینه کار اقتصادی است. یعنی کسی که فعالیت اقتصادی دارد، از جاده ها استفاده می کند، از امنیت بهره می گیرد، از رسانه های جمعی کمک می گیرد و از دیگر امکانات بهره مند می گردد. اگر این امکانات نبود، کار اقتصادی ممکن نمی شد، یا بهره کمی داشت، بنابراین وظیفه دارد سهمی از هزینه های کارهای عمومی دولت، که در انجام امور اقتصادی او مؤثر است را بپردازد، و این یک امر طبیعی است. بنابراین مالیات جزء خمس حساب نمی شود؛ بلکه مانند مال الاجاره منزل یا اجرت دکتر و کارگر است. اگر مثلاً شما کارگری را استخدام کنید که کوچه شما را تمیز کند، آیا هزینه آن از باب خمس حساب می شود، یا مؤونه سال شماست؟ مصارف مالیات همه از این قبیل است. (آیت الله مکارم)

ص: 30

1- خراج در دین اسلام نوعی مالیات به شمار می رود که بر زمین و همچنین سالانه به مقدار معینی از محصولات کشاورزی یا اموال مسلمین شامل می شود، به آن خراج می گویند.

[https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AE%D8%B1%D8%A7%D8%AC_\(%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85\)https://fa.wikipedia.org/wiki/%D](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AE%D8%B1%D8%A7%D8%AC_(%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85)https://fa.wikipedia.org/wiki/%D)

2- جریب، از واحدهای بسیار کهن برای اندازه گیری سطح و گاهی حجم و وزن می باشد. در جمع بندی نقلها تقریباً میتوان به این نتیجه رسید که اندازه جریب در قرون اولیه اسلامی حدود 1600 متر مربع بوده است.

3- حر عاملی، وسایل الشیعه، ج 15، ص 151، مؤسسه آل البیت، قم، 1409 ه.ق.

4- حضرت امام خمینی ره، استفتانات، ج 4، [سؤال 5382] امام خامنه ای، رساله خمس، م 109، سایت آیت الله مکارم: <http://www.makarem.ir/main.aspx?reader=11lid=0mid=28112catid=0pid=61901>

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=46467mid=259660>

مبحث: اول حکم خمس

بیان اجمالی حکم خمس

بر چه افرادی واجب است خمس اموالشان را بدهند؟

بر چه افرادی واجب است خمس اموالشان را بدهند؟(1)

- پرداخت یک پنجم مازاد درآمد سالانه و همچنین یک پنجم مواردی دیگر مانند مال مختلط به حرام، معدن، گنج و... با وجود شروطی که در فقه آمده است واجب است و در این واجب فرقی بین زن و مرد، مجرد و متأهل، دارای زندگی مستقل و عدم آن نیست.

نکته: شرایط وجوب خمس بسیار مفصل است و همچنین نظرات مراجع تقلید متفاوت است که به طور مفصل در بخشهای مختلف جزوه به آنها اشاره خواهد شد.

تعلق خمس بر عین یا بر ذمه

اشاره

تعلق خمس بر عین یا بر ذمه(2)

آیا خمس به عین اموال تعلق میگیرد یا به ذمه صاحبان اموال؟

آیا خمس به عین اموال تعلق میگیرد یا به ذمه صاحبان اموال؟

- خمس در تمام انواعش به عین تعلق می گیرد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- خمس بر عهده و ذمه صاحب مال است. (امام خامنه ای)

عدم تعلق مجدد خمس به مال مخمس

آیا مالی که خمس آن پرداخت شده است دوباره سال بعد باید خمس آن پرداخت شود؟

آیا مالی که خمس آن پرداخت شده است دوباره سال بعد باید خمس آن پرداخت شود؟(3)

- هر مالی را که یکبار خمس آن را بدهند و همان مال باقی باشد دیگر خمس به آن تعلق نمی گیرد، مگر این که رشد کند یا قیمت آن اضافه شود که با لحاظ شرایطی که در مباحث آینده خواهد آمد آن رشد و یا ترقی خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم خمس افراد نابالغ

اموال ایشان دو فرض دارد:

ص: 31

1- العروة الوثقی، کتاب الخمس، فی ما یجب فیہ الخمس. و همچنین م83؛ المرأة التي نکتسب فی بیت زوجها ویتحمل زوجها مؤونتها، یجب علیها خمس ما حصل لها من غیر اعتبار المأونة، اذ هی علی زوجها الا ان لا یتحمل. توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله 1757؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=44817&mid=255669>

2- تعلق خمس بر ذمه مکلف: در این صورت خمس فقط دینی است بر ذمه مکلف و ربطی به عین مال وی ندارد و وی حق تصرف در تمام مال خود را حتی بعد از انقضای سال خمسی دارد و فقط باید معادل قیمت خمس را در زمان آن به ارباب خمس بپردازد.

3- العروة الوثقی، کتاب الخمس، فی ما یجب فیہ الخمس م53؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 808095؛ سایت آیت الله مکارم: <http://www.makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=44811&mid=255584>

منافع کسب (1) نابالغ

حکم خمس منافع کسب نابالغ چیست؟

حکم خمس منافع کسب نابالغ چیست؟ (2)

- پرداخت خمس سود حاصل از تجارت با اموال او یا منافع کسبش بر ولی واجب نیست، البته در صورتی که سود به دست آمده تا رسیدن طفل به سن تکلیف باقی بماند، ادای خمس آن بنا بر احتیاط واجب بر عهده ی طفل است. نسبت به سود حاصل از ارثی که به کودک می رسد و تا زمان رسیدن به بلوغ شرعی در ملک او باقی می ماند، بنا بر احتیاط واجب باید بعد از رسیدن به سن تکلیف، خمس آن را بپردازد. (حضرت امام)
- کودکان نیز مثل سایر افراد اگر منافع کسبی داشته باشند و در بین سال در مؤونه آنان مصرف نشود، خمس به آن تعلق می گیرد و در این صورت ولی شرعی آنها می تواند آن را بپردازد، حکم مذکور شامل سایر موارد تعلق خمس مانند حلال مخلوط به حرام، معدن و گنج نیز می شود. (امام خامنه ای)
- اگر برای بچه نابالغ درآمد و منافع بدست آید - هرچند از هدایا باشد - اگر در بین سال تلف نشده باشد مؤونه هم نشود، خمس به آن تعلق میگیرد و بر ولی بچه واجب است (3) که خمس آن را از مال او بدهد و چنانچه ولی، آن را پرداخت نکند، بر خود بچه پس از بلوغ، واجب است که خمس آن را بدهد. (آیت الله سیستانی)
- پرداخت خمس اموال صغیر توسط ولی جایز نیست و باید خودش کبیر شود و چنانچه تا زمان بلوغ موجود بوده و حداقل یک سال از تملیک آن گذشته و مورد استفاده قرار نگرفته باشد، بنا بر احتیاط واجب باید زمانی که به بلوغ شرعی رسید خمس آن را بپردازد. (آیت الله مکارم)

ب) سایر اموال نابالغ (معدن، گنج، غوص، مال مخلوط به حرام)

اگر بچه ای معدنی را استخراج نماید، یا گنجی پیدا کند، یا با فرو رفتن در دریا جواهری بیرون آورد، یا مال حلال مخلوط به حرام داشته باشد وظیفه ولی او نسبت به خمسش چیست؟ (4)

- باید ولی او خمس آن را بدهد و چنانچه ندهد باید خود او بعد از بلوغ، خمسش را بدهد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)
- مال حلال مخلوط به حرام، معدن و گنج هم همان حکم منافع کسب را دارد و در این صورت ولی شرعی آنها می تواند آن را بپردازد. (امام خامنه ای)
- پرداخت خمس معدن، گنج و غوص، قبل از بلوغ توسط ولی مشکل است ولی در مال حلال مخلوط به حرام پرداخت خمس توسط ولی واجب است. (آیت الله مکارم)

ص: 32

- 1- آیت الله سیستانی السایع: أرباح المكاسب، وهي كل ما يستفیده الإنسان بتجارة أو صناعة أو حيازة أو أی كسب آخر، ويدخل في ذلك ما يملكه بهدية أو وصية، و مثلهما على الأحوط لزوماً ما يأخذ من الصدقات الواجبة والمستحبة من الكفارات و مجهول المالك و رد المظالم وغيرها عدا الخمس و الزكاة. المسائل المنتخبة، ذیل مسئله 596.
- 2- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1794؛ امام خامنه ای اجوبه الاستفتانات (اصلاح شده) س 1037؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 84. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2387. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&catid=44810&mid=255532>
- 3- توضیح المسائل جامع مسأله 561. اگر بچه نابالغ ممیز از مجتهدی تقلید کند که معتقد است مال بچه نابالغ خمس ندارد، ولی او حق پرداخت خمس مال او را از اموال وی ندارد.
- 4- العروة الوثقی، مسأله 84: الظاهر عدم اشتراط التکلیف و الحرية فی الكنز و الغوص و المعدن و الحلال المختلط بالحرام و الارض التي یشرتها الذمی من المسلم، فیتعلق بها الخمس، و یجب علی الولی و السید اخراجه؛ و فی تعلقه باریاب مکاسب الطفل اشکال، و الاحوط اخراجه بعد بلوغه: خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 1037؛ جزوه خمس معظم له (خرداد 99)، م 105. آیت الله سیستانی توضیح المسائل جامع، ج 2، م 560.

زمان وجوب خمس به اموال نابالغ

بر اساس نظر مراجعی که وجوب خمس اموال نابالغ را مشروط به بلوغ می دانند آیا با رسیدن به بلوغ فوراً باید خمس بدهند یا تا یک سال خمسی فرصت دارند؟(1)

- باید فوراً خمس بدهند؛ البته مشروط بر این که یک سال از مالکیت نابالغ بر آن مال گذشته باشد. (حضرت امام، امام خامنه ای، (2) آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

جواز پرداخت خمس نابالغ توسط ولی

بر اساس نظر مراجعی که پرداخت خمس اموال (اریاح مکاسب) نابالغ را واجب نمی دانند آیا ولی او مجاز به پرداخت خمس از اموال صغیر می باشد؟(3)

- پرداخت خمس درآمد نابالغ قبل از بلوغ بر هیچ کس حتی ولی او جایز نیست. (آیت الله مکارم)

نکته 1: اگر بچه نابالغی که ممیز است از مجتهدی تقلید می کند که معتقد است مال بچه نابالغ خمس ندارد ولی

او حق پرداخت خمس مال او را از مال وی ندارد. (آیت الله سیستانی)

نکته 2: در صورتی که کسی از مسئله فوق معصیت کرد و خمس نابالغ را پرداخت کرد ضامن است.

حکم خمس اموال مجنون

مجنون

اگر مجنون مالی به دست آورد حکم خمس آن چیست؟

اگر مجنون مالی به دست آورد حکم خمس آن چیست؟(4)

- شخص مجنون اگر عایداتی دارد در صورتیکه در بین سال در مؤونه او مصرف نشود متعلق خمس است و قیم شرعی او می تواند آن را بپردازد و اگر نپرداخت بر مجنون بعد از هوشیاری و سلامت واجب است که خود،

خمس آن را بدهد و در صورت عدم هوشیاری تا زمان فوت، بایستی از ترکه او پرداخت شود. (امام خامنه ای)(5)

- اگر برای مجنون (دیوانه)، درآمد و منافعی بدست آید - هر چند از هدایا باشد - اگر در بین سال تلف نشده باشد و در مؤونه او مصرف نشود، خمس به آن تعلق می گیرد و بر ولی مجنون واجب است که خمس آن را از مالش بدهد و چنانچه ولی آن را پرداخت نکند بر مجنون بعد از هوشیاری و سلامت واجب است که خودش خمس آن را بدهد. (آیت الله سیستانی)

- خمس به مال مجنون تعلق نمی گیرد ولی مجنون ادواری در آن زمانی که عاقل است باید خمسش را بپردازد. (آیت الله مکارم)

نکته: شایان ذکر است چنانچه مجنون سر سال خمسی یا بعد از آن هوشیار شد پرداخت خمس اموالی که سال بر آن گذشته است را باید (به فتوا یا احتیاط) فوراً بپردازد.

ص: 33

1- العروه الوثقی، فی ما یجب فیہ الخمس، م: 84؛ سید علی خامنه ای جزوه خمس معظم له (خرداد 99)، م: 105.

2- مبنای معظم له تعلق خمس به ذمه افراد است لکن باید دقت داشت که ولو نابالغ قبل از بلوغ مکلف نیست ولی سال مالی از قبل از بلوغ محاسبه می شود و مشابه این مسئله در باقی ابواب فقهی نیز مشهود است مانند: مس میت توسط نابالغ که موجب وجوب انجام غسل به محض رسیدن به بلوغ است.

3- آیت الله سیستانی توضیح المسائل جامع، مسأله 2387. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211lid=0catid=44810mid=255532>

4- حضرت امام با استفاده از العروه الوثقی، فی ما یجب فیہ الخمس، م: 84؛ آیت الله سیستانی توضیح المسائل جامع، م: 2387؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211lid=0catid=44803mid=255466>

5- امام خامنه ای، جزوه ارسالی پاییز 1401، دفتر معظم له سوال 240؛ صحیفه امام، ج 3، ص: 185 [به آقای پسندیده و پاسخ به 9 سوال درباره وجوه شرعیه]

آیا خمس به فردی که در حد شدید آزایمر دارد واجب است؟

آیا خمس به فردی که در حد شدید آزایمر دارد واجب است؟(1)

- اگر آزایمر به حدی باشد که مانند مجنون قوه تشخیص و تمیز ندارد، حکم مجنون را دارد. (امام خامنه ای)

- اگر این بیماری شدید باشد همان حکم مجنون را دارد. (آیت الله سیستانی)

- چنین فردی در حکم غیر عاقل است و اموالی که در این حالت بدست آورده خمس ندارد ولی خمس آنچه مربوط به زمان عاقل بودن اوست توسط ولی وی پرداخت می شود. (آیت الله مکارم)

نکته: شخص آزایمیری متناسب با حالتش در شدت و ضعف بر طبق مبنای هر مرجع ملحق به مجنون یا سفیه

خواهد بود.

سفیه

سفیه(2)

اگر شخص سفیه (که شرعاً محجور و ممنوع از تصرف در اموالش است) پولی به دست آورد، خمس آن بر عهده چه کسی است؟(3)

- ادای خمس مال سفیه با ولی اوست. (امام خامنه ای، (4) آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: در ذیل فتوای آیت الله سیستانی این مطلب اضافه شده است: البته، اگر فرد سفیه از مجتهدی تقلید کند که معتقد است مال وی خمس ندارد، ولی او حق پرداخت خمس مال سفیه را از اموال وی ندارد.

حکم خمس بر اشخاص حقوقی

آیا خمس به اشخاص حقوقی مانند اموال و درآمدهای دولتی نیز تعلق می گیرد؟(5)

- خمس به اموال دولتی تعلق نمی گیرد. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

خمس ثلث و درآمدهای آن

طبق وصیت مرحوم مبلغی از ثلث مخمس را در بانک قرار داده تا از عایدات آن خرج کارهای خیر گردد؛ اگر در پایان سال مالی مقداری از عایدات اضافه آید، آیا خمس دارد؟(6)

ص: 34

1- امام خامنه ای جزوه ارسالی پاییز، 1401 دفتر معظم له سوال 241، آیت الله سیستانی استفاده از توضیح المسائل جامع، م 2387؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255466>

2- اصطلاح «سفیه» در مقابل «رشید» به کار می رود؛ فرد «رشید» دارای حالتی است که وی را و می دارد تا مالش را حفظ کرده و آن را متناسب با شأن و وضعیت خود صرف کند؛ اما «سفیه» چنین حالتی ندارد؛ بلکه اموالش را بیجا صرف کرده یا آنها را تلف می نماید و معاملات خود را بر اساس زیرکی و توجه به مغبون نشدن، انجام نداده و نسبت به فریب خوردن یا نخوردن در معاملات، اهمیت نمی دهد و عرف مردم و افراد عاقل او را در به دست آوردن و خرج کردن اموال به گونه ای متفاوت با روش خود (افراد عاقل) می بینند. توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 1646:

3- سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع مسائل متفرقه سوال شماره 489036 : 13/09/1393؛ توضیح المسائل جامع آیت الله سیستانی، ج 2، مسأله 562، سایت آیت الله مکارم <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255466>

4- اگر سفیه یا مجنون مالک اموالی باشند، آیا خمس و سایر وجوهات شرعی به آنها تعلق می گیرد؟ و ولی آنها باید پرداخت خمس داشته باشد؟ (کد مؤسسه: 65375) در مورد مجنون احتیاط واجب و در سفیه واجب است ولی آنها پرداخت کند.

5- جزوه خمس معظم له (خرداد 99) م 41: توضیح المسائل جامع، م 2481، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255576>

6- سایت امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 628002، 07/12/1394؛ الرافد فی أحكام خمس الأرباح والفوائد، أسئلة تطبيقية ذیل المطلب التاسع، سوال 5 (هل يلزم إخراج خمس نماءات ثلث الميت كإيجارات الدكاكين إذا كان الميت لم يخرج الخمس في حياته؟ الخوني، السيستاني: إذا كان الخمس متعلقاً بغير المال، فكما يجب إخراج خمس الثلث، يجب إخراج الخمس من المنافع والنماءات.) و سوال 6 (في الفرض السابق ماذا لو كان الثلث مخمساً؟ الخوني، السيستاني: إذا كان الثلث مخمساً فلا يجب الخمس في نمائه.)

- در صورتی که ثلث مال مخمس بوده است خودش و منافعش خمس ندارد و الا باید بپردازد. (آیت الله سیستانی)

خمس اموال کافر بعد از اسلام

آیا کسی که تازه مسلمان شود باید خمس دارایی های قبلیش را بدهد؟(1)

- نسبت به آنچه خمس داشته و بعد از اسلام آوردن شما موجود نبوده، خمس ساقط است. (حضرت امام)

خمس اموال مرتد

حکم خمس اموال زمان ارتداد چیست؟(2)

- درآمدهای مرتد که سال بر آن گذشته است خمسه واجب است هر چند تلف شده باشد. (حضرت امام)

ص: 35

1- تحریر الوسیله کتب الخمس القبول فی المعادن م2؛ سبب ایست حضرت امام ره :
%AE%D9%85%D8%B3_%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%A7%D9%84_%D8%A7%D9%81%D8%B1%D8%A7%D8%AF_%D9%85%D8%B1%D8%AA%D8%AF
سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=2&lid=0&catid=44809&mid=255529>

%AE%D9%85%D8%B3_%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%A7%D9%84_%D8%A7%D9%81%D8%B1%D8%A7%D8%AF_%D9%85%D8%B1%D8%AA%D8%AF

آیا در هنگام پرداخت خمس به مجتهد یا نماینده او، یا هنگام رساندن خمس به موارد مصرف آن، قصد قربت لازم است؟ (1)

- در خمس قصد قربت لازم است. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- قصد قربت در خمس یک شرط تکلیفی است. (امام خامنه ای)

- بنا بر احتیاط واجب باید قصد قربت کند؛ یعنی خمس را به قصد انجام فرمان خداوند و برای نزدیک شدن به او بپردازد و اگر بدون قصد قربت خمس بدهد، معصیت کرده است؛ اما خمسی که پرداخت کرده، کافی است. (آیت الله سیستانی)

ریا کردن در پرداخت خمس

حکم خمسی که برای ریا پرداخت شود چیست؟ آیا مجدداً باید داده شود؟ (2)

- اگر بدون قصد قربت خمس بدهد، معصیت کرده است؛ اما خمسی که پرداخت کرده، کافی است. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

- در صورتی که آن مال از بین نرفته باشد میتواند در همان حال قصد قربت کند. (آیت الله مکارم)

پرداخت احتیاطی خمس

اگر شخصی در مورد تعلق خمس به مالی تردید نماید و احتیاطاً خمس آن را بدهد و بعداً علم به تعلق خمس به آن مال پیدا نماید، آیا همان پرداخت قبلی، که با تردید صورت پذیرفته، کافی است؟ (3)

- آری کافی است. (آیت الله مکارم)

نکته: مطابق نظر امام خامنه ای و آیت الله سیستانی نیز قاعده حکم همین است.

حکم پرداخت خمس

الف) از مال خودش

اگر شخصی بخواهد از اموالش خمس، خمس اموال دیگری را بدون اجازه و اطلاعش بدهد، آیا

مجزی است؟ (4)

ص: 36

1- حضرت امام، استفتائات امام خمینی (س) ج. 4 [سؤال 3841]،
D9%86%DB%8C_%D8%B3_%D8%AC_4|%D9%82%D8%B5%D8%AF_%D9%82%D8%B1%D8%A8%D8%AA_%D8%AF%D8%B1_%D8%AE%D9%85%D8%B3
سیدعلی خامنه ای، استفتاء خصوصی با تایید حاج آقای رضایی، سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2440؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، ذیل م 1851؛ سید علی
سیستانی، المسائل المنتخبة، م 614؛ ناصر مکارم شیرازی، احکام بانوان، احکام خمس، ص 125؛
2- سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2440؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، ذیل م 1851؛ سید علی خامنه ای، استفتاء خصوصی با تایید حاج آقای رضایی،
سیدعلی سیستانی، المسائل المنتخبة، م 614؛ ناصر مکارم شیرازی، احکام بانوان، احکام خمس، ص 125؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44801mid=255414>
3- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44818mid=255709>
4- سایت ادمین امام خامنه ای فایل استفتائات جدید (اردیبهشت 1401) توضیح المسائل جامع، ج 2، م 858؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44817mid=255686>

- بدون اذن و اطلاع مکلف نیز پرداخت خمس کفایت می کند. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- اگر انسان بخواهد از مال خودش به صورت تبرعی و مجانی، خمس شخص دیگری را بپردازد، چنانچه خمس به اموال شخص مذکور تعلق گرفته باشد، پرداخت خمس با درخواست وی اشکال ندارد، ولی بدون اطلاع و درخواست او کافی نیست؛

اما اگر خمس در ذمه شخص مذکور باشد، پرداخت مجانی خمس از طرف وی - هر چند بدون اطلاع یا درخواست وی - اشکال ندارد و کافی است؛ مانند اینکه مالک یا شخص دیگر شیئی را که به آن خمس تعلق گرفته، اتلاف یا مصرف کرده و ضامن خمس آن شده یا مالک، خمس را با حاکم شرع یا نماینده وی دستگردان یا مصالحه کرده باشد. (آیت الله سیستانی)(1)

(ب) از مال مدیون به خمس (بدون اذن او)

آیا جایز است از اموال کسی که خمس نمی دهد بدون رضایتش خمسش را جدا کرده و پرداخت کنیم و کفایت می کند؟(2)

- جایز نیست و کفایت نمی کند؛ بلی اگر عین مال موجود باشد صاحب مال می تواند فعلاً بابت خمس حساب کند (حضرت امام)

ص: 37

- 1- الرافد، المطلب الخامس: التبرع عن الغير في أداء الخمس. * هل يجوز للغير أن يدفع الخمس عن من يجب عليه دون أن يملكه المبلغ ومن دون أن يعلمه بذلك؟ السيستاني: تارة يكون الخمس في عين المال، وأخرى يكون في الذمة، فإذا كان الخمس في عين ماله وطلب منه أن يؤدي عنه الخمس جاز ذلك وتبرء ذمته من الخمس، ولا يلزم أن يملكه المال أولاً، وأما الأداء عنه بلا طلب منه فلا يجزى، وأما إذا كان الخمس منتقلاً إلى ذمته جاز دفعه عنه من دون علمه عند السيد السيستاني ولا بد من إذنه في هذا الفرض أيضاً عند السيد الخوئي (1) ولا يلزم أن يملكه المال أولاً في كلا الفرضين.
- 2- استفتانات حضرت امام ج 4 م 3840؛ الرافد (جستجوی خمس) المطلب الأول: مسؤولية الخمس بالنسبة لأعراض البيت وأموال الزوجة.

تعریف: سال خمسی زمانی است که مکلف باید در آن زمان (مطابق با مبنای مرجع تقلیدش) خمس اموالش را محاسبه نماید.

ضرورت داشتن سال خمسی (در ارباح مکاسب)

آیا تعیین سال خمسی ضروری است؟(1)

- افرادی که درآمد شخصی هرچند به مقدار کم داشته باشند، خواه مجرد باشند یا متأهل، واجب است سال خمسی داشته باشند و درآمد سالانه خود را محاسبه کنند تا اگر چیزی از درآمد تا پایان سال باقی ماند، خمسش را بپردازند. البته حساب سر سال خمسی و محاسبه درآمد سالانه واجب مستقل نیست؛ بلکه راهی برای شناخت مقدار خمس است و وقتی واجب می شود که انسان بداند خمسی به او تعلق گرفته، ولی مقدار آن را نمی داند؛ ولی اگر از منفعت کسب چیزی نزدش نماند و همه آن در مؤونه زندگی مصرف شود، خمس به او تعلق نمی گیرد تا آن را حساب کند. (امام خامنه ای)

- در حقیقت به ربح و سود به مجرد دریافت آن خمس تعلق می گیرد لکن شارع مقدس به جهت تفضل و تخفیف به مکلفین اذن داده است که مؤونه سال را از آن مصرف کنند و در صورتی که مازادی از آن در پایان سال باقی ماند خمسش را خارج نمایند؛ بنابراین بر مکلف لازم است سال خمسی داشته باشد تا بتواند مازاد از مؤونه سال را محاسبه نماید. (آیت الله سیستانی)

- کسی که درآمد اضافی ندارد نیاز به قرار دادن سال خمسی ندارد؛ به طور مثال کارمندانی که در ماه حقوق مشخصی می گیرند و مقدار حقوقشان به قدری است که معمولاً تا پایان همان ماه (و حتی زودتر) خرج می شود، چنانچه درآمد دیگری نداشته باشند و مخارجشان بیش از درآمدشان یا مساوی آن باشد سال خمسی برای آنها لازم نیست ولی با توجه به اینکه غالباً درآمد اضافی جزئی دارند لازم است به خاطر همان، سال خمسی برای خود قرار دهند. (آیت الله مکارم)

ضرورت داشتن سال خمسی در دیگر اموال (غیر ارباح مکاسب)

مسئله: سال خمسی به مازاد درآمد سالبانه که یکی از موارد وجوب خمس است، اختصاص دارد و در موارد دیگر وجوب خمس، مانند غنایم جنگی و معادن جاری نیست. (2)

ابتدای سال خمسی

ابتدای سال خمسی(3)

برای طرح دقیق بحث افراد را به چند دسته تقسیم کنیم:

ص: 38

1- سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، 994 و 997. الرافد فی أحكام خمس الأرباح والفوائد الباب الأول: تحديد رأس السنة الخمسية، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44817mid=255670>

2- العروة الوثقی، فی ما یجب فیہ الخمس، پایان عبارت الأول، فیجب اخراج الخمس من جمیع ذلك قليلا كان او كثيرا، من غیر ملاحظه خروج مؤونه السنة.

3- توضیح المسائل، مراجع، ج 2 م 1765، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 60؛ سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، ص 389؛ سیدعلی خامنه ای، سایت، استفتانات جدید، ص 994؛ سید علی خامنه ای، استفتای خصوصی به شماره 9016؛ سیدعلی خامنه ای، سایت خمس س 46.

الف. افراد شاغل (1)

ابتدای سال خمسی برای کسانی که شاغل محسوب می شوند چه زمانی است؟ (بیان اجمالی)

- کسانی که درآمد تدریجی روزانه دارند (مانند کارگر روزمزد و یا کاسب) ابتدای سال خمسی ایشان روز شروع به کسب و کار است و کسانی که درآمد کارشان در زمان معینی به دست می آید (2) اول سال خمسی روزی است که درآمد در اختیارشان قرار می گیرد و می توانند آن را دریافت کنند. (حضرت امام، امام خامنه ای) (3)

- سر سال او از وقتی است که شروع به کار می کند. (آیت الله سیستانی)

- سال او اولین درآمد است. (آیت الله مکارم)

حقوق بگیر

شاغلی که مانند کارگران و کارمندان در تاریخ مضبوط و مشخصی شروع به کار کرده و در تاریخ مشخصی هم حقوق می گیرند دقیقاً چه زمانی را سر سال قرار دهند؟ (4)

- زمان دریافت اولین درآمد آغاز سال خمسی است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- شروع سال خمسی با شروع به کار است به این معنا که اولین روزی که در آن روز عمل را مباشرتاً انجام دهد مثلاً اگر وظیفه کارگری و معلمی را در آغاز بهار به عهده بگیرد و شروع به کار کند همان تاریخ ابتدای سال خمسی اوست نه زمانی که مراحل استخدام را طی می کند. (آیت الله سیستانی)

پرداخت اجرت به صورت مدت دار (چک)

حقوق و اجرت کار مرا بصورت چکی پرداخت کرده اند حال آیا تاریخ گرفتن اولین چک را باید برای سال خمسی در نظر گرفت یا تاریخ نقد شدن آن را؟ (5)

- تاریخ نقد شدن ملاک است. (امام خامنه ای)

سال خمسی نسبت به دوره آموزشی کارمندان

اگر کارمندی برای شروع کار در دوره آموزشی شرکت میکند و حقوق دریافت می کند، شروع

سال خمسی از چه زمانی است؟

ص: 39

1- ملاک شاغل بودن در میحث خمس این است که درآمد کسی شخص در طول سال، نسبت به مخارج و مصارف سالانه مقدار درخور توجهی باشد، مثلاً اگر درآمد کسی فرد به اندازه 5 درصد مخارجش باشد این فرد عرفاً شاغل محسوب نمی شود؛ اما اگر درآمد مدنظر 25 درصد مخارجش باشد، عرفاً شاغل است. مثل کاسب، صنعتگر، کارمند و کشاورز.

2- مانند کارمند وقتی که اولین حقوق به حسابش واریز می شود و کشاورز هنگام جمع آوری محصول و باغدار در زمان چیدن میوه.

3- ابتدای سال خمسی امثال کارگران و کارمندان از اولین روز امکان دریافت اولین درآمد از درآمدهای کار و کارمندی است و سال خمسی تجار و مغازه داران از تاریخ شروع به خرید و فروش و سال خمسی امثال کشاورزان از تاریخ برداشت اولین محصول کشاورزی سال، شروع می شود. (سید علی خامنه ای، سایت، خمس، س 46)

4- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1765؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس م 60؛ سید روح الله، خمینی استفتانات، ج 1، ص 389؛ سید علی خامنه ای سایت استفتانات، جدید س 994؛ سید علی خامنه ای استفتای خصوصی به شماره 9016؛ سید علی خامنه ای، سایت خمس س 46 آیت الله سیستانی، الرافد تحديد رأس السنة الخمسية، من یتعاش من ایجارات العقارات، وهذا النوع وهو من له مهنة وعمل یجب علیه أن یجعل له رأس سنة واحد لجمع أرباحه، وهو أول يوم یبشر فیہ العمل، فلو كان معلماً أو عاملاً واستلم الوظيفة فی واحد ربیع مثلاً صار هذا التاريخ هو بداية سنته الخمسية.

5- جزوه ارسالی دفتر معظم له دی ماه 1401، ص 228.

- اگر حقوق دوره ی آموزش به عنوان اجرت به شما داده شده است، از همان زمانی که اولین حقوق را دریافت کرده اید اول سال خمسی شماست، ولی اگر به شکل کمک و هدیه بوده است، خمس نداشته و اول سال خمسی شما زمانی است که اولین حقوق رسمی خود را دریافت می کنید. (امام خامنه ای) (1)

کاسب و تاجر

ابتدای سال در مورد کسانی که از همان روز اول شروع به کار درآمد نیز دارند چه زمانی است؟ (2)

- کسانی که درآمدشان به تدریج - مثلا روزانه - است، مانند کسبه و رانندگان تاکسی، همان زمان آغاز به کارشان، سررسید سال خمسی آنان است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

تولیدی ها و ساخت و سازها

زمان دقیق ابتدای سال در مورد کسی که کار او خرید مواد اولیه و تولید است و یا مثلا بساز و بفروش است چه زمانی است؟ (3)

- تولید کنندگان مانند قالی بافی، پوشاک، ساختمان سازی و ... چنانچه مواد اولیه آن از اموال مخمس یا در حکم مخمس تهیه شده باشد ابتدای سال خمسی ایشان به این صورت است که اگر درآمد تدریجی دارند یعنی روز به روز درآمد بدست می آورند ابتدای سال ایشان از زمان شروع به کار است اما اگر درآمد دفعی دارند یعنی در زمان خاصی درآمد حاصل می شود مانند قالی باف که مثلا بعد از چند ماه فایده اش حاصل می شود از زمان حصول سود و فایده است و چنانچه محصول را قبل از تکمیل به فروش برساند شروع سالش زمانی است که امکان دریافت پول فروش آن را داشته باشد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- سر سال او از وقتی است که شروع به کار می کند. (آیت الله سیستانی)

- در همه موارد آغاز سال خمسی زمان حصول درآمد است مثلا در قالی بافی بعد از آن که بافتن قالی تمام شد و آماده فروختن گردید هرگاه سال بر آن بگذرد و پول آن مصرف نشود خمس دارد. (آیت الله مکارم) نکته: تولید کننده، کشاورز، دامدار یا باغدار چنانچه مواد اولیه اش از درآمد بین سال تهیه شده باشد، سر سال خمسی باید خمس آن را پرداخت کند. توضیح آنکه اگر مثلا دامدار دامهای خودش را از درآمدهای شغلی تهیه کرده است، در هر صورت باید سر سال خمسی خمس این دامها را باید پرداخت کند.

کشاورز و باغ دار

تاریخ دقیق سال خمسی کشاورزان چگونه تعیین می شود؟ (4)

- ابتدای سال کشاورز، وقت پیدا شدن فایده زراعت و رسیدن آن به دستش می باشد که همان وقتی است که غله را پاک می کند و کسی که دارای درخت های میوه است، ابتدای سالش وقت چیدن میوه و برداشت آن ها است، البته اگر زراعت و میوه ها را قبل از آن بفروشد ابتدای سالش وقتی است که پول جنس را بگیرد یا آن

ص: 40

1- امام خامنه ای، سایت ادمن منابع عربی احکام خمس س 58.

2- تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 10. امام خامنه ای، جزوه خمس 1399، م 99. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1765؛

3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1765؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس م 60، با استفاده از تحریر الوسیله کتاب الخمس، م 10، امام خامنه ای، رساله خمس ارسالی، دفتر، م 98؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44817mid=255678>

4- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1765؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 60؛ تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 10. امام خامنه ای جزوه خمس 1399، م 99. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255447>

که به مانند موجود باشد یعنی طوری باشد که تا مطالبه کند به دستش برسد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- زمانی که عرفاً شروع به کار کند سال خمسی او شروع می شود. (آیت الله سیستانی)

نکته: تولید کننده، کشاورز، دامدار یا باغدار، چنانچه مواد اولیه اش از درآمد بین سال تهیه شده باشد، سر سال خمسی باید خمس آن را پرداخت کند. توضیح آنکه اگر مثلاً دامدار دامهای خودش را از درآمدهای شغلی تهیه کرده است، در هر صورت باید سر سال خمسی خمس این دامها را باید پرداخت کند.

عدم تغییر سال خمسی با تغییر زمان برداشت در سالهای دیگر

کشاورزی در سال اول زراعت اول مرداد ماه برداشت محصول می کند و همان تاریخ را سال خمسی خویش قرار می دهد؛ در سال بعد اول تیرماه برداشت می کند، حال سواش این است که این زودتر بودن برداشت محصول، تغییری در سال خمسی او دارد یا نه؟ (1)

- سال خمسی در فرض مذکور تغییر نمی کند حضرت امام

جواز تغییر سال خمسی به تاریخ حصول اولین درآمد در سال جدید

من طلبه هستم و زمان دریافت حق تبلیغ مردمی که در ماه رمضان گرفته ام را ابتدای سال خمسی قرار داده بودم. اکنون در آموزش و پرورش استخدام شده و معلم هستم. انتهای سال خمسی من چگونه است؟ (2)

- معیار شروع سال خمسی همان زمان دریافت اولین درآمد (یعنی همان حق تبلیغ) می باشد؛ البته در صورتی که پس از پایان سال خمسی و حصول اولین درآمد در سال جدید، فاصله زمانی واقع شود، می تواند مبدأ سال خمسی جدید را از تاریخ حصول اولین درآمد بعد از اتمام سال خمسی قبلیش قرار دهد. (امام خامنه ای)

ملاحظه نصاب زکات بعد از محاسبه خمس در صورت تعلق هر دو

کیفیت محاسبه خمس و زکات در اموالی که هم متعلق خمس می شوند و هم زکات به چه صورت است؟ (3)

خمس از زمان حاصل شدن درآمد (تحقق ربح) به مال تعلق می گیرد، هر چند زمان استقرار آن برای شاغلین، انتهای سال خمسی و برای غیر شاغلین، پس از سپری شدن یک سال است و فرد می تواند مال را قبل از زمان مذکور صرف در مؤنه نماید؛

بر این اساس، نسبت به اموالی که متعلق خمس و زکات هر دو می شوند، زمان تعلق خمس بر زمان تعلق زکات مقدم است، هر چند گاهی زمان استقرار زکات مقدم بر زمان استقرار خمس می باشد.

مثلاً اگر به فرد غیر شاغلی «60» گوسفند هدیه شود، پس از سپری شدن 11 ماه از زمان مالکیت آنها با ورود به ماه دوازدهم به «40» گوسفند از گوسفندان مذکور - با تحقق شرایط وجوب زکات - زکات تعلق می گیرد

ص: 41

1- استفتانات حضرت امام ج 4 سوال 4303.

2- سایت ادین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1261127، 21/04/1400. سایت ادین امام خامنه ای، اطلاع رسانی استفتانات تاریخ: 24/02/1401 - ساعت: 19:26:34.

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 583.

و باید یک گوسفند را بابت زکات بپردازد و بعد از گذشت دوازده ماه از زمان مالکیت، باید فرد خمس باقیمانده گوسفندان (پنجاه و نه گوسفند) را در صورتی که مؤونه محسوب نشوند بپردازد؛(1)

اما چنانچه در مثال فوق، تعداد گوسفندان مذکور «40» عدد باشد، با ورود به ماه دوازدهم زکات به آنها تعلق نمی گیرد؛ زیرا یک پنجم مشاع گوسفندان، خمس محسوب می شود. بنابراین، تعداد گوسفندانی که وی شرعاً مالک است به حد نصاب اول زکات گوسفند نمی رسد، ولی وی باید بعد از گذشت 12 ماه از زمان مالکیت، خمس چهل گوسفند را که مؤونه محسوب نمی شود، بپردازد.

همچنین، اگر فرد شاغل مثلاً 6- ماه به انتهای سال خمسیش مانده، «60» گوسفند را مالک شود، در صورتی که گوسفندان مذکور باقی مانده و مؤونه محسوب نشوند، باید خمس آنها را در سر سال خمسی بپردازد و با ورود به ماه دوازدهم از زمان مالکیت گوسفندان - با تحقق شرایط وجوب زکات - باید زکات «40» گوسفند از گوسفندان باقیمانده را بپردازد؛ اما چنانچه در مثال فوق، تعداد گوسفندان «40» عدد باشد و در انتهای سال خمسی «8» گوسفند بابت خمس داده شود، باقیمانده گوسفندان کمتر از حد نصاب اول زکات گوسفند بوده، بنابراین زکات ندارند. (آیت الله سیستانی)

دامدار

اول سال خمسی دامداران چه زمانی است؟(2)

الف) دام در حکم ابزار کسب(3) (مانند دامی که برای فروش شیرش نگهداری می شود)(4)

- در این فرض هنگامی که نماءات منفصله قابل فروش باشد سال خمسی فرد شروع می شود. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- همان زمان شروع به کار است. (آیت الله سیستانی)

ب) دام در حکم سرمایه است(5) (مانند دامی که برای فروش پرورش داده می شود می شود)

- در صورتی که درآمدش از این مسیر، تدریجی و روز به روز حاصل می شود همان تاریخ شروع به کار اول سال خمسی اوست ولی اگر مثلاً چند ماه دام را پرور می کند سال خمسی او همان زمانی است که عرفاً حصول ریج و فایده صدق می کند که غالباً همان زمان عرفی فروش است. (حضرت امام)

- از اولین زمانی که امکان حصول فایده و سود است که در سود تدریجی و دفعی متناسب با آن تعریف می شود. (امام خامنه ای)

- از زمانی که مشغول به کار می شود. (آیت الله سیستانی)

ص: 42

1- شایان ذکر است، اگر فرد بداند گوسفندان مذکور در اثنای سال تلف نشده و صرف در مؤونه نیز نمی شود، بنابر آنچه در مسأله «582» بیان شد، بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را فوراً بپردازد، و این حکم در مورد ادامه مسأله نیز جاری است.

2- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م60؛ تحریر الوسیله، الخمس، م10. رساله خمس امام خامنه ای، ارسال 1399، م98.

3- چنانچه آن حیوانات را جهت استفاده کسی از فرآوردههای حاصله از آنها مانند شیر، پشم و تخم مرغ پرورش می دهند در حکم ابزار آلات کسب محسوب می شوند. توضیح المسائل جامع، ج1، م2333.

4- استفاده از العروة الوثقی، فصل فی ما یجب فیہ الخمس، م60 و استفاده از تحریر الوسیله، م10. منهاج الصالحین، م1218.

5- دامداران و مرغدارانی که به پرورش گاو، گوسفند، مرغ و مانند اینها مشغول هستند، در صورتی که هدف از پرورش این حیوانات، فروش آنها یا گوشتشان باشد، حیوانات مذکور در حکم سرمایه کسب هستند. توضیح المسائل جامع، ج1، م2333.

نکته: تولید کننده، کشاورز، دامدار یا باغدار، چنانچه مواد اولیه‌اش از درآمد بین سال تهیه شده باشد، سر سال خمسی باید خمس آن را پرداخت کند. توضیح آنکه اگر مثلاً دامدار دامهای خودش را از درآمدهای شغلی تهیه کرده است، در هر صورت باید سر سال خمسی خمس این دامها را باید پرداخت کند.

ب. افراد غیر شاغل

اشاره

ب. افراد غیر شاغل (1)

ابتدای سال خمسی برای کسانی که شاغل محسوب نمیشوند چه زمانی است؟ (2)

ابتدای سال خمسی افراد غیر شاغل، زمان دریافت درآمد (3) است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: مطابق نظر آیت الله سیستانی چنانچه مکلف مالی از طریق کمکهای مردمی و یا دولت (به صورت حساب به حساب نه واریزی نقدی) به دست آورد تا آن مال را به صورت نقدی برداشت نکرده است شرعاً درآمد محسوب نمی شود و لذا خمس ندارد. (آیت الله سیستانی) (4)

سال خمسی جوانان مجرد

آیا تعیین سال خمسی بر جوانان مجردی که با پدر و مادر خود زندگی می کنند، واجب است؟ در صورت وجوب ابتدای سال خمسی آنان از چه زمانی است و چگونه باید آن را حساب کنند؟ (5)

- اگر جوان مجرد درآمد شخصی هرچند به مقدار کم داشته باشد، واجب است که سال خمسی تعیین نموده و درآمد سالانه ی خود را محاسبه کند تا در صورتی که چیزی از درآمد تا پایان سال باقی ماند، خمس آن را پردازد و ابتدای سال خمسی او هنگام حصول اولین درآمد است. (امام خامنه ای)

- اگر شاغل نیست و از والدین خود مبالغی دریافت میکند، در صورتی که این پولها جزء نیاز او باشد حکم نفقه دارد و اگر در پایان سال خمسی چیزی از آن اضافه بیاید خمس دارد و اگر زائد بر نیاز باشد حکم هدیه را دارد و بنابر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله مکارم)

نکته: مطابق نظر آیت الله سیستانی تفاوتی بین افراد وجود ندارد چه مجرد باشند یا متأهل، مطابق همان تفصیلی که در مطالب قبل گفته شد عمل شود.

تعیین سال به شمسی یا قمری

شخصی اول ماه محرم اولین در آمدش را به دست آورده یا اینکه شروع به کار کرده (مطابق اختلاف مبانی)؛ هم اکنون اول ماه محرم سال بعد است، آیا واجب است خمسش را مطابق تاریخ قمری محاسبه کند یا اینکه تا ده روز دیگر (مطابق تاریخ شمسی) مهلت دارد؟ (6)

- مخیر است به هر کدام که خواست حساب کند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ص: 43

1- مانند کسانی که اتفاقاً معامله ای می کنند مثل زنان خانه دار و محصلان.

2- توضیح المسائل مراجع، م 1765. رساله خمس امام خامنه ای، م 99.

3- مطابق نظر امام خامنه ای قابل دریافت بودن نیز کفایت می کند.

4- کتاب استفتانات، بحث، خمس سوال 129. <https://www.sistani.org/persian/qa/search/184538>

5- امام خامنه ای، سایت ادمن منابع عربی احکام خمس س 55. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&mid=255467&catid=44803>

6- سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1766؛ سیدعلی خامنه ای، سایت، استفتانات جدید، س 1000.

تخیر بدوی یا استمراری؟

اگر کسی سال اول خمسش را بر اساس قمری پرداخت کرد آیا می تواند در سر رسید سال دوم خمس اموال را بر اساس سال شمسی محاسبه کند و چند روز دیرتر حساب کند؟ (1)

- تخیر برای هر سال است (امام خامنه ای)

- اگر سال خمسی قمری وی به پایان رسیده، به درآمدهای مازادش خمس تعلق گرفته و تأخیر آن تا فرا رسیدن سال شمسی جایز نیست؛ ولی می تواند- سال خمسی جدیدش را سال شمسی قرار دهد. (آیت الله سیستانی)

- فقط سال اول مخیر است. (آیت الله مکارم)

حکم تعیین سال مالی مشترک برای زن و شوهر

آیا زن و شوهری که حقوق خود را به طور مشترک در امور منزل مصرف می کنند، می توانند سال خمسی مشترک داشته باشند؟ (2)

- با توجه به اینکه تقدیم سال خمسی جایز است؛ هر کدام از زن یا شوهر که سالیان خمسی اش عقبتر از دیگری است می تواند خمس درآمدش را در تاریخ سال خمسی همسرش محاسبه و پرداخت کند و از آن به بعد سال خمسی همین زمان جدید (که بین هر دو مشترک است) خواهد بود، (امام خامنه ای)

حکم تعیین سال جداگانه برای هر مال

اشاره

آیا انسان میتواند برای هر درآمدی یک سال مستقل قرار دهد؟ (3)

الف) افراد شاغل

1. یک شغله

- افراد شاغلی که فقط یک شغل دارند نمی توانند برای هر منفعت و سود کسبشان سال جداگانه ای در نظر بگیرند (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته 1: شایان ذکر است که برخی از مراجع تقلید از جمله مرحوم آیت الله خویی ره و آیت الله شبیری زنجانی قائل به جواز هستند. (4)

نکته 2: افراد شاغل نمیتوانند برای درآمدهای اتفاقیشان مثل سودی که از فروش شیء دیگری که مورد کسب شغلی آنها نیست، بدست آمده یا مالی که به آنان هدیه داده شده، سال جداگانه ای قرار دهند. (آیت الله سیستانی) (5)

2. چند شغله

2. چند شغله (6)

ص: 44

1- سیدعلی خامنه ای، سایت، استفتای خصوصی به شماره 507105: توضیح المسائل جامع، ج 1، م 579؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت به شماره 9310280043.

2- سید علی خامنه ای امام خامنه ای اجوبه الاستفتائات، س 1001؛

3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، 1765؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2298؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=211930>

4- آیت الله، خویی منهاج الصالحین م 1218 آیت الله شبیری توضیح المسائل، م 1774.

5- توضیح المسائل جامع، مسأله 2300.

6- تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 12: سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، ج 1، م 1218 و رساله جامع ج 1، م 2298؛ توضیح المسائل مراجع، م 1773؛ سیدعلی خامنه ای، استفتای خصوصی به شماره 519013، 15 ربیع الاول 1427: سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 565 و 566؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م 1495؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل، مراجع، مسئله 1773؛ سیدعلی خامنه ای، استفتای خصوصی به شماره 9016؛

- افرادی که چند شغل متفاوت داشته باشند که حساب دخل و خرج هر کدام از هم جدا باشد، می توانند برای هر شغل سال جداگانه ای قرار دهند. (حضرت امام، (1) امام خامنه ای)

- اگر فرد شاغل، چند نوع کسب متفاوت داشته باشد - مانند کارمندی، تجارت کشاورزی - که حساب دخل و خرج آنها از هم جدا می باشد در صورتی که درآمد حاصل از هر رشته، مقدار قابل توجهی باشد، می تواند برای هر رشته کسبی، سال جداگانه ای قرار دهد؛ اما اگر فرد از رشته کارمندی - مثلاً - درآمد قابل توجهی داشته باشد، ولی درآمد وی از رشته تجارت یا کشاورزی اندک باشد، نمی تواند برای درآمد حاصل از تجارت یا کشاورزی سال جداگانه قرار دهد و درآمد حاصل از آن، با همان سال خمس رسته کارمندی لحاظ می شود. (آیت الله سیستانی) (2)

- باید همه منافع را یکجا حساب کنند. (آیت الله مکارم)

ب) افراد غیر شاغل

ب) افراد غیر شاغل (3)

افراد غیر شاغل یعنی افرادی که یا درآمدهای غیر کسبی دارند مثل اینکه هدیه می گیرند یا از کمکهای دولت و یا مردم استفاده می کنند و یا اینکه درآمدهایی اتفاقی دارند مثل خانم خانه داری که گاهی اوقات خیاطی می کند و اجرت دریافت می کند که اینگونه افراد:

- نمی توانند چند سال خمس داشته باشند و تمام درآمدها یک سال خمس دارد. (امام خامنه ای، (4) آیت الله مکارم)

- می توانند برای هر درآمد خود، یک سال مستقل قرار دهند. (آیت الله سیستانی)

ملاک شاغل بودن

ملاک شاغل بودن چیست؟

- ملاک شاغل بودن فرد در فصل «خمس» آن است که درآمد کسبی وی در طول سال، نسبت به مخارج و مصارف سالیانه اش، مقدار قابل توجهی باشد؛

مثلاً اگر درآمد کسبی فرد، به اندازه «5» درصد مخارج و مصارف وی باشد، این فرد، عرفاً شاغل به حساب نمی آید؛ اما اگر درآمد کسبی او «25» درصد مخارجش باشد، عرفاً شاغل می باشد و در موارد تردید عرفی، مراعات مقتضای احتیاط بین احکام شاغل و غیر شاغل، که در مسائل بعد ذکر می شود ترک نشود. (آیت الله سیستانی) (5)

خطباء، مدرسین سرمایه گذار در بانک، موچر و ...

ص: 45

1- شایان ذکر است حضرت امام* در توضیح المسائل می فرماید که چنانچه حساب دخل و خرج مستقل باشد، باید سال جداگانه داشته باشند؛ ولی در استفتائات می فرماید می تواند سال جداگانه قرار بدهد. (سید روح الله خمینی، استفتائات، ج 1، خمس س 17)

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 566. حکم مسأله قبل مربوط به کسانی است که رشته های مختلف کسبی داشته باشند. بنابراین، فردی که مشغول به نوعی فعالیت تجاری است، مثلاً مغازه پارچه فروشی دارد و از این راه درآمد قابل توجهی دارد، چنانچه علاوه بر آن مشغول فعالیت تجاری دیگری نیز شود، مثلاً مغازه کفش فروشی افتتاح نماید نمی تواند برای کفش فروشی سال خمس جداگانه قرار دهد و باید همان سال خمس سابقش که مربوط به پارچه فروشی است را برای هر دو فعالیت تجاری لحاظ نماید. این حکم در مورد کشاورزی که اقدام به فعالیت زراعی در محصولات متنوع مثلاً گندم، برنج و حبوبات می نماید و امثال آن نیز جاری است.

3- سیدعلی خامنه ای، استفتای خصوصی به شماره 89/4/834623 و استفتا از دفتر به شماره 519013؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای خصوصی به شماره 58030، 17 تیر 1389؛ سید علی سیستانی رساله جامع، ج 1، م 2301.

4- به نظر حضرت آقا اگر این شخص فقط در آمد غیر کسبی داشت سال خمس او شروع نمی شود.

5- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 564.

خطباء، مدرسین، موجرین (کسانی که زمین یا منزل یا مغازه اجاره می دهند) سپرده گذاری در بورس و بانک امثال این موارد مشروط بر رسیدن درآمد به مقدار مذکور (25 درصد) شرعاً شاغل محسوب می شوند. (آیت الله سیستانی)

زن خانه دار و بچه ها

خانمی که با شوهرش زندگی می کند و همچنین فرزندان که در منزل والدین زندگی می کنند و مخارج ایشان تأمین است در محاسبه شاغل بودن ملاک محاسبه چه هزینه هایی است؟(1)

- ملاک تمام هزینه های زندگی فرد است به استثنای سکونت. (آیت الله سیستانی)

شک در شاغل محسوب شدن

کسی که شک دارد آیا درآمدش در حدی هست که شاغل محسوب می شود یا نه؛ چه وظیفه ای دارد؟(2)

- در موارد تردید عرفی، مراعات مقتضای احتیاط بین احکام شاغل و غیر شاغل، ترک نشود. (3) (آیت الله سیستانی)

جواز پرداخت خمس اموال در بین سال

آیا انسان میتواند در بین سال هر وقت منفعتی به دستش آمد، خمسش را بدهد؟(4)

- می تواند؛ و البته جایز است تا آخر سال خمسی پرداخت خمس را به تأخیر بیندازد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- انسان میتواند در بین سال هر وقت درآمدی به دستش آید خمس آن را بدهد و می تواند پرداخت خمس را تا آخر سال به تأخیر بیندازد ولی اگر بداند تا آخر سال به آن درآمد نیاز پیدا نمی کند بنا بر احتیاط واجب، باید فوراً خمس آن را بدهد. (آیت الله سیستانی)

انتهای سال خمس

الف) برای افراد شاغل

انتهای سال خمس افراد شاغل چه زمانی است؟(5)

- بعد از حصول و امکان دریافت اولین درآمد و گذشت یک سال انتهای سال او بوده و باید خمس تمامی درآمدهای طول سال را با وجود شرایط پردازد و نمیتواند برای هر درآمدی سال جداگانه قرار دهد. (امام خامنه ای، (6) آیت الله مکارم)

ص: 46

1- جلسه استفتانات دفتر معظم له، مشهد مقدس، شرکت کننده در جلسه استاد شرعی زید عزه.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 564.

3- معنای احتیاط در مسئله مذکور آن است که مثلاً در جریان قاعده کسر به وظیفه غیر شاغلین عمل نماید و یا در مسئله شروع سال خمس و پایان آن مطابق شاغلین عمل نماید.

4- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 72؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1766. توضیح المسائل جامع م 2305.

5- امام خامنه ای: سوالات سامانه جامع خمس 15/04/1399، توضیح المسائل جامع، 2298، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255425>

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255422>

6- ناگفته نماند که مطابق نظر امام خامنه ای مکلف بعد از اتمام سال میتواند سال مالی جدید را تا اولین ریح به تأخیر بیندازد.

- پس از گذشت یک سال از شروع به کسب و کار، انتهای سال فرا می رسد. (آیت الله سیستانی)

نکته: اگر فرد شاغل در بین سال خمسی، بازنشسته شده یا شغل خویش را رها نماید و بیکار گردد و قصد نداشته باشد مجدداً مشغول کار شود، لازم است تا پایان سال خمسی مربوط به شغلش، احکام فرد شاغل را مراعات نماید؛ پس از آن در صورتی که بیکار باشد و مشغول شغل جدیدی نشود، احکام مربوط به فرد غیر شاغل در مورد وی جاری می شود و می تواند برای هر درآمدی که مالک می شود، سال خمسی جداگانه ای قرار دهد. (آیت الله سیستانی) (1)

ب) برای افراد غیر شاغل

انتهای سال خمسی کسانی که شرعاً شاغل نیستند چه زمانی است؟ (2)

- بعد از حصول اولین درآمد و گذشت یک سال انتهای سال او بوده و باید خمس تمامی درآمدهای طول سال را با وجود شرایط بپردازد و نمی تواند برای هر درآمدی سال جداگانه قرار دهد. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- افراد غیر شاغل یعنی کسانی که شغلی ندارند که از آن مخارج زندگی را تحصیل کنند؛ و لذا از کمک دولت یا مردم استفاده می کنند یا آنکه اتفاقاً سودی بدست می آورند، بعد از آنکه یک سال از موقعی که آن فائده و سود را به دست آورده اند، بگذرد باید خمس مقداری را که از مخارج سالشان زیاد آمده بپردازند و می توانند برای هر منفعت و سودی، سال جداگانه ای در نظر بگیرند. (آیت الله سیستانی)

نکته: مطابق نظر آیت الله سیستانی چنانچه مکلف مالی از طریق کمکهای مردمی و یا دولت (به صورت حساب به حساب، نه واریزی نقدی) به دست آورد تا به صورت نقدی برداشت نکرده است یا اینکه واریزی حساب را تبدیل به کالایی نکرده باشد، شرعاً درآمد محسوب نمی شود. (آیت الله سیستانی) (3)

حکم شک در گذشتن سال خمسی بر مال

الف) مال موجود

شخصی درآمدی داشته است و آن پول در حسابش است لکن نمی داند آیا سالش رسیده است یا نه؛ تکلیف چیست؟ (4)

- تا زمانی که یقین به رسیدن سال خمسی ندارد مهلت تاخیر دارد. (امام خامنه ای)

- تا زمانی که یقین به رسیدن سال خمسی ندارد پرداخت خمس آن واجب نیست البته اگر فرد مقصر محسوب می شود، مانند فرد شاغلی که حساب سال نداشته و در محاسبه خمس اموالش سهل انگاری نموده و بدین جهت زمان شروع در کسب خویش که آغاز سال خمسی وی محسوب می شود را به یاد ندارد یا زمان تحقق درآمدهایش را نمی داند احتیاط واجب است که با حاکم شرع به نسبت احتمال مصالحه نماید. (آیت الله سیستانی)

ص: 47

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 576.

2- امام خامنه ای سایت ادمین منابع عربی احکام خمس س 55. توضیح المسائل، جامع م 2378 سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=255467catid=44803>

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255425> <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255422>

3- کتاب استفتانات، بحث، خمس سوال 129. <https://www.sistani.org/persian/qa/search/184538>

4- امام خامنه ای رساله خمس، ارسالی پاییز 1401، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 580؛ الرافد المطلب الثانی: الشك فی حلول الحول علی المال.

اگر شخصی پولی را لای کتابش پیدا کند و دچار تردید شود که آیا از درآمد سال قبل است که باید فوراً خمس آن داده شود و یا از درآمد سال جدید است که تا پایان سال خمسی مهلت دارد صرف در مؤونه کند، حکم آن چیست؟ (1)

- جزء در آمد سال جدید محسوب می شود. (امام خامنه ای)

ب) مشبه شدن مالی که بر آن سال گذشته

شخصی مالک دو مال است و یقین به گذشتن سال بر یکی از آن دو را دارد ولی نمی داند به کدامیک بوده؛ حال چه وظیفه ای دارد؟ (2)

- اگر آن دو مال در جنس و اوصاف با هم مساوی باشند واجب است خمس یکی از آنها را بپردازد و سپس تصرف در هر دو مال جایز می شود ولی اگر یکی از آن دو مال از دیگری بیشتر است باید به مقدار یقینی خمس بدهد و نسبت به مقدار زائد تا زمانی که یقین به گذشت سال ندارد می تواند تصرف نماید. اما اگر در جنس یا اوصاف مختلف باشند چنانچه هر دو در قیمت مساوی می باشند خمس یک کدام را بدهد و می تواند هر دو مال را مصرف کند تا زمانی که علم به گذشت سال خمسی بر آن مال مشکوک حاصل شود ولی اگر قیمتشان مساوی نباشد می تواند خمس بالاترین قیمت را به عنوان مالی که سال بر آن گذشته بپردازد و سپس در هر دو تصرف نماید تا زمانی که علم به گذشت سال خمسی بر آن مال مشکوک حاصل شود. (آیت الله سیستانی)

ج) مالی که در نیاز زندگی مصرف شده و نمیداند قبل سال بوده یا بعد از آن

شخصی مالی را در زندگی مصرف کرده است و شک دارد که قبل از سال آنرا در نیاز زندگی مصرف کرده یا بعد از سال خمسی مصرف نموده است؟ (3)

- اگر فرد در انتهای سال خمسی شک داشته باشد از کالایی که با درآمد بین سال خریداری یا به صورت هدیه دریافت کرده، (4) استفاده نموده و آن کالا مؤونه اش شده یا از آن استفاده نکرده باید خمس آن را بپردازد؛ مگر از مواردی باشد که خود وجود کالا از مؤونه وی محسوب شود مانند جایی که خریدش در وقت نیاز ممکن نیست یا خرجی است یا نبودش کسر شان است. (5) (آیت الله سیستانی)

تقارن حقوق با سال خمسی

اگر حقوق انسان در روز سر رسید سال خمسی واریز شود یا در آن روز درآمدی کسب کند، آیا به آن درآمد خمس تعلق می گیرد؟ (6)

ص: 48

- 1- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، ص 250.
- 2- الرافد، المطلب الثانی: الشک فی حلول الحول علی المال.
- 3- توضیح المسائل جامع ج 2، م 602.
- 4- با فرض اینکه آن کالا به قبض و تحویل هدیه گیرنده رسیده است.
- 5- در توضیح المسائل جامع، ج 2، در مسائل «605 و 612 و 614» توضیح آن آمده است.
- 6- استفتانات حضرت امام ج 4 ص 4287؛ امام خامنه ای واحد همسان سازی سایت ادمین؛ آیت الله سیستانی؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 571 و 572، استفتانات نجف، سوال 19015، ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره 09409260021

- اگر از زمانی که در سال اول حقوق گرفته است یک سال کامل گذشته و بعد حقوقی گرفته است، از درآمد سال بعد محسوب می شود. (حضرت امام)

- اگر قبل از پایان سال خمسی واریز شده است باید خمس آن را بدهد؛ ملاک در پایان سال خمسی فرا رسیدن ساعتی است که فرد در آن ساعت شروع به شغل خویش نموده است و اگر شخص حساب سال نداشته - و روز آغاز به فعالیت شغلیش اصلاً معلوم نیست، چنانچه با مصالحه با حاکم شرع یا وکیل وی، خمس اموالش تا آن لحظه را محاسبه و اقدام به پرداخت آن نماید، زمان پرداخت خمس، ساعت خمسی او محسوب می شود و با سپری شدن یک سال، در همان ساعت، سال خمسی وی به پایان می رسد. (آیت الله سیستانی)(1)

- خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

نکته: نسبت به نظر امام خامنه ای تا کنون مستند قابل اعتمادی یافت نشد.

نکته: پوشیده نماند که با توجه به اینکه آیت الله سیستانی قائل به وجوب خمس مطالبات هستند لذا مطابق مبانی ایشان آن مقداری را که کار کرده است ولو واریز هم نشده است با تفصیلی که در بحث مطالبات خواهد آمد خمس آن واجب است. به این معنا که اگر حتی کاری انجام داده است که حتی روزهای بعد اجرتش را پرداخت می کنند لازم است خمس را بپردازد.

فوت مکلف و سال خمسی

اگر شخص در بین سال خمسی اش بمیرد، آیا به منافع بین سال، خمس واجب می شود؟(2)

- باید مخارج تا موقع مرگ او را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقیمانده را بدهند. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- باید مخارج تا موقع مرگ او را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقی مانده را بدهند؛ البته شایان ذکر است اگر برای تجهیز میت از ترکه او هزینه شود ادای خمس آنچه هزینه شده واجب نیست. (امام خامنه ای)

- اگر فرد در آمدی به دست آورد و در بین سال بمیرد، مقداری از درآمدش که تا موقع وفات وی صرف در مؤونه شده است خمس ندارد، ولی واجب است خمس درآمد باقیمانده او بدون انتظار کامل شدن سال، فوراً پرداخت شود و مخارج بعد فوت مانند هزینه کفن و دفن و مراسم ترحیم از درآمد باقیمانده قابل کسر نمی باشد.

البته اگر میت از کسانی بوده که عمداً خمس نمی داده و وصیت به دادن خمس هم ننموده است، پرداخت خمس درآمدهایش بر ورثه واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

کسر هزینه های کفن و دفن

آیا می توان قبل از محاسبه خمس هزینه کفن و دفن را از اموال میت برداشت؟(3)

- باید فوراً خمساً پرداخت شود و کسر کردن مخارج بعد فوت، مانند هزینه کفن و دفن و مراسم ترحیم، از درآمد باقیمانده جایز نیست. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- اگر برای تجهیز میت از ترکه او هزینه شود ادای خمس آنچه هزینه شده واجب نیست. (امام خامنه ای)

ص: 49

- 1- اگر سر سال خمسی صبح باشد و هدیه ای برای شاغل بعد از ظهر آن و قبل از محاسبه برسد آیا هدیه جزء سال قبل محسوب می شود؟ جواب: ملاک ساعتی است که محاسبه می کرده است. (آیت الله سیستانی)
- 2- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1767؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی، کتاب الخمس، م 68؛ سید روح الله خمینی تحریر الوسیله، ج 1، ص 360 م 18؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 581؛ امام خامنه ای سایت لیدر شماره استفتاء: 967800، تاریخ استفتاء: 24/01/1398.
- 3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1767؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی، کتاب الخمس، م 68؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، ج 1، ص 360 م 18؛ امام خامنه ای، استفتاء خصوصی، دستخط معظم له، شهریور 1401؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2304.

آیا تغییر زمان حساب سال خمسی جایز است؟ (1)

- سال خمسی قهری است نه اختیاری و تغییر آن در صورتی که موجب ضرر برای صاحبان خمس نباشد، با اجازه مرجع تقلید جایز است. (حضرت امام)

- تقدیم سال خمسی جایز است؛ به این صورت که خمس درآمد تا آن زمان را محاسبه و پرداخت کند و از آن به بعد سال خمسی همین زمان جدید خواهد بود، اما تأخیر پرداخت خمس از سال خمسی به سال دیگر جایز نیست. لکن تأخیر در پرداخت خمس به مقدار چند روز (2) که عرفاً صرف مال در آن، صرف در مؤونه سال محسوب شود، (3) اشکال ندارد، مثلاً امروز سال خمسی فرد فرا رسیده و او نیاز دارد وسیله ای برای مایحتاج زندگی خود تهیه کند، یا اینکه دین خود را پرداخت کند؛ در این صورت مجاز است قبل از دادن خمس، آن وسیله را خریداری کرده یا دین خود را بدهد. (امام خامنه ای)

- تغییر دادن زمان سال خمسی به صورت ذیل جایز است:

الف. اگر فرد بخواهد سال خمسی خود را عقب بیندازد، مثلاً سال خمسیش اول فروردین بوده و بخواهد آن را اول تیرماه قرار دهد، باید اول فروردین، خمس مالش را پرداخت کند؛ سپس با فرا رسیدن اول تیرماه نیز خمس درآمد سه ماه اخیر را بپردازد؛ با این کار، سال خمسی فرد تغییر می کند.

ب. اگر فرد بخواهد سال خمسی اش را زودتر قرار دهد، مثلاً از اول فروردین به اول دی ماه تغییر دهد، باید اول دی ماه یعنی سه ماه زودتر خمس مجموع درآمدهایش را بپردازد، تا سالتش عوض شود.

شایان ذکر است برای تقدیم یا تأخیر سال خمسی نیت تنها کافی نیست. بنابراین، اگر فرد قصد دارد سالتش را مثلاً زودتر قرار دهد، باید درآمدهایی داشته باشد و خمس آن را بپردازد، در این صورت سال خمسی وی تغییر پیدا می نماید.

ناگفته نماند کسی که سال خمسی او قمری است، قبل از فرا رسیدن سال قمری، تغییر آن به سال شمسی جایز است. اما اگر سال خمسی قمری وی به پایان رسیده، به درآمدهای مازادش خمس تعلق گرفته و تأخیر آن تا فرا رسیدن سال شمسی جایز نیست؛ ولی می تواند سال خمسی جدیدش را سال شمسی قرار دهد. (آیت الله سیستانی)

- نمی توان با قصد و نیت اول سال خمسی را جلو یا عقب انداخت و اگر بخواهد اول سال را جلو بیندازد راهش این است که به حساب سال خود زودتر از موعد معین برسد و خمس خود را بپردازد، همان وقت اول سال او خواهد شد. البته عقب انداختن سال خمسی با اجازه مرجع، اشکال ندارد. (آیت الله مکارم) (4)

نکته: شایان ذکر است که اگر کسی سال خمسی خود را حتی برای فرار از خمس هم تغییر بدهد همین حکم جاری است. (5)

ص: 50

1- سید روح الله خمینی، توضیح المسائل فارسی، ص 424، س 40 (چاپ دفتر انتشارات اسلامی در 456 صفحه چاپ یازدهم)؛ استفتانات امام خمینی، ج 4، ص 221، س 4304؛ امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 1001؛ رساله، خمس م 100 و 101. ناصر مکارم شیرازی، استفتانات، ج 1 ص 110 س 353؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج 1، ص 405 م 1246؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 578 و 579.

2- آینده نزدیک حسب آنچه می خواهد خریداری شود عرفاً متفاوت است مثل گوشی همراه یا وسیله نقلیه یا منزل از چهار پنج روز برای اول، دو سه هفته برای دوم و دو سه ماه برای سوم، ممکن است عرفاً بگویند در شرف خریدن است.

3- تا حدود 5 روز مانعی ندارد.

4- سایت معظم له: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44817mid=255672>

5- امام خامنه ای، رساله خمس، م 100 و 101. آیت الله سیستانی، الرافد، باب اول تحديد رأس السنة الخمسية، أسئلة تطبيقية، سوال 14، آیت الله مکارم، استفتانات، ج 1، سوال 353.

جواز تغییر سال خمسی به تاریخ حصول اولین درآمد در سال جدید

من طلبه هستم و زمان دریافت حق تبلیغ مردمی که در ماه رمضان گرفته ام را ابتدای سال خمسی قرار داده بودم. اکنون در آموزش و پرورش استخدام شده و معلم هستم. انتهای سال خمسی من چگونه است؟ (1)

- معیار شروع سال خمسی همان زمان دریافت اولین درآمد (یعنی همان حق تبلیغ) می باشد؛ البته در صورتی که پس از پایان سال خمسی و حصول اولین درآمد در سال جدید، فاصله زمانی واقع شود، می تواند مبدأ سال خمسی جدید را از تاریخ حصول اولین درآمد قرار دهد. (امام خامنه ای)

حکم تغییر شغل و سال خمسی

کارگری روز مزد کارش را رها می کند و در روستا روی زمینی مشغول کشاورزی می شود آیا می تواند سال خمسی اش را مطابق همان شغل کارگری ادامه دهد یا اینکه باید تغییر دهد؟ (2)

- با تغییر شغل سال خمسی تغییر نمی کند؛ البته در صورتی که بعد از آخرین محاسبه و پرداخت خمس مدتی درآمد نداشته است شروع سال خمسی وی تاریخ وصول اولین درآمدش می باشد. (امام خامنه ای)

- اگر قبل از سال خمسی شغل دیگری انتخاب کند ملاک سال خمسی همان تاریخ سابق است و اگر شغل جدید را بعد از سال خمسی اتخاذ کند سال خمسی اش تغییر کرده و تاریخ شروع کار جدید ملاک است. (آیت الله سیستانی)

خلل به سال خمسی

کسانی که مدتی حساب سال نداشته اند

اگر فردی مدتی حساب سال خمسی نداشته است و اکنون بخواهد خمس مالش را پرداخت کند، چه مقدار باید خمس بدهد؟ (3)

پاسخ اجمالی:

- اگر یقین دارد به مالی خمس تعلق گرفته و نپرداخته است، باید اکنون خمس مال را پرداخت کند و به مالی که یقین دارد از درآمدهای بین سال تهیه کرده و در نمونه مصرف کرده است، خمس تعلق نمی گیرد؛ اما چنانچه درباره درآمدی شک دارد که خمس تعلق گرفته است یا نه، بنا بر احتیاط واجب، با ولی امر خمس مصالحه کند. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- باید در اولین فرصت نزد وکیل مرجع تقلید خمس امواتان را بر اساس سال خمسی واقعی - اگر زمان آن را می دانید - محاسبه و پرداخت کنید، و اگر زمان آن را نمی دانید، با مصالحه با وکیل مرجع تقلید، زمان محاسبه خمس، سررسید سال خمسی شماست و هر سال باید در آن تاریخ محاسبه خمس را انجام دهید (امام خامنه ای)

ص: 51

1- سایت ادین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1261127، 21/04/1400. سایت ادین امام خامنه ای، اطلاع رسانی استفتانات، تاریخ: 24/02/1401 - ساعت: 19:26:34.

2- سایت ادین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1261127، 21/04/1400. سایت ادین امام خامنه ای، اطلاع رسانی استفتانات، تاریخ: 24/02/10 - ساعت: 19:26:34؛ الرافد، الباب الاول تحديد رأس السنة الخمسية، أسئلة تطبيقية س3.

3- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1797؛ سیدعلی خامنه ای، جزوه ارسالی دی ماه 1401؛ آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 737؛ آیت الله مکارم، توضیح المسائل م 1520.

- کسی که از اول تکلیف، خمس نداده و درآمدهایی پیدا کرده و وسایلی برای زندگی خود خریده است و الآن متوجه وظیفه خمس شده و می خواهد تکلیف خود را درباره آن ادا کند و زندگی خود را پاک نماید اگر از منافع کسب، چیزی را که به آن احتیاج ندارد خریده و یک سال از خرید آن گذشته باید خمس آن را بدهد و اگر اثاث خانه و چیزهای دیگری که به آنها نیاز دارد مطابق شأن خود خریده، پس اگر بداند در بین سالی که در آن سال فایده برده آنها را خریده است لازم نیست خمس آن را بدهد و اگر نداند که در بین سال یا بعد از تمام شدن سال بوده بنا بر احتیاط واجب باید با حاکم شرع یا نماینده او مصالحه کند، یعنی تمام اموال مشکوک خود را حساب کرده و حاکم شرع بدهی او را از جهت خمس به مقداری تخمین می زند و با او مصالحه می کند و با پرداخت آن تمام اموالش پاک می شود. (آیت الله مکارم)

پاسخ تفصیلی:

اشاره

اگر فرد برای مدتی حساب سال نداشته و در این مدت درآمدهایی برایش حاصل شده که با قسمتی از این درآمد، اموالی را خریداری کرده و قسمتی را صرف هزینه های جاری زندگی یا کسبش نموده است و اکنون، قصد پرداخت خمس اموالش را داشته باشد، حکم خمس اموال وی از این قرار است:

الف. اگر آن اموال را با درآمد بین سال تهیه کرده

1. موونه بوده: (1)

- چنانچه مؤونه بوده - مثل خانه مسکونی، لباس، ماشین شخصی، اثاث منزل - و می داند در همان سال از آن استفاده کرده، به آنها خمس تعلق نمی گیرد. (مراجع تقلید)

2. موونه نبوده: (2)

- اگر مؤونه نبوده - مانند ابزار کار، مال التجاره، وسایلی که جزء لوازم فعلی زندگی نیست - باید خمسش را به قیمت فعلی پرداخت نماید. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- مکلف باید ارزش کالا را در سررسید اولین سال خمسی محاسبه کرده و خمس آن را با ملاحظه تورم مبلغ خمس پرداخت نماید و نسبت به سرمایه در گردش در سالهای بعد هر ساله مبلغ مخمس سال قبل به اضافه ی تورم آن را کسر کرده و خمس آن را با ملاحظه (اضافه) تورم پرداخت نماید. مثلا اگر در اولین سال خمسی یک تومان داشته است باید 200 تومان آن را با تورم سال به عنوان خمس پرداخت کند و در سال بعد اگر مجموع سرمایه اش مثلا دو میلیون شده است مبلغ 800 هزار تومان آن (با فرض تورم 50 درصدی که می شود 1200 از مبلغ دو میلیون کسر شده) خمس دارد (خمس= 160 هزار تومان) البته با ملاحظه تورم آن (تورم همان 160 تومان در سالی که باید پرداخت می شد) و در سالهای بعد هم به همین صورت. (امام خامنه ای)

نکته: بحث سرمایه اساسی و استثنائات این مورد در عنوان خمس سرمایه به طور مفصل بیان شده است.

ب. اگر آن اموال را با مال مخمس یا در حکم مخمس (مثل ارث) تهیه کرده

- این اموال خمس ندارد؛ مگر آنکه مال التجاره باشد که ترقی قیمتش خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی) (3)

- اصل قیمت خرید این اموال خمس ندارد؛ لکن ترقی قیمت مشمول خمس است هر چند مال التجاره نباشد. (آیت الله مکارم) (4)

ص: 52

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م61؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م1752 .

2- العروة الوثقی م53؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م1797؛ امام خامنه ای، رساله خمس م120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له. ش 1206822 سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م737؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م1797؛ امام خامنه ای، رساله خمس م120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له. ش 1206822 .

3- با توضیحی که در توضیح المسائل جامع آیت الله سیستانی، ج 2، مسائل «645 و 647» ذکر شده است.

4- سایت آیت الله مکارم: 255567?typeinfo=211id=0catid=44811mid=255567

ج. اگر آن اموال را با پول سالگشت شده خریداری کرده

ج. اگر آن اموال را با پول سالگشت شده (1) خریداری کرده

ج. اگر آن اموال را با پول سالگشت شده خریداری کرده

1. در صورتی که ثمن معامله (2) به صورت کلی در ذمه (3) بوده: (4)

- اگر قصدش این نبوده که از مال غیر مخمس پرداخت کند پرداخت خمس به قیمت خرید کافی است؛ مگر آنکه مال التجاره باشد که چنانچه قیمت آن افزایش یافته، طوری که امکان فروش آن با قیمت بیشتر و دریافت ثمن آن وجود داشته باشد، باید خمس آن را به قیمت فعلی حساب نماید ولی در صورتی که قصدش این بوده که از مال مشمول خمس ثمن معامله را بپردازد چنانچه حاکم شرع، معامله یک پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و خریدار باید یک پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد. (حضرت امام)

- مکلف باید خمس همان پول سالگشت شده را با ملاحظه تورم (از همان سالی که خمس بر آن گذشته) پرداخت کند و نسبت به سرمایه در گردش در سالهای بعد هر ساله مبلغ مخمس سال قبل به اضافه ی تورم آن را کسر کرده و خمس آن را با ملاحظه (اضافه) تورم پرداخت نماید مثلاً اگر در اولین سال خمس یک تومان داشته است باید 200 تومان آن را با تورم سال به عنوان خمس پرداخت کند و در سال بعد اگر مجموع سرمایه اش مثلاً دو میلیون شده است مبلغ 800 هزار تومان آن (با فرض تورم 50 درصدی که می شود 1200 از مبلغ دو میلیون کسر شده) خمس دارد (خمس = 160 هزار تومان) البته با ملاحظه تورم آن (تورم همان 160 تومان در سالی که باید پرداخت می شد) و در سالهای بعد هم به همین صورت. (امام خامنه ای)

- پرداخت خمس به قیمت خرید کافی است؛ (5) مگر آنکه مال التجاره باشد که چنانچه قیمت آن افزایش یافته، طوری که امکان فروش آن با قیمت بیشتر (6) و دریافت ثمن آن وجود داشته باشد، باید خمس آن را به قیمت فعلی حساب نماید. (آیت الله سیستانی)

- پرداخت خمس به قیمت خرید کافی است البته اگر مال موونه نباشد ترقی قیمت آن نیز مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)

2. اگر آن را با عین درآمد سالگشت عین پول خمس نداده خرید: (7)

ص: 53

1- منظور از درآمد سالگشت در این مسأله، پولی است که سال خمس بر آن سپری شده و خمس به آن تعلق گرفته و فرد، خمس آن را نپرداخته است.

2- منظور از ثمن در این مسأله، پول می باشد که به عنوان ارزش و بهای کالا در معامله پرداخت شده است.

3- در برخی از معاملات ممکن است هنگام انجام آن، معامله بر ثمن مشخص و خاصی واقع شود، مثلاً خریدار هنگام انجام معامله، پول خاصی را به فروشنده نشان داده یا آن را با توضیح برایش شرح داده و به فروشنده بگوید: «کالای تو را با این پول میخرم». در این موارد، گفته می شود ثمن معامله «شخصی» است. اما در بسیاری از موارد، معامله بین طرفین بر ثمن و پول مشخص واقع نمی شود؛ بلکه خریدار، پس از خرید کالا، قیمت معامله که به عهده و ذمه اش آمده را می پردازد؛ مثلاً کالا را به قیمت 100 هزار تومان می خرد (بدون اینکه هنگام معامله، 100 هزار تومان به خصوصی را برای فروشنده تعیین کرده و معامله را بر آن 100 هزار تومان واقع کند)، سپس 100 هزار تومانی را که در نزد خود در نظر گرفته به او می پردازد؛ مانند اینکه 100 هزار تومان پول از جیبش خارج کرده و به فروشنده می دهد یا آنکه با کارت کشیدن یا انتقال اعتباری، پول را به حساب فروشنده منتقل می کند یا چک به او می دهد تا آن را از بانک وصول نماید؛ در این موارد گفته میشود ثمن معامله، «کلی در ذمه» است. شایان ذکر است در معاملاتی که ثمن آن کلی در ذمه است، فرق ندارد خریدار پول را در نزد خودش از قبل مشخص کرده باشد یا نه و نیز فرق ندارد که پرداخت قیمت، در همان مجلس معامله و مثلاً لحظاتی پس از خرید کالا باشد یا وقت دیگر (البته، معامله سلف حکم ویژه ای دارد که در جلد سوم مبحث «معامله سلف» ذکر می شود).

4- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1761؛ رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای، سال 1399، مسئله 112 و 125. سایت ادمین، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126. سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 737. آیت الله مکارم، توضیح المسائل، م 1481.

5- به عبارت دیگر، خمسی که بر او واجب بوده، به مال خریداری شده منتقل نگردیده و کافی است خمس پول سالگشت شده ای که بابت بهای مال به فروشنده داده را بپردازد و اگر ارزش آن پول، هنگام پرداخت خمس کاهش فوق العاده - مثل 20 برابر یا بیشتر - پیدا کرده، بنا بر احتیاط واجب باید به مبالغی بیشتر مصالحه شود.

6- البته اگر ترقی قیمت ناشی از تورم و کاهش ارزش پول باشد، حکم ویژه ای دارد که در توضیح المسائل جامع، مسأله «647» بیان شده است.

7- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1760؛ رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای، سال 1399، مسئله 112 و 125. سایت ادمین، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126. سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 737. آیت الله مکارم، توضیح المسائل، م 1480.

- اگر با عین پول خمس نداده جنسی بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را با این پول می خرم، چنانچه حاکم شرع، معامله یک پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و خریدار باید یک پنجم جنسی را که خریده است (به قیمت فعلی)، به حاکم شرع بدهد. (حضرت امام، آیت الله مکارم) (1)

مکلف باید خمس همان پول سالگشت شده را با ملاحظه تورم (از همان سالی که خمس بر آن گذشته) پرداخت کند و نسبت به سرمایه در گردش در سالهای بعد هر ساله مبلغ مخمس سال قبل به اضافه ی تورم آن را کسر کرده و خمس آن را با ملاحظه (اضافه) تورم پرداخت نماید. مثلاً اگر در اولین سال خمسی یک تومان داشته است باید 200 تومان آن را با تورم سال به عنوان خمس پرداخت کند و در سال بعد اگر مجموع سرمایه اش مثلاً دو میلیون شده است مبلغ 800 هزار تومان آن (با فرض تورم 50 درصدی که می شود 1200 از مبلغ دو میلیون کسر شده) خمس دارد (خمس = 160 هزار تومان) البته با ملاحظه تورم آن (تورم همان 160 تومان در سالی که باید پرداخت می شد) و در سالهای بعد هم به همین صورت. (امام خامنه ای)

- در این صورت اگر فروشنده ای که شیعه دوازده امامی است جنس را خریده، در صورتی که قیمت آن افزایش یافته باشد، پرداخت خمس به قیمت فعلی واجب می باشد. (آیت الله سیستانی)

د. اگر این اموال با ترکیبی از موارد فوق (موارد الف، ب، ج) تهیه شده

- سهم هر مورد را مشخص نموده و نسبت به هر مورد باید به حکم همان عمل شود.

ه. اگر معلوم نباشد این اموال را با چه مالی تهیه کرده

- حکم آن در احکام مصالحه (در زیر عنوان موارد مصالحه) بیان خواهد شد.

نکته: شایان ذکر است اگر اموال مذکور، پول نقد اضافی، پول پس انداز شده برای مخارج ازدواج و مانند آن باشد که از درآمد بین سال ذخیره شده و سال خمسی بر آن سپری شده است، باید خمس آنها پرداخت شود. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- باید خمس پول پس انداز شده در سررسید سال اول به همراه تورمش پرداخت شود. (امام خامنه ای)

سال خمسی در همان زمان مصالحه؟

کسی که تا به حال سال خمسی نداشته است و تاریخ شروع شرعی آن را نیز نمی داند و به دفتر مرجع تقلید برای محاسبه می رود و با نماینده ایشان مصالحه می کند تاریخ سال خمسی وی از چه تاریخی است؟ (2)

- کسی که سال نداشته و اجمالاً می داند به او خمس تعلق گرفته با او مصالحه انجام دهید و سال را از همان وقت مصالحه قرار دهید. (حضرت امام)

- اگر شخص حساب سال نداشته - و روز آغاز به فعالیت شغلیش اصلاً معلوم نیست، چنانچه با مصالحه با حاکم شرع یا وکیل وی، خمس اموالش تا آن لحظه را محاسبه و اقدام به پرداخت آن نماید، زمان پرداخت خمس، ساعت خمسی او محسوب می شود و با سپری شدن یک سال، در همان ساعت، سال خمسی وی به پایان می رسد. (آیت الله سیستانی)

محاسبه ضروریات زندگی در مصالحه

کسانی که تاکنون خمس نداده اند آیا ضروریات زندگی نیز محاسبه می شود؟

- تمام اموالش را باید حساب کنند و نسبت به ضروریات و وسایل زندگی با حاکم شرع مصالحه نمایند. (آیت الله مکارم) (3)

ص: 54

1- در صورت اجازه حاکم شرع، مقصود این است که به قیمت فعلی محاسبه می شود.

2- استفتانات حضرت امام، ج 4، سؤال 4045، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 571 و 572.

3- سایت آیت الله مکارم سؤال 6 : 61901=Opid=catid=28111=Omid=reader=111 : <https://makarem.ir/main.aspx>

نکته: از نظر باقی مراجع حکم ضروریات زندگی و غیر ضروریات یکسان است و مطابق همان تفصیلی که بیان شده است عمل شود.

کسانی که سال خمسی داشته اند ولی مدتی رها کرده اند

وظیفه کسانی که سال خمسی داشته اند ولی مدتی خمس دادن را رها کرده اند چیست؟(1)

- تاریخ سال خمسی ایشان تغییر نمی کند و لازم است نسبت به خمس اموال در فاصله زمانی که محاسبه خمس اموال را نداشته اند مطابق وظیفه ی کسانی که حساب سال نداشته اند عمل شود.

کسانی که خودشان تاریخی دلخواهی انتخاب کرده اند

اشاره

حکم کسانی که سال خمسی شان مطابق مبنای مرجع نبوده است و خودشان یک روزی را به دلخواه انتخاب کرده اند چیست؟(2)

- مسئله دو صورت دارد:

الف) زمان حقیقی سال خمسی شخص معلوم است:

- مثلاً فردی سال خمسی حقیقی او اول مهر بوده است اما این شخص اول ماه مبارک رمضان (که مطابق با بهمن ماه بوده) محاسبه کرده است که در این صورت باید خمس درآمدهایی که در تاریخ سر رسید سال خمسی حقیقی موجود بوده است را بپردازد و در صورتی که هزینه شده است بر ذمه اوست.

ب) زمان حقیقی سال خمسی شخص معلوم نیست

- نسبت به محاسبه خمس اولین سال؛ در اموال مشکوک حکم مسئله سابق (کسانی که حساب سال

نداشته اند) را دارد.

فراموشی سال خمسی

شخصی که تاریخ سال خمسی را فراموش کرده است چه وظیفه ای دارد؟(3)

- باید برای مشخص کردن یک روز دیگر به نمایندگان مراجعه کند. (امام خامنه ای)

- فردی که درآمدهایی را به دست آورده، ولی هنوز آن را صرف در مؤونه نکرده و شک دارد که سال خمسی بر آن گذشته یا نه، در این صورت می تواند بنا بگذارد که هنوز سال خمسی بر آن سپری نشده است؛ مثلاً فرد شاغلی که حساب سال داشته ولی دفترچه حساب سالش مفقود شده و نداند سال خمسش اول تیر ماه، است یا اول مهر ماه، چنانچه درآمدی در شهریورماه به دست آورده باشد، لازم نیست اول مهر خمس آن را بپردازد و می تواند آن را در مؤونه زندگیش تا قبل از فرا رسیدن اول تیرماه سال آینده هزینه نماید.

البته اگر فرد مقصر محسوب می شود، مانند فرد شاغلی که حساب سال نداشته و در محاسبه خمس اموالش سهل انگاری نموده و بدین جهت زمان شروع در کسب خویش که آغاز سال خمسی وی محسوب می شود را به یاد ندارد یا زمان تحقق درآمدهایش را نمی داند، احتیاط واجب است که با حاکم شرع به نسبت احتمال مصالحه نماید.. (آیت الله سیستانی)

- می تواند تاریخ جدید به میل خود انتخاب کرده و مطابق آن عمل کند. (آیت الله مکارم)

ص: 55

1- با استفاده از توضیح المسائل مراجع، ج 2، م، 1797؛ امام خامنه ای، جزوه خمس معظم له (خرداد99)، م 122 و 123. آیت الله مکارم، توضیح المسائل م 1520.

2- با استفاده از سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1797؛ سیدعلی خامنه ای، جزوه خمس معظم له (خرداد 99) م 122 و 123. آیت الله مکارم، توضیح المسائل م 1520.

3- سایت امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1161688؛ آیت الله سیستانی، الرافد؛ باب الأول، تحديد رأس السنة الخمسية، أسئلة تطبيقية، مسئله 15، سایت آیت الله مکارم: mid=44817catid=.lid=21https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo255671=

نکته: ظاهراً نظر باقی مراجع در این باره از نماینده مرجع تقلید است.

مسائل مختلفی در عدم پرداخت خمس در انتهای سال خمسی

حکم تأخیر در پرداخت خمس

تأخیر در پرداخت خمس تا سال آینده چه حکمی دارد؟(1)

- تأخیر بدون عذر جایز نیست و خمسی که بدهکار هستید را باید بپردازید. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- تأخیر عمدی در پرداخت خمس از سال خمسی به سال دیگر جایز نیست. البته هر وقت آن دین را (با ملاحظه تورم) بپردازد، بدهی ادا می شود. (امام خامنه ای)

نکته: اگر نسبت به مالی در بین اموالش در سالهای گذشته بی اطلاع بوده است و خمس آن را نپرداخته لازم است موقع محاسبه خمس آن مال را با ملاحظه تورم بپردازد و لو خمس آن از اصل آن مال بیشتر شود.(2)

- تأخیر جایز نیست البته در صورتی که فرد توانایی پرداخت نقدی و فوری خمس را نداشته باشد یا پرداخت آن موجب سختی زیادی که قابل تحمل نیست شود، حاکم شرع یا نماینده او مجاز است خمس را - که به صورت مشاع در اموال فرد وجود دارد - با همان مبلغ در ذمه او مصالحه یا آنکه آن مبلغ را دستگردان نماید تا خمس از اموال فرد به ذمه او منتقل گردد و تصرف در اموالش جایز گردد؛ ولی فرد باید بدهی خویش را با توجه به توانایی خود، بدون سهل انگاری و تأخیر بپردازد و نیز اگر شخص توانایی پرداخت اقساطی خمس را دارد، باید پس از مصالحه یا دستگردان اقساط آن را بدون تأخیر پرداخت نماید. (آیت الله سیستانی)

پرداخت خمس با چند روز تأخیر

آیا پرداخت خمس با چند روز تأخیر از سر سال خمسی جایز است؟(3)

- جایز نیست و تا خمس مال را ندهد نمیتواند در آن مال تصرف کند مگر آنکه از حاکم شرع اجازه بگیرد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- در صورتیکه توان پرداخت خمس را داشته باشید، قابل امهال نیست و باید فوراً پرداخت کنید و اگر توان پرداخت نداشته باشید، هر زمان و به هر مقدار که امکان پرداخت پیدا کردید بپردازید. (البته تأخیر در پرداخت خمس به مقداری که عرفاً صرف مال در آن، مثل صرف در مؤونه سال محسوب شود، اشکال ندارد، مثلاً امروز سال خمسی فرد فرا رسیده و او نیاز دارد تا وسیله ای برای مایحتاج زندگی خود تهیه کند، یا اینکه بدهی خود را پرداخت کند؛ در این صورت مجاز است قبل از دادن خمس، آن وسیله را خریداری کرده یا بدهی خود را بدهد) (امام خامنه ای)

برخی از آثار تأخیر در پرداخت خمس

الف) عدم جواز تصرف در مال متعلق خمس

ص: 56

1- العروه الوثقی، فی ما یجب فیه الخمس، م78، حضرت امام، استفتانات، ج4، سوال 5213 و 5340؛ سید علی خامنه ای، سایت، استفتانات خمس، م205؛ سایت ادمین، واحد همسان سازی، سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م2370.

2- امام خامنه ای، شماره استفتاء: 72nny5r، تاریخ ارسال: 25/02/1401.

3- توضیح المسائل مراجع ج2 م1790؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401 س 257 و 265؛ کتاب استفتانات ایه الله سیستانی احکام خمس دستگردان م149.

آیا در مالی که به آن خمس تعلق گرفته است قبل از پرداخت خمسش میتوان تصرف کرد؟(1)

- تا زمانی که خمس آن را نداده است، نمی تواند در آن مال تصرف کند؛ هر چند قصد پرداخت خمس را داشته باشد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- تصرف جایز است اما تاخیر در پرداخت خمس معصیت است. (امام خامنه ای)

ب) لزوم تجویز یک پنجم معامله توسط حاکم شرع (با ملاحظه میانی فقها)

اگر جنسی با عین مالی که خمسش پرداخت نشده است، فراهم شده باشد حکم چیست؟(2)

- اگر با عین پول خمس نداده جنسی را بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را به این پول می خرم، چنانچه حاکم شرع معامله یک پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و انسان باید یک پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد. (حضرت امام، آیت الله مکارم)(3)

- در آثار و لوازم، باید حکم تعلق به ذمه بار شود بنابر این معامله صحیح است لکن تاخیر عمدی در پرداخت خمس جایز نیست. (امام خامنه ای)

- اگر فرد با عین پول خمس نداده جنسی را بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را با همین پول می خرم، چنانچه فروشنده شیعه دوازده امامی باشد، معامله صحیح است و فروشنده می تواند در تمام آن پول تصرف نماید ولی به جنسی که خریدار با این پول خریده است خمس تعلق می گیرد و وی موظف است خمس کالا را به قیمت فعلی آن بپردازد. (آیت الله سیستانی)

ج) محاسبه خمس سود سرمایه ای که پرداخت خمسش به تاخیر افتاده

کسی که پرداخت خمس سرمایه اش را تا چند سال به تاخیر انداخته است کیفیت محاسبه خمس آن چگونه است؟ آیا پرداخت خمس مال موجود در انتهای سال خمس جدید، کافی است؟(4)

- مکلف باید ارزش کالا را در سررسید اولین سال خمس محاسبه کرده و خمس آن را با ملاحظه تورم مبلغ خمس پرداخت نماید و در سالهای بعد هر ساله مبلغ مخمس سال قبل به اضافه ی تورم آن را کسر کرده و خمس آن را با ملاحظه (اضافه) تورم پرداخت نماید. مثلا اگر در اولین سال خمس یک تومان داشته است باید 200 تومان آن را با تورم سال به عنوان خمس پرداخت کند و در سال بعد اگر مجموع سرمایه اش مثلا دو میلیون شده است مبلغ 800 هزار تومان آن (با فرض تورم 50 درصدی که می شود 1200 از مبلغ دو میلیون کسر شده) خمس دارد (خمس = 160 هزار تومان) البته با ملاحظه تورم (آن تورم همان 160 تومان در سالی که باید پرداخت می شد) و در سالهای بعد هم به همین صورت. (امام خامنه ای)

- اگر فرد با درآمد بین سال کالایی را بخرد و کالای مذکور تا انتهای سال مؤونه نشود و به آن خمس تعلق

بگیرد و وی خمس آن را نپردازد(5) و کالا در سال جدید، ترقی قیمت نماید و در بین همان سال آن را بفروشد ثمن آن تا پایان سال خمس جدید باقی بماند، در فرضی که معامله صحیح باشد(6) با اجازه حاکم شرع نسبت

ص: 57

1- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1790؛ رساله خمس امام خامنه ای، م 107 و 112 .

2- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1760؛ امام خامنه ای سایت لیدر احکام خمس؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 3، م 726 .

3- در صورت اجازه حاکم شرع، مقصود این است که به قیمت فعلی محاسبه می شود.

4- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 77؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع (قدیمی) ج 1، م 2376. توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 732 . امام خامنه ای، رساله خمس م 120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له. ش 1206822 .

5- که در این صورت اگر عذری نداشته باشد، مرتکب گناه شده است.

6- مانند مواردی که در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله «729» ذکر شده است.

به سهم اهل خمس صحیح محسوب شود، چنانچه فرد مذکور بخواهد خمس بدهد، باید خمس اصل مال تمام سود حاصل از سهم خمس را بدهد. همچنین، لازم است خمس سود سهم خویش را نیز بپردازد و (آیت الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب) تنها پرداخت خمس مال موجود در انتهای سال خمسی جدید، کافی نیست.

مثلاً فردی با درآمد بین سال کالایی را به قصد تجارت خریداری می کند؛ قیمت کالا سر سال خمسی 100 هزار تومان است که خمس آن را نمی دهد و در سال بعد که قیمت کالا 150 هزار تومان می شود آن را به شیعه دوازده امامی می فروشد و این 150 هزار تومان تا آخر سال خمسی باقی می ماند؛ اکنون فرد برای پرداخت خمس باید الف. 20 هزار تومان به عنوان خمس اصل مال بپردازد. ب. تمام سودی که از سهم خمس به دست آمده (10 هزار تومان) را نیز بپردازد. ج. خمس سود سهم خویش (40 هزار تومان) که 8 هزار تومان می باشد را نیز بپردازد که در نتیجه، مجموع مالی که فرد می پردازد، 38 هزار تومان می گردد و بنابر احتیاط واجب، پرداخت 30 هزار تومان به عنوان خمس مال موجود در انتهای سال خمسی جدید، کافی نیست. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- خمس اصل مال باید پرداخت شود و نسبت به سود آن بعد از آنکه حاکم شرع معامله را اجازه داد باید خمسش را پرداخت کند و احتیاط آن است که در این ریح مصلحه شود. (آیت الله مکارم)

د) مدیون بودن خمس اجاره های ملک

اگر شئی که خمس به آن تعلق گرفته از اشیایی باشد که در عرف اجاره داده می شود مثل خانه، مغازه، تاکسی و مانند آن، چنانچه فرد خمس آن را به موقع خودش نپردازد، کیفیت محاسبه خمس آن در زمان مراجعه چگونه است؟ (2)

- پرداخت خمس اجاره ها لازم نیست مگر آنکه اجاره تا سررسید سال خمسی باقی بماند که در این صورت باید خمس آن محاسبه شود. (امام خامنه ای)

- باید اجاره بهای یک پنجم آن مال را هم بابت مدتی که پرداخت خمس را به تأخیر انداخته، بپردازد، هر چند آن را به دیگری اجاره نداده باشد. همچنین، اگر فرد منزل یا مغازه ای را که به آن خمس تعلق گرفته است خمس آن را نداده به مبلغ کمتر به مستأجر اجاره دهد - هر چند به جهت دریافت مبلغی بابت قرض الحسنه از مستأجر - وی ضامن خمس ما به التفاوت بین اجرت قراردادی و اجرت المثل می باشد. (آیت الله سیستانی)

- پرداخت خمس آن املاک به ارزش روز کافی است. 2- اگر اجاره ای دریافت کرده هر مقدار از آن که مصرف نشده و سال خمسی بر آن گذشته خمس دارد و مبلغی که به عنوان قرض الحسنه دریافت کرده مشمول خمس نیست. (آیت الله مکارم)

حکم خرید مالی که خمس آن پرداخت نشده

چنانچه مالی که خمس آن پرداخت نشده است خریداری شود چه حکمی دارد؟ (3)

- چنانچه حاکم شرع یک پنجم آن را اجازه ندهد معامله آن مقدار باطل است و حاکم شرع می تواند پنج یک آن مال را بگیرد و اگر اجازه بدهد معامله صحیح است و خریدار باید مقدار پنج یک پول آن را به حاکم شرع بدهد، و اگر به فروشنده داده می تواند از او پس بگیرد. (حضرت امام)

ص: 58

1- توضیح بیشتر در مورد ضمان منافع اشیاء در توضیح المسائل جامع، جلد سوم، مسأله «1497» ذکر می شود.

2- رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای، سال 1399، مسئله 112 و 125. توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 734. آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140105200028.

3- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1762؛ رساله خمس م 142 و برداشت از اجوبه س 938 و 931؛ توضیح المسائل جامع، مسأله 2374. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44818mid=255697>

- اگر فردی که به اموالش خمس تعلق گرفته ولی خمس آن را نمی دهد، معامله ای انجام دهد، آن معامله صحیح بوده و آنچه مورد معامله بوده به دیگری منتقل می شود. البته خمس بر عهده فروشنده است و باید خمس را بپردازد و تاخیر جایز نیست. (امام خامنه ای)

- فردی که خمس نمیدهد یا خمس بعضی از اموالش را نپرداخته است، چنانچه مالش را به ملک شیعه دوازده امامی در آورد، مثل آنکه مالش را از طریق یکی از راههای صحیح شرعی - مانند فروختن یا هدیه دادن یا اداء دین یا... - به وی منتقل، نماید آن مال به ملکیت آن شیعه در میآید و برای او حلال است و نیازی هم به پرداخت خمس توسط او نیست هرچند یقین داشته باشد که خمس به این اموال تعلق گرفته است و مالک آن، خمس این اموال را نپرداخته است.

بنابراین اگر شیعه اثنا عشری، شیئی را که خمس آن داده نشده و سال بر آن گذشته خریداری نماید، معامله صحیح می باشد و خمس به عهده فروشنده است و وی موظف به پرداخت آن می باشد و خریدار مالک تمام آن شی می شود و از این بابت تکلیفی ندارد. (آیت الله سیستانی)

- هرگاه کسی مالی را که خمسش را نداده اند خریداری کند، معامله او نسبت به خمس باطل است، مگر آنکه حاکم شرع اجازه دهد که در این صورت خمس پول معامله را باید به او داد و اگر به فروشنده داده باشد باید از او بگیرد و به حاکم شرع دهد. (آیت الله مکارم)

حکم جدا کردن خمس و تصرف در باقی مال

آیا می توان خمس مال را در انتهای سال خمسی از اموال جدا کرد و در باقی آن تصرف کرد؟(1)

- جایز نیست؛ (مگر اینکه از حاکم شرع اجازه داشته باشد). (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- تصرف در کل مال جایز است و نیازی به جدا کردن خمس نیست چراکه خمس بر ذمه مکلف است، البته نباید در پرداخت خمس تاخیر کند. (امام خامنه ای)

جداسازی خمس از همان مال متعلق خمس

اگر به مالی خمس تعلق گرفت آیا لازم است از عین همان مال خمسش پرداخت شود؟(2)

- با پرداخت وجه نقد به عنوان خمس صحیح است و لازم نیست از عین مال متعلق خمس پرداخت شود، البته در مورد حلالی که به حرام مخلوط شده است؛ بنا بر احتیاط واجب از همان مال مخلوط به حرام خمس داده شود. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- انسان میتواند خمس اموالی که متعلق خمس می باشد را از همان اموال بدهد یا به مقدار قیمت خمسی که واجب شده است، پول (وجه رایج نقد) بدهد و اما اگر بخواهد خمس آن اموال را از جنس دیگری بپردازد، محل اشکال است مگر آنکه با اجازه حاکم شرع یا وکیل او باشد. (آیت الله سیستانی)

- لازم نیست آنها را از همان مال جدا کند بلکه باید در سر سال خمسی مقدار پول باقیمانده را از اصل مال خمس داده شده کم کند، باقیمانده مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)

نکته: مواد مصرفی مانند برنج، حبوبات و دیگر موارد چنانچه در سر رسید سال خمسی مقدار کمی از آن باقی بماند پرداخت خمس آن شرعا واجب است لکن بر مکلف واجب نیست الزاما قیمت آنها را محاسبه کرده و معادل پولی آن

ص: 59

1- العروه الوثقی ج 2 م 76؛ منهاج الصالحین ج 1 م 1265. رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای سال 1399، مسئله 112 و 125. سایت ادمین پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126.

2- تحریر الوسیله، القول فی ما یجب فیہ الخمس م 23؛ سایت ادمین امام خامنه ای سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1011364 11/10/1398 و سوال شماره 30/06/1391 264567، توضیح المسائل جامع، 2470، سایت آیت الله مکارم سوال 33 : <https://makarem.ir/main.aspx?reader=11id=0mid=28114catid=0pid=61901>

را بپردازد؛ بلکه با توجه به مسئله مذکور می تواند از همان عین خمس را به دفتر بپردازد و چنانچه نماینده مرجع تقلید آن را ببخشد دیگر تکلیفی ندارد.

تصرف در خمس جدا شده

اگر مکلف خمس را از همان مالی که خمس تعلق گرفته جدا کند، ولی تحویل صاحبان خمس ندهد می تواند در آن موقتاً تصرف کند؟ به عبارت دیگر آیا خمس در آن مال جدا شده تعیین پیدا کند؟(1)

- تا زمانی که خمس تحویل صاحبان خمس داده نشده بنا بر احتیاط واجب تصرف در آن جایز نیست مگر با اذن از حاکم شرع. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- تصرف در آن مال جدا شده اشکال ندارد لکن تاخیر در اداء خمس جایز نیست. (امام خامنه ای)

- اگر مال فردی تا انتهای سال خمسیتی باقی بماند و خمس به آن تعلق بگیرد، تا زمانی که وی خمس آن را نداده، نمی تواند در آن مال تصرف کند، هر چند قصد پرداخت خمس را داشته باشد یا اینکه به مقدار خمس، از آن مال باقی بگذارد و یا به مقدار خمس، از آن مال جدا نموده و آن را کنار بگذارد؛

ولی در صورتی که برای این امور از حاکم شرع اجازه بگیرد، یا خمس را مصالحه یا دستگردان کند، می تواند در آن مال تصرف نماید.

البته، تصرفات اعتباری در سهم خود - نه سهم خمس - مانند فروختن یا مصالحه سهم خود (چهار پنجم مشاع از مال) طوری که موجب تصرف در مال نباشد، مثل آنکه فقط آن را با گفتن صیغه خرید و فروش، بفروشد، مانعی ندارد و نیاز به مصالحه یا دستگردان یا اجازه از حاکم شرع ندارد. (آیت الله سیستانی)

حکم مصرف وجوهات شرعیه توسط واسطه

اگر شخصی که واسطه شده تا وجوهات شرعیه را به دفتر معظم له برساند، به دلیل نیاز شدید مالی این پول را خرج کرده حکم چیست؟(2)

- تصرف جایز نیست و در فرض تصرف ضامن است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: در صورتی که آن مال کاهش ارزش پیدا کرده است لازم است مکلف نسبت به محاسبه تورم مطابق نظر مرجع تقلیدش عمل نماید.

تلف شدن مبلغ خمس در دست واسطه

اگر فردی مبلغی را به عنوان پول خمس به دیگری بدهد تا وی آن را به دفتر مرجعش برساند و در بین راه پول مورد نظر گم شده و یا به سرقت رود چه کس - ضامن است؟ آیا در چنین شرایطی تکلیف پرداخت خمس از عهده ی فرد بدهکار ساقط است؟(3)

ص: 60

1- العروه الوثقی، فصل فی قسمه الخمس و مستحقیه، م 15. رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای، سال 1399، مسئله 112 و 125. سایت ادمن، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126. توضیح المسائل جامع، ج 2، م 724.

2- توضیح المسائل مراجع، کتاب وکالت، م 2271، تحریر الوسیله، کتاب الوکاله، م 16، منهج الصالحین، م 1277، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44818mid=255702>

3- جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، ص 312.

- اگر شخص واسطه کوتاهی نکرده باشد ضامن نیست و لازم نیست از طرف خود جبران کند و در صورتی که واسطه وکیل مرجع تقلید نباشد، خمس از عهدهی بدهکار ساقط نیست و باید بپردازد. (امام خامنه ای)

به ذمه گرفتن خمس توسط بدهکار و تصرف در مال

اگر کسی به مالش خمس تعلق گرفت میتواند مقدار خمس را به ذمه گرفته و در مالش تصرف کند؟(1)

- کسی که خمس بدهکار است نمیتواند بدون مراجعه به حاکم شرع، آن را به ذمه بگیرد یعنی خود را بدهکار اهل خمس بداند و در آن مال تصرف کند و چنانچه تصرف کند و آن مال تلف شود، علاوه بر اینکه معصیت کرده ضامن است و باید خمس آن را بدهد (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- تصرف در مال جایز است (چون بر طبق مبنا خمس بر ذمه افراد است) البته تاخیر عمدی در اداء خمس جایز نیست (امام خامنه ای)

اجازه حاکم شرع در انتقال خمس به ذمه

در چه صورتی مکلف شرعاً مجاز است خمس را به ذمه بگیرد؟(2)

- حاکم شرع و یا نماینده ایشان می تواند خمس را با دستگردان و یا مصالحه خمس را به ذمه شخص منتقل کند. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: به طور کلی به نظر امام خامنه ای حفظه الله در سر رسید سال خمس خمس به ذمه منتقل می شود.

احکام دست گردان

اشاره

دستگردان به چه معنا است؟

- دست گردان این است که حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط) یا وکیل او و یا فرد مستحق، وجوه شرعی، از قبیل زکات و خمس را از مالک بگیرد و آن را دوباره به وی قرض دهد.(3)

کیفیت دست گردان

شیوه دست گردان چگونه است؟(4)

- دست گردان (مداوره) به سه شیوه انجام می شود: 1. فرد خمس مالش را به حاکم شرع می دهد. سپس حاکم شرع همان مبلغ خمس را به فرد قرض می دهد؛ 2. حاکم شرع به فرد مبلغی قرض می دهد و او آن مبلغ را بابت خمس اموالش به حاکم شرع پس می دهد. گاه این عمل چندین بار تکرار می شود تا خمس اموال مکلف کاملاً ادا شود؛ 3. همچنان جایز است این کار با مصالحه از راه اجرای صیغه، بدون نیاز به دست گردان انجام شود؛ مثلاً حاکم شرع یا نماینده اش می گوید: «سهام خمس را که به طور مشاع در اموال شماست، با همان مبلغ در ذمه شما مصالحه کردم» و فرد هم این مصالحه را قبول می کند. (آیت الله سیستانی)

ص: 61

1- توضیح المسائل مراجع م 1791 و 1792. توضیح المسائل جامع م 2389. رساله خمس امام خامنه ای، م 107 و 112.

2- العروه الوثقی، م 78؛ تحریر الوسیله، احکام خمس م. 23. توضیح المسائل جامع، م 2389.

3- http://fa.wiki-feqh.ir/دست گردان

4- سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2370. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=255653catid=44816>

دستگردان در چه مواردی انجام می شود؟(1)

- دستگردان (با توجه به مبنای معظم له در تعلق خمس به ذمه مکلف) وجهی ندارد و البته تاخیر در پرداخت خمس جایز نیست و این امر باید با اجازه دفتر معظم له یا یکی از وکلای مسلم ایشان در امر وجوهات شرعیه باشد. (امام خامنه ای)

- در صورتی که فرد توانایی پرداخت نقدی و فوری خمس را نداشته باشد یا پرداخت آن موجب سختی زیادی که قابل تحمل نیست شود مورد دستگردان است. (آیت الله سیستانی)

- اگر حاکم شرع مصلحت افراد مستحق را ملاحظه کند، می تواند مصالحه و دستگردان کند. (آیت الله مکارم)

زمان پرداخت دین بعد از دستگردان

مکلف بعد از دستگردان تا چه زمانی باید بدهی خود را تسویه کند؟(2)

- لازم است بدهی خویش را در هنگام تمکن و توانایی بدون تأخیر و سهل انگاری پرداخت نماید. (آیت الله سیستانی)

نکته: اگر مکلف نسبت به پرداخت خمس مهلت گرفته یا دستگردان کرده؛ لازم است مطابق تعهد عمل کند و به طور کلی تاخیر بدون عذر در اداء دین جایز نیست. (مراجع تقلید)(3)

دستگردان خمس و محاسبه تورم

اگر مکلف خمس را با دفتر دستگردان کند و سر موعد مقرر و لو در حد اقساط یک سال یا بیشتر - پرداخت نماید آیا مکلف به پرداخت تورم نیز می باشد، آیا فرقی بین صورت اشتراط و غیر آن وجود دارد؟

- مکلف به پرداخت است مگر در موارد اجازه (امام خامنه ای)(4)

نکاتی راجع به دستگردان و مهلت گرفتن (مطابق نظر آیت الله سیستانی)

اشاره

نکاتی راجع به دستگردان و مهلت گرفتن (مطابق نظر آیت الله سیستانی)(5)

ضرورت دستگردان یا مصالحه قبل از پرداخت خمس به مجازی و اینترنتی

- کسانی که میخواهند خمس اموال خویش را از طریق کارتهای اعتباری یا چک پرداخت نمایند یا بصورت انتقال اعتباری، پول را از شماره حساب بانکی خویش به شماره حساب بانکی دفتر معظم له واریز نمایند، لازم است خمس را با مراجعه یا تماس با نمایندگان معظم له دستگردان یا مصالحه نمایند. (آیت الله سیستانی)(6)

ص: 62

1- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1792؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1238559؛ 21/02/1400؛ توضیح المسائل جامع 2370؛ سایت

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0mid=255653catid=44816>

2- کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، سوال 149، نکته سوم دستگردان.

3- سید محمد حسن بنی هاشمی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 2276.

4- سایت ادمین امام خامنه ای، مستندات دستخط، م 3.

5- کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، سوال 149، نکته پنجم دستگردان.

6- کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، سوال 149، نکته پنجم دستگردان.

- اگر کسی بعد از آنکه خمس واجبش را با نماینده مرجع دستگردان کرد آیا می تواند سهم سادات را خودش به سید فقیر برساند یا اینکه لازم است برای این امر از نماینده مرجع مجددا اذن بگیرد؟(1)
- با دستگردان خمس اداء شده است و ذمه مکلف به دین جدیدی مشغول است که در این صورت دیگر نمی تواند خودش سهم سادات را بپردازد و لازم است از حاکم شرع اذن جداگانه بگیرد. (آیت الله سیستانی)
- اذا تحققت المداورة مع الوكيل فرغت الذمة من الخمس و اشتغلت بدین جدید للمرجع فيفقد المالك صلاحيته في التصرف بسهم السادة فاذا اراد دفعه الى السادة فأنما هو باذن المرجع أو وكيله. (آیت الله سیستانی)

آثار مهلت گرفتن در تأخیر (بدون دستگردان)

آثار مهلت گرفتن در تأخیر (بدون دستگردان)(2)

- افرادی که در سر سال خمسی نمی توانند بحساب سال خود رسیدگی کنند، تنها در صورتی می توانند از نمایندگان معظم له جهت تأخیر در محاسبه و پرداخت خمس (بدون دستگردان) کسب اجازه نمایند که توانایی پرداخت فوری خمس در سر سال خمسی شان را نداشته باشند یا اینکه با پرداخت آن به مشقت و سختی زیاد مبتلا می شوند، در این مورد، جهت پرداخت خمس لازم است به نکات ذیل توجه گردد:
1. اگر اموالی که خمس به آن تعلق گرفته پس از سال خمسی کاهش قیمت پیدا کند، خمس به قیمت سر سال حساب شود و چنانچه افزایش قیمت پیدا کند، خمس به قیمت زمان پرداخت محاسبه گردد.
 2. در صورت تلف شدن مال مشمول خمس، خمس آن را ضامن می باشد.
 3. در صورتی که اموال مشمول خمس، فوایدی در مدت تأخیر داشته باشد، در زمان پرداخت خمس، باید یک پنجم آن فواید هم پرداخت شود.
 4. در صورتی که کالا- یا مالی که خمس به آن تعلق گرفته، از اشیایی است که در عرف به اجاره داده می شود، باید یک پنجم مال الاجاره یا اجرت المثل مدت تأخیر نیز پرداخت شود هر چند فرد این کالا را اجاره نداده باشد. (آیت الله سیستانی)

تفاوت بین مهلت گرفتن برای تأخیر و دستگردان خمس

- در صورت دستگردان، فرد همان مبلغ دستگردان را بدهکار می باشد و افزایش یا کاهش قیمت اموال بعد از دستگردان در مقدار خمس تأثیر ندارد. همچنین تمام فواید و منافع بعد از دستگردان متعلق به خود فرد می باشد، بنابراین به مراجعین محترم توصیه می گردد تا حد امکان و در صورت فراهم بودن شرایط، جهت تأخیر در پرداخت خمس، به اجازه در تأخیر اکتفا ننموده و خمس را با نمایندگان معظم له دستگردان نمایند. (آیت الله سیستانی)(3)

ص: 63

1- الرافد فی احکام الخمس ص 427 مصرف الخمس س6.

2- کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، سؤال 149 ، نکته پنجم دستگردان .

3- کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، سؤال 149 ، نکته پنجم دستگردان .

مفهوم مصالحه در خمس

مصالحه در خمس چیست؟ (1)

- مصالحه در خمس آن است که بین مکلف و حاکم شرعی یا وکیل حاکم نسبت به مقدار خمس مکلف عقد صلح اجراء شود؛ مثلاً یقول الحاکم الشرعی للمکلف: صالحتک عن الخمس المتعلق بالعين أو المتعلق بالذمة بكذا ریال، فیقول مکلف، قبلت المصالحة. (مراجع عظام تقلید)

موارد مصالحه

الف) اموال مشکوک به خمس مکلف

اگر فرد موونه زندگی مثل خانه مسکونی، لباس، ماشین شخصی، اثاث منزل و... را قبلاً خریداری کرده و اکنون هنگام محاسبه خمس، نمی داند آن را با درآمد سالگشت شده تهیه کرده یا با درآمد بین سال، یا آنکه نمی داند آن را با ثمن کلی در ذمه خریده یا با عین پول، نسبت به خمس وظیفه چیست؟ (2)

- بنابر احتیاط واجب با حاکم شرع مصالحه کند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: شایان ذکر است حضرت آیت الله مکارم در استفتائی در سایت نسبت به مسئله فوق اینگونه مصالحه را تبیین فرموده اند: سوال: بنده تا کنون خمس نداده ام و ازدواج کرده ام و وسایل و دارایی، متعلق به هر دو نفر مان می باشد چگونه حساب و اینکه به چه چیزهایی تعلق می گیرد را راهنمایی فرمایید. در ضمن هر دو کارمند دولت و از لحاظ وضع مادی در حد متوسط بوده و خانه و ماشین و... در حد متعارف می باشد.

- خمس منزل مسکونی و اسباب و اثاثیه منزل، و وسیله سواری (اگر دارید) را با شما مصالحه کردیم. بقیه اموال و دارایی ها مانند پول نقد و پس انداز و مطالبات و مواد خوراکی موجود در منزل و همچنین مواد مصرفی را محاسبه کنید بدهیهای مربوط به آن را کسر کرده، خمس باقیمانده را یکجا یا تدریجاً ارسال فرمایید. (آیت الله مکارم) (3)

ب) جهل به مقدار اموال هزینه شده ای که خمس آن پرداخت نشده بوده

مسئله: اموالی که هنگام محاسبه خمس موجود نیستند و تلف شده اند یا در هزینه های جاری زندگی یا کسب و کار مصرف شده اند، (4) چنانچه آن هزینهها از درآمد سالگشت انجام شده باشد، فرد ضامن خمس آن می باشد. (آیت الله سیستانی)

ص: 64

1- العروه الوثقی، فصل فی ما یجب فیہ الخمس م78؛ توضیح المسائل مراجع، برداشت از مسئله 1797؛ الرافد، المطلب الأول: المصالحة معناها ومواردها وحدودها، ما هو المقصود بالمصالحة عن الخمس؟.

2- العروه الوثقی، کتاب الخمس م29؛ توضیح المسائل مراجع، م1797، جزوه خمس معظم له، م122.

3- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0mid=255633catid=44816>

4- مانند آذوقه مصرف شده، هدایا یا صدقات یا انفاقهایی که نسبت به دیگران انجام شده یا مخارج صرف شده در پذیرایی مهمان ها، سفرهای زیارتی یا تفریحی یا مبالغی که بابت ادای نذر و کفارات پرداخته شده یا مبالغی که بابت ادای دین مربوط به نفقات خود و خانواده داده شده یا مالی که صرف هزینه ازدواج فرزندان یا تحصیل آنان یا معالجه بیماری شده یا مالی که به عنوان غرامت و خسارت وارد شده بر اموال دیگران پرداخت شده یا مال التجاره ای که به سرقت رفته یا پولی که بابت آب و برق و گاز و تلفن پرداخت گردیده و مانند آن.

حال سوال این است که چنانچه فرد شک در مقدار آن داشته باشد، وظیفه چیست؟(1)

- در فرض مذکور کافی است تنها به مقداری که یقین یا اطمینان دارد مشمول خمس شده، خمس پردازد؛ مگر آنکه مکلف در این موضوع مقصر(2) باشد که در این صورت بنابر احتیاط واجب، با حاکم شرع یا نماینده وی به نسبت احتمال مصالحه نماید. (آیت الله سیستانی)

ج) مصالحه در مقدار تورم نامعلوم

اگر خمس را سر سال خمسی به دلایلی نپردازیم و چند ماه یا تاخیر بخواهیم بپردازیم آیا باید تورم آن را هم محاسبه کنیم و یا همان قیمت اولیه (سر سال) کافی است؟(3)

- کسی که خمس درآمد خود را سر سال نپردازد و پس از گذشت سال خمسی آن را صرف در زندگی یا تبدیل به سرمایه کند، این خمس بر عهدهی او می باشد که باید آن را با لحاظ تنزل ارزش پول پرداخت کند، بنابر این در مواردی که مقدار تنزل ارزش پول (تورم) معلوم است همان را می پردازد و در موارد مشکوک باید مصالحه شود (امام خامنه ای)

- در مواردی که مکلف باید خمس را به قیمت خرید محاسبه کند اگر هنگام پرداخت، کاهش فوق العاده داشته (مثلاً 20 برابر) در این صورت بنابر احتیاط واجب باید به مبالغ بیشتر مصالحه شود. (آیت الله سیستانی)

حکم بخشش و مصالحه خمس قطعی

من تصمیم به ازدواج گرفته ام و برای کسب درآمد، قسمتی از سرمایه خود را به دانشگاه سپرده ام، آیا مصالحه در رابطه با خمس آن امکان دارد؟ در چه مواردی بخشیدن خمس جایز است؟(4)

- خمس قطعی، قابل بخشش یا مصالحه نیست. (امام خامنه ای)

کیفیت مصالحه

افرادی که تا کنون خمس مالشان را نپرداخته اند؛ در مواردی که نیاز به مصالحه است کیفیت آن چگونه است؟(5)

- تعیین کیفیت مصالحه با حاکم شرع و یا یکی از نمایندگان مسلم ایشان در وجوهات شرعی می باشد. (امام خامنه ای)

- بنابر احتیاط واجب باید به نسبت احتمال با حاکم شرع مصالحه نماید. توضیح در دو مثال:

مثال 1: مالی را برای استفاده در مؤونه همان سال با ثمن کلی در ذمه خریده که 60 درصد احتمال می دهد با درآمد سالگشت شده خریده باشد و 40 درصد احتمال می دهد با درآمد بین همان سال خریده باشد، در این صورت خمس 60 درصد از مال را می دهد و به این صورت با حاکم شرع مصالحه می نماید.

ص: 65

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 738.

2- مثل فردی که اجماً می دانسته به اموالش خمس تعلق می گیرد ولی در محاسبه و ثبت مقدار خمس کوتاهی نموده است یا آنکه مقدار خمس متعلق به اموالش را دقیقاً می دانسته ولی به جهت سهل انگاری در ثبت و یادداشت آن، هم اکنون مقدار خمس را فراموش نموده است.

3- جزوه خمس، م 106 و 11؛ سوالات سامانه جامع خمس 25/08/1399؛ شماره سوال 1165934. توضیح المسائل جامع، م 2379. حاشیه 4.

4- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 309 و 310.

5- سایت امدین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس 11/01/1398، شماره سوال: 963411؛ توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2381؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0mid=255633catid=44816>

مثال 2: اگر مالی غیر مال التجاره که در سال خرید، مؤونه هم نشده - مثل وسیله ای که می خواهد سال بعد از آن استفاده کند - را با ثمن کلی در ذمه خریده که 60 درصد احتمال می دهد آن را با درآمد بین سال و 40 درصد احتمال میدهد آن را از پول سالگشت شده خریده باشد، در این صورت خمس 40 درصد مال رابه قیمت خرید و خمس 60 درصد را به قیمت فعلی می پردازد و به این طریق با حاکم شرع مصالحه می نماید. (آیت الله سیستانی)

- خمس منزل مسکونی و اسباب و اثاثیه منزل، و وسیله سواری (اگر دارید) را با شما مصالحه کردیم. بقیه اموال و دارایی ها مانند پول نقد و پس انداز و مطالبات و مواد خوراکی موجود در منزل و همچنین مواد مصرفی را محاسبه کنید بدهیهای مربوط به آن را کسر کرده، خمس باقیمانده را یکجا یا تدریجاً ارسال فرمایید. (آیت الله مکارم)

قاعده ریع (پرداخت خمس پارسال از درآمد سال جدید)

در چه صورتی مکلف باید به جای یک پنجم، یک چهارم مال را بدهد؛ یعنی خمس را طبق قاعده ریع حساب کند؟(1)

- اگر خمس سال قبل از درآمد سال جدید پرداخت شود واجب است که خمس درآمد سال جدید که به عنوان خمس پرداخت می شود نیز پرداخت شود یعنی اگر بخواهد با درآمد امسال، خمس سال قبلی را بدهد باید ابتدا پولی که با آن می خواهد خمس سال قبل را پرداخت کند را تخمیس نماید. مثلاً اگر خمس سال قبل 20 هزار تومان بوده است و بخواهد با 25 هزار تومانی که امسال به دست آورده است، خمس سال قبل را بدهد، ابتدا باید 5 هزار تومان از 25 هزار تومان را به عنوان خمس بدهد و سپس با 20 هزار تومان باقیمانده خمس سال قبل را بدهد. (حضرت امام)

- در بعضی از موارد هنگام محاسبه خمس، چنانچه فرد به اندازه یک پنجم مال را بپردازد، آن مال به طور کامل مخمس نمی شود بلکه چهار پنجم مال مخمس می شود و در این شرایط، گاه لازم می شود سال بعد، خمس یک پنجم باقیمانده را بپردازد. توضیح کامل تر حکم از این قرار است: مالی را که فرد به عنوان خمس می پردازد چند صورت دارد:

الف. فرد قصد دارد خمس را از همان مالی که به آن خمس تعلق گرفته بپردازد؛ مثلاً پولی دارد که از همان پول می خواهد خمس بدهد یا آنکه برنج دارد و می خواهد خمس برنجهای را از همان برنج بپردازد. در این صورت پرداخت یک پنجم برای مخمس شدن کامل مال کافی است.

ب. فرد می خواهد خمس مال را از غیر آن مال ولی از درآمد همان سال که سالگشت شده پرداخت نماید؛ مثلاً قصد دارد خمس کتاب هایش را با پول درآمد همان سال که آن هم سالگشت شده بپردازد؛ در این صورت هم پرداخت یک پنجم قیمت کتابها و مجموع درآمد سالگشت شده برای مخمس شدن کامل مال کافی است.

ج. فرد قصد دارد خمس مالش را از مال دیگری که مخمس یا در حکم مخمس است بپردازد. در این صورت هم پرداخت یک پنجم مال را به طور کامل مخمس می کند.

د. فرد می خواهد خمس مالش را از درآمد اثناء سال بعد بپردازد.

در این صورت اگر آن مال یا بدلش تا آخر سال جدید تلف نشود و در مؤونه هم صرف یا استفاده نگردد، چنانچه قصد دارد مالش را مخمس کامل نماید، باید یک چهارم بپردازد. اما در صورتی که مال در این سال جدید تلف شده یا در مؤونه صرف می شود، پرداخت یک پنجم، کافی است.

مثلاً فردی در انتهای سال خمسی 93 به کتابهایش خمس تعلق می گیرد وی در ابتدای سال خمسی 94 می خواهد خمس کتابها را از درآمد سال 94 بپردازد، این شخص چنانچه به اندازه یک چهارم ارزش کتابها

ص: 66

1- توضیح المسائل مراجع، م 1852؛ تحریرالوسیله، م 21؛ استفتانات حضرت امام، ج 1 سوال 174؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2369؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره 9409280146.

را بپردازد، کتاب ها به طور کامل مخمس شده اند؛ و اگر به اندازه یک پنجم آن ها را بپردازد، چنانچه کتاب ها در سال خمسی 94 از بین برود یا مورد استفاده قرار گیرد، تکلیف دیگری بابت خمس آنها ندارد، اما اگر کتاب ها تا آخر سال خمسی 94 هم بدون استفاده در اختیارش باقی بماند، در انتهای سال خمسی 94 باید خمس یک پنجم کتابها را بپردازد.

شایان ذکر است مخمس نمودن کامل مال واجب نیست و اختیاری می باشد بنابراین فرد می تواند در انتهای سال اول یک پنجم پرداخت کند و در انتهای سال جدید چنانچه مال تلف یا در مؤونه صرف نشود، خمس یک پنجم آن را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

- ما در تمام این موارد اجازه ایم فقط خمس بپردازند. (آیت الله مکارم)(1)

استفاده از مال غیر و مسئله خمس

الف) شک در تعلق خمس به اموالش

اگر مثلاً منزل کسی میهمان شدیم و می دانیم که خمس نمی دهد ولی نمی دانیم به آن غذا امکاناتی که در اختیار ما می گذارد خمس تعلق گرفته است یا نه؛ آیا حق استفاده داریم؟(2)

- استفاده مانعی ندارد (مراجع تقلید)

ب) یقین به تعلق خمس و شک در پرداخت آن

اگر مثلاً میهمان بدانند به مالی از اموال میزبان خمس تعلق گرفته است ولی نمی داند که آیا خمسش پرداخت شده است یا نه؛ می تواند از آن استفاده کند؟(3)

- استفاده کردن از آن مال مانعی ندارد. (مراجع تقلید)

ج) یقین به تعلق خمس و عدم پرداخت آن

اگر بدانیم به مالی خمس تعلق گرفته است و مالکش خمس آن را نداده؛ آیا حق استفاده از آن را داریم؟(4)

- انسان نمی تواند در مالی که یقین دارد خمسش را نداده اند تصرف کند. (حضرت امام)

- می تواند مصرف کند. (امام خامنه ای)

- فردی که عمداً خمس نمی دهد یا خمس بعضی از اموالش را نپرداخته است، چنانچه مالش را به ملک شیعه دوازده امامی در آورد مثل آنکه مالش را از طریق یکی از راههای صحیح شرعی - مانند فروختن یا هدیه دادن

ص: 67

1- سایت آیت الله مکارم: پرسش: در بعضی موارد مکلف باید به جای خمس، ربع (یک چهارم) به عنوان سهمین بدهد. آیا شرایطی را که برای پرداخت ربع در ذیل ذکر شود قبول دارید: الف) آن شیء در اثنای سال آینده مؤونه نشود. ب) آن شیء در اثنای سال آینده تلف نشود. ج) مکلف بخواهد از درآمد و سود سال آینده خمس آن را بدهد، یا دین خود را به دفتر مرجع تقلیدش بابت دستگردان بپردازد. د) اگر یکی از این سه شرط حاصل نبود

15 کافی است. پاسخ: ما در تمام این موارد اجازه داده ایم فقط خمس بپردازند. <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44818mid=255712>

2- توضیح المسائل مراجع ج 2 استفاده از مسئله 1795.

3- حضرت امام، توضیح المسائل مراجع ج 2 م 1795؛ امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات سوال 939 و 931 و 932؛ آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع م 2374؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid>

4- توضیح المسائل مراجع ج 2 م 1795 توضیح المسائل جامع م 2374 اجوبه الاستفتانات سوال 939 و 931 و 932؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 729. سایت آیت الله مکارم مسئله 30: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255657>

یا اداء دین یا... - به وی منتقل نماید، آن مال به ملکیت آن شیعه در میآید و برای او حلال است و نیازی هم به پرداخت خمس توسط او نیست هر چند یقین داشته باشد که خمس به این اموال تعلق گرفته است و مالک، آن خمس این اموال را نپرداخته است.

شایان ذکر است، حکم مذکور در مورد شیعه دوازده امامی که خمس مالش را به جهت ندانستن حکم - چه جاهل قاصر باشد و چه جاهل مقصر - نپرداخته یا به فتوای مرجع تقلیدش آن مال خمس نداشته، نیز جاری می شود ولی این حکم، نسبت به فردی که از روی غفلت خمس مالش را نپرداخته، محل اشکال است مراعات مقتضای احتیاط ترک نشود. (آیت الله سیستانی)

- اگر یقین دارید ما به شما اجازه می دهیم تصرف کنید و معادل خمس آن را که تصرف کرده اید به سادات نیازمندی بپردازید و اگر تمکن ندارید بر ذمه بگیرید و هر موقع که توانستید بپردازید. (آیت الله مکارم)

تصرف زن و بچه در اموال متعلق خمس (آیت الله مکارم)

خانمی است که مقید به نماز می باشد ولی همسر او که گاه، آن هم به اجبار زن نماز می خواند و همچنین شوهر او حساب سال ندارد؛ در این صورت ماندن زن در خانه شوهر و استفاده از خوراک و پوشاک او جایز است؟ پاسخ: ماندن زن در خانه او جایز است و می تواند از خوراک و پوشاک او استفاده کند و ما اجازه می دهیم وجوه شرعی آن را بر ذمه بگیرد و هر وقت توانایی پیدا کرد بپردازد و از امر به معروف و نهی از منکر با زبان نرم در مورد نماز و وجوه شرعی خودداری نکند. (آیت الله مکارم)(1)

حکم شراکت با کسی که اهل خمس نیست

حکم شراکت یا ادامه شراکت با کسی که خمس اموالش را نمی دهد، چیست؟

- کسی با دیگری شریک است (یعنی سرمایه مشاع دارند) اگر شریک خمس درآمد خود را نمی دهد و در سال جدید از همان مال خمس نداده برای سرمایه می گذارد، ادامه شراکت برای آن کس جایز نیست و هیچ کلام نمی توانند در آن تصرف کنند؛ مگر در دو صورت: 1. شریک، کافر یا مخالفی باشد که به خمس معتقد نیست؛ (2). برای تصرف در آن مال، از حاکم شرع اجازه بگیرد. (حضرت امام)

- مشارکت کردن و همچنین ادامه آن جایز است. (امام خامنه ای)

- اگر شریک عقیده به خمس ندارد یا خمس نمی دهد، و شریک دیگر شیعه دوازده امامی باشد و خمس سهم خودش را می دهد، مشارکت و همچنین ادامه آن جایز است. (آیت الله سیستانی)

- کسی که با دیگری شریک است و می داند شریکش خمس درآمد خود را نمی دهد، ادامه شراکت برای او جایز نیست، اما اگر یکی از شرکاء خمس سهم خود را بپردازد اجازه می دهیم به شراکتش با شریک دیگر ادامه دهد ولی امر به معروف و نهی از منکر را با زبان خوش فراموش نکند. (آیت الله مکارم)

تصرف وکیل در مالی که به آن خمس تعلق گرفته است

اگر فردی مالی را که به آن خمس تعلق گرفته در اختیار شخصی قرار دهد و وی را وکیل کند تا آن را بفروشد یا اجاره دهد، آیا قبول وکالت برای وی جایز است؟(3)

ص: 68

1- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255658>

2- توضیح المسائل مراجع، م 1764 و 1793؛ امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 685581: تاریخ 13/05/1395؛ آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 730؛ سایت مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255661>

3- توضیح المسائل مراجع، م 1795؛ امام خامنه ای، استفاده از سایت ادمن، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126؛ آیت الله سیستانی توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 731.

- تصرف وکیل جایز نیست. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- قبول وکالت جایز است. (امام خامنه ای)

- اگر موکل خمس نمی دهد و وکیل شیعه دوازده امامی هست، می تواند وکالت را قبول کند و طبق وکالت عمل نماید و گناه خمس ندادن بر عهده موکل است. (آیت الله سیستانی)

در بین اموال مکلفین اموالی موجود است که به آنها خمس تعلق نمی‌گیرد که قصد داریم در این فصل به صورت مفصل به بیان آنها بپردازیم.

ما اموال مذکور را ضمن دو عنوان (الف) درآمدهای غیر کسبی و (ب) موونه متذکر شده و به بیان جزئیات مسائل آراء فقهاء در این باب اشاره می‌کنیم:

مبحث اول: درآمدهای غیر کسبی

اشاره

در یک تقسیم کلی اموال و دارایی های افراد به دو دسته تقسیم می‌شود: کسبی و غیر کسبی؛

درآمدهای کسبی: درآمدهای حاصل از تجارت، صنعت، کشاورزی، دامداری، اجاره (اعیان و ابدان)، تعلیم و تدریس، صید حیوانات، جمع‌آوری اشیاء مباح مثل گیاهان دارویی از بیابانها و جنگلها (حیازت)، مالی که از طریق عبادات استیجاری بدست می‌آید و سایر معاملات و کسبهای شرعی از مصادیق درآمدهای کسبی محسوب می‌شوند.

درآمدهای غیر کسبی: درآمدهای حاصل از ارث مهریه، عوض خلع، دیه، هدیه (پاداش پایان خدمت، جایزه، جهیزیه، سوغاتی، عیدی)، نفعه، یارانه، اموال مرجوعی بیمه (با تفصیلی که خواهد آمد) مالی که به فقیر از باب وجوهات شرعی واجب و مستحب مانند خمس و زکات و کفارات و رد مظالم و صدقه مستحبی می‌رسد، حقوقی مستمری (که بعد از فوت به بازماندگان تعلق دارد)، مال موصی به و منذوریه، مال موقوفه، محصول وقف خاص (که با زراعت و کار به دست نیاید)، حقوق بنیاد جانبازان یا بنیاد شهید، شهریه طلاب و مرجوعی، نیز از مصادیق و موارد درآمدهای غیر کسبی می‌باشند. (1)

در این فصل به بررسی حکم این قسم (درآمدهای غیر کسبی) می‌پردازیم و فصل بعدی را به بیان احکام خمس درآمدهای کسبی اختصاص داده ایم.

بیان اجمالی حکم خمس درآمد غیر کسبی

حکم کلی خمس نسبت به درآمدهای غیر کسبی چیست؟ (2)

- تمامی درآمدهای غیر کسبی خمس ندارد (حضرت امام، امام خامنه ای)

- درآمدهای غیر کسبی هم مشمول خمس است؛ البته در برخی موارد مثل ارث یا مهریه یا دیه خمس ندارد که تفصیلش خواهد آمد. (آیت الله سیستانی)

- درآمدهای غیر کسبی به فتوا یا احتیاط واجب خمس دارد البته برخی موارد مثل ارث یا مهریه یا دیه خمس ندارد که تفصیلش خواهد آمد. (آیت الله مکارم)

نکته: این عبارات بیانگر حکم کلی و اجمالی خمس درآمدهای غیر کسبی است و در ادامه با طرح نکات موارد به صورت تفصیلی به احکام آن اشاره خواهد شد.

ص: 70

1- سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، السابع؛ سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، 1753؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 851 تا 873 و 876؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس السابع.
2- حضرت امام، تحریر الوسیله، فی ما یجب فیہ الخمس، مورد پنجم، امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 17866، آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، مسأله 2306؛ توضیح المسائل مکارم، مسأله 1475 و 1476 و 1477.

حکم خمس ارث

آیا به مالی که به انسان ارث می رسد خمس تعلق می گیرد؟ (1)

- ارث خمس ندارد مگر اینکه وارث بداند مالی که به او ارث رسیده خمسش پرداخت نشده، یا اینکه بداند میت خمس بدهکار است. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- آنچه را که انسان به ارث می برد، حتی در صورتی که سال بر آن بگذرد، با مراعات شروط ذیل خمس ندارد: الف. ارثیه شرعی باشد و بر اساس قواعد معتبر در مبحث ارث به انسان برسد. ب. فرد توقع ارث بردن داشته باشد. ج. به مالی که به ارث رسیده در زمان زنده بودن فرد، خمس تعلق نگرفته باشد. د. میت، خمس بدهکار نباشد. (آیت الله سیستانی)

- اموالی که به عنوان ارث به انسان می رسد مشمول خمس نیست، حتی اگر تبدیل به پول نقد شود، مگر این که بداند شخص میت خمس آن را نداده، یا به خاطر سایر اموالش بدهکار خمس است؛ و همچنین اگر از کسی ارثی به او رسد که خویشاوندی دوری با او دارد و اطلاعی از چنین خویشاوندی و انتظاری درباره چنین ارثی نداشته، در اینجا نیز احتیاط واجب آن است که خمس آن را بریزد. (آیت الله مکارم)

بررسی شرایط خمس نداشتن ارث و احکام هر یک

اشاره

شروطی که در فتاوی فوق برای عدم وجوب خمس ارثیه بیان شد اجمالاً عبارت است از:

الف. ارثیه شرعی باشد و بر اساس قواعد معتبر در مبحث ارث به انسان برسد.

ب. فرد توقع ارث بردن داشته باشد.

ج. به مالی که به ارث رسیده در زمان زنده بودن فرد، خمس تعلق نگرفته باشد.

د. ، میت خمس بدهکار نباشد.

که قصد داریم برای واضعتر شدن جزئیات مسئله این شروط را یک به یک مورد بررسی قرار دهیم؛

در صورتی ارث خمس ندارد که :

الف) به آن مال در زمان حیات مورث خمس تعلق نگرفته باشد

مسئله: اموالی که در زمان حیات مورث به آن خمس تعلق نگرفته است، مانند خانه مسکونی و اثاثیه منزلی که نمونه شده است، چنانچه به ارث برسد بر ورثه پرداخت خمس آنها واجب نیست.

حکم ارثیهایی که در حیات مورث به آن خمس تعلق گرفته است

اشاره

مالی به شخصی ارث میرسد و وارث میداند که به آن مال خمس تعلق گرفته ولی مورث خمس را پرداخت نکرده؛ وظیفه چیست؟

ص: 71

1- حضرت امام، تحریر الوسیله، فی ما يتعلق به الخمس، الخامس؛ امام خامنه ای، سایت ادمین، سوالات سامانه جامع، خمس سوال شماره 1242900 تاریخ اردیبهشت 1400؛ آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، مسأله 2309. آیت الله مکارم، سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?reader=1pid=61901lid=0mid=28133>

الف) میت معتقد به خمس بوده و عدم پرداخت هم عمدی نبوده؛

الف) میت معتقد به خمس بوده و عدم پرداخت هم عمدی نبوده؛ (1)

- وراثت باید خمس آن را بدهند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ب) میت معتقد بوده ولی عمداً یا از روی کوتاهی خمس نمی داده؛

ب) میت معتقد بوده ولی عمداً یا از روی کوتاهی خمس نمی داده؛ (2)

- واجب است خمس آن پرداخته شود. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- در این صورت پرداخت خمس بر ورثه (ورثه ای که شیعه دوازده امامی است) (3) واجب نیست؛ (4) ضمناً این حکم، شامل موردی که فرد خمس را دستگردان کرده و بعداً با وجود توانایی مالی، عمداً آن را نپرداخته یا در پرداخت آن سهل انگاری و کوتاهی نموده نیز می شود؛ البته اگر میت وصیتی به پرداخت خمس که برعهده اش واجب بوده داشته باشد، لازم است به وصیت او عمل شود و در این صورت، باید تمام خمس وصیت شده را از اصل مال پرداخت نمایند، هرچند مقدار خمسی که باید پرداخت شود از ثلث مالش (یک سوم) بیشتر باشد. (آیت الله سیستانی)

نکته: اگر متوفی که خمس به اموالش تعلق گرفته، بچه نابالغ یا مجنون باشد، این حکم نسبت به ولی شرعی او جاری است، یعنی اگر ولی بچه نابالغ یا مجنون به دادن خمس عقیده نداشته، یا عقیده داشته، ولی عمداً یا از روی کوتاهی و سهل انگاری خمس مال وی را نداده و وصیتی هم بر پرداخت خمس مذکور نکرده و اموال متوفی بدون دادن خمس بین ورثه تقسیم شده است، پرداخت خمس بر وارثی که شیعه دوازده امامی است (غیر ولی) واجب نیست؛ اما اگر ولی اهل خمس بوده و به جهت عذری مانند غفلت و فراموشی آن خمس را نپرداخته، پرداخت خمس واجب است. (آیت الله سیستانی) (5)

ج) میت معتقد به خمس نبوده (مثل کافر یا اهل سنت)؛

ج) میت معتقد به خمس نبوده (مثل کافر یا اهل سنت)؛ (6)

- بر ورثه پرداخت خمس واجب نیست. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: شایان ذکر است به نظر حضرت امام، امام خامنه ای و آیت الله مکارم چنانچه مبتنی شیعه باشد و اعتقاد به وجوب اصل خمس (مثل خمس غنیمت) را داشته ولی می گفته است من اعتقادی به وجوب خمس منافع کسب ندارم (با اینکه معتقد به وجوب هست ولی به ادله تحلیل معتقد است)، این شخص در حکم معتقد به خمس می باشد (یعنی باید خمس اموالش داده شود) ولی آیت الله سیستانی این شخص را در حکم غیر معتقد می داند (که پرداخت خمسش را واجب نمی داند). (7)

ص: 72

- 1- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، ص 406، ص 182؛ سید محمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1755؛ سید علی خامنه ای، سایت، استفتانات جدید، ص 864، سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2310.
- 2- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، ص 406، ص 182؛ سید محمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1755؛ سید علی خامنه ای، سایت، استفتانات جدید، ص 864، سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، ص 589 و پاورقی مسئله.
- 3- بنابر این اگر وارث شیعه دوازده امامی نباشد باید خمس مال میت را در فرض مذکور پرداخت نمایند.
- 4- هرچند در این فرض، احسان و نیکی به مؤمن متوفی - خصوصاً والدین - با پرداخت خمس وی و بریء الذمه نمودن او امری شایسته است؛ البته این کار نباید از سهم ورثه ای - که محجور هستند مانند بچه نابالغ یا مجنون یا سفیه صورت گیرد. بلکه ورثه بالغ رشید از سهم خودشان اقدام به پرداخت خمس متوفی نمایند.
- 5- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 589 و پاورقی مسئله.
- 6- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1764، سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2310.
- 7- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، ص 406، ص 182؛ توضیح المسائل مراجع، م 1755؛ سید علی خامنه ای، سایت، استفتانات جدید، ص 864.

د) نمی دانیم معتقد به خمس بوده یا نه:

د) نمی دانیم معتقد به خمس بوده یا نه: (1)

- پرداخت خمس آن واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

نکته: ظاهر فتوای مذکور با قواعد مطابقت دارد لکن در این موضوع تصریحی از باقی مراجع یافت نشد.

ه) میدانیم معتقد بوده لکن نمی دانیم که عمداً نپرداخته یا سهواً؟

ه) میدانیم معتقد بوده لکن نمی دانیم که عمداً نپرداخته یا سهواً؟ (2)

- پرداخت خمس بر ورثه واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

نکته: بر طبق مبنای حضرت امام و آیت الله مکارم پرداخت خمس بر ورثه با وجود شرایط واجب است.

حکم شک در مسئله

شک در تعلق خمس به ارثیه

الف) منشأ شک جهل به عنوان مال است (مثلاً نمیدانند مهریه است یا ربح؟):

اگر مالی از میت به جا مانده است و ورثه نمی دانند که این مال مهریه یا دیه و ... بوده که به آن خمس تعلق نگرفته است و یا از ارباح بوده و خمس به آن تعلق گرفته است وظیفه چیست؟ (3)

- در این صورت پرداخت خمس آن مال واجب نیست. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

نکته: با توجه به اینکه شبهه موضوعیه است، بنا بر اجرای اصل برائت است.

ب) منشأ شک جهل در موونه شدن مال است (می داند ربح است):

اگر شخصی از درآمد بین سال لباسی برای خودش خریده بوده و بعد از آن فوت شده است و نمی دانیم که آیا آن لباس موونه شده است یا خیر؛ تکلیف وراثت چیست؟ (4)

- اگر معتقد به خمس بوده واجب است خمس آن را بپردازند. (آیت الله سیستانی)

شک در پرداخت خمس مورث

اگر ورثه شک کنند که متوفی در زمان حیاتش خمس مالی که به آن خمس تعلق گرفته است را پرداخته است یا نه وظیفه شان چیست؟ (5)

ص: 73

1- الرافد؛ أحكام الشك في المال الموروث؛ الصورة الخامسة: إذا ورث المكلف مالاً ولم يعلم هل كان الميت ممن يدفع الخمس وقد أخرج ما عليه، أم لم يكن ممن يعطى الخمس؟ السيد السيستاني: لا يجب على الوارث إخراج الخمس.

2- الرافد؛ أحكام الشك في المال الموروث؛ الصورة الخامسة: إذا ورث المكلف مالاً ولم يعلم هل كان الميت ممن يدفع الخمس وقد أخرج ما عليه، أم لم يكن ممن يعطى الخمس؟ السيد السيستاني: لا يجب على الوارث إخراج الخمس.

3- سيد روح الله خميني، استفتانات، ج 1، ص 396 س 148؛ سيد علي سيستاني توضيح المسائل جامع، ج 2، م 591.

4- الرافد أحكام الشك في المال الموروث؛ الصورة الرابعة: إذا حصل الميت على أرباح في حياته وبقیت إلى أن مات ولكن لا نعلم هل استخدمها في المؤنة فلا يجب إخراج الخمس منها؟ أم لم يستخدمها فيجب إخراج الخمس؟ الخوئي السيستاني: إذا كان الميت ممن يعطى الخمس وملتزمًا بأدائه فيجب إخراج خمسها.

5- العروة الوثقى، كتاب الحج، م 106، حضرت امام، استفتانات 4 جلدی، ج 1، ص 407، س 183؛ امام خامنه ای، سایت ادمین، مستندات دستخط، شماره 23؛ آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 590؛ آیت الله مکارم سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44817mid=255683> شایان ذکر حضرت امام ره در حاشیه عروه فرموده اند: اگر عین مال مورد شک موجود است پرداخت خمس آن واجب است؛ لکن با توجه به تقدم استفتانات ایشان بر عروه در متن از استفتانات نقل شده است.

- ورثه تکلیفی ندارند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- به احتیاط واجب باید خمس را از اصل ترکه ادا کنند مگر جزء استثنائاتی باشد که در فروع قبلی توضیح داده شد مثل کسی که مالی از او به ارث رسیده است ولی به دادن خمس عقیده نداشته یا عقیده داشته ولی عمداً یا از روی کوتاهی و سهل انگاری خمس نمی داده است. (آیت الله سیستانی)

تقسیم مال متوفی قبل از پرداخت خمس

اشاره

در مواردی که وظیفه ی ورثه پرداخت خمس مال متوفی میباشد اگر برخی از ورثه از پرداخت امتناع کنند، وظیفه چیست؟(1)

- هرکس به اندازه سهم خود خمس آن را بپردازد. (امام خامنه ای، (2) آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

پرداخت خمس اموال میت (در موارد وجوب به قیمت خرید یا قیمت فعلی؟)

1) آن مال به ذمه خرید شده و ثمن آن از درآمدی که سالگشت شده ادا شده

اگر ورثه بدانند که آن مالی که باید خمسش را بدهند میت آن را به ذمه خرید شده و پول آن را از درآمد سالگشت پرداخت کرده است؛ در این صورت ورثه خمس را باید به قیمت فعلی مال بدهند یا قیمت خرید؟(3)

- اگر میت در وقت خریدن آن مال قصدش این نبوده که از پول خمس نداده عوض را بدهد بر ورثه لازم است خمس را به قیمت خرید بدهند ولی اگر قصد دادن ثمن از پول خمس نداده داشته (چنانچه حاکم شرع معامله پنج یک آن را اجازه بدهد) لازم است قیمت فعلی آن ملاک قرار گیرد. (حضرت امام)

- مبنای قیمت خرید است لکن اگر بهای آن پول بوده و ارزش آن هنگام پرداخت کاهش فوق العاده داشته (مثلاً 20 برابر) در این صورت بنا بر احتیاط واجب باید به مبلغ بیشتر مصالحه شود. (آیت الله سیستانی)

- ملاک قیمت خرید است البته اگر تورم زیاد باشد باید محاسبه گردد. (آیت الله مکارم)

2) آن مال با عین پول خمس نداده خرید شده

اگر ورثه بدانند که آن مالی که باید خمسش را بدهند میت آن را با عین پولی که خمس نداده خرید شده است حکم چیست؟(4)

ص: 74

1- سیدعلی خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس 12/02/1400؛ شماره سوال: 1233175؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، ج 2، م 1391؛ و همچنین کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، ص 262 س: 407؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتای خصوصی به شماره 11319، 11 مرداد 1385.

2- سلام پدر بزرگ من عموماً با کمک بچهها و ماهیانه ای که بچه هایش برایش واریز می کردند امورات خود را میگذرانند. یک زمین هم داشت که در زمان حیات ایشان ارزش چندانی نداشته است (حدود 15 سال پیش). اکنون که ورثه آن زمین را فروخته اند، میبایست خمس آن را از طرف پدر بزرگم پرداخت کنند یا نه؟ و یا میبایست چه عملی انجام دهند؟ با علم به اینکه پدر بزرگم در زمان حیات خود خمس پرداخت نکرده است. ممنون از راهنمایی شما ارث خمس ندارد مگر اینکه یقین به وجود خمس در عین مالی که به ارث رسیده داشته باشید که در این صورت هر کدام از ورثه نسبت به سهم خودشان ضامن خمس آن می باشند.

3- توضیح المسائل مراجع، م 1761؛ توضیح المسائل جامع، م 2379؛ توضیح المسائل مکارم م. 1481 و سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0mid=251122catid=40214>

4- توضیح المسائل مراجع، م 1760. رساله ارسال از دفتر امام خامنه ای، سال 1399، مسئله 81. سایت ادمین، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126.

- اگر با عین پول خمس نداده جنسی بخرد (و حاکم یک پنجم آن معامله را اجازه داده بوده) لازم است برای پرداخت خمس قیمت فعلی مال مد نظر باشد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- ورثه باید خمس همان پول سالگشت شده را با ملاحظه تورم (از همان سالی که خمس بر آن گذشته) پرداخت کند ولی اگر میت کالا را برای تجارت و ترقی خریداری کرده بوده است نسبت به سرمایه در گردش در سالهای بعد هر ساله مبلغ مخمس سال قبل به اضافه ی تورم آن را کسر کرده و خمس آن را با ملاحظه (اضافه) تورم پرداخت نماید. (امام خامنه ای)

ب) میت خمس بدهکار نباشد

اشاره

مسئله: اگر مالی به فردی به ارث برسد و وارث بدانند کسی که آن مال از او به ارث رسیده، خمس بدهکار است، باید بدون خمسش را بپردازد.

مشغول بودن ذمه میت به خمس

اگر ورثه بدانند که متوفی خمس بدهکار بوده است، وظیفه چیست؟(1)

- باید از مال میت خمس را پرداخت کنند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- پرداخت خمس واجب نیست مگر اینکه ورثه بدانند که متوفی اهل خمس بوده و به جهت عذری مانند غفلت فراموشی آن را نپرداخته است که در این صورت واجب است خمس را بپردازند. (آیت الله سیستانی)

ج) ارث متوقع مورد توقع و انتظار باشد.

اشاره

مسئله: اگر مالی از کسی که انتظار و توقع ارث بردن از او باشد به مکلف ارث برسد (مانند ارثیه پدر به فرزند) با بودن باقی شرایط خمس ندارد.

حکم خمس میراث از من لایحتسب

حکم خمس میراث از من لایحتسب(2)

آیا میراث لایحتسب خمس دارد؟(3)

- خمس ندارد لکن احتیاط مستحب، خمسش را بپردازد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- بنا بر احتیاط واجب، باید خمس آن را بدهد. (آیت الله مکارم، آیت الله سیستانی)

- با بودن سایر شرایط پرداخت خمس آن واجب است. (آیت الله وحید خراسانی)

مقصود از من لایحتسب

مقصود از میراث لایحتسب چیست؟(4)

ص: 75

- 1- سیدروح الله خمینی، استفتانات، ج 1، ص 416، م 182؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1755؛ سید علی خامنه ای، سایت، استفتانات جدید، ص 864، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 589 به ضمیمه الرافد، أحكام الشك في المال الموروث، الصورة الخامسة.
- 2- کسی که گمان ارث بردن از او نیست (به جهت قرابت دور)
- 3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1754 .
- 4- سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1754. توضیح المسائل جامع، م 2309 (پاورقی)

- مورث خویشاوندی دوری با وارث دارد و وارث اطلاعی از چنین خویشاوندی و انتظار چنین ارثی را نداشته است. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- اگر ارثی به او برسد که توقع آن را نداشته و از غیر پدر و فرزند باشد. (آیت الله سیستانی)

نکته: اینگونه نیست که هر کس خویشاوندی دوری داشته باشد الزاماً از موارد من لا یحسب باشد و به حسب موارد متفاوت است. (1)

د) ارثیه شرعی باشد و بر اساس قواعد معتبر در ارث به انسان برسد.

اگر یکی از ورثه شرعاً ارثی را طلبکار نباشد اما از جهت قانونی (ارث زوجه از قیمت همه اموال) یا فتوای مذهب مخالف یا فتوای مرجع مخالف به او داده شود (در فرض جواز دریافت) حکم خمسش چیست؟ (2)

- در فرض جواز دریافت خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- ارثی خمس ندارد که بر اساس قواعد معتبر در مبحث ارث به انسان برسد. (3) لذا اگر مثلاً مسلمانی که شیعه است مالی به غیر این راه مانند تعصیب (4) به او به ارث برسد حکم ارث را نداشته و حکم درآمدهای غیر کسبی را دارد. (آیت الله سیستانی)

مسائل متفرقه در خمس ارث

1- حکم خمس ترقی قیمت ارثیه

آیا به ترقی قیمت مال الإرث خمس تعلق می گیرد؟ (5)

ص: 76

1- الإرث الذی یرثه الإنسان من أخیه، هل یعتبر من الإرث المحتسب فلیس فیہ الخمس؟ أم هو من غیر المحتسب فیجب فیہ الخمس؟ الخونی، السیستانی: یختلف ذلك حسب اختلاف الموارد، فربما یكون من غیر المحتسب، كما لو فرض أخوان أحدهما أصغر وله أولاد كثیرون، بحيث لا ی توقع موته بجمیع أولاده لیرثه الأكبر، ولكن وقع ذلك بفعل زلزله أو نحوها، وربما یكون من المحتسب، كما إذا فرض أخوان أحدهما شیخ کبیر ولیس له ولد، والآخر شاب، فإن إرث الثانی من الأول متوقع. آیت الله سیستانی، الرافد.

2- توضیح المسائل مراجع، م 1753، و ذیل مسئله 1754، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 588.

3- توضیح المسائل آیت الله سیستانی، ملحقات (17) مسائلی درباره قاعده اقرار و مقاصه نوعی. مسأله 2849 - نظر اهل سنت آن است که مازاد سهم الارث میراث بر آن به عصبه میت - مانند برادر او - داده می شود. لکن نظر مذهب امامیه خلاف آن است، مثلاً اگر مردی بمیرد و تنها دختری و برادری داشته باشد، از نظر امامیه باید نیمی از ارث را به دختر به عنوان سهم الارث و نیم دیگر را به عنوان رد به او بپردازند و به برادر میت سهمی تعلق نمی گیرد. لکن نظر اهل سنت آن است که در این فرض نیمی از ارث میت به برادر پرداخت می شود، چون که از عصبه میت به شمار می رود. حال اگر مذهب اهل سنت بر وارث امامی مذهب نافذ باشد و مازاد سهم الارث به او پرداخت نشود، عصبه میت اگر امامی مذهب باشند، می توانند از باب قاعده مقاصه نوعی، مازاد سهم الارث وارث سنی مذهب را بگیرند. مسأله 2850 - از نظر اهل سنت، زن از همه ترکه شوهر اعم از منقول و غیر منقول مانند زمین و غیره، ارث می برد. حال آنکه از نظر مذهب امامیه، زن از اصل زمین یا قیمت آن ارث نمی برد و تنها از قیمت بنا و درختان ارث می برد، نه اصل آنها. بنابراین اگر مذهب اهل سنت بر شیعه نافذ باشد به گونه ای که زن سنی مذهب از زمین و اصل بنا و درختان ارث ببرد، در صورتی که دیگر ورثه امامی مذهب باشند، زن امامی مذهب نیز می تواند میراثی را که از زمین و اصل بنا و درختان به او می رسد، بگیرد که سایر ورثه اهل سنت باشند.

4- «تعصیب» مسأله ای است رایج در مذهب اهل تسنن که طبق آن، مثلاً چنانچه فردی فوت نماید و از وی تنها یک دختر بماند، نصف اموال وی متعلق به این دختر می باشد و نصف دیگر متعلق به عصبه (برادر میت، عموهای میت و برخی از بستگان مذکور میت) می باشد؛ ولی در مذهب شیعه، در چنین حالتی کلیه اموال میت شرعاً متعلق به دختر می باشد. با این توضیح، چنانچه فردی از اهل تسنن فوت نماید و نصف اموال وی به دخترش به ارث برسد و نصف دیگر آن به برادر میت (عصبه) که شیعه اثنا عشری میباشد برسد، برادر "میت می تواند- در این مال تصرف کرده و آن را تملک نماید، ولی این مال ارث محسوب نمی شود و در صورتی که صرف در مؤونه نگردد، در انتهای سال باید خمس آن را پرداخت نماید.

5- العروه الوقتی، کتاب الخمس، مایجب فیہ الخمس م 53؛ تحریر الوسیله، فیما یجب فیہ الخمس، م 8؛ أجوبة الاستفتات، س 859، توضیح المسائل جامع، م 2336، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255460> این احتیاط مطابق نظر ایشان در عروه است لکن در استفتانات فتوا نیز نقل شده است: پرسش: آیا به مالی که انسان ارث برده است خمس تعلق می گیرد؟ اگر مال الارث ترقی قیمت داشته باشد چطور؟ پاسخ: اموالی که به عنوان ارث به انسان میرسد مشمول خمس نیست، حتی اگر تبدیل به پول نقد شود، مگر این که بداند شخص میت خمس آن را نداده، یا به خاطر سایر اموالش بدهکار خمس است. و اگر مال ارث ترقی قیمت پیدا کند و سال خمسی بر آن بگذرد مقدار تفاوت آن خمس دارد. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44811mid=255567>

- ترقی قیمت ارث خمس ندارد؛ البته اگر مقصود از نگهداری آن مال تجارت(1) باشد خمس مقدار ترقی بعد از تمام شدن سال واجب است، بشرط آنکه فروش آنها و گرفتن قیمتش ممکن باشد. (حضرت امام)
- ارث و هبه و پول فروش آنها خمس ندارد، هر چند قیمت آنها افزایش یافته باشد، مگر اینکه نگهداری آن به قصد تجارت و زیاد شدن قیمت باشد که در اینصورت ارتفاع قیمت سوقیه اش (پس از کسر تورم) پس از فروش بنابر احتیاط واجب متعلق خمس است که اگر تا سر سال مصرف نشود خمس آن باید پرداخت شود. (امام خامنه ای)
- مسئله دو صورت دارد: 1. به قصد تجارت نگهداری شده و امکان معامله و گرفتن قیمت آن وجود دارد که در این صورت پرداخت خمس ترقی قیمت بازاری، در سر سال خمسی واجب است هر چند آن را نفروخته باشد. (2) 2. به قصد تجارت نگهداری نشده؛ در این صورت ترقی قیمت آن حتی پس از فروش خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)
- هرگاه غیر مال التجاره مالی دارد که خمس آن را داده یا اصلاً خمس ندارد چنانچه قیمتش بالا رود، و آن را بفروشد اضافه قیمت آن جزو درآمد سال فروش است و چنانچه صرف موهنه نشود مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)(3)
- مغازه ای که برای کاسبی با پول مخمس خریداری شده یا خمس آن را در سر سال خمسی اول داده است حال که فرد فوت کرده حکم خمس افزایش قیمت آن چه می باشد؟(4)
- مغازه مذکور خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

تبدیل مال موروثی

- شخصی زمین ارثی (غیر متعلق خمس) را برای احداث واحد مسکونی واگذار می کند و مثلاً یک واحد تحویل می گیرد و واحد مذکور برای سکونت شخصی نبوده است، حکم خمسش چیست؟(5)
- خمس ندارد مگر اینکه قصد تجارت داشته باشد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)
- مساله دو صورت دارد: 1. اگر این کار را به قصد تجارت (فروش آن و سود کردن) انجام داده باشد، چنانچه مشتری برای خرید وجود داشته، مقدار ترقی قیمت با کسر تورم متعلق خمس است. 2. قصد تجارت نداشته و

ص: 77

-
- 1- قصد ترقی و فروش .
 - 2- طلا و ارز با شرایطی که بعداً ذکر می شود مستثنی می باشند.
 - 3- سایت آیت الله مکارم به ضمیمه گفتگو با حجه الاسلام علیان نژاد: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255460>
 - 4- العروه الوثقی، کتاب خمس، م 53، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1770؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 588؛ سید علی خامنه ای، سایت ادمین، جلسات پژوهشی، جلسه پژوهشی 302، ارسال در تاریخ: 11/07/1401 . سایت استفتانات جدید، س 53. آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255460>
 - 5- سایت امام خامنه ای، جلسات پژوهشی نظر جلسه پژوهشی 228 استفتاء (ج 3/228). توضیح المسائل جامع، برداشت از مسئله 2336، برداشت از سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255460>

بلکه به جهت اجاره دادن و سود بردن از اجاره بوده، تا نفروخته خمس ندارد و پس از فروش افزایش قیمت آن پس از کسر اصل و مقدار تورم مابقی جزو درآمد سال فروش می شود (امام خامنه ای)

2- حکم نمازات ارثیه

اشاره

اگر به کسی باغی ارث برسد حکم خمس نمازات بعد از آن به چه صورت است؟(1)

الف) نمازات متصله

- در صورتی که به قصد تجارت (معروض فروش) نگهداری نکرده است خمس ندارد و الا با رسیدن سال خمسی مشمول خمس است. (حضرت امام، (2) امام خامنه ای (3).

- در صورتی که عرفاً مصداق زیادی مال محسوب شود (مانند چاق شدن حیوانی که برای استفاده از گوشتش نگهداری شده است)، مشمول خمس است ولی اگر عرفاً مصداق زیادی محسوب نشود (مانند چاق شدن گاو شیری) زیادی آن خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

- خمس ندارد مگر آنکه آن را بفروشد یا آنکه مال را به هدف زیادی نگه داشته است؛ مثل گوسفندی که برای چاق شدن نگهداری می شود. (آیت الله مکارم)

ب) نمازات منفصله

- در صورتی که این ارثیه به قصد منفعت بردن و کسب نگه داشته شده است نمازات خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- در صورتی که تا سر سال خمسی موهنه نشود خمس دارد. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: در صورتی که نماز حین به ارث رسیدن موجود بوده است حکم ارث در آن جاری است.

3- حکم خمس ارثیه از میت مجنون و یا صبی

اگر بچه نابالغ و یا فرد مجنون فوت کند حکم خمس اموال ایشان چگونه است؟(4)

ص: 78

1- العروه الوثقی، فصل فی ما یجب فیہ الخمس م53؛ تحریر الوسیله، آنچه که خمس در آن واجب است، الخامس و 14، سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1313092 30/09/1400، منهاج الصالحین، م1213.

2- تحریر الوسیله، آنچه که خمس در آن واجب است مسأله 14 - اگر اموالی از قبیل باغ یا حیوان مثلاً داشته باشد و خمس به آنها تعلق نگرفته باشد، مثل این که به ارث به او منتقل شده باشد، یا خمس به آنها تعلق گرفته ولیکن آن را ادا نموده باشد پس در پاره ای موارد آنها را نگاه می دارد به این هدف که با عین آن ها کسب کند مانند درخت هایی که میوه نمی دهند و جز از چوب و شاخه های آنها بهره ای برده نمی شود و درخت ها را برای کسب کردن با چوب و شاخه آن ها نگاه آن ها می دارد، و مانند گوسفند نری که آن را نگاه میدارد تا بزرگ و چاق شود سپس با گوشت آن کسب نماید و در مواردی به هدف این که با نمای منفصل آن ها کسب کند مانند درخت های میوه که بهره بردن از میوه آنها مقصود است و مانند گوسفند های ماده که از نتاج (بچه) و شیر و پشم آن ها استفاده آن ها می شود. و در مواردی به این هدف که از نماء و میوه آن استفاده کند به این که برای خوردن عایله و میهمان هایش باشد در صورت اول خمس به نمای متصل آن تعلق می گیرد تا چه رسد به نمای منفصل مانند پشم و مو و کرک و در صورت دوم خمس به نمای متصل آن تعلق پیدا نمی کند و تنها به نمای منفصل آن متعلق می شود، چنان که در صورت سوم به آنچه که از مصرف آن در معاشش زیاد بیاید، خمس تعلق پیدا می کند.

3- سلام علیکم آیا نظر آقا در خمس نماء متصل و منفصل مثل نظر امام در تحریر است؟ اگر متفاوت است لطفاً مرقوم فرمایید. ج: نظر معظم له در این زمینه مثل حضرت امام خمینی (قدس سره) در کتاب تحریر الوسیله می باشد. سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1313092 30/09/1400

4- آیت الله سیستانی، الرافد أسئلة تطبيقية 3 1 - إذا كان المورث (المیت) مجنوناً أو صبیاً ولم یکن ولیه یدفع خمس ماله، فهل یجب علی الوارث التخمیس؟ السید السیستانی: إذا كان الولی ممن لا یدفع الخمس فلا یجب إخراجہ علی الوارث، وأما إذا كان الولی یخمس وتخلّف عنه نسیاناً أو غفلةً ونحو ذلك فاللازم دفع الخمس.

- اگر ولی او اهل خمس بوده ولی به دلیل غفلت یا نسیان نپرداخته است باید ورثه خمس اموال میت را بپردازند و الا واجب نیست (آیت الله سیستانی)

4- حکم خمس مطالبات میت

اگر شخصی فوت کند و حقوق بازنشستگی و یا مزد کار او و یا سایر مطالباتش را بعد از فوتش

واریز کنند حکم خمس آن چیست؟(1)

- حقوق بازنشستگی که بعد از فوت واریز شده است خمس ندارد لکن خمس مطالبات بعد از وصول فوراً باید پرداخت شود. (امام خامنه ای)

- در صورتی که میت اهل خمس بوده مطالباتش فوراً خمس دارد ولی حقوق بازنشستگی اش(2) حکم ریح جدید را داشته و ورثه فرصت هزینه کردن آن مال را تا پایان سال خمسی خود دارند. (آیت الله سیستانی) - حقوق بازنشستگی برای ورثه حکم درآمد بین سال ایشان را دارد و لازم است خمس مطالبات فوراً پرداخت شود. (آیت الله مکارم)

5- جواز پرداخت خمس اموال میت بدون اذن سایر ورثه

آیا برخی از ورثه می توانند بدون اذن بقیه ورثه (مثلاً زوجه میت بدون اذن فرزندان) خمس اموال میت را بپردازند؟(3)

- در صورتی که یقین داشته باشد بر عهده میت دینی وجود دارد واجب است قبل از تقسیم اموال، بدهی میت جدا شود و در این کار اجازه ورثه دیگر لازم نیست، بلکه اگر می داند، ورثه دیگر در صورت مطلع شدن، از پرداخت بدهی میت جلوگیری می کنند، جایز نیست با آنها در میان بگذارد. (امام خامنه ای)

- اگر میت معتقد به خمس بوده است پرداخت خمس در فرض مذکور با اذن حاکم شرع مانعی ندارد. (آیت الله سیستانی)

- مانعی ندارد ولی به گونه ای عمل کنند که موجب اختلاف نشود. (آیت الله مکارم)(4)

ص: 79

1- امام خامنه ای، سایت ادمن، مستندات دستخط، م17، آیت الله سیستانی، الرافد، أسئلة تطبيقية، 15 - المكافأة التقاعدية التي تدفعها الشركة للموظف، إذا مات الموظف قبل أن يستلمها وسلّمت لورثته من بعده، هل يجب على الورثة إخراج خمسها قبل القسمة؟ الخونی السیستانی: لا يجب إخراج خمسها قبل القسمة، نعم هي ریح جدید، فإذا استلمه الوارث ولم يصرّفه في مؤنّته إلى أن حلّت سنّته الخمسية وجب إخراج خمسة سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255439>

2- شایان ذکر است مبالغی بابت پاداش بازنشستگی یا حقوق بازنشستگی و مستمری (به صورت انتقال اعتباری) به حساب وی واریز نمایند، تا زمانی که وجوه مذکور از حساب بانکی به صورت مبلغ نقدی برداشت نشده مشمول خمس نمی باشد.

3- سایت ادمن امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع مسائل متفرقه سوال شماره 577288؛ محمد رضایی (مسئول استفتاءات)؛ با سلام، آیا یکی از ورثه میتواند بدهی و وجوه شرعی میت را بدون اجازه سایر وراث بپردازد؟ چراکه ورثه دیگر میگویند میت بدهکار نبوده و ادا نمی کنند؟ (کد مؤسسه: 79861) الرافد، 8 - هل يجوز للزوجة أن تدفع خمس أموال زوجها المتوفى بدون إذن سائر الورثة لاحتمال إنكارهم ثبوت الخمس في ذمته؟ السيد السیستانی: إذا كان الميت ممن يعطى الخمس جاز إخراج الخمس مع الاستئذان من الحاكم الشرعی، وأما إذا لم يكن ممن يعطى الخمس فلا يجوز لها الإخراج إلا من حصتها إن أرادت. استفتاء شخصی از آیت الله مکارم کد رهگیری 9907250021.

4- سوالی مطرح شد مبنی بر اینکه "سلام علیکم اگر میت وصیتی نداشته باشد و همه ورثه یا برخی از ورثه بدانند که میت بدهکار (بدهی به مردم یا خمس) است، آیا برخی از ورثه می توانند بدون اطلاع ورثه یا بدون رضایت ورثه دیگر، بدهی میت را ادا کنند؟ متشکرم "پاسخ فرموده اید" مانعی ندارد ولی به گونه ای عمل کنند که موجب اختلاف نشود. "مطلبی که در سوال مغفول واقع شد که سوال شود و به طور شفاف از سوال و جواب استفاده نمی شود این است که آیا یکی از ورثه می تواند از اموال میت بدون اجازه ورثه دین را ادا کند؟ مانعی ندارد؛ ابتدا باید بدهی های میت پرداخت شود و اگر مالی باقی بماند، متعلق به ورثه است که مطابق قانون ارث بین آنها تقسیم می شود. (آیت الله مکارم)

اگر میت، هم خمس و زکات بدهکار باشد و هم قرض و حج بر گردنش باشد و تمامی ترکه برای ادای دیونش کافی نباشد، وظیفه چیست؟

الف. مالی که خمس و زکات آن واجب شده از بین رفته:

- باید اول خمس و زکات را بدهند. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم) (1)

ب. عین مالی که خمس و زکات بر آن واجب شده، از بین رفته:

ب. عین مالی که خمس و زکات بر آن واجب شده، از بین رفته: (2)

- باید مال را بین همه بدهکاری ها تقسیم کنند. (حضرت امام، امام خامنه ای) (3)

- باید اول قرض را بدهند؛ بعد اگر حج مدیون است هزینه حج را و بعد خمس و زکات را بدهند. (آیت الله سیستانی)

- اگر آن مال موجود نیست احتیاط آن است که حق الناس را بر حق الله مقدم کنند. (آیت الله مکارم) (4)

فیش حج میت

شخصی برای رفتن به حج استجابی مبلغی را به حساب سازمان حج واریز کرده، ولی قبل از تشریف به زیارت خانه ی خدا، فوت نموده است، این مبلغ چه حکمی دارد؟ آیا مصرف کردن آن در نیابت از حج میت واجب است؟ آیا خمس به آن تعلق می گیرد؟ (5)

- فیش حج که در قبال مبلغی که به حساب سازمان حج واریز کرده، دریافت نموده، به قیمت فعلی اش از ترکه ی میت محسوب میشود، و میت اگر حج بر ذمه ندارد و وصیت به حج هم نکرده، صرف آن در حج نیابتی برای میت واجب نیست، و خمس آن اگر پرداخت نشده باشد، در فرض سؤال واجب است پرداخت شود. (امام خامنه ای)

7- فتوای کدام مرجع ملاک پرداخت خمس ارثیه؟

1- العروة الوثقی، شرایط وجوب حج، م 83؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1989.

2- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1989؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی، کتاب الحج، م 83؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع وصیت و ارث سوال شماره 27/03/1400 1252824؛ توضیح المسائل جامع م 2520؛ حسین وحید خراسانی، توضیح المسائل، م 2006؛ مناسک حج محشی محمد رضا محمودی، م 32 و 33. توضیح المسائل مکارم، م 1691 و سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=37983mid=250698>

3- میتی بدهیهای متعدد داشته، از جمله خمس و زکات، و بدهی به مردم، اولویت پرداخت آنها چگونه هست؟ اگر مال میت کفاف همه بدهیها را نداشت چه وظیفه ای داریم؟ آیا به نسبت طلب طلبکاران سهمی از طلب آنها را بدهیم یا قرعه بکشیم؟ اگر کسی که زکات بدهکار است و خمس و قرض هم دارد، اگر بمیرد و مال او برای همه آنها کافی نباشد چنانچه مالی که زکات آن واجب شده از بین رفته باشد، باید زکات را بدهند و بقیه مال او را به چیزهای دیگری که بر او واجب است قسمت کنند و اگر مالی که زکات آن واجب شده از بین رفته باشد باید مال او را به زکات و خمس و قرض بر حسب نسبت آنها قسمت نمایند؛ به این صورت که هر کدام نسبت به که میت دارد، سهمی از اموال داده شود. (امام خامنه ای) سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع وصیت و ارث سوال شماره 27/03/1400 1252824؛

4- پرسش: هرگاه کسی بدهکار خمس یا زکات باشد و قرض هم داشته باشد، و در عین حال بدهی هایی از بابت نذر و مانند آن نیز بر او واجب شده باشد اگر نتواند همه آنها را بپردازد تکلیف چیست؟ پاسخ: هرگاه عین مالی که خمس یا زکات یا نذر به آن تعلق گرفته موجود است، خمس و زکات و نذر مقدم می باشد، و اگر عین آن موجود نیست، حق الناس اولویت دارد. <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44818mid=255706>

5- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401.

در مواردی که بر ورثه پرداخت خمس اموال میت واجب است ملاک محاسبه و اداء خمس نظر کدام مرجع تقلید است؟ مرجع تقلید میت یا وصی یا ورثه؟(1)

الف) میت نسبت به پرداخت خمس وصیت کرده

- اگر میت نسبت به اداء خمس وصیت خاصی داشته است و جزئیات کیفیت محاسبه و اداء خمس را مشخص نموده است باید مطابق آن عمل شود ولی اگر جزئیات محاسبه و اداء مشخص نشده است وصی مطابق نظر مرجع تقلید خودش عمل کند. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- باید مطابق نظر مرجع تقلید میت عمل شود. (آیت الله سیستانی)

ب) میت نسبت به پرداخت خمس وصیت نکرده

- ورثه یا وصی مطابق نظر مرجع تقلید خویش عمل نمایند. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم این فرض در صورتی که مرجع ورثه مختلف باشند

در صورتی که مرجع تقلید ورثه مختلف باشند نسبت به پرداخت خمس اموال میت معیار و مبنا چیست؟(2)

- مکلف مقلد رهبری می تواند مطابق نظر مرجع خودش خمس را پردازد و در این کار اجازه ورثه دیگر لازم نیست، بلکه اگر می داند، ورثه دیگر در صورت مطلع شدن، از پرداخت بدهی میت جلوگیری می کنند، جایز نیست با آنها در میان بگذارد. (امام خامنه ای)

- اگر خمس به عین مال تعلق گرفته بوده و میت اهل خمس نمی باشد؛ در ابتدا اموال میت بین ورثه تقسیم شده، و بر مکلفی که مقلد آیت الله سیستانی است پرداخت خمس سهم خودش واجب نیست و همچنین است در صورتی که خمس به ذمه میت آمده باشد ولی اگر میت معتقد به خمس بوده است پرداخت خمس در فرض مذکور برای مکلف مقلد آیت الله سیستانی با اذن حاکم شرع مانعی ندارد. (آیت الله سیستانی)

- مانعی ندارد که مکلف مقلد آیت الله مکارم به نظر مرجع تقلید خودش خمس ماترک را پردازد و اطلاع دادن به دیگران لازم نیست. (آیت الله مکارم)

ص: 81

1- سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس 05/02/1400، شماره سوال: 1228850، با وجود اینکه میت از امام خمینی تقلید می نموده و فتوای امام رحمت الله علیه اینست که هدیه خمس و ذکات ندارد؛ و میت خانم خانه دار بوده و تمام دارایی ایشان هدیه از طرف شوهر و فرزندان بوده است؛ آیا به دارایی هدیه و پول کم ایشان خمس تعلق می گیرد؟ 2- اگر میت خمس و ذکاتی به او تعلق نمی گیرد، آیا وراثت می تواند ادعا کنند که خمس و ذکات میت را پرداخت کرده اند؟ هر یک از وراثت باید بر طبق نظر مرجع خود عمل نمایند و مجرد عدم وجود خمس به نظر مرجع میت برای وراثت کفایت نمی کند. الرافد اسئلة تطبيقية سوم، 9- الخمس الباقي في ذمة الميت لمن يعطى لمقلده أو لمقلد الوصي أو لمقلد الوارث؟ الخوني، السيستاني: إذا كان للميت وصي عُهد إليه بإخراج الخمس الواجب عليه أو بأداء الحقوق الواجبة عليه بشكل عام، فعليه أن يدفعه إلى من يرى الميت بحسب تقليده (1) الاجتزاء بدفع الخمس إليه، وأما إذا لم يوص الميت بذلك وأراد الوارث إخراج الخمس فعليه أن يؤدي الخمس الواجب على الميت إلى من يرى براءة ذمة الميت بالدفع إليه حسب تقليد الوارث، ولا شأن لتقليد الميت في ذلك. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=44817&mid=255683>

2- سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع مسائل متفرقه سوال شماره 577288؛ محمد رضایی (مسئول استفتاءات)؛ الرافد، 13 - ورثه توفی والدهم وكان ممن لا يُعطي الخمس، وبعضهم يقلد السيد السيستاني (مد ظله العالی) والبعض الآخر يقلد السيد الخوني، فكيف يتعاملون مع الخمس؟ الجواب: إذا كان الخمس متعلقاً بعين المال، فيوزع الإرث أولاً على الورثة، ومن يقلد السيد السيستاني (مد ظله العالی) لا يجب عليه إخراج خمس حصته، وأما مقلدوا السيد الخوني (قدس سره) فالأحوط وجوباً للمكلفين منهم إخراج الخمس من حصصهم. استفتاء شخصی از آیت الله مکارم، کد رهگیری 9907250021. وأما إذا كان الخمس متعلقاً بذمة الميت، فتوزع التركة على الورثة، ومن يقلد السيد السيستاني (مد ظله العالی) لا يجب عليه إخراج شيء من حصته، وأما من يقلد السيد الخوني (قدس سره) فيجب عليه إخراج الخمس من حصته بالنسبة.

آیا مالی که موصی له با وصیت مالک میشود متعلق خمس است؟ (1)

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- با بودن سایر شرایط خمس دارد (آیت الله سیستانی)

- بنابر احتیاط واجب (با بودن شرایط) مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)

مهریه

حکم خمس مهریه

آیا به مهریه خمس تعلق می گیرد؟ (2)

- به مهریه خمس تعلق نمی گیرد، اگر چه احتیاط مستحب، دادن خمس است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم در عقد دائم و موقت

آیا در حکم مذکور بین عقد دائم و موقت فرق هست؟ (3)

- در حکم بالا فرقی بین مهریه در ازدواج دائم و موقت نیست. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- مهریه در ازدواج دائم خمس ندارد ولی در ازدواج موقت اگر از مخارج سال زیاد بیاید بنابر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله شبیری زنجانی)

عوض طلاق خلع

آیا مالی که مرد به عنوان عوض طلاق خلع می گیرد خمس دارد؟ (4)

- خمس تعلق نمی گیرد؛ اما احتیاط مستحب، دادن خمس است. (حضرت امام، امام خامنه ای، (5) آیت الله سیستانی)

- اگر بیشتر از مهریه بگیرد، بنابر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله مکارم)

ص: 82

1- العروة الوثقی، کتاب الخمس السابع، (و المال الموصی به)؛ الرافد جستجوی خمس، المطلب الثالث؛ وجوب الخمس في مال الإرث، 5 - لا يجب الخمس فيما مُلک، بالإرث، ولكن ما حکم ما يُملک بالوصیه؟ كما لو أوصى الأب لأحد ابنائه بمبلغ أو عقار معين، فهل يأخذ هذا المال حکم الإرث، فلا يجب فيه الخمس؟ أم يأخذ حکم سائر الأرباح فيجب إخراج خمسة إذا حلت السنة الخمسية من دون الاستفادة منه في المؤنة؟ الخونی، السيستانی، ما ملک بالوصیه حکمه حکم سائر الأرباح، فيجب إخراج خمسة إذا حلت سنته الخمسية.

2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فيما يجب الخمس، السابع؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م1754؛ سیدعلی خامنه ای، دفترچه احکام خمس، مسأله 45؛ مسأله 45) مهریه خمس ندارد و در عدم وجوب خمس آن، فرقی بین مهریه مدت دار و بدون مدت و پول نقد یا کالا نیست. أجوبة الاستفتانات، س862؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛

3- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فيما يجب الخمس السابع؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م1754؛ سیدعلی خامنه ای، دفترچه احکام خمس، مسأله 45؛ مسأله 45) مهریه خمس ندارد و در عدم وجوب خمس آن، فرقی بین مهریه مدت دار و بدون مدت و پول نقد یا کالا نیست. أجوبة الاستفتانات، س862؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛

4- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، السابع؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م1754؛ سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس السابع. توضیح المسائل جامع م2308.

5- نظر ایشان از باب قاعده کلی است که درباره درآمدهای غیرکسبی می فرماید خمس ندارد.

طبق رسمی که در بین مردم افغانستان رایج می باشد پدر عروس مبلغی را از داماد می گیرد، این کار از نظر شرعی چه حکمی دارد؟ آیا خمس به آن تعلق می گیرد؟(1)

- اگر بخشی از مهریه باشد که دختر آن را در اختیار پدر قراردادده است خمس ندارد. اما اگر پول مزبور را به صورت شرط ضمن عقد جهت پدر قرار دهند حلال است اما با گذشتن سال، خمس آن واجب می شود. (آیت الله مکارم)

خمس افزایش قیمت مهریه

اگر مهریه زن افزایش قیمت پیدا کند خمس به مازاد آن تعلق گیرد؟(2)

- ترقی قیمت مهریه خمس ندارد البته این حکم در اموالی است که مال التجاره و سرمایه نباشد مثلاً مقصود از خریدن آن و یا نگهداری آن صرف داشتن و استفاده از منافع و نفعات آن باشد و اما اگر مقصود از نگهداری آن تجارت(3) باشد خمس مقدار ترقی بعد از تمام شدن سال واجب است بشرط آنکه فروش آنها و گرفتن قیمتش ممکن باشد (حضرت امام)

- مهریه و پول فروش آن خمس ندارد، هر چند قیمت آن افزایش یافته باشد، مگر اینکه آن را سرمایه (در معرض فروش) قرار دهد؛ که در این صورت، ارزش افزوده ی (با کسر تورم) آن پس از فروش، بنابر احتیاط واجب از درآمد سال محسوب می شود و خمس آن باید داده شود. (امام خامنه ای)

- مسئله دو صورت دارد: 1. به قصد تجارت نگهداری شده و امکان معامله و گرفتن قیمت آن وجود دارد که در این صورت پرداخت خمس ترقی قیمت بازاری، در سر سال خمسی واجب است هر چند آن را فروخته باشد. (4) 2. به قصد تجارت نگهداری نشده؛ در این صورت ترقی قیمت آن حتی پس از فروش خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

- هرگاه غیر مال التجاره مالی دارد که خمس آن را داده یا اصلاً خمس ندارد (مانند ارث)

- اگر مهر زن عین خارجی نبوده و چیزی در ذمه شوهرش باشد مثلاً مهر او 14 سکه بهار آزادی در ذمه شوهرش باشد، اگر افزایش قیمت پیدا کند مشمول خمس نیست، اما اگر مهر او عین خارجی باشد چنانچه قیمتش بالا رود و آن را بفروشد اضافه و ترقی آن جزو درآمد سال فروش است و در صورتی که صرف در موونه نشود مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)(5)

حکم خمس تورم در مهریه ای که پول بوده

اگر فردی در گذشته مهریه اش مثلاً 100 هزار تومان بوده است و الان ده میلیون شده است آیا پرداخت خمس مقدار تورم واجب است؟(6)

ص: 83

1- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255579>

2- تحریرالوسیله، فیما یجب فیہ الخمس، م8؛ أجوبة الاستفتائات، س859، امام خامنه ای، دفترچه احکام خمس، مسأله 44؛ توضیح المسائل جامع، م2336، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255578>

3- قصد ترقی و فروش.

4- طلا و ارز با شرایطی که بعداً ذکر می شود مستثنی می باشند.

5- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255460>

6- سیدعلی خامنه ای، استفتائات سال 1389، س62650؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج1، ص101، ص320؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج2، م647؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=45456mid=257755> <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255461>

- افزایش قیمت ناشی از تورم خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- چنانچه این افزایش قیمت ناشی از تورم باشد، ثبوت خمس در مورد آن محل اشکال است و بنابر احتیاط واجب احکام مربوط به ترقی قیمت بر آن جاری می گردد(1) و احتیاط مذکور در موردی است که افزایش قیمت جنس به مقداری باشد که با در نظر گرفتن نزول قیمت نقد رایج کشور و پایین آمدن قدرت خرید با آن، ریج و سود بودنش از نظر عرف محرز نباشد. (آیت الله سیستانی)

- اگر تفاوت مبلغ مهریه با توجه به ارزش فعلی، تفاوت فاحش باشد به کیفیتی که اداء مهریه گذشته، اداء بدهی محسوب نمی شود، دریافت تورم مهریه مطابق نرخ روز، خمس ندارد و در غیر این صورت زن حق مطالبه مهریه به نرخ روز ندارد و چنانچه مرد با رضایت خودش پرداخت کند، بنابر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله مکارم)

پرداخت مهریه به جهت فرار از خمس

آیا به مبالغی که مرد قبل از رسیدن سال خمسی به عنوان مهریه به همسرش می پردازد (حتی زیاد) اگر برای فرار از خمس هم باشد خمس ندارد؟(2)

- اگر واقعا مهریه زن باشد خمس ندارد ولی اگر صوری و برای فرار از خمس باشد نه مهریه واقعی زن در این صورت خمس دارد.

دیه

آیا دیه (اعم از دیه قتل، نقص یا آسیب به عضو) یا ارش خمس دارد؟(3)

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: دیه ای خمس ندارد که مطابق شرع اخذ شده باشد لذا اینکه شرکتهای بیمه دیه زن و مرد را مساوی

پرداخت کرده اند در مورد دیه زن آنچه اضافه گرفته می شود حکم درآمدهای غیر کسی را دارد.(4)

بعضی از شرکتهای بیمه قانوناً متعهد شده اند که دیه زن را مساوی با دیه مرد پرداخت نمایند، آیا به مبلغ اضافه بر دیه شرعی زن که شرکتهای بیمه، آن را به فرد یا وارث وی می پردازند، در انتهای سال خمسی، خمس تعلق می گیرد؟(5)

- مبلغ اضافه بر دیه شرعی جزء درآمد سال دریافت است که اگر تا سر سال خمسی فرد باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

درآمد حاصل از فروش خون یا اعضای بدن

حکم خمس پول فروش کلیه و یا خون بدن چیست؟(6)

ص: 84

1- یعنی بنابر احتیاط واجب خمس دارد و البته مکلف می تواند در این احتیاط مانند سایر موارد احتیاط واجب به مجتهد جامع شرایط دیگری با رعایت الأعلّم فالأعلّم مراجعه نماید.

2- العروه الوقتی، ما یفضل عن موونه سنه، م71، منهاج الصالحین، م1231، سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 894636.

3- اقتباس از سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس؛ سیدعلی خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1238147 تاریخ: 20/02/1400 سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع، منهاج الصالحین، ج1، ص392، ناصر مکارم شیرازی، استفتانات، ج1، ص101، س318.

4- توضیح المسائل جامع، م2308.

5- کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س118.

6- توضیح المسائل جامع، ج2، م587.

- اگر کسی عضوی از بدن خود مانند کلیه اش را بفروشد که عرفاً نبود آن، موجب نقص در بدن می باشد، ثابت شدن خمس در آن محل اشکال است و مراعات مقتضای احتیاط ترک نشود. اما اگر آنچه معاوضه می کند از قبیل خون باشد که مجدداً در بدن تولید و جایگزین می شود و نبود آن عرفاً نقص در بدن به حساب نمی آید، باید خمس مبلغ دریافتی را در صورتی که تا انتهای سال خمس صرف در مؤونه نشود، بپردازد. (آیت الله سیستانی)

مالی که از فروش کلیه به دست آمده و سال بر آن گذشته خمس دارد؟

- خمس ندارد. (آیت الله مکارم) (1)

هدیه

احکام خمس هدیه (مرتبط با موهوب له)

الف) حکم خمس هدیه دریافتی

آیا شخصی که هدیه ای دریافت میکند و تا رسیدن سال خمس صرف در مؤونه اش نشود باید خمسش را بپردازد؟ (2)

- هدیه مطلقاً خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- با رسیدن سال خمس پرداخت خمس آن واجب است.

شایان ذکر است اگر حتی شخصی کالایی که خمس آن را پرداخته است یا کالایی را که در حکم مخمس (3) می باشد، به دیگری اهدا نماید، باز هم آن کالا پس از دریافت، جزء درآمد بین سال هدیه گیرنده محسوب می شود، که چنانچه تا انتهای سال خمس باقی بماند و صرف در مؤونه نشود، بر او (هدیه گیرنده)، لازم است خمس آن را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

- چنانچه سال خمس بر هدیه بگذرد و استفاده نشود، بنابر احتیاط واجب خمس دارد و فرقی بین هبه کلان و غیر کلان نیست، مگر هدیه های جزئی مانند نذورات اندکی که می آورند و چون احتیاط واجب داریم، مقلدین ما می توانند به یکی از مراجع مشهور حوزه علمیه که اجازه می دهند خمس هدیه پرداخت نشود مراجعه کنند؛ ولی پرداخت خمس، برکات بسیار فراوانی دارد و ما به گونه ای عمل نمی کنیم که سبب فرار افراد از خمس شود. (آیت الله مکارم)

هدایا و اجناسی از قبیل پتو، لباس و طلائی که برای جشن تولد یا هدیه نوزاد می آورند به چه کسی تعلق دارد؟ آیا مشمول خمس می باشد؟ (4)

- چنانچه لباس و چیزهایی باشد که مخصوص کودکان است تعلق به نوزاد دارد خمس ندارد (ولی اگر تا زمان تکلیف نوزاد باقی بماند و بعد از بلوغ تا یک سال مصرف نشود بنابر احتیاط واجب خمس دارد) و اگر هدیه به صورت پول و مانند آن باشد متعلق به پدر است و در اینصورت باقیمانده آن در سر سال خمس بنابر احتیاط واجب خمس دارد (آیت الله مکارم)

ص: 85

1- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44810mid=266105>

2- العروه الوثقی، ج 2، کتاب الخمس فصل فی ما یجب فیہ الخمس، السایع، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1753، امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، ص 851، <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44810mid=255542>

3- مال در حکم مخمس به مالی می گویند که خمس ندارد مانند مالی که به او ارث رسیده.

4- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44810mid=255543>

آیا مبالغی که در پایان خدمت و کار به افراد داده میشود خمس دارد؟(1)

- به طور کلی هر مبلغ دریافتی که جزء قرارداد کاری ایشان نمی باشد حکم هدیه را داشته و خمس ندارد ولی اموالی که با اختیار خودش و مطابق قرارداد از حقوقش نگهداشته شده است مثل حق سنوات، حق مرخصی، و ... با رسیدن سال خمسی مشمول خمس است. (امام خامنه ای)

- فردی که با صندوق بازنشستگی قرارداد بسته تا درصد معینی از حقوق ماهانه اش در دوران خدمت را به صندوق بدهد(2) و در مقابل، صندوق بازنشستگی نیز متعهد شده پس از بازنشستگی، مبالغی بابت پاداش بازنشستگی یا حقوق بازنشستگی و مستمری - به صورت انتقال اعتباری - به حساب وی واریز نماید تا زمانی وجوه مذکور از حساب بانکی به صورت مبلغ نقدی برداشت نشده، مشمول خمس نمی باشد؛ اما اگر وجوه فوق برداشت و تملک شود، جزء درآمد همان سال محسوب میشود و چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، مشمول خمس خواهد بود. (آیت الله سیستانی)

- حقوق بازنشستگی و یا مبلغی که به عنوان باز خرید کار داده می شود جزء درآمد همان سال محسوب می گردد و اگر چیزی تا آخر سال از آن باقی نماند خمس ندارد، اما اگر اضافه بماند خمس دارد. (آیت الله مکارم)

حکم خمس هبه مشروطه به عدم انتقال ملکیت

حکم خمس هبه ای که مشروط به عدم انتقال ملکیت است، چیست (مثلا شخصی هدیه ای گرفته به شرط عدم فروش)؟(3)

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- خمس دارد؛ مگر آنکه اصل داشتن آن مال موهوبه برای او لازم باشد، طوری که نداشتن آن موجب کسر شأش باشد.

شایان ذکر است برای محاسبه خمس قیمتش با ملاحظه شرط مذکور محاسبه گردد. (4) (آیت الله سیستانی)

- بنابر احتیاط واجب خمس دارد لکن قیمت مال موهوبه با ملاحظه آن شرط محاسبه گردد. (آیت الله مکارم)

نکته: شایان ذکر است که چنین شروطی که در قیمت مال موثر است در مقدار خمس نیز اثرگذار است.

حکم خمس ترقی قیمت هدیه

اگر کسی شیء هدیه بگیرد و آن شیء ترقی قیمت داشته باشد؛ ترقی آن با رسیدن سال خمسی چه حکمی دارد؟ (مانند سکه طلا)(5)

ص: 86

- 1- امام خامنه ای، احکام خمس، مسأله 93. توضیح المسائل جامع، ج 2، م 626، 620، 624، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=2&lid=0catid=44803mid=255463>
- 2- بدین صورت که مبالغ معینی از حقوق وی کسر و به حساب صندوق واریز شود طوری که قرض محسوب نشده و صندوق، مالک یا اختیاردار آن باشد و بتواند وجوه مذکور را برای خود هزینه نماید و تعهد صندوق در قبال آن حسب قرارداد فقط پرداخت حقوق و مزایای دوران بازنشستگی باشد.
- 3- العروه الوثقی، ج 2، کتاب الخمس، فصل فی ما یجب فیہ الخمس السابع، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1753، امام خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، س 851، آیت الله سیستانی، الرافد. استفادہ از توضیح المسائل جامع، ج 2، م 617.
- 4- استفاء الرافد، رجل اهدى زوجته قطعة أرض بشرط أن لا تتبعها أو تهبها لأحد من الناس، بل تركها ميراثا بعد وفاتها لأبنائها منه، أو تهبها لهم في حياتها، هل يتعين عليها إخراج خمسها مع هذا الاشتراط الذي يحصر ملكيتها الفعلية بالاستثناء؟ السيستاني: نعم يجب عليها الخمس بسعر ما تساوى بهذا الشرط.
- 5- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 53؛ تحریر الوسیله، م 8؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له سال 1399، مسئله 52 و 53. توضیح المسائل جامع، م مسأله 2336. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=2&lid=0catid=44803mid=255460>

- در صورتی که آن هدیه عین مال تجارت و سرمایه تجارت نباشند مانند این که مقصود او از نگهداشتن آن نگهداری و بهره بردن از منافع و نماند آن باشد خمس زیاده، بر او واجب نیست ولی اگر مقصود این باشد که با آن تجارت کند و خمس ترقی قیمت آن پس از تمام شدن سال واجب است به شرط آن که فروش آن گرفتن قیمتش ممکن باشد و اگر فروش یا اخذ قیمت فقط در سال بعد ممکن باشد زیاده قیمت از منافع همان سال بعد میباشد نه سال گذشته (یعنی فعلاً خمس ندارد). (حضرت امام)

- اجناس اهدایی که به قصد تجارت نگهداری نشده است چنانچه فروخته شود، پرداخت خمس آن واجب نیست؛ هر چند افزایش قیمت داشته باشد. ولی چنانچه هبه را سرمایه (در معرض فروش) قرار دهد ارزش افزوده آن پس از فروش بنا بر احتیاط واجب از درآمد سال محسوب می شود و متعلق خمس است. (امام خامنه ای)

- در صورتی که خمسش را نپرداخته و سال بر آن گذشته است خمس اصل و ترقی آن به قیمت روز واجب است؛ اما در صورتی که اصل آن را مخمس کرده و تا سال خمس ترقی پیدا کند دو صورت دارد: الف) اگر به قصد تجارت نگهداری کرده است و امکان معامله و گرفتن قیمت آن وجود دارد پرداخت خمس ترقی قیمت بازاری آن، در سر سال خمس واجب است هر چند آن را فروخته باشد. ب) ولی اگر قصد تجارت نداشته ترقی قیمت آن حتی پس از فروش خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

- در صورتی که اصل آن مخمس نشده است با رسیدن سال خمس اصل آن (بنا بر احتیاط) و ترقی آن به فتوا خمس دارد؛ و همچنین اگر خمس اصل را داده است و سر سال خمس ترقی قیمت پیدا کرده است با فروش آن ترقی اش با رسیدن سال خمس مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)

حکم ترقی قیمت منزلی که با پول هدیه تهیه شده

آیا حکم خمس در صورت فروش موهنه ای که خود آن هدیه بوده است با موهنه ای که با پول هدیه خریداری شده است متفاوت است؟ (3)

- بله متفاوت است؛ اگر پدر پولی را جهت خرید منزل به فرزندش هدیه دهد و وی در بین سال با آن منزلی خریده که در طول سال موهنه او محسوب - شود، چنانچه فرزند بعد از گذشت سال خمس یا چندین سال، منزل را با ترقی قیمت بفروشد، قیمت خرید آن خمس ندارد، هر چند سال خمس بر آن بگذرد، ولی ترقی قیمت آن جزو درآمد سال فروش محسوب می شود؛ شایان ذکر است ثبوت خمس در آن مقدار افزایش قیمت که ناشی از تورم است محل اشکال است (به احتیاط واجب خمس دارد).

ص: 87

1- شایان ذکر است اگر فرد مالی را از طریق غیر معاوضه به دست آورده - مانند آنکه مال به او بخشیده شده باشد - و مال التجاره محسوب نشود و موهنه وی نیز نباشد، در صورتی که خمس آن را از خود مال پرداخته (با پرداخت خمس از خود آن، آن را مخمس نموده باشد)، ترقی قیمت آن، حتی پس از فروش خمس ندارد، و اگر از مال دیگری خمس آن را پرداخت کرده، «چهار پنجم» آن حکم اشیای غیر معاوضی و «یک پنجم» آن حکم اموال معاوضی را دارد.

2- سایت آیت الله مکارم به ضمیمه گفتگو با حجه الاسلام علیان نژاد: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&catid=44803&mid=255460>

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 646 و 647؛ اگر مال مخمس یا در حکم مخمس که برای «تجارت و کسب درآمد تهیه یا نگهداری نشده»، ترقی قیمت پیدا کند، حکم خمس ترقی قیمت آن دو صورت دارد: الف. مال از طریق «غیر معاوضه مثل ارث»، به فرد منتقل شده؛ در این صورت ترقی قیمت آن حتی پس از فروش خمس ندارد، هر چند سال خمس بر آن بگذرد. مثلاً اگر وارثی باغی که از پدرش ارث برده 100 میلیون تومان ارزش داشته و آن را به قصد تجارت نگهداری نکرده باشد و اکنون این باغ 200 میلیون تومان ارزش داشته باشد، پرداخت خمس 100 میلیون ترقی آن حتی پس از فروش باغ لازم نیست. ب. مال از طریق «معاوضه مثل خرید و فروش»، به فرد منتقل شده؛ در این صورت، مال تا وقتی فروخته نشده، ترقی قیمت آن خمس ندارد و هرگاه فروخته شد، قیمت خرید آن خمس ندارد و افزایش قیمت آن جزء درآمد سال فروش است که اگر تا سر سال در موهنه آن سال صرف نشود، باید خمسش پرداخت شود. شایان ذکر است، اگر فرد مالی را از طریق غیر معاوضه به دست آورده - مانند آنکه مال به او بخشیده شده باشد - و مال التجاره محسوب نشود و موهنه وی نیز نباشد، در صورتی که خمس آن را از خود مال پرداخته (با پرداخت خمس از خود آن آن را مخمس نموده باشد)، ترقی قیمت آن، حتی پس از فروش خمس ندارد، و اگر از مال دیگری خمس آن را پرداخت کرده، «چهار پنجم» آن حکم اشیای غیر معاوضی و «یک پنجم» آن حکم اموال معاوضی را دارد.

و این در حالی است که اگر پدر منزلی را به فرزندش هدیه - دهد و فرزند در بین سال در آن ساکن شود و خانه در طول سال جزء مؤونه وی - محسوب گردد، چنانچه بعد از گذشت سال خمسی یا چندین سال، فرزند منزل مذکور را با ترقی قیمت بفروشد، قیمت (ثمن) دریافتی بابت فروش خانه برای فرزند خمس ندارد، هر چند سال خمسی بر آن بگذرد. (آیت الله سیستانی)

حکم خمس نمازات هدیه

حکم خمس نماز هدایا چیست؟

اشاره

حکم خمس نماز هدایا چیست؟ (1)

الف) نمازات متصله

- در صورتی که به قصد تجارت (معروض فروش) نگهداری نکرده است خمس ندارد و الا با رسیدن سال خمسی مشمول خمس است. (حضرت امام، (2) امام خامنه ای) (3)

- در صورتی که عرفا مصداق زیادی مال محسوب شود (مانند چاق شدن حیوانی که برای استفاده از گوشتش نگهداری شده است)، مشمول خمس است ولی اگر عرفا مصداق زیادی محسوب نشود (مانند چاق شدن گاو شیری) زیادی آن خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

- اگر مثلاً گوسفندی (غیر مال التجاره) که خممش داده شده چاق شود خمس آن مقدار زیادی از درآمد سال بوده و با رسیدن سال خمسی باید خممش پرداخت شود. (آیت الله مکارم) (4)

ب) نمازات منفصله

- در صورتی که این هدیه به قصد منفعت بردن و کسب نگه داشته شده است نماز ائش خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- در صورتی که صرف در مؤونه نشود مشمول خمس است. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ب) حکم دریافت و تصرف در هدیهی متعلق خمس

وظیفه هدیه گیرنده در صورتی که بدانند به هدیه اش خمس تعلق گرفته است چیست؟ (5)

ص: 88

1- العروه الوثقی، فصل فی ما یجب فیہ الخمس م53؛ تحریر الوسیله، آنچه که خمس در آن واجب است، الخامس و 14، سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 30/09/1400 1313092
<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211lid=0catid=44810mid=255546>، سایت آیت الله مکارم: م 1213،

2- تحریر الوسیله، آنچه که خمس در آن واجب است، مسأله 14 - اگر اموالی از قبیل باغ یا حیوان مثلاً داشته باشد و خمس به آنها تعلق نگرفته باشد، مثل این به ارث به او منتقل شده باشد، یا خمس به آنها تعلق گرفته ولیکن آن را ادا نموده باشد پس در پاره ای موارد آنها را نگاه می دارد به این هدف که با عین آن ها کسب کند مانند درخت هایی که میوه نمی دهند و جز از چوب و شاخه های آنها بهره ای برده نمی شود و درخت ها را برای کسب کردن با چوب و شاخه آن ها نگاه می دارد، و مانند گوسفند نری که آن را نگاه می دارد تا بزرگ و چاق شود سپس با گوشت آن کسب نماید و در مواردی به هدف این که با نمای منفصل آن ها کسب کند مانند درخت های میوه که بهره بردن از میوه آنها مقصود است و مانند گوسفند های ماده که از نتاج (بیجه) و شیر و پشم آنها استفاده می شود. و در مواردی به این هدف که از نماء و میوه آن استفاده کند به این که برای خوردن عایله و میهمان هایش باشد. در صورت اول خمس به نمای متصل آن تعلق می گیرد تا چه رسد به نمای منفصل، مانند پشم و مو و کرک و در صورت دوم خمس به نمای متصل آن تعلق پیدا نمی کند و تنها به نمای منفصل آن متعلق می شود، چنان که در صورت سوم به آنچه که از مصرف آن در معاشش زیاد بیاید، خمس تعلق پیدا می کند.

3- سلام علیکم آیا نظر آقا در خمس نماء متصل و منفصل مثل نظر امام در تحریر است؟ اگر متفاوت است لطفاً مرقوم فرمایید. ج: نظر معظم له در این زمینه مثل حضرت امام خمینی (قدس سره) در کتاب تحریر الوسیله می باشد. سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 30/09/1400 1313092
<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211lid=0catid=44803mid=255460>، سایت آیت الله مکارم:

4- العروه الوثقی، م52؛ توضیح المسائل مراجع، م 1795؛ أجوبة الاستفتائات، سوال 931 و 932 و 938. توضیح المسائل جامع، مسأله 2374؛
5- العروه الوثقی، م52؛ توضیح المسائل مراجع، م 1795؛ أجوبة الاستفتائات، سوال 931 و 932 و 938. توضیح المسائل جامع، مسأله 2374؛
<https://makarem.ir/main.aspx?reader61901=2374> pid=catid=28131mid=0lid=https://makarem.ir/main.aspx?reader61901=2374 . مسأله 174 .

- هدیه گیرنده تا زمانی که خمس مال را ندهد نمی تواند در آن تصرف کند هر چند پرداخت خمس این مال بر عهده هر یک از ایشان(1) می باشد و به مقدار خمس را شرعاً مالک نمی شود. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- خمس بر عهده واهب بوده و بر هدیه گیرنده چیزی واجب نیست. (امام خامنه ای)

- فردی که خمس نمی دهد یا خمس بعضی از اموالش را نپرداخته است، چنانچه مالش را به ملک شیعه دوازده امامی در آورد، مثل آنکه مالش را از طریق یکی از راههای صحیح شرعی - مانند فروختن یا هدیه دادن یا اداء دین یا... - به وی منتقل نماید، آن مال به ملکیت آن شیعه در می آید و برای او حلال است و نیازی هم به پرداخت خمس توسط او نیست هر چند یقین داشته باشد که خمس به این اموال تعلق گرفته است و مالک آن، خمس این اموال را نپرداخته است. (آیت الله سیستانی)(2)

احکام خمس هدیه مرتبط با واهب

1. حکم هدیه دادن مالی که به آن خمس تعلق گرفته

آیا می توانیم مالی را که سال خمسی بر آن گذشته است را به کسی هدیه دهیم؟(3)

- هدیه دادن مال متعلق خمس جایز نیست و تا خمس مال را ندهد نمی تواند در آن مال هیچ تصرفی کند مگر آنکه از حاکم شرع اجازه گرفته باشد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- هدیه دادن جایز است؛ لکن تأخیر پرداخت خمس از سال خمسی به سال دیگر جایز نیست، البته هر وقت آن را بپردازند ادای بدهی محسوب میشود و در صورت کاهش ارزش پول، مقدار تنزل نیز باید پرداخت شود و اگر مقدار تنزل معلوم نباشد، باید با حاکم شرع مصالحه شود. (امام خامنه ای)

آیا به پول کسانی که خمس اموال خود را نمی پردازند و به مساجد و یا حسینیه ها کمک می کنند، خمس تعلق می گیرد؟(4)

- اگر در همان سال درآمد هدیه کنند خمس ندارد، و اگر یقین دارید که آن پول غیر مخمس است، باید خمس آن را داد و سپس مصرف کرد؛ ولی برای این که مؤمنین در زحمت نیفتند ما در این گونه موارد اجازه می دهیم آن خمس را در همان مسجد یا حسینیه مصرف کنند. (آیت الله مکارم)

2. حکم هدیه به قصد فرار از خمس

اشاره

آیا جایز است شخص قبل از رسیدن سال خمسی، اموال خود را به قصد فرار از خمس به همسرش یا شخص دیگری ببخشد؟(5)

ص: 89

1- با توجه به اینکه خمس ملک واهب نبوده است و حق انتقال به غیر را نداشته به ملک موهوب له نیز در نیامده است لذا هر دوی ایشان به نحو علی البدل ضامن پرداخت خمس هستند.

2- إذا استقر الخمس فی العین فوهبها المکلف لشخص آخر قبل إخراج خمسها، فهل تصح هذه الهبة؟ وأین ينتقل الخمس؟ (1) منهاج الصالحین مسأله 1258 الخوئی، السیستانی: إذا کان الطرف الثانی أی الموهوب له مؤمناً أی شیعیاً إثنی عشریاً صحت الهبة، فقد أحل الأئمة (علیهم السلام) ذلك لشیعتهم تفضلاً منهم علیهم، وینتقل الخمس إلی ذمة الواهب ویصبح دیناً علیه، وأما إذا لم یکن الطرف الآخر شیعیاً فتوقف صحة الهبة فی مقدار الخمس علی إجازة الحاکم الشرعی. الرافد، المطلب السابع: هبة العین المتعلقة للخمس.

3- توضیح المسائل مراجع ج 2 م 1790 و رساله خمس امام خامنه ای، م 107. کتاب استفتانات آیت الله سیستانی احکام خمس دستگرازان م 149.

4- سایت آیت الله مکارم، سؤال 27/01/12222891400، آیت الله مکارم، <https://makarem.ir/main.aspx?reader=11&id=0&mid=28131&catid=0&pid=61901:181>

5- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، ذیل م 72؛ سید روح الله خمینی، استفتانات احکام خمس، ج 1 س 177؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 857 سوالات سامانه جامع خمس سؤال شماره 27/01/12222891400، آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 607؛ آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&catid=44810&mid=255547>

- اگر بخشش غیر واقعی و صرفاً برای فرار از خمس باشد (مثل آنکه مرد از روی حیله و غیر واقعی مال را به همسرش بدهد و بعداً همسر نیز مال را به وی برگرداند)، پرداخت خمس مال واجب است. البته اگر کسی برای اینکه به اموالش خمس تعلق نگیرد آن را حقیقتاً به همسرش ببخشد در صورتی که هدیه مطابق شأن باشد خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای) (1)
 - اگر فرد با شخصی به قصد فرار از خمس تبانی نماید تا پول یا وسائل مذکور را قبل از فرا رسیدن سال خمس به وی ببخشد، مشروط به آنکه پس از سپری شدن سال خمس، آن شخص آنها را مجدداً به وی ببخشد، این عمل موجب ساقط شدن خمس نمی شود. (آیت الله سیستانی)
 - چنانچه واقعاً ببخشد و این مقدار بخشش در شأن او باشد خمس به او تعلق نمی گیرد؛ ولی از فضیلتی محروم شده است. البته اگر برای فرار از خمس باشد اشکال دارد و خمس (بنابر احتیاط واجب) ساقط نمی شود. (آیت الله مکارم)
- نکته: اگر کسی قبل از فرارسیدن سال خمس (ولو به هدف نپرداختن خمس) مالی را به کسی به طور واقعی و در حد شأنش هدیه کند مشمول حکم فرار از خمس نمی شود.

مالی که با فسخ دوباره به ملک مالک بر می گردد

- اگر فرد مالی را که از درآمد بین سالیان تهیه کرده و مؤونه نیست، در اثنای همان سال به شخصی صلح خیاری (2) نماید و انجام صلح مذکور در حد شأن وی بوده و عرفاً از مؤونه اش محسوب شود، چنانچه بعد از گذشت سال خمس، صلح مذکور را فسخ نماید و مال را پس بگیرد حکم خمس آن چیست؟ (3)
- در فرض سوال آن مال درآمد سال جدید مکلف محسوب می شود (نه سال گذشته) و چنانچه صرف در مؤونه نشود و تا انتهای سال باقی بماند، باید خمس آن داده شود. اما اگر فرد، مال منخس یا در حکم منخس مثل ارث را به شخصی صلح خیاری نماید و بعد از گذشت سال خمس، صلح مذکور را فسخ نماید و مال را پس بگیرد، لازم نیست خمس آن را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

3. حکم رجوع از هبه و وجوب خمس

اشاره

شخصی به شخص دیگری هدیه ای داده و قصد جدی نیز داشته و به قصد فرار از خمس نیست، بعد از سال خمس از هبه خود رجوع میکند و آن را پس می گیرد، آیا باید خمس آن را بدهد؟

ص: 90

- 1- زنی که مسئولیت خرج زندگی را تقبل نموده که انجام بدهد، در صورتی که درآمد خود و شوهر را قبل از رسیدن سال خود، مقداری که اضافه آمده، ببخشد به شوهر، هم جهت فرار از خمس، هم به نیت این که شوهر هر چه احتیاج دارد برای خود تهیه کند، آیا تکلیف چیست؟ ضمناً پولی را که به شوهر بخشیده، در سال بعد شوهر خرج همان زندگی کرده، البته هر دو مقلد حضرت آیت اللهی هستند؟ بسمه تعالی اشکال ندارد و پول بخشش خمس ندارد، استفتانات حضرت امام، استفتانات امام خمینی (س) ج. 4 صفحه 134. [سؤال 4114] 5.
- 2- منظور از آن، مصالحه ای است که در ضمن آن حق فسخ مصالحه برای مصالحه کننده شرط شده است.
- 3- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 618.

- به مجرد رجوع از هبه باید خمس آن را بدهد. (امام خامنه ای) (1)

خمس هدایایی که بعد از طلاق پس گرفته می شود

شخصی زنی را برای خود عقد کرده و پس از مدتی او را طلاق میدهد و طلا و هدایایی که به او داده پس می گیرد؛ با توجه به این که هدایا را در سال قبل خریداری کرده است، خمس به آن تعلق می گیرد؟ (2)

- با توجه به آنچه نوشته اید، خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

4. عدم اقباض هبه توسط واهب و حکم خمس

اشاره

با توجه به اینکه صحت هبه متوقف بر ایجاب و قبول است و تا به قبض موهوب له در نیاید شرعا محقق نمی شود و احکام آن نیز جاری نخواهد بود؛ بنابراین صرف نیت در اعطاء مال به غیر، هدیه صحیح نیست و مال در ملک مالک باقی است و با بودن شرایط به آن خمس تعلق می گیرد.

مطابق این قاعده چند مسئله بیان می شود:

الف) تحویل ندادن هدیه سوغاتی، بسته معیشتی و ... تا سال خمسی

اگر کسی قبل از فرا رسیدن سال خمسی، از درآمد بین سال در سفر زیارتی برای برخی هدایایی بخرد، ولی تا سال خمسی موفق نشود آنها را به افراد مدنظر تحویل دهد و بعد از سال خمسی تحویلشان دهد، آیا به آنها خمس تعلق می گیرد؟ (3)

- باید خمس آن پرداخت شود. (حضرت امام)

- اگر از درآمد کسب خریده اید و به فاصله اندکی (چند روز) بعد از سال خمسی آن را به هدیه گیرنده تحویل دهید خمس ندارد و الا باید خمس آن را بدهید. (امام خامنه ای)

- خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

- در صورتی که فاصله کمی وجود داشته باشد جزء موهوب محسوب می شود. (آیت الله مکارم)

خمس پولی که برای امور خیریه کنار گذاشته شده

پولی که برای صدقه و یا خرج در امور خیریه کنار گذاشته شده است ولی قبل از خرج کامل پول در امور مذکور یک سال از آن می گذرد، آیا به این پول خمس تعلق می گیرد؟ (4)

ص: 91

1- واحد همسان سازی سایت ادمن امام خامنه ای و سایت ادمن امام خامنه ای مستندات استفتانات (دستخط)، س 29: شخصی به شخص دیگری هدیه ای داده قصد جدی نیز داشته و به قصد فرار از خمس نیست، بعد از سال خمسی از هبه خود رجوع میکند و آن را پس می گیرد، آیا باید خمس آن را بدهد؟ ج: به مجرد رجوع از هبه باید خمس آن را بدهد.

2- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255580>

3- استفتانات حضرت امام ج 4، [سؤال 4748] 2313 امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 08/09/11687881399، آیت الله سیستانی، استفاده از توضیح المسائل جامع، مسأله 2306. آیت الله مکارم. سایت معظم له: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44901mid=256119>

4- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44817mid=255677>

- خمس آن را میتواند جزو صدقه حساب کند. (آیت الله مکارم)

ب) نرسیدن هدیه ارسالی تا سال خمسی

اگر شخصی برای دوست خود هدیه ای را پست کند و بعد از سال خمسی به دست او برسد در این صورت خمس بر عهده ی هدیه دهنده می باشد؟(1)

- اگر به فاصله اندکی (چند روز) بعد از سال خمسی به هدیه گیرنده تحویل می شود، خمس ندارد. (امام

خامنه ای)

- در مورد آن چیزی بر شما نیست. (آیت الله مکارم)

ج) واریز پول به حساب موهوب له بدون اطلاعی

اینجانب مبلغی را به عنوان هدیه در یک حساب بلند مدت در بانک برای برادرم واریز کرده ام که خود ایشان اطلاع ندارد و تصمیم دارم در شرایط مناسب به ایشان اطلاع دهم که این حساب، هدیه من به ایشان است. اکنون سال خمسی من رسیده، خمس آن بر عهده ی من می باشد؟(2)

- اگر از درآمد بین سال بوده و به فاصله اندکی (چند روز) بعد از سال خمسی آن را به شخص اطلاع دهد، خمس ندارد و الا باید خمس آن را بدهید. (امام خامنه ای)

- در صورتی که مبلغ واریزی به حساب برادر پول دستی بوده است خمس بر واهب واجب نیست ولی اگر واهب مالی در حساب داشته و آن را مثلاً اینترنتی به حساب برادر به عنوان هبه منتقل کند تا زمانی که وجه اعتباری هدیه شده توسط هدیه گیرنده یا وکیل وی به صورت مبلغ نقدی از حساب برداشت و تملک نشده یا تبدیل به کالایی نشده، هدیه گیرنده مالک آن نبوده و مال مذکور جزء اموال هدیه دهنده محسوب می شود(3) و چنانچه هدیه مذکور از درآمد بین سال خمسی و در حد شأن صورت گرفته و در انتهای سال خمسی هدیه دهنده، استرداد آن ممکن نبوده یا عرفاً کسر شأن وی باشد، لازم نیست خمس آن را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

- اگر به اسم ایشان و برای ایشان منظور کرده اید و آن را به او بخشیده اید خمس آن بر شما واجب نیست. (آیت الله مکارم)

د) سند زدن به نام فرد و مسئله خمس

ص: 92

1- امام خامنه ای سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 08/09/11687881399، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44810mid=255545>

2- امام خامنه ای سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 08/09/11687881399، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44810mid=255548> توضیح المسائل جامع، ج 2، م 622؛ و همچنین الرافد 23 - لو وهب الزوج لزوجته مبلغاً من المال، أو جعل لها حساباً في البنك يضع فيه كل شهر مبلغاً معيناً، وحل رأس السنة الخمسية، فمن الذي يجب عليه إخراج الخمس، الزوج أم الزوجة؟ فقيه فريزان: الأول: أن يكون ذلك عن طريق تحويل المال من حسابها إلى حساب زوجته، وحيث أن أموال الزوج ديون عند البنك، فيدخل هذا الفرض في هبة الدين إلى غير من هو عليه، ويشترط فيه قبض مصداقه، وهو غير حاصل في مفروض المسألة، فلم يدخل المال في ملك الزوجة كي يجب عليها الخمس. الثاني: أن يأخذ الزوج النقود بيده ويضعها في حساب زوجته في البنك، وحيث أن فتح الزوجة للحساب في البنك يُعتبر توكيلاً للبنك في القبض عنها، فإذا استلم البنك المبلغ، تحقق القبض المعبر في الهبة، ودخل المال في ملك الزوجة، فيجب عليها الخمس.

3- البته گاه در فرض مذکور وجه اعتباری اهدا شده ملک هدیه کننده هم محسوب نمی شود، مانند مبلغ یارانه دولتی واریز شده به حساب پس انداز که فرد بدون برداشت مبلغ نقدی یارانه از حساب خود، آن را به شخص دیگر اهدا کرده و به حساب پس انداز وی واریز نموده و شخص مذکور نیز آن را از حساب برداشت نکرده است. در این صورت، وجه اعتباری مذکور برای هدیه دهنده و هدیه گیرنده خمس ندارد.

با توجه به اینکه تحقق هبه متوقف بر ایجاب و قبول و قبض می باشد آیا سند زدن به نام موهوب له مصداق قبض است و خمس از واهب ساقط است؟(1)

- مجرد نوشتن سند برای قبض کافی نیست، البته اگر اموال و املاک خود را به نام کسی زده، به طوری که در اختیار و تحت تصرف مالکانه موهوب له قرار گیرد حکم قبض در هبه جاری است و الا هبه محقق نشده خمس از واهب ساقط نیست. (امام خامنه ای)

- انتقال رسمی سند در هبه، جایگزین قبض می شود؛ لذا دیگر از اموال واهب محسوب نمی شود؛ بنابر این اگر قبل از سال خمس می باشد و در شأن باشد خمس بر عهده واهب نیست. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ه) خمس در هبه دین به شخص ثالث

آیا هبه دیون به شخص ثالث صحیح است و ساقط کننده خمس از واهب است؟(2)

- هبه دین تا به تحویل هدیه گیرنده (شخص ثالث) نرسد از اموال و داراییهای واهب (طلبکار) خارج نشده است مگر اینکه به شخص ثالث صلح کند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

و) ابراء مدیون از مطالبات

قبل از رسیدن سال خمس

حکم ابراء مدیون قبل از رسیدن سال خمس چیست؟(3)

- اگر طلبکار قبل از سال خمس ذمه مدیون را ابراء کند و این ابراء و بخشش در شأن طلبکار باشد از اموال وی خارج شده و خمس بر وی واجب نیست. (مراجع تقلید)

بعد از رسیدن سال خمس

1) مطالبه قرض بوده

شخصی مالی را از درآمد بین سال قرض می دهد و طلبکار بعد از رسیدن سال خمس ذمه بدهکار را ابراء می کند و این ابراء مطابق شأنش است؛ حکم خمس در مسئله چیست؟(4)

- اگر بخواهد آن را بعد از سپری شدن سال خمس ببخشد و قرض گیرنده را ابراء ذمه نماید، چنانچه قرض گیرنده شیعه دوازده امامی باشد، بخشش و ابراء ذمه مدیون صحیح است و قرض دهنده باید خمس طلب مذکور را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

- چنانچه در سر رسید سال خمس قابل دریافت بوده است مشمول خمس است و الا خمس آن بر شخص واجب نیست. (آیت الله مکارم)

2) مطالبه قرض نبوده

ص: 93

1- امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 1726 و 1752، کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، ص 282، س 375، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44895mid=256075>

2- تحریر الوسیله، ج 2، کتاب الهبه، م 2؛ منهاج الصالحین، م 313. امام خامنه ای، استفتاء خصوصی، ش استفتاء 1206844؛ منهاج الصالحین، ج 2، م 313.

3- العروه الوثقی، فصل فی ما یجب فیہ الخمس، م 61، تحریر الوسیله، کتاب الهبه، م 2، منهاج الصالحین م 313. توضیح المسائل جامع، م 2317.

4- امام خامنه ای، جزوه ارسالی سال 99، م 96؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 728؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255651>

شخصی برای کسی کاری انجام می دهد و بعد از رسیدن سال خمسی مزدش را ابراء می کند آیا خمس آن مال بر عهده اش است؟(1)

- چنانچه در سر رسید سال خمسی قابل دریافت بوده است مشمول خمس است و در غیر اینصورت (قابل وصول نبوده) در فرض مذکور (حال که ابراء کرده) خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)(2)

- فردی که در انتهای سال خمسی، طلب یا طلبیهایی از مردم دارد که درآمد محسوب می شود، اگر طلب وی با مطالبه نمودن از بدهکار، قابل وصول است، باید خمس آن را بدهد هر چند به سبب ارفاق یا دلیل دیگر آن را مطالبه نماید؛ اما اگر با مطالبه هم فعلاً (سر سال خمسی) وصول نمی شود، حکم مطالبات را دارد (که مخیر است بین اینکه صبر کند زمانی که وصول شد یک پنجم آنرا پرداخت کند و یا آنکه در سر سال خمسی خمس ارزش نقدی طلب را محاسبه کرده و پرداخت نماید). (3) (آیت الله سیستانی)

ب) بابت ثمن مال التجاره بوده

اگر شخصی مال التجاره غیر مخمس را به معامله نسیه فروش برساند و ثمن آن را طلبکار شود و بدهکار را بعد از سال خمسی ابراء کند تکلیف خمس چیست؟(4)

- خمس ارزش کالا به مقدار قیمت نقدی (آن در صورتی که سر سال خمسی قابل وصول بوده)(5) واجب است و نسبت به مقدار سودی که از معامله نسیه نصیبش شده است و هنوز زمان اداء آن نیامده خمس واجب نیست. (حضرت امام، امام خامنه ای، (6) آیت الله مکارم)

ص: 94

1- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، کتاب الخمس، س 141؛ سید علی خامنه ای، جزوه خمس ارسالی سال 99. اجوبه الاستفتانات س 899؛ و آیت الله سیستانی، توضیح سید علی المسائل جامع، مسأله 2366. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44816mid=255651>

2- مسأله 92: حقوق معوقه و اجرت اضافه کاری که سر سال خمسی قابل دریافت نباشد، جزو درآمد سال دریافت آن محسوب می شود که اگر در همان سال دریافت در مؤونه مصرف شود، خمس ندارد اما اگر سر سال خمسی قابل دریافت باشد، پرداخت خمس آن واجب است، هر چند هنوز آن را نگرفته باشد.

3- مطلب در قالب مثالی ذکر می شود: فردی سر سال خمسی بابت فروش کالا، طلبی در قالب چک به مبلغ یک میلیون ریال دارد که کل آن، درآمد محسوب می شود و تاریخ وصول آن، شش ماه پس از سال خمسی وی میباشد. او سر سال خمسی بین دو امر مخیر است: الف. صبر نماید و سال آینده طلب را که وصول نمود، آن را جزء درآمد سال گذشته محسوب نماید و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال بعد شود، خمس کل یک میلیون ریال را که 200 هزار ریال می باشد پرداخت نماید. ب. یا آنکه سر سال خمسی اش، ارزش نقدی آن طلب مدت دار را محاسبه کرده و خمس آن را پرداخت می نماید. چنانچه ارزش نقدی طلب 850.000 ریال برآورد گردد، وی باید خمس آن را که 170 هزار ریال می شود پرداخت نماید و سال آینده که وی طلب را وصول نمود، مبلغ اضافه بر ارزش نقدی طلب (150 هزار ریال)، جزء درآمد سال جدید است که فعلاً خمس ندارد و اگر تا انتهای سال جدید باقی بماند و صرف در مؤونه نشود، باید خمس آن نیز پرداخت گردد. شایان ذکر است روش «ب» اختصاص به زمانی دارد که فرد خمس را بدون تأخیر و به طور نقدی می پردازد و در صورتی که بخواهد بعداً بپردازد، باید از روش «الف» استفاده نماید. همچنین در این روش (روش ب)، فرد باید خمس ارزش فعلی طلب را بدهد، نه خمس تمام وجه طلبکاری را. بنابر این اگر فرد خمس تمام وجه طلبکاری را بپردازد، آنچه اضافه بر ارزش فعلی طلب به عنوان خمس پرداخت کرده است، خمس محسوب نمیشود؛ مگر آنکه برای تصحیح آن به حاکم شرع یا نماینده او مراجعه نماید تا آن را جزء خمس سال آینده اش به حساب آورد.

4- تحریر الوسیله کتاب الخمس فصل فی ما یجب فیہ الخمس م 9. منهاج الصالحین، م 1251؛ توضیح المسائل جامع، 2366، احکام ویژه (600 مسئله کثیر الابتلاء)، احکام خمس، خمس طلب.

5- ولی اگر قابل وصول نباشد هر زمانی که قابلیت وصول داشته باشد هر چند نمی خواهد به دلیل ابراء آنرا دریافت نماید.

6- اجناسی که سرمایه ام است را به صورت نسیه فروخته ام و چک دریافت کرده ام. در تاریخ سال خمسی، خمس این سرمایه ام را چگونه محاسبه کنم؟ اگر در بازار چک های مدت داری که بابت فروش اجناس گرفته ام، قابل خرید و فروش باشد، خمس چک ها را چگونه حساب کنم؟ (ج 1) در فرض مذکور قیمت نقدی کالا در زمان معامله جزو درآمد سال معامله و سود نسیه جزو درآمد سال دریافت می باشد (ج 2) اگر در قبال همین فروش نسیه است، حکم همان است که در فرض قبل بیان شد و مجرد داشتن چک تغییری در حکم ایجاد نمی کند. سوالات سامانه جامع خمس 17/08/1400؛ شماره سوال: 1298929

- فردی که در انتهای سال خمسسی، طلب یا طلب هایی از مردم دارد که درآمد محسوب می شود، اگر طلب وی با مطالبه نمودن از بدهکار، قابل وصول است، باید خمس آن را بدهد هر چند به سبب ارفاق یا دلیل دیگر آن را مطالبه ننماید؛ اما اگر با مطالبه هم فعلاً (سر سال خمسسی) وصول نمی شود، حکم مطالبات را دارد (که مخیر است بین اینکه صبر کند زمانی که وصول شد یک پنجم آنرا پرداخت کند و یا آنکه در سر سال خمسسی خمس ارزش نقدی طلب را محاسبه کرده و پرداخت نماید). (آیت الله سیستانی)

ج) قبض در هدیه به نابالغ

با توجه به شرعی نبودن قبض نابالغ و عدم کفایت آن از قبض، تکلیف قبض در هبه پدر به فرزند نابالغ خودش چیست؟(1)

- در هدیه ولی به فرزند نابالغ خویش همین که خودش قبض کند کافی است و حتی اطلاع دادن به فرزند نابالغش واجب نیست. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

بررسی خمس مصدیقی از اموال (مرتبط با هدیه)

1. حکم خمس نفقه

آیا نفقه اگر تا سال خمسسی اضافه بیاید برای گیرنده آن خمس دارد؟(2)

- نفقه ای که زن از شوهر، فرزند از پدر یا والدین از فرزند می گیرند، چنانچه چیزی از آن در سر سال خمسسی اضافه بیاید، خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- چنانچه نفقه باقی بماند و سال بر آن بگذرد خمس دارد. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

2. حکم خمس یارانه

2. حکم خمس یارانه(3)

آیا به یارانه هایی که دولت به حساب های بانکی افراد واریز می کند، خمس تعلق می گیرد؟(4)

- خمس آن واجب نیست لکن احتیاط مستحب است. (حضرت امام،(5) امام خامنه ای)

- تا زمانی که وجوه مذکور از حساب بانکی به صورت وجه نقد برداشت نشده است،(6) مشمول خمس نیست. در صورت برداشت جزو درآمد همان سال برداشت محسوب می شود که چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در نمونه نشود، مشمول خمس خواهد بود. (آیت الله سیستانی)

ص: 95

1- حضرت امام، تحریر الوسیله، کتاب الهبه، م3، امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س1752؛ آیت الله سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الهبه، م315. آیت الله مکارم، استفتانات، ج2، ص1300.

2- توضیح المسائل مراجع، م1753؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، م56، توضیح المسائل جامع، م2306؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0mid=255541catid=44810>

3- شایان ذکر است که وجوه مذکور به صورت فیزیکی به افراد داده نمی شود؛ بلکه به صورت انتقال اعتباری پول از طریق سیستم بانکی به حساب سرپرست خانوار واریز می شود.

4- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م1753؛ سید علی سیستانی، استفتانات، س129؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44810mid=255539>

5- یارانه نوعی درآمد غیر کسبی است و به نظر ایشان، به درآمدهای غیر کسبی خمس تعلق نمی گیرد.

6- همچنین، اگر فرد بدون برداشت مبلغ یارانه مذکور از حساب و با انتقال اعتباری آن به حساب فروشنده، اقدام به خرید کالایی برای خود نماید، کالای مذکور جزء درآمد آن سال محسوب می شود که چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، مشمول خمس خواهد بود.

- یارانه ها در حکم هدیه هستند و اگر سال خمسی بر آن بگذرد، بنابر احتیاط واجب خمس دارد، ولی با توجه به هزینه‌های بالای زندگی قشرهای ضعیف و متوسط و برای رعایت حال افراد خمس آن را می بخشیم. (آیت الله مکارم)

3. حکم خمس حقوق مستمری به بازماندگان

آیا به حقوقی که مطابق قرارداد بعد از فوت شخص به بازماندگان داده می شود خمس تعلق می گیرد؟(1)

- به مبالغ مذکور خمس تعلق نمی گیرد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- فردی که با صندوق بازنشستگی قرارداد بسته تا درصد معینی از حقوق ماهانه اش در دوران خدمت را به صندوق بدهد(2) و در مقابل، صندوق بازنشستگی نیز متعهد شده پس از بازنشستگی، مبالغی بابت پاداش بازنشستگی یا حقوق بازنشستگی و مستمری - به صورت انتقال اعتباری - به حساب وی واریز نماید، تا زمانی که وجوه مذکور از حساب بانکی به صورت مبلغ نقدی برداشت نشده، مشمول خمس نمی باشد؛ اما اگر وجوه فوق برداشت و تملک شود، جزء درآمد همان سال محسوب می شود و چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، مشمول خمس خواهد بود. (آیت الله سیستانی)

- اگر سال خمسی بگذرد و چیزی از آنها باقی بماند خمس واجب است. (آیت الله مکارم)

4. خمس حقوق بنیاد شهید و امور جانبازان

آیا حقوقی که از طرف بنیاد شهید به خانواده محترم شهداء و جانبازان پرداخت می شود مشمول خمس است؟(3)

- مبالغ مذکور خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- مبالغ مذکور اگر به صورت انتقال اعتباری به حساب وی واریز شود، تا زمانی که از حساب بانکی به صورت مبلغ نقدی برداشت نشده،(4) مشمول خمس نمی باشد؛ اما اگر وجوه فوق برداشت و تملک شود، جزء درآمد همان سال محسوب می شود و چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، مشمول خمس خواهد بود. (آیت الله سیستانی)

- حقوقی که از طرف بنیاد شهید به خانواده شهدا و یا جانبازان پرداخت می شود، هبه است و بنابر احتیاط واجب سر سال، خمس باقی مانده آن را بدهند. (آیت الله مکارم)

5. حکم خمس بیمه

اشاره

ص: 96

1- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1753؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1378199، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 626، 620، 624، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255439>

2- بدین صورت که مبالغ معینی از حقوق وی کسر و به حساب صندوق واریز شود، طوری که قرض محسوب نشده و صندوق، مالک یا اختیاردار آن باشد و بتواند وجوه مذکور را برای خود هزینه نماید و تعهد صندوق در قبال آن حسب قرارداد فقط پرداخت حقوق و مزایای دوران بازنشستگی باشد.

3- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1753؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1365331؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 626، 620، 624، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255442>

4- همچنین، اگر فرد بدون برداشت مبلغ یارانه مذکور از حساب و با انتقال اعتباری آن به حساب فروشنده، اقدام به خرید کالایی برای خود نماید، کالای مذکور جزء درآمد آن سال محسوب می شود که چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، مشمول خمس خواهد بود.

1. خمس بیمه تکمیلی

مبالغی که به عنوان بیمه تکمیلی به افراد پرداخته می شود با رسیدن سال خمس می دارد؟(1)

- اگر از درآمد بین سالان هزینه می کنید و سپس بیمه تکمیلی مبلغی را بر می گرداند در این صورت مبلغی که بر می گرداند اگر تا سر سال خمس باقی بماند خمس دارد یا اینکه شرکت بیمه بعد از سال خمس پرداخت کند، به محض وصول خمس دارد. (امام خامنه ای)

- وجوه دریافتی از چنین بیمه هایی نیز جزء درآمد سال وصول محسوب شده که در صورت باقی ماندن تا انتهای سال و عدم صرف در مؤونه، مشمول خمس خواهد شد؛ البته چنانچه وجوه مذکور به صورت انتقال اعتباری از طریق شبکه شتاب بانکی به حساب - شخص واریز می گردد، حکم آن مانند یارانه(2) است. (آیت الله سیستانی)

2. بیمه حوادث

حکم خمس پولی که شرکت های بیمه جهت جبران خسارت به بیمه گذار پرداخت می کنند؛ (مانند بیمه بدنه خودرو، آتش سوزی، محصولات کشاورزی و امثال آن) چیست؟(3)

- جزو درآمد کسب است و چنانچه تا سر سال خمس صرف در هزینه نشود، پرداخت خمس آن واجب است. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

3. بیمه بیکاری

بیمه ی بیکاری و امثال آن که براساس قرارداد بین کارفرما و یا شخص دیگری (غیر از دریافت کننده ی مقرری مزبور) و ادارهی بیمه پرداخت می شود خمس دارد؟(4)

- بیمه بیکاری و امثال آن اگر بر اساس قرارداد بین کارفرما یا شخص دیگری (غیر از کارگر) و بین اداره بیمه، پرداخت می شود، برای کارگر حکم هدیه را دارد و خمس ندارد. ولی اگر بر اساس قرارداد بین خود کارگر اداره بیمه باشد یا کارفرما بر اساس شرط کارگر با او، با بیمه قرارداد بسته باشد، خمس دارد. (امام خامنه ای)

- وجوه دریافتی از چنین بیمه هایی نیز جزء درآمد سال وصول محسوب شده که در صورت باقی ماندن تا انتهای سال و عدم صرف در مؤونه مشمول خمس خواهد شد. (آیت الله سیستانی)

4. بیمه شخص ثالث

پولی که در حوادث رانندگی، فرد خسارت زننده یا شرکت بیمه از طرف او، جهت جبران خسارت به فرد خسارت دیده پرداخت می کند (بیمه شخص ثالث) خمس دارد؟(5)

- مال مذکور درآمد کسب نبوده لذا با رسیدن سال خمس می ندارد. (امام خامنه ای)

- وجوه دریافتی از چنین بیمه هایی نیز جزء درآمد سال وصول محسوب شده که در صورت باقی ماندن تا انتهای سال و عدم صرف در مؤونه مشمول خمس خواهد شد. (آیت الله سیستانی)

5. بیمه عمر

پولی که شرکتهای بیمه بابت بیمه عمر یا نقص عضو به فرد بیمه گذار پرداخت می کنند خمس دارد؟(6)

ص: 97

1- امام خامنه ای، سایت ادمن، مستندات دستخط، احکام خمس، س 1، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 624، کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، ص 80، س 117 .

2- تا زمانی که وجوه مذکور از حساب بانکی به صورت وجه نقد برداشت نشده است یا کالایی تهیه نشده، مشمول خمس نیست. در صورت برداشت، جزو درآمد همان سال برداشت محسوب می شود که چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نشود، مشمول خمس خواهد بود.

3- جزوه ارسالی دفتر امام خامنه ای در خرداد 99، م 30. کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 117. منهاج الصالحین، م 1236؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255440>

4- جزوه ارسالی دفتر امام خامنه ای در خرداد 99، م 51. و همچنین سایت لیدر موارد استثنای خمس، س 51، کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 117.

5- جزوه ارسالی دفتر امام خامنه ای در خرداد 99، م 59. کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 117 .

6- جزوه ارسالی دفتر امام خامنه ای در خرداد 99، م 28. کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 117. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0mid=250929>

- پول پرداختی شرکت بیمه به همسر و فرزندان خمس ندارد؛ اما پول پرداختی به خود شخص (در صورتی که خودش طرف قرارداد با شرکت بیمه است) جزو درآمد سال وصول است و چنانچه تا سر سال خمسی آن سال بماند خمس دارد. (امام خامنه ای)

- وجوه دریافتی از چنین بیمه هایی نیز جزء درآمد سال وصول محسوب شده که در صورت باقی ماندن تا انتهای سال و عدم صرف در مؤونه، مشمول خمس خواهد شد. (آیت الله سیستانی) نکته: شایان ذکر است، مبالغی که شرکت بیمه به کسانی که بیمه گذار برای بعد از وفات خویش معین کرده می پردازد، ارث محسوب نمی شود، بلکه مربوط به شخص یا اشخاصی است که حسب مقررات بیمه و توافق بین بیمه گذار و بیمه گر به آنان داده می شود و چنانچه وجوه مذکور به صورت انتقال اعتباری پول از طریق شبکه شتاب بانکی به حساب شخص واریز می گردد، حکم آن مانند یارانه است. (آیت الله سیستانی) (1)

ب) اموال پرداختی به شرکتهای بیمه

در بیمه عمر:

آیا به پولی که به شرکت بیمه بابت بیمه عمر پرداخت می شود خمس تعلق می گیرد؟ (2)

بیمه عمر بر دو قسم است:

الف. تملیکی: (3)

- در صورتی که به چنین معامله ای نیاز باشد، خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- چنانچه این نوع بیمه شدن امری متعارف و معمول بوده و عرفاً از شأن فرد محسوب شود، مبالغ پرداختی از درآمد بین سال به شرکت بیمه خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

ب. سرمایه گذاری:

- شرکت بیمه بر اساس وکالتی که از بیمه شونندگان دارد، سرمایه ای را که از افراد دریافت می کند، در فعالیت های اقتصادی سودآور حلال مطابق با عقود اسلامی سرمایه گذاری می کند تا سودی به دست آید. اصل سرمایه و سودش خمس دارد و سودش چنانچه در سر رسید سال خمسی قابل دریافت نباشد جزو درآمد سال وصول است. (امام خامنه ای) (4)

ص: 98

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 624.

2- سید علی خامنه ای، اقتباس از سایت، استفتانات جدید. توضیح المسائل جامع، ج 2، م 624؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، بخش منافی که خمس ندارد، س 8، به شماره 9406010043؛ <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=250929>

3- شخص مبالغی را به ملکیت شرکت بیمه در می آورد، به شرط اینکه شرکت بیمه به تعهداتی ملتزم شود؛ از جمله پرداخت مبالغی بعد از فوت بیمه شده.

4- برخی از شرکت های بیمه خصوصی در ضمن عقد بیمه عمر قرارداد کنند که مثلاً با دریافت مبلغ سالانه یک میلیون تومان طی پانزده سال، شخصی را بیمه کنند. چنانچه شرکت مزبور مدعی سرمایه گذاری در امور بازرگانی یا بازار بورس باشد و تعهد کند که مبلغی را به عنوان سود قطعی به بیمه گذار بپردازد و در صورتی که در هر مقطع، شخص به هر دلیل فوت کند مبلغی قطعی مثلاً 40 میلیون تومان به ورثه پرداخت کند و در صورت فوت نکردن و پرداخت حق بیمه به مدت پانزده سال، مبلغ 200 میلیون تومان بپردازد، آیا پرداخت وجه به شرکت مزبور و دریافت مبالغ فوق بدین شکل و جهات شرعی دارد؟ قرارداد بیمه به نحو مذکور در سؤال، صورت شرعی ندارد؛ ولی اگر قرارداد شرکت یا مضاربه بین بیمه شونده و بیمه کننده منعقد شود، اشکال ندارد و هر یک از دو قرارداد یاد شده، احکام و آثار شرعی خاص خود را دارد شماره استفتاء: 390611

- اگر فرد اقدام به انعقاد قرارداد شرعی سرمایه گذاری با شرکت بیمه نماید، مثلاً شرکت بیمه را وکیل کند که طبق عقود اسلامی با سرمایه وی فعالیت اقتصادی نماید، در این صورت، حکم سرمایه گذاری بانکی (1) را دارد. (آیت الله سیستانی) (2)

- چنانچه سود آن بر اساس کار اقتصادی سالم با آن سرمایه باشد حلال است و خمس دارد اما اصل سرمایه اگر قابل برداشت نیست فعلاً خمس ندارد و به محض وصول اصل آن فوری خمس دارد و سود آن جزو درآمد سال وصول است. (آیت الله مکارم) (3)

نکته: سودی که بانک بابت حساب سرمایه گذاری وکالتی پرداخت می کند، ولی فرد به بانک وکالت شرعی نداده، تا زمانی که سود مذکور از حساب بانکی به صورت وجه نقد برداشت نشده، مشمول خمس نمی باشد؛

اما اگر برداشت شود، چنانچه بانک دولتی یا مشترک در کشورهای اسلامی باشد، مال برداشت شده در حکم مجهول المالک می باشد (4) و فرد موظف است نصف آن را به فقرا و متدین شیعه صدقه دهد و مجاز به تصرف در نصف دیگر می باشد؛

بنابراین، نسبت به نصف مذکور (که مجاز به تصرف آن شده) چنانچه آن را قبض و تملک نماید، جزء درآمد بین سال محسوب می شود و اگر تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، مشمول خمس خواهد بود؛ در غیر این صورت، خمس ندارد مگر آنکه با آن کالایی خریداری نماید، که در این حالت کالای مذکور جزء درآمد بین سال محسوب می شود و اگر تا پایان سال صرف در مؤونه نشود خمس دارد. (آیت الله سیستانی) (5)

بیمه خودرو، تکمیلی، حوادث و

ص: 99

1- توضیح المسائل جامع، ج 2: مسأله 676. فردی که مبالغی از درآمد بین سالش را بابت سرمایه گذاری وکالتی مطابق عقود اسلامی، به بانک می پردازد، اصل سرمایه گذاری مذکور، حکم سرمایه کسب و کار را دارد که حکم آن در مسأله «640» بیان شد و حکم سود آن در مسأله بعد ذکر می شود؛ البته امر فوق باید به این صورت باشد که سرمایه گذار به بانک وکالت شرعی داده تا مبلغ واریز شده به حساب را مطابق با عقود اسلامی به طور مشاع در فعالیت های اقتصادی سرمایه گذاری نماید و این در حالی باشد که احتمال معقول صحت قراردادها را بدهد. [1] مسأله 677. سود دریافتی از بانک بابت حساب های سرمایه گذاری وکالتی، در صورتی که فرد به بانک وکالت شرعی داده [2] چند صورت دارد: الف. سودی که به حساب واریز شده قطعی باشد؛ در این صورت جزء درآمد سال حصول آن محسوب می شود؛ ب. سود حاصل نشده، ولی بانک مبلغی علی الحساب پرداخت کرده؛ در این صورت مبلغ مذکور فعلاً خمس ندارد و حکم مال قرض را دارد؛ ج. حصول سود مشکوک باشد و مبلغی علی الحساب پرداخت شده و تحقیق در مورد آن آسان و میسر نباشد؛ در این صورت نیز فعلاً خمس ندارد. [3] [1]. به عبارتی احتمال عقلایی می دهد که بانک (وکیل)، به مقتضای عقود اسلامی عمل می نماید. [2]. با توضیحی که در مسأله قبل ذکر شد. [3]. به اصطلاح در چنین موردی، اصل عدم تحقق ربح و درآمد جاری می شود.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 625؛ کتاب استفتانات، آیت الله سیستانی، س 344: حکم بیمه هایی که فرد به صورت تملیک، پول را به شرکت بیمه نمی دهد، بلکه برای سرمایه گذاری می دهد و شرکت هم در قبال این سرمایه گذاری پرداخت سود و خدمات بیمه را متعهد می شود، چیست؟ برگشت بیمه در این گونه بیمه ها به مشارکت، مضاربه، جعاله، اجاره یا مانند آن است؛ لذا چنانچه شروط مربوط به آن عقد رعایت شود، اشکالی ندارد.

3- یک استفتاء خصوصی خمس بیمه عمر و سرمایه گذاری که بیمه گر طی یک قرارداد متعهد می شود مثلاً طی 10 یا 20 سال مبلغی را به حساب بیمه گذار واریز نماید و بعد ماهیانه سود دریافت نماید، چگونه حساب می شود؟ به اضافه سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=2&lid=0mid=250929>

4- تصرف در آن منوط به اجازه از حاکم شرع می باشد و اجازه به صورتی که در متن مسأله ذکر گردید، به عموم داده شده است؛ البته لازم است مال در مصارف حلال هزینه شود.

5- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 678.

حکم خمس مالی که از حقوق به عنوان حق بیمه کسر می شود و یا اینکه مکلف در بین سال آن را دستی پرداخت می کند (مانند بیمه خودرو و ...) چیست؟ (1)

- در رابطه با بیمه هایی که فرد پول را به تملیک شرکت بیمه در می آورد، چنانچه این نوع بیمه شدن متناسب با شأن فرد باشد، مبالغ پرداختی از درآمد بین سال خمس ندارد. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

6. حکم خمس کالاهای تخفیفی

الف) ما به التفاوت توسط دولت یا غیر آن پرداخت می شود :

اگر اجناسی به قیمت کمتر در اختیار افراد قرار گیرد و ما به التفاوت آن را دولت بپردازد، ملاک در پرداخت خمس آن چه مبلغی است؟ (2)

- خمس مقدار باقیمانده ی آن به نسبت قیمت خرید با رعایت ارزش فعلی (3) آن لازم است. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- خمس اجناس باید به قیمت روز محاسبه گردد. (آیت الله سیستانی)

نکته: مطابق مبنای آیت الله مکارم قیمت روز ملاک است البته بخشی را که دولت می پردازد بنا بر احتیاط واجب واجب خمس دارد.

ب) جنس اساسا ارزان عرضه می شود:

اگر کالایی به افراد ارزان فروخته شود با رسیدن سال خمسی ملاک در پرداخت خمس قیمتی است؟ (4)

- با رسیدن سال خمسی به قیمت روز خمسه واجب است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: چنانچه از طرف دولت، ممنوع از فروش در بازار باشند، ملاک هزینه ای است که بابت آن کالا پرداخته است.

ج) بن کالا اعطاء می شود:

آیا به بن کارمندی خمس تعلق می گیرد؟ (5)

ص: 100

1- العروه الوثقی، ج 2، کتاب الخمس، فصل فی ما یجب فیہ الخمس، م 61؛ جزوه ارسالی دفتر امام خامنه ای در خرداد 99، م 67. کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 117.

2- استفتانات حضرت امام، ره، ج 4، سوال 4451؛ جزوه ارسالی خمس، دفتر امام خامنه ای، مسأله 55. توضیح المسائل جامع، م 2345؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255656>

3- مثلا کیسه برنجی را به 100 هزار تومان با بن خریده است که فقط نصف آن را خودش پرداخته است و باقی آن پرداختی دولت است که در این صورت سر سال خمسی نصف اجناس باقیمانده به قیمت روز خمس دارد.

4- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 75؛ سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 20/07/1400 1290025

5- سایت ادین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1419649، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255471>

- اگر هدیه باشد مشمول خمس، نیست ولی اگر طبق قرارداد و یا در قبال کار پرداخت می شود و تا چند روز پس از سال خمس صرف در مخارج زندگی نشود خمس دارد و تشخیص موضوع به عهده مکلف است. (امام خامنه ای)

- بن کارمندی و مانند آن جزء حقوقشان محسوب می شود چنانچه چیزی از آن تا پایان سال خمس اضافه بماند خمس دارد. (آیت الله مکارم)

7. حکم خمس جریمه های دریافتی مطابق قانونی

اگر شخصی بر اساس قانون جریمه ای را از فرد دیگری دریافت کند؛ مثلاً همسایه ای به جهت پیش روی در ساخت ملک؛ قانوناً ملزم به پرداخت جریمه شود، چنانچه همسایه آن را دریافت کند حکم خمس آن با رسیدن سال خمس چیست؟ (1)

- مال مذکور خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- در صورتی که حقی مشروع و یا هبه باشد با رسیدن سال خمس باید خمسش داده شود. (آیت الله سیستانی)

8. حکم خمس اموال موقوفه

الف) خمس اصل مال وقفی

اشاره

آیا به اصل مال و ملک وقفی خمس تعلق می گیرد؟ (2)

- اگر فردی ملکی را که با درآمد بین سال تهیه نموده قبل از گذشت سال، با رعایت شرایط تحقق وقف، و مطابق شأن وقف نماید، اصل آن ملک برای واقف و کسانی که ملک برای آنان وقف گردیده، خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم وقف خلاف شأن واقف

اگر واقفی مالی را مازاد بر شأنش وقف نماید آیا مازاد بر شأن وی مشمول خمس است؟ (3)

- مازاد بر شأن وی مشمول خمس است. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- اگر وقف برای مالک آن غیر متعارف و از شأن او بیشتر باشد، احتیاطاً واجب آن است که واقف خمس مقدار بیشتر از شأنش را بدهد. (آیت الله سیستانی)

نکته: شایان ذکر است اگر کسی موونه خویش را وقف کند حکم موونه در آن مال جاری است.

ب) خمس منافع و درآمدهای ملک وقفی

1. نماء و منافع حاصله از موقوفه بدون تکسب

ص: 101

1- العروة الوثقی، ج 2، کتاب الخمس، فصل فی ما یجب فیہ الخمس، السابع، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1753، امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 851.

2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب فیہ الخمس، م 61؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، سال 1399 م 57؛ توضیح المسائل جامع، م 2312. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44810mid=255549>

3- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب فیہ الخمس، م 61؛ تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 11؛ توضیح المسائل جامع، م 2312.

اگر ملکی را بر افراد معینی، وقف کنند، چنانچه آن ملک بدون اکتساب(1) درآمدی داشته باشد (مثل اجاره دادن عین موقوفه توسط متولی و پرداخت اجاره‌های آن به موقوف علیهم) و از مخارج سال آنها زیاد بیاید آیا خمس دارد؟(2)

- خمس به آن تعلق نمی‌گیرد. (حضرت امام، امام خامنه‌ای)(3)

- باید خمس آن را بدهد. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

2. درآمدهای مال موقوفه با تکسب

اگر ملکی را بر افراد معینی مثلاً بر اولاد خود وقف نماید، چنانچه در آن ملک زراعت و درختکاری کنند و از آن، چیزی به دست آورند و از مخارج سال آنان زیاد بیاید آیا خمس دارد؟(4)

- به درآمد مذکور خمس تعلق می‌گیرد. (مراجع تقلید)

9. حکم خمس اموال نذری

الف) نسبت به نادر

آیا به چیزی که مورد نذر قرار گرفته، خمس تعلق می‌گیرد؟ مثلاً کسی برای مورد خاصی مبلغ یک میلیون تومان نذر شرعی کرده با صیغه معین آن، (و این پول را از مالش جدا کرده یا جدا نکرده) ولی هنوز به مصرف آن نرسانده، آیا به این مقدار پول سر سال خمس، خمس تعلق می‌گیرد؟ آیا فرقی دارد که نذرش مطلق باشد یا مشروط؟(5)

- در هر صورت اگر مبلغ مذکور از درآمد کسب باشد و تا چند روز پس از سال خمس به مصرف نذر نرسیده باشد، متعلق خمس است، و جدا کردن آن تأثیری در این امر ندارد البته اگر چیز معینی را نذر کند مثلاً نذر کند خود این اسکناس‌های موجود را صدقه بدهد و یا صرف کار خیری کند در این صورت خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه‌ای)

- به طور کلی اگر نذر کرده و تا قبل از سر رسید سال خمس به مصرف نذر نرساند باید خمسش را بدهد. (آیت الله سیستانی)(6)

- اگر نذر مطلق کرده خمس ندارد و اگر نذر مشروط باشد چنانچه شرط حاصل شود خمس ندارد و اگر شرط حاصل نشود خمس دارد. (آیت الله مکارم)

ص: 102

1- شایان ذکر است چنانچه از طریق وقف خاص یا عام به صورت اکتساب و کار کردن بر روی وقف، منفعتی حاصل شود، خمس دارد.

2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فيما يجب فيه الخمس، السابع و م 61؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ سیدعلی خامنه‌ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 67. امام خامنه‌ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، سال 1399 م 57؛ توضیح المسائل جامع، م 2312. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44810mid=255549>

3- جزوه ارسالی دفتر معظم له زمستان، 1401، 209 سؤال: منافع و محصولات زمین و اموال موقوفه، از جهت خمس چه حکمی دارد؟ جواب: مال موقوفه برای موقوف علیهم خمس ندارد، حتی اگر وقف خاص باشد، ثمره و نمان آن هم خمس ندارد، مگر مواردی که به نحو اکتساب باشد.

4- توضیح المسائل مراجع، م 1758.

5- سایت ادمین امام خامنه‌ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1213824 09/01/1400: منهاج الصالحین، مسأله 1248؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44811mid=255586>

6- مسأله 1248: إذا نذر أن يصرف نصف أرباحه السنوية - مثلاً - في وجه من وجوه البر وجب عليه الوفاء بنذره، فإن صرف المنذور في الجهة المنذور لها قبل انتهاء السنة لم يجب عليه تخميس ما صرفه مع كون ذلك متعارفاً لثمنه، وإن لم يصرفه حتى انتهت السنة وجب عليه إخراج خمسة كما يجب عليه إخراج خمس التصف الآخر من أرباحه بعد إكمال مؤنته.

ب) نسبت به منذور له

آیا به مالی که از طریق وصیت به دست آید، و تا سال خمسی صرف در موونه نشود خمس تعلق می گیرد؟(1)

- خمس به آن تعلق نمی گیرد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

نکته: مطابق مبنای آیت الله مکارم نظر ایشان می تواند احتیاط واجب باشد لکن تصریحی از معظم له در این زمینه یافت نشد.

10. حکم خمس مال موصی به

الف) نسبت به موصی

مکلف مالی را برای امری و یا شخصی وصیت می کند؛ آیا بر وصیت کننده نسبت به آن مال خمس واجب است؟(2)

- مال مذکور با وجود شرایط مشمول خمس است. (مراجع تقلید)

ب) نسبت به موصی له

آیا به مالی که از طریق وصیت به دست آید، و تا سال خمسی صرف در موونه نشود خمس تعلق می گیرد؟(3)

- خمس به آن تعلق نمی گیرد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

- بنا بر احتیاط واجب خمس تعلق می گیرد. (آیت الله مکارم)

وجوهات شرعی

1. خمس و زکات

اشاره

مالی که فقیر به عنوان خمس و زکات دریافت می کند

آیا مالی که فقیر بابت خمس یا زکات دریافت کرده است، خمس دارد؟(4)

- مالی که مستحق بابت خمس یا زکات گرفته است، خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ص: 103

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ اقتباس از: سیدعلی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 67.

2- توضیح المسائل مراجع، م 1752.

3- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ اقتباس از: سیدعلی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 67.

4- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1759؛ سیدعلی خامنه ای، استفتا از سایت به شماره 626195.

آیا به شهریه ای که طلاب علوم دینی دریافت می کنند خمس تعلق می گیرد؟(1)

- شهریه خمس ندارد (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- شهریه ای که به کارت ها به صورت اینترنتی واریز می شود تا زمانی که نقدا برداشت نشده و یا چیزی با آن خریداری نشده است خمس ندارد و در غیر اینصورت (دریافت دستی) چنانچه شهریه دریافتی به صورت تملیکی باشد (کما اینکه شهریه حضرت آیت الله سیستانی به طلبه ها تملیک می شود) اگر تا سر سال خمسی بماند و صرف در موونه نشود خمس دارد، ولی اگر تملیکی نباشد بلکه از بابت وجوهات شرعیه مثل سهم سادات خمس دریافت کرده خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

خمس مرجوعی

آیا وجه مسترد از سهمین به طلاب برای وی خمس دارد؟(2)

- مبالغ مذکور خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- اگر صرفاً مبلغ دریافتی اباحه تصرف باشد (مانند دریافت مبالغ مرجوعی به نظر آیت الله سیستانی) تا زمانی که با آن چیزی خریداری نشده است خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)(3)

خمس اجرت پرداختی به اجیر از محل وجوهات شرعیه

آیا به حق الزحمه ای که از وجوهات شرعیه بابت کار پرداخت می شود خمس تعلق می گیرد؟(4)

- اجرت مذکور خمس دارد. (آیت الله مکارم)

نکته: با توجه به اینکه مبلغ دریافتی در این سوال اجرت کار محسوب می شود مطابق نظر همه مراجع با بودن شرایط خمس دارد.

منافع خمس و زکات

آیا به منفعتی که از خمس یا زکات (بدون نکسب) برای او حاصل می شود خمس تعلق می گیرد؟ (مثلاً از درختی که بابت خمس به او داده اند، میوه ای به دست آورد)(5)

ص: 104

- 1- حضرت امام، استفتانات ج4، 506. امام خامنه ای، سایت ادمین، شماره استفتاء: 915668 تاریخ استفتاء: 20/07/1397؛ سایت استفتانات سیستانی، پرسش و پاسخ، لغت شهریه، و کتاب استفتانات، س129 و 121؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255572>
- 2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السابع؛ کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س121. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255572>
- 3- الرافد اسئلہ تطبیقیه همان اول الرافد با جستجوی "خمس": هل يجب الخمس فيما يُعطى للفقراء أو لطلاب العلم من سهم الإمام (عليه السلام)؟ كما لو أعطى فقير أو طالب علم من سهم الإمام عشرة آلاف ريال ولم يصرّفها إلى أن حال عليها الحول؟ الخوئي، السيستاني؛ ما يُعطى للفقراء وطلاب العلم من سهم الإمام (عليه السلام) ليس تمليكاً، وإنما هو إذن في صرف المال في المؤنه، فهم لا يملكون هذا المال إلا بتبديله إلى عين أخرى، لذا لا يجب فيه الخمس قبل ذلك، نعم ما تعطيه مكاتب السيد السيستاني (مد ظله العالی) لطلاب العلم بعنوان الراتب باسم السيد (حفظه الله) يعطى بعنوان التمليك، فيكون حكمه حكم سائر الأموال، وأما ما سوى ذلك فيُعطى بعنوان الإذن في الصرف ما لم ينص على خلاف ذلك. ما يُعطى من سهم الإمام للفقراء وطلاب العلم لا بعنوان التمليك وإنما الإذن بالصرف، إذا اشترى الفقير أو طالب العلم به عيناً من الأغنيان، هل تكون تلك العين مملوكة وتترتب عليها آثار الملك؟ الخوئي، السيستاني؛ نعم يُعدّ المال المشتري ملكاً، وتترتب عليه آثار الملكية، ويتعلق به الخمس.
- 4- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255574>
- 5- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1759؛ سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فيما يجب الخمس، م51. امام خامنه ای کتاب خمس اقتباس از سوال 185، سایت آیت الله مکارم: <http://www.makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255571>

- خمس ندارد؛ مگر اینکه آن مال خمسی را به قصد منفعت و نمو نگه داشته باشد (مثل اینکه درختی را به عنوان خمس دریافت کرده تا میوه دهد). (حضرت امام)

- خمس دارد. (آیت الله مکارم، آیت الله سیستانی)

2. کفارات و رد مظالم

آیا مالی که فقیر بابت کفارات و رد مظالم دریافت کرده است، خمس دارد؟(1)

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

آیا به پولی که از راه زکات فطره یا کفارات و صدقه و رد مظالم جمع شود خمس تعلق می گیرد؟

- در مورد زکات فطره و کفارات و صدقه و رد مظالم جایز نیست مازاد بر موونه سال بگیرد. و هرگاه اضافه از نیاز بگیرد باید مقدار اضافه را به فقیر دیگری بدهد. (آیت الله مکارم)(2)

3. صدقه مستحبی

آیا به مالی که از طریق صدقه مستحبی به دست آمده است، خمس تعلق می گیرد؟(3)

- خمس به آن تعلق نمی گیرد. (حضرت امام، امام خامنه ای)(4)

- بنا بر احتیاط واجب، خمس تعلق می گیرد. (آیت الله سیستانی)

- اگر از بابت فقیر بودن نگرفته است، بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله مکارم)

حکم فروعی متصور در شک در خمس امام خامنه ای

شکهای متصور در مسئله خمس و حکم هر یک را بیان نمایید.(5)

- به طور کلی اقسام شک در خمس از قرار ذیل است:

الف. گاه شک در اصل صحت محاسبه گذشته است که حکم به صحت میشود.

ب. گاه شک در پرداخت خمس مال است که قطعا متعلق خمس بوده، اما اکنون شک دارد خمس آن داده شده یا خیر، خمس آن واجب است.

ج. گاه شک در این است که آیا مال منفعت کسب است یا از اموال غیر مشمول خمس مثل هدیه؛ که در این فرض حکم به عدم وجوب خمس میشود.

د. گاه شک در این است که مال مورد شبهه درآمد امسال است یا سال گذشته؟ که این خود دو فرض دارد:

اول: سر سال خمسی اش رسیده نمی داند این درآمد امسال است که متعلق خمس است یا درآمد سال

گذشته است که خمس آن را محاسبه کرده است. بنا بر احتیاط با حاکم شرع مصالحه شود.

ص: 105

1- نظر اول از این منابع اقتباس شده است: سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1753؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 851؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2315؛ سیدعلی خامنه ای، اقتباس از استفتا از سایت به شماره 626195.

2- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44818mid=255692>

3- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 51؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1759؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، ج 1، م 1212، سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، اقتباس از س 851 تا 855، 873 و 876؛

4- چون صدقه نوعی درآمد غیر کسبی است و به نظر ایشان به درآمدهای غیر کسبی، خمس تعلق نمی گیرد.

5- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، قبل از سوال 247. سایت لیدر، جزوه خمس مسأله 123؛

دوم: سر سال خمس‌سپاش نرسیده، نمی‌داند این درآمد امسال است که متعلق خمس نیست یا درآمد سال

گذشته است که خمس آن را نداده؟ جزء درآمد سال جدید محسوب می‌شود.

ه. گاه شک در این است که فردی که سال خمس‌سپاسی دارد و خانه مسکونی یا چیز دیگری را که مؤونه محسوب می‌شود، با درآمد کسب‌خریده ولی نمی‌داند که آن را از درآمد بین سال خریدار یا پس از پایان سال و پیش از پرداخت خمس خریداری کرده، که در این صورت نیز وظیفه‌ای نسبت به پرداخت خمس آن ندارد. (امام خامنه‌ای)

مبحث: دوم مؤونه

اشاره

فصل دوم جزوه خمس به بیان اموالی که خمس ندارد می‌پردازد که قسم اول آن درآمدهای غیرکسی بود که در مبحث اول همین فصل به بیان احکام آن پرداختیم.

اما قسم دوم از اموالی که خمس ندارد مؤونه است؛ در این بخش به توضیح این قسم می‌پردازیم:

ص: 106

مقصود از مؤونه که خمس ندارد چیست؟(1)

- مراد از مؤونه هزینه و مخارج سال است که بر دو قسم است:

اقسام مؤونه

1. مخارج تحصیل درآمد

- مؤونه تحصیل درآمد که به آن مؤونه کسب و کار یا هزینه های کسب و کار نیز گفته می شود: منظور از آن تمامی مصارف و هزینه هایی است که انسان در راه کسب درآمد انجام می دهد و در مقابل آن بدلی وجود ندارد و در حکم مال تلف شده می باشد؛ مانند اجرت شاگرد، باربر، دلال، نویسنده و پاسبان، اجاره مغازه، مالیات و سایر مخارجی که مصرف شده و در حکم تلف محسوب می گردد. (مراجع تقلید)(2)

2. مخارج و هزینه های زندگی

بیان اجمالی جزئیات این مخارج

1. کالاهای مصرفی

- مانند مواد غذایی، مواد شوینده و ... که با استفاده کردن عین آن از بین می رود.

2. کالاهای ثابت و غیر مصرفی

- کالاهای ثابت و غیر مصرفی که خودش باقی است و از منافعش استفاده می شود مانند خانه مسکونی، باغ برای استراحت و گذران اوقات فراغت، کلیه اثاث منزل مثل فرش، لباس، ظروف، رایانه، کتاب، وسیله نقلیه، زیور آلات بانوان، اشیاء تزئینی مثل گل، گلدان، قاب عکس، لوستر، دکور که فرد از آنها در تزئین منزل استفاده می کند و مانند آن .

نکته: چنانچه مال از چیزهایی است که مثلاً در بعضی از فصلهای سال مورد استفاده قرار می گیرد مثل لباس های زمستانی و تابستانی که برای زمستان و تابستان سال بعد کنار گذاشته می شود، پرداخت خمس، به علت کنار گذاشتن موقت آن لازم نیست.(3)

3. هزینه های جاری زندگی

- هزینه های جاری زندگی مانند هدایا و جوایزی که فرد به دیگران می دهد، صدقاتی که به فقرا می پردازد، اتفاقاتی که به دیگران می کند، مخارجی که صرف پذیرایی از مهمانان می نماید، مبلغی که در سفرهای زیارتی یا تفریحی هزینه می کند، مبلغی را که بابت اداء نذر و کفارات می دهد، پولی که بابت اداء بدهی مربوط به

ص: 107

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 61؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1752.

2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 61؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1774؛ امام خامنه ای، رساله آموزشی، درس 71؛ توضیح المسائل جامع، م 2316.

3- توضیح المسائل جامع، مسأله 2328.

مخارج خود و خانواده اش پرداخت می کند، مالی که صرف هزینه ازدواج اولاد یا تحصیل آنها یا معالجه و درمان بیماری های خود و خانواده اش می کند دیه ای که می دهد، مالی که به عنوان غرامت خسارت وارده به اموال دیگران می دهد و مانند آن. (مراجع عظام تقلید)⁽¹⁾

4. پس انداز برای تهیه مخارج زندگی

- مطابق نظر برخی از مراجع تقلید پس انداز برای برخی ضروریات می تواند حکم موونه را داشته باشد که توضیح این مورد در فصل سوم در مبحث غیر سرمایه خواهد آمد.

طرح کلی شرایط خمس نداشتن مخارج زندگی

مخارج زندگی که همان قسم دوم از اقسام موونه بود با مراعات پنج شرط خمس ندارد:

1. مورد نیاز فرد در بین سال خمس باشد؛
2. متعارف و در حد شأن فرد و خانواده اش باشد؛
3. مصداق اسراف و تبذیر و سایر مصارف حرام نباشد؛
4. با درآمد و منافع بین سال تهیه شده باشد، نه درآمدی که سال بر آن گذشته و خمس آن واجب شده و آن را نداده است.
5. در کالاهای مصرفی مثل آذوقه منزل لازم است تا انتهای سال مصرف شده باشد و همچنین در هزینه های جاری زندگی، لازم است تا انتهای سال (خمس)، آن هزینه شرعا واقع شده باشد؛ و اما در کالاهای ثابت و غیر مصرفی باید تا سر سال خمس استفاده شود یا (بنابر اختلافی که خواهد آمد) در معرض استفاده باشد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)⁽²⁾

توضیح هر کدام از شرایط:

1. مورد نیاز بودن

اشاره

هر نوع مخارجی را مؤونه نمی گویند، بلکه مقصود مخارج متعارفی است که مکلف در اصلاح امور دنیوی و اخروی (عقلا، شرعا و عرفا) به آنها نیاز دارد. البته این مخارج متعارف به اشخاص و شهرهای مختلف تفاوت پیدا می کند. در ادامه به برخی از مصداق مورد سوال و مشکوک بررسی خواهد شد:

نیاز به پول برای رهن مسکن

آیا پولی که مستأجر بابت رهن خانه می دهد، با گذشت سال خمس دارد؟⁽³⁾

- خمس دارد و هر وقت امکان وصول آن باشد، باید خمسش را بدهد. (حضرت امام)

ص: 108

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 61؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل، مراجع، ج 2، م 1775. توضیح المسائل جامع، م 2317.
2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 61؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1775؛ سیدعلی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 68.
3- سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، اقتباس از م 1777؛ امام خامنه ای، سایت ادمن (همسان سازی شماره 40) استفتانات جدید مقام معظم رهبری مدظله العالی، سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2368. ناصر مکارم شیرازی، سایت مسائل متفرقه خمس م 21؛ <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255472>

- پولی که مستأجر ناچار است برای اجاره خانه به موجر قرض (رهن) دهد، در صورتی که توان پرداخت اجاره کامل را نداشته باشد یا موجر نمی پذیرد، به مقداری که برای اجاره مسکن مطابق شأن، باید طبق قرارداد اجاره به موجر قرض بدهد، خمس تعلق نمی گیرد و احکام مؤنه را دارد. (امام خامنه ای)

- پولی که بابت رهن منزل به عنوان قرض به موجر پرداخت می کند، از مؤنه محسوب نمی شود و مانند سایر مطالبات است.

البته اگر مثلاً مبلغ رهن، یک پنجم قیمت منزلی است که مناسب شأن وی است و قصد دارد آن را برای استفاده شخصی اجاره کند، می تواند یک پنجم مشاع از منزل مذکور را با درآمد بین سال بخرد و فروشنده در ضمن معامله شرط نماید در صورت رد ثمن (قیمت معامله) در مدت معین حق فسخ معامله را دارا باشد (بیع الخیار) و چهار پنجم مشاع منزل هم هر چند به مبلغ کمتر اجاره داده شود، در این صورت، یک پنجم منزل برای مستأجر مؤنه محسوب شده و خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)(1)

- پول رهن منزل تا زمانی که در رهن است خمس ندارد، ولی هرگاه از رهن آزاد شود و دیگر برای آن جهت مورد نیاز نباشد، و تا پایان سال خمسی هزینه نگردد خمس به آن تعلق می گیرد. (آیت الله مکارم)

کفن و قبر

کسی قبل از مرگ برای خود کفن تهیه کرده است و جاقبر خریداری کرده است؛ آیا می توان این خریده‌ها را از مصادیق نیاز دانست؟(2)

- خمس دارد و از نیازهای زندگی محسوب نمی شود. (مراجع تقلید)

ترقی قیمت کفن به جهت نوشتن قرآن و ادعیه

حکم ترقی قیمت کفن به جهت نوشتن قرآن و ادعیه بر آن چیست؟(3)

- اگر فرد با مال مخمس یا در حکم مخمس کفن تهیه کرده و آن را به قصد فروش نگه نداشته و با گلاب و زعفران مثلاً، قرآن کریم و دعای جوشن کبیر بر روی آن بنویسد و این عمل، موجب افزایش قیمت کفن - گردد، چنانچه مواد مصرفی (گلاب و زعفران) مخمس یا در حکم مخمس بوده، ترقی قیمت مذکور خمس ندارد؛ اما در صورتی که مواد مصرفی، از درآمد بین سال باشد، ترقی قیمت مذکور در انتهای سال خمسی، خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

نیازهای احتمالی ماه جاری

افرادی که حقوق خود را قبل از سال خمسی می گیرند ولی آن را برای خرجی ماه بعد از سال خمسی نیاز دارند، آیا پرداخت خمس آن واجب است؟(4)

- پس انداز مقداری پول برای پیش آمدهای احتمالی چنانچه با دادن خمس، مقدار باقیمانده کفایت نمی کند و نگرانی شخص برطرف نمی شود خمس ندارد؛ هر چند احتیاط این است که پس از رفع نگرانی (با حصول درآمد جدید) خمس مقداری که مصرف نشده پرداخت شود. (امام خامنه ای)

- خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

حکم وسایل زینتی و دکوری در منزل

ص: 109

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، ذیل م 717.

2- حضرت امام، امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 1029. آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2304، توضیح المسائل آیت الله مکارم، م 1501.

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 660.

4- امام خامنه ای، سایت ادمین، (همسان سازی شماره 40) استفتانات جدید مقام معظم رهبری مدظله، آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2316 و 2322.

به وسایل دکوری (که فقط برای تزئین استفاده می شوند و هیچ استفاده دیگری ندارند) خمس تعلق می گیرد؟(1)

- اگر وسایل مزبور، مورد نیاز و به مقدار متناسب با شأن عرفی شخص باشد، خمس ندارد و تشخیص این موارد با خود مکلف است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم نگهداری آلبوم و عتیقه جات

آیا به تمبرهای یادگاری که از طرف وزارت پست، نشر می شده یا می شود و بعد از گذشت مدتی بر اثر بورس بازی قیمت آن تا چندین برابر قیمت اصلی می رسد، خمس تعلق می گیرد یا نه؟ و اگر بعد از گذشت مدتی و پرداخت خمس، مجدداً قیمت آن تغییر نکند، باز هم باید خمس مابه التفاوت آن را پرداخت یا نه؟(2)

- اگر برای تجارت تهیه نشده و قبلاً خمس آن داده شده، ترقی قیمت خمس ندارد. و آلبوم در حد شأن بدون قصد تجارت خمس ندارد. (حضرت امام)

- اگر کسی از روی علاقه شخصی آلبومی از اسکناس یا تمبرها را از درآمدهای بین سال جمع آوری میکند آیا از موونه محسوب می شود و خمس دارد؟(3)

- در صورتی که خرید و نگهداری و استفاده از آنها خارج از شأن نباشد و به قصد تجارت خریداری و نگهداری نشده باشد، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- از موونه محسوب نمی شود خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

در گذشته از روی علاقه و بدون قصد فروش، تمبر یادگاری جمع می کردم، حال قصد فروش آنها را دارم، آیا بعد از فروش به پولش خمس تعلق می گیرد؟ و اصولاً آیا خود تمبر یادگاری خمس دارد؟

- بعد از فروش، اگر تا آخر سال خمسی خرج نشود، خمس دارد. (آیت الله مکارم)(4)

حکم حیوانات زینتی و ملزومات آن

کسی که در منزل پرندۀ نگه میدارد یا آکواریوم ماهی دارد آیا پرندگان یا ماهی ها خمس دارد خصوصاً اگر گران قیمت باشند یا جنبه زینتی داشته باشند؟(5)

ص: 110

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م61؛ امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 15/10/11834981399؛ توضیح المسائل جامع، م 2317، سایت آیت الله مکارم، س: 208 : <https://makarem.ir/main.aspx?reader=1pid=61901lid=0mid=28138>

2- استفتانات حضرت امام، ج 1، احکام خمس، سوال 40.

3- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401. آیت الله سیستانی، الرافد، الفصل الاول استثناء المونونه نوع دوم مطلب دوم اشتراط كون الصرف متعارفاً: شخص عنده هواية جمع العملات القديمة مثلاً أو الطوابع أو غيرها هل يجب فيها الخمس؟ الخوني، السیستانی: نعم يجب فيها الخمس ولا تُعد من المؤونة. استفتانات نجف س708: هل تعتبر الكاميرة وافلام التصوير واشرطة تسجيل المجالس الحسينية والقرآن ونحو ذلك وكذا ألبومات الطوابع والصور والنقود الذي يجمعها أصحاب الهوايات وكذا التحف وغيرها من المؤونة التي تستثنى من ارباح السنة. الجواب: لا يمكن اعطاء ضابط كلی فيها ويختلف باختلاف الأشخاص والامكنة والخصوصيات، فاشرطة المجالس الحسينية والقرآن مثل الكتب بالنسبة لبعض الأشخاص، وأما ألبومات الطوابع والنقود التي يجمعها أصحاب الهوايات فلا تعتبر من المؤونة وبالنسبة لآلة التصوير فالواحدة منها يمكن أن تعد من المؤونة وبالنسبة إلى ادوات الرسم فإذا كان الشخص رسماً لنفسه يمكن أن تعد من المؤونة ولكن إذا كانت حرفته الرسم فيعتبر من ادوات عمله وبالنسبة للتحف إذا كانت بمقدار يناسب شأنه تعد من المؤونة.

4- سایت آیت الله مکارم: <http://www.makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=12mid=255470>

5- امام خامنه ای، منابع عربی، احکام الخمس، سوال 223: الشخص الذي يحتفظ بطائر أو سمك في الأكواريوم، هل يجب تخميسهما، خاصة إذا كان سعرهما مرتفع أو كانا للزينة؟ الجواب: إذا زاد عن المؤونة والشأن العرفي المناسب للشخص و تم شراؤهما من مدخول السنة فيجب تخميسهما وفي غير ذلك لا خمس فيهما. توضیح المسائل جامع، ج2، م631.

- اگر زاید بر مؤونه و شأن عرفی شخص باشد و از درآمد بین سال تهیه شده باشد، خمس دارد و در غیر این صورت خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- اگر عرفاً مؤونه فرد به حساب می آید، خمس ندارد. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

گیاهان و حیوانات اهلی در منزل

شخصی به مقدار مصرف لبنیات منزل خود گاو و گوسفند دارد، آیا تخمیس آن ها هم مثل سرمایه اش لازم است یا خیر؟

- پرداخت خمس آن لازم است. (حضرت امام) (1)

حکم خمس گیاهان یا حیواناتی که برای استفاده شخصی، در منزل نگهداری می شوند، چیست؟ (2)

- گیاهانی که برای زیبایی منزل و حیواناتی مانند گوسفند و بز که به منظور استفاده شخصی از شیر آنها و مرغ مانند آن که به منظور استفاده از تخم مرغ آنها در منزل نگهداری می شوند، اگر از درآمد بین سال تهیه شده باشند در صورتی که عرفاً از مؤونه ضروری زندگی محسوب شوند، خمس ندارند. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم نماءات این حیوانات و گیاهان

حکم خمس زیادی منفصل (3) حیوان یا درختی که برای استفاده شخصی تهیه شده است، چیست؟ (4)

- در صورتی که تا سر سال خمسی مصرف نشود خمس دارد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم خمس زیادی متصل حیوان یا درختی که برای استفاده شخصی تهیه شده است، چیست؟ (5)

- زیادی متصل مانند چاق شدن حیوان که عرفاً مؤونه فرد به حساب می آید، خمس ندارد؛ هر چند قیمت آن افزایش یابد. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

2. متعارف و در حد شأن فرد و خانواده

اشاره

دومین شرط از شروط خمس نداشتن مخارج زندگی آن است که آن مخارج متعارف و در حد شأن مکلف باشد.

ص: 111

1- استفتائات امام خمینی (س) ج 4، ص 4500، 4501، 4503. استفتائی دیگر: روستانشین، گاو شیرده و چند رأس گوسفند هم دارد؛ برای مؤونه لبنیاتی اش مثلاً گاو کافی است، لیکن جهت پختن نان و گرم کردن منزل در فصل سرما به سوخت حاصل از گوسفندان احتیاج دارد؛ خمس گوسفندان واجب است یا خیر؟ و در صورت وجوب، گوسفندان قیمتشان اگر بیش از گاو باشد مختار است که هر کدام را مؤونه قرار دهد، یا چون گاو شیرش بیش از چندین رأس گوسفند است و رفع نیاز را می کند خمس گوسفندان را بدهد؟ - بسمه تعالی، گاو و گوسفند که برای استفاده از شیر و پشم و فضلات آن نگهداری می کند، حکم سرمایه دارد و باید تخمیس شود. (حضرت امام)

2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 67؛ امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 06/01/10729391399 سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2326؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتائات، ج 1، ص 321 و 322.

3- زیادی منفصل محصولی است که از خود مال جدا می شود، مانند شیر و پشم، یا آماده جداسازی است، مانند شاخه های خشک آماده جداسازی.

4- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 53؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از م 1771؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2326.

5- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس فصل فیما یجب الخمس، م 53؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2326؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسيلة، کتاب الخمس، القول فیما یجب فیہ الخمس، م 14؛ سید علی خامنه ای، سایت، احکام خمس، ص 165.

در توضیح باید گفت: معیار در مؤونه، هزینه متعارفی است که افراد نسبت به شرایط خویش دارند، بنابراین از یک سو این هزینه ها محدود و منحصر به لوازم ضروری و احتیاجات اولیه نیست و می تواند فراتر از آن باشد و از سوی دیگر شامل مخارجی که ولخرجی، اسراف و تبذیر یا اضافه بر شؤون است، نمی شود.

مصرف غیر متعارف اموال در کارهای خیر

اگر فردی اموالش را به طور غیر متعارف در کارهای خیر مصرف کند، آیا خمس دارد؟ مثلاً تمام درآمد سالش را صرف آبادانی مسجدی کند. (1)

- مقداری که برای او غیر متعارف محسوب شود، بنابر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

حکم شک در تطابق با شأن

اگر فردی درآمد بین سال را در نیاز زندگی مصرف کند و شک کند که مطابق شأنش بوده، وظیفه اش نسبت به خمس چیست؟

- چنانچه فرد شک نماید به صورت شبهه موضوعیه که - مثلاً - کالایی که خریده، به لحاظ شأنیت مؤونه وی محسوب می شود یا نه، باید خمس آن (خمس مقدار مشکوک) را بپردازد؛ البته اگر طوری است که قبلاً در شأنش بوده و شک داشته باشد که از شأنش خارج شده یا نه، حکم کالایی را دارد که در شأن وی می باشد. (آیت الله سیستانی) (2)

نکته: ملاک در تعیین شأن افراد، عرف است و عوامل عرفی متعددی ممکن است در میزان شؤون عرفی یک فرد مؤثر باشد؛ از جمله موقعیت خانوادگی فرد، سطح تحصیلات، نوع شغل، مجرد یا متأهل بودن، موقعیت خانوادگی همسر فرد، تعداد فرزندان، مقدار دخل و خرج، موقعیت و منزلت اجتماعی، محل سکونت، زمان و مکان.

شایان ذکر است، هر چند تعیین شأن افراد موکول به عرف شده، ولی از نظر شرعی این ضابطه مشروط به آن است که هزینه های مذکور به حد اسراف و تبذیر نرسد و از سایر عناوین حرام نیز نباشد. (آیت الله سیستانی) (3)

سخت گرفتن بر خود و خرج نکردن مطابق شأن صرفه جویی

فردی که زندگی را بر خود سخت گرفته و آنچه که متناسب با شؤون خود و خانواده اش است را تهیه نمی کند آیا مجاز است آن مقداری که می توانسته خرج کند و نکرده را مؤونه خویش به حساب آورد؟ (4)

- مبالغ مذکور خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

- موارد مذکور به احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله مکارم)

3. مصداق اسراف و تبذیر و سایر مصارف حرام نبودن

اشاره

- یکی از شروط ساقط بودن خمس از مخارج زندگی آن است که آن هزینه ها برای امور حرام نباشد و الا لازم است خمسش محاسبه گردد. (5)

ص: 112

1- سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 11. سیدعلی سیستانی، منهاج الصالحین، م 1217؛

2- توضیح المسائل جامع ج 2، م 601.

3- توضیح المسائل جامع ج 2، م 600. آن یحصل المکلف علی أموال ویصرفها فی مؤننه ویشک هل کان الصرف مناسباً لشأنه فلا یجب إخراج خمسها؟ أم زانداً عن شأنه فیجب إخراج الخمس؟ الخوئی، السیستانی: یجب علیه إخراج خمس المال.

4- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 65، توضیح المسائل مراجع، م 1756. امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 107.

5- العروه الوثقی، کتاب الخمس م 61 و 72؛ توضیح المسائل مراجع، م 1775. جزوه خمس معظم له (خرداد 99) مسئله 69، آیت الله سیستانی: وجوب پرداخت خمس در این مورد در صورت توانایی مالی فوری می باشد. توضیح المسائل جامع، ج 2، ذیل م 599.

- اموالی که صرف قمار، ربا، رشوه، اجرت نواختن موسیقی حرام می‌شود و همچنین هزینه‌های برگزاری مجالس حرام، اجرت ناخن مصنوعی، ریش تراشی و ...؛ خرید فیلمهای مبتذل، هزینه اینترنت در دانلود محتواهای حرام، خرید مواد مخدر مانند هروئین و شیشه و دیگر مخدرات، خرید طلاهای مردانه و ... برخی از مصادیق خرجهای حرام هستند که لازم است مکلف با بودن دیگر شرایط وجوب (1) خمس این هزینه‌ها را بپردازد و از موونه محسوب نمی‌شوند. (مراجع تقلید)

حکم مالی که صرف خرید سگ زینتی می‌شود

آیا پولی که صرف خرید سگ زینتی میشود خمسش واجب است؟ (2)

خرید سگهای زینتی شرعا جایز نیست؛ بنابر این پرداخت خمس مالی که برای این امر هزینه شده واجب است. (حضرت امام، امام خامنه‌ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

کیفیت محاسبه خمس هزینه حرام

بنده به خاطر بی اطلاعی از حرمت استفاده از طلا برای مرد، چند سال گردن بند طلا همراه داشتم و الان متوجه حرام بودن استفاده از آن شدم. آیا این طلا خمس دارد؟ (3)

- اگر از درآمد سال بوده باید خمس ارزش آن در پایان سال خمس اول با محاسبه کاهش ارزش آن را بپردازید. (امام خامنه‌ای)

4. مصرف آن تا انتهای سال

حکم خمس کالاهای مصرفی

آیا به کالاهای مصرفی زندگی مثل مواد خوراکی عطر و لوازم بهداشتی، اگر در سر سال زیاد بیاید، خمس تعلق می‌گیرد؟ (4)

- اگر از درآمد کسب و کار آذوقهای برای مصرف سالتش خریده، اگر چیزی در آخر سال از آن زیاد بماند، چنانچه مقدار باقیمانده، ارزش مالی داشته باشد (این مقدار را در بازار می‌خرند) و سال خمس بر آن بگذرد خمس دارد. در غیر اینصورت، پرداخت خمس آن واجب نیست اما احتیاط مستحب آن است که خمس آن را نیز بدهد. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- اگر از موادی است که تهیه آن به صورت فله و غیر بسته بندی ممکن است - مانند حبوبات، گوشت -، باید خمس مقدار باقی مانده محاسبه شود، و اگر تهیه آن به صورت بسته بندی است و به مقدار نیاز خریداری شده، بسته ای که مقداری از آن مصرف شده است خمس ندارد. (امام خامنه‌ای)

ص: 113

1- بنابر این اگر مال مخمس را هزینه حرام کند معصیت کرده است لکن خمس واجب نیست.

2- حضرت امام، کتاب المکاسب، برداشت از م 1 و 2؛ امام خامنه‌ای، سوالات سامانه جامع معاملات و شغلها سوال شماره 17/11/1400 1328600؛ منهاج الصالحین، ج 2، مقدمات تجارت م 1؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=46689mid=260291>

3- امام خامنه‌ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 105.

4- سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1780؛ سیدعلی خامنه‌ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، پاییز 1401، ص 91. آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2318؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره 9406160038:44810 <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=255535catid=44810>

- اگر کالاهای مصرفی زندگی مثل مواد خوراکی، عطر و لوازم بهداشتی (خمیردندان، شامپو و صابون) که در سر سال زیاد می آید، چنانچه فرد نمی توانسته کمتر از آن مقدار را تهیه کند و به تعبیری، مقدار خریده شده کمترین مقداری است که از نظر کمیت در بازار فروخته می شود خمس ندارد؛ مثلاً کوچکترین عطر موجود در بازار را برای استفاده اش خریده است اگر می توانسته کمتر از آن مقدار تهیه کند اما بیشتر تهیه کرده و مقداری اضافه آمده است، مقدار باقی مانده چنانچه قیمت داشته باشد هر چند اندک، خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

به اعتبار باقیمانده کارتهای تلفن و شارژ موبایل اعتباری خمس تعلق می گیرد؟

- اگر به مقدار متعارف و مورد نیاز تهیه شده و مقدار باقیمانده قابل فروش نباشد خمس ندارد. (امام خامنه ای) (1)

حکم کالاهایی که مالیت دارند ولی خریدار ندارند

اگر کالای مصرفی باقیمانده در بازار قابلیت فروش ندارد ولی برای خود مکلف قابل استفاده است آیا محاسبه خمسش واجب است؟ (2)

- چنانچه مقدار باقیمانده ارزش مالی نداشته باشد (یعنی این مقدار را در بازار از او نمی خرند) محاسبه خمس آن واجب نیست. (امام خامنه ای، (3) آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ملاک قیمت گذاری کالاهای مصرفی

خمس مواد مصرفی بر اساس چه قیمتی محاسبه می گردد؟ (4)

- ملاک قیمت سر سال خمس است (قیمتی که از وی کالا خریداری می شود). (مراجع تقلید)

کیفیت محاسبه خمس در اشیاء مثلی (در فرض عدم پرداخت خمس در سر رسید سال)

اگر خمس اشیاء مصرفی (مثل برنج و...) را سر سال خمس حساب نکند و بعد از سال خمس بخواهد حساب کند، به چه قیمتی باید حساب کند؟ (با فرض اینکه اشیاء مصرفی هنوز موجود است) (5)

- همان قیمت فعلی کالا ملاک است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- در این فرض نیز ارزش آن بر ذمه شخص می باشد که در صورت تأخیر در پرداخت مقدار تورم را هم باید محاسبه نماید ولی احتیاط این است که بهای مثل در زمان حاضر نیز ملاحظه شود و هر کدام کمتر است از مکلف گرفته شود. (امام خامنه ای)

ملاک قیمت در اجناس دولتی

ص: 114

1- جزوه ارسالی خمس، پاییز 1401.

2- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، بعد از سوال 51: آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2318؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره 9406160038: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=255535catid=44810>

3- وقتی کالایی در بازار قابلیت ارزش معامله شدن نداشته باشد یا به خاطر ارزش بسیار اندک، مورد معامله قرار نمیگیرند مثل قوطی ری که سر آن باز شده، متعلق خمس نمی باشد.

4- توضیح المسائل مراجع، م 1780، استفتانات حضرت امام، ره، ج 4، سوال 4451: به طور کلی در حساب سال آیا قیمت جنس خریده شده ملاک حساب است یا قیمت روز؟ بسمه تعالی، اگر جنسی متعلق خمس باشد باید به قیمت عادلانه روز حساب شود. امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1163613/19/08/1399

5- توضیح المسائل مراجع، م 1780، جزوه اختلاف فتاوی ارسالی سایت معظم له در سال 1400، سایت ادمین، مستندات دستخط، احکام خمس، س 15؛ توضیح المسائل جامع ج 2، م 737.

اگر جنس به قیمت کمتر در اختیار افراد قرار گیرد و ما به التفاوت آن را دولت بپردازد، ملاک در پرداخت خمس آن چه مبلغی است؟(1)

- مقداری را که خودش پرداخته است به قیمت روز خمس دارد؛ مثلاً کیسه برنجی را به 100 هزار تومان با بن خریده است که فقط نصف آن را خودش پرداخته است و باقی آن پرداختی دولت است که در این صورت سر سال خمسیتی نصف اجناس باقیمانده به قیمت روز خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای) - خمس اجناس باید به قیمت روز محاسبه گردد. (آیت الله سیستانی)

نکته: مطابق مبنای آیت الله مکارم قیمت روز ملاک است البته بخشی را که دولت می پردازد بنا بر احتیاط واجب واجب خمس دارد.

ب) جنس اساساً ارزان عرضه می شود:

اگر کالا اساساً به مکلف ارزان فروخته شده با رسیدن سال خمسیتی ملاک در پرداخت خمس قیمتی است؟(2)

- با رسیدن سال خمسیتی به قیمت روز خممش واجب است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته: چنانچه از طرف دولت، ممنوع از فروش در بازار باشند، به قیمت دولتی آن باید تخمیس شود. (حضرت امام)(3)

حکم در معرض استفاده بودن

اگر کالایی که به آن نیاز بوده و در معرض استفاده باشد و اتفاقاً در همان سال خرید استفاده نشود آیا خمس دارد؟(4)

- اگر در موقع خرید به آن احتیاج بوده و اتفاقاً استفاده نشده است، خمس ندارد. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- ملاک عدم وجوب خمس در کالاهایی که عین آنها باقی می ماند، آن است که آن کالا مورد نیاز انسان مناسب با شأن عرفی او باشد؛ هر چند در طول سال از آنها استفاده نشود. بنابراین اگر فرش و ظروف و مانند آن در طول سال مورد استفاده قرار نگیرد ولی برای استفاده ی مثلاً میهمان به آنها نیاز باشد، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- مورد نیاز و استفاده بودن در کالاهای مصرفی و غیر مصرفی(5) به معنای نیاز عرفی و استفاده و استعمال آنها قبل از فرا رسیدن سال خمسیتی می باشد؛ پس خمس کالایی که تا سر سال مورد استفاده قرار نگرفته، هر چند مورد نیاز عرفی و در معرض استفاده بوده، باید پرداخت شود؛(6) مگر در دو مورد:

- الف. تهیه آن شیء قبل از وقت نیاز به آن، حسب شأن عرفی فرد، امری متعارف باشد، طوری که تهیه نکردن آن کسر شأن محسوب شود.(7)

ص: 115

1- استفتانات حضرت امام، ره، ج 4، سوال 4451؛ جزوه ارسالی خمس، دفتر امام خامنه ای، مسأله 55. توضیح المسائل جامع، م 2345؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&catid=44816&mid=255656>

2- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 75؛ سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 20/07/1400 1290025

3- استفتانات حضرت امام، ج 4، سوال 4397.

4- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، س 32 و 38 و 41: سیدعلی خامنه ای، جزوه خمس ارسالی خرداد 99. سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 605. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&catid=44811&mid=255550>

5- که در شرط چهارم و پنجم مسأله «598» در جلد دوم توضیح المسائل جامع ذکر شد.

6- بنابراین صرف معرضیت احتیاج عرفی به شیء بدون استفاده و استعمال آن، موجب معافیت از خمس نیست. همین طور، استعمال و استفاده از شیء بدون داشتن نیاز عرفی به آن موجب معافیت از خمس نمی باشد، که توضیح آن در مسأله «607» ذکر می شود.

7- به تعبیری منافات با شأن فرد داشته و نوعی عیب و تقصیر در عرف اجتماعی به حساب آید.

- ب. تهیه آن شیء در آینده در وقت نیاز عرفی به آن، غیر ممکن یا دشوار و موجب سختی فوق العاده که معمولاً تحمّل نمی شود (حَرَج) باشد. (1) (آیت الله سیستانی) (2)

استفاده از تعدادی از اشیاء دوره‌های یا اشیاء دارای قطعات

آیا استفاده از یک جلد از کتابی چند جلدی مانند وسائل الشیعه یا یک ظرف از سرویس ظروف، باعث ساقط شدن خمس تمام آنها می شود یا خمس بقیه را که استفاده نکرده است، باید بپردازد؟ (3)

- اگر مجموع آن دوره مورد نیاز باشد و یا خرید جلدی که به آن احتیاج است متوقف بر خرید دوره ی کامل آن باشد، خمس ندارد، در غیر این صورت باید خمس مجلداتی که الآن مورد نیاز نیست، پرداخت شود و مجرد خواندن یک صفحه از هر جلد کتاب، برای ساقط شدن خمس کافی نیست. (امام خامنه ای) - اشیاء و لوازم مجموعه ای که با درآمد بین سال تهیه شده است، مثل دوره های کتاب لغت و تفسیر یا بعضی از مجموعه های ظروف و لوازم خانگی که در بازار به طور دوره ای و مجموعه ای فروخته می شود نه تکی، در صورتی که در طول سال از بعضی از آنها استفاده شود، تمام دوره یا مجموعه آن خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

- چنانچه آنها را از درآمد کسب و کار خریداری شده و مورد نیازش باشد خمس ندارد، ولی اگر فعلاً نیازی به آن ندارند و مقصودش استفاده در آینده است خمس به آن تعلق می گیرد (اگر در تمام طول سال نیز از آن استفاده نکند، ولی وجود آن کتاب برای مواقع ضروری در کتابخانه لازم است، نیاز محسوب می شود). (آیت الله مکارم)

وسایل ایمنی و امدادی

حکم خمس وسایلی مانند کیسول آتش نشانی یا داروهای ضروری و کمکهای اولیه در خانه، که تا سال خمسی استفاده نشده اند چیست؟ (4)

- جزء هزینه های زندگی محسوب می شود و خمس ندارد هر چند اتفاقاً در تمام سال از آنها استفاده نشود. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم، آیت الله سیستانی)

داروی اضافی

داروهایی که تا سر سال خمسی باقی بماند، خمس به آن تعلق می گیرد؟ (5)

- اگر لازم است دارو در اختیار بیمار باشد تا در صورت نیاز بدون تأخیر از آن استفاده کند، یا خرید کمتر از آن ممکن نیست، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

حکم اموالی که بدون تملیک برای استفاده در اختیار اطرافیان قرار گرفته

ص: 116

1- معیار و ضابط کلی این است که اصل وجود آن شیء - هر چند مورد استفاده قرار نگیرد - عرفاً از مؤونه همین سال محسوب شود و خصوصیات ملحوظ در آن به حسب موارد فرق می کند.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 605.

3- سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، ج 1، س 907؛ و سایت احکام خمس سوال 207، سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، خمس، م 2321. آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140012190021.

4- امام خامنه ای، سایت ادمین، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 248422؛ آیت الله سیستانی توضیح المسائل جامع، ج 2، م 605، آیت الله مکارم توضیح المسائل، م 1507، سایت مسأله 117: <https://makarem.ir/main.aspx?reader=1pid=61901lid=0mid=28127>

5- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، پاییز 1401، س 93.

اگر فرد با درآمد بین سال ششینی را تهیه کرده و بدون تملیک، جهت استفاده شخصی در اختیار اطرافیان خود قرار دهد، مانند اینکه شوهر، زیورآلات طلا تهیه کرده و آن را بدون تملیک برای استفاده در اختیار همسرش قرار دهد یا فرد کتابی را تهیه کرده و بدون تملیک آن را برای مطالعه در اختیار فرزندش بگذارد، آیا مؤونه محسوب شده و خمس آن ساقط است؟ (1)

- چنانچه تهیه نمودن آن به کیفیت فوق عرفاً از شأن فرد به حساب آید و جزء مؤونه وی محسوب شود، خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

نکته: هر چند تصریحی از باقی فقهاء یافت نشد لکن در اموال مذکور احکام مؤونه جاری است که با مراجعه به مبنای هر مرجع حکمش مشخص است.

حکم استفاده صوری برای فرار از خمس

اگر فرد وسائلی مانند کتاب، فرش، ظرف، سرویس طلا را تهیه کند، ولی در طول سال عرفاً مورد احتیاج وی نباشد و تنها به قصد فرار از خمس از آنها استفاده نماید آیا مؤونه وی محسوب شده و خمس ندارد؟ (2)

- وسائل مذکور مؤونه محسوب نشده و باید خمس آنها را بپردازد. (مراجع تقلید)

بررسی چند مسئله مرتبط با مصادیق مؤونه

عدم سکونت در منزل به جهت شرایط زندگی و کار

شخصی مسکن مورد نیازش را تهیه نموده و به عللی (مانند سکونت در منازل سازمانی، وضعیت مدرسه فرزندان، ماموریت، سکونت در منزل پدر برای فرزندى که در آستانه ازدواج است) نمی تواند در آن سکونت کند، آیا با رسیدن سال خمس به آن خمس تعلق می گیرد؟ (3)

- سکونت شرط نیست و اگر خانه، مورد نیاز برای سکونت بوده، و قصد سکونت هم داشته و مطابق شأن هم باشد، مؤونه محسوب می شود و خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- خمس اموالی که تا سر سال مورد استفاده قرار نگرفته هر چند مورد نیاز و در معرض استفاده بوده، لازم است پرداخت شود؛ مگر آنکه تهیه نکردن آن قبل از وقت نیاز به آن موجب کسر شأن باشد یا آنکه تهیه آن وسیله در وقت نیاز احتمالی به آن در بین سال غیر ممکن یا دشوار و موجب سختی فوق العاده باشد. (آیت الله سیستانی)

- اگر این مسکن اضافه محسوب نشود و جهت سکونت به آن نیاز داشته باشد ولو اینکه در حال حاضر به دلایلی در آن سکونت نکند، خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

تامین منزل برای آینده فرزندان

ص: 117

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 609.

2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 61؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1775؛ سیدعلی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 68. توضیح المسائل جامع، ج 2، م 607.

3- امام خامنه ای، واحد همسان سازی سایت ادمین امام خامنه ای، س 16، آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2319، آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140012190022.

اگر پدر برای آینده فرزند خود خانه یا زمین تهیه کند، آیا با رسیدن سال خمسی خمسش واجب است؟

- در صورتی که عرفاً تهیه مسکن بر عهده او باشد و نتواند در زمان نیاز تهیه کند، به آن خمس تعلق نمی‌گیرد. (امام خامنه‌ای) (1)

خمس منزلی که به جهت تأمین قیمت خرید آن، اجاره یا رهن داده شده

اگر فرد خانه‌ای در حد شأن برای سکونت خودش بخرد و قسمتی از بهای منزل معامله را از درآمد بین سال بردازد، ولی جهت تأمین بقیه ثمن معامله، مجبور شود آن را اجاره یا رهن و اجاره شرعی دهد تا پس از ادای بدهی منزل خود، در آن ساکن گردد؛ حکم خمس منزل چیست؟ (2)

- سکونت شرط نیست و اگر خانه، مورد نیاز برای سکونت بوده، و قصد سکونت هم داشته اید در شأن هم باشد، مؤونه محسوب می‌شود و خمس ندارد. (امام خامنه‌ای)

- باید در انتهای سال، خمس آن خانه را پس از کسر بدهی پرداخت نماید. البته اگر روش فوق تنها راه معمول خانه دار شدن برای فرد و امثال وی باشد، طوری که فراهم نکردن خانه - بدین صورت، عرفاً کسر شأن و عیب برای فرد و کوتاهی در حق خانواده اش و سهل انگاری نسبت به آینده آنان محسوب شود، در این صورت پرداخت خمس آن لازم نیست. (آیت الله سیستانی)

- اگر این مسکن اضافه محسوب نشود و جهت سکونت به آن نیاز داشته باشد ولو اینکه در حال حاضر به دلایلی در آن سکونت نکند، خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

تهیه تدریجی مسکن

اگر کسی برای تهیه منزل، سال اول زمین بخرد، سال دوم آهن، سال سوم مثلاً آجر و به همین صورت مصالح منزل را به تدریج تهیه کند، آیا به آن اموال خمس تعلق می‌گیرد؟ (3)

- اگر راهی جز این نباشد و به مسکن مذکور احتیاج داشته باشد، خمس ندارد. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- اگر زمین و مصالح را برای ساخت مسکن مورد نیاز خریداری کرده است و قصد سکونت در آن را هم دارد خمس ندارد. (امام خامنه‌ای)

- اگر مسکن، احتیاج فعلی او باشد و تنها راه خانه دار شدن فراهم کردن تدریجی آن باشد و تهیه تدریجی برای امثال آن فرد معمول باشد، طوری که فراهم نکردن مقدمات خانه دار شدن، عرفاً کسر شأن برای فرد و کوتاهی در حق خانواده او و سهل انگاری درباره آینده آنان محسوب شود، در این صورت چنانچه به تدریج ساخته شود و در همان سالی که ساختش به پایان می‌رسد ساکن شود، خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

پس انداز برای تهیه مسکن

آیا به پولی که برای تهیه مسکن در طول چند سال کنار گذاشته می‌شود، خمس واجب می‌شود؟ (4)

ص: 118

1- امام خامنه‌ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، بعد از سوال 116.

2- امام خامنه‌ای، واحد همسان سازی سایت ادمین امام خامنه‌ای، س 16، آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 615، آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی کد رهگیری: 140012190022.

3- حضرت امام، تحریر الوسیله، ج 1، کتاب الخمس م 17؛ سید علی خامنه‌ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 70، اجوبه الاستفتانات، س 913؛ مورد دوم؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2323، ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م 1499.

4- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1777؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2322؛ تحریر الوسیله، ج 1، کتاب الخمس، م 17؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتانات س 909؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44815mid=255621>

- خمس دارد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- خمس دارد؛ مگر اینکه بعد از سال خمسی، در آینده نزدیک (تا چند روز) در راه مذکور مصرف شود که در این صورت خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- پولی که جهت تهیه منزل مسکونی یا وسیله نقلیه شخصی و امثال آن (نه مطلق پس انداز) پس انداز می شود و سال بر این پول جمع شده می گذرد، طبق فتوای ما خمس دارد؛ اما اگر بخواهد خمس را حساب کند و طبق گفته خودش یا ظاهر حال، دیگر امکان استفاده از آن پس انداز وجود نداشته باشد، ما در مرحله اول با دست گردان او را بدهکار بیت المال می کنیم تا به مرور زمان بپردازد، یا می گوئیم خمس را به ذمه بگیرد و در دراز مدت به مرور زمان بپردازد و اگر پرداخت خمس این پس انداز برای او ایجاد زحمت شدید می کند خمس بخشی از آن را به او می بخشیم. (آیت الله مکارم)

معاملات سلف منزل یا خودرو

پولی که بابت معامله سلف صحیح مثل خرید خانه یا ماشین پرداخت می کنند، آیا سر سال خمس دارد؟(1)

- در صورتی که مورد نیاز و در شأن وی بوده است خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- خانه یا ماشین مذکور خمس دارد مگر اینکه منزل و یا ماشین احتیاج فعلی او باشد و فراهم نکردن آن، عرفاً کسر شأن برای فرد و کوتاهی در حق خانواده او و سهل انگاری درباره آینده آنان محسوب شود. (آیت الله سیستانی)

حکم سلف باطل

نکته: کسانی که معامله سلف ایشان شرعاً باطل بوده است (مثلاً ثمن معامله را به صورت اقساطی می پرداخته است) مبالغ مذکور حکم موونه را ندارد و لازم است خمسش پرداخته شود مگر به نحوی باشد که در حکم تلف محسوب شود که در این فرض اگر دیگر مال به دستش نیامد خمسی هم بر او واجب نیست.

حکم مبالغ ثبت نامی خودرو

آیا پولی که برای ثبت نام ماشین داده ایم خمس دارد؟(2)

- اگر ثبت نام خودرو به معنای خرید قطعی خودرو باشد چنانچه ماشین ثبت نام شده با توجه به موقعیت اجتماعی شما برای شما لازم است خمس ندارد؛ اما اگر ثبت نام به صورت مشارکت و سرمایه گذاری بوده است که نشانه آن اضافه شدن سود به مبلغ اولیه است در این صورت اصل پول اگر از درآمد کسب بوده و سود حاصل از آن خمس دارد. (امام خامنه ای)

ص: 119

1- استفتانات امام خمینی (س) ج. 4 [سؤال 4392]؛ سید علی خامنه ای، سایت ادمین، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 533087؛ آیت الله سیستانی، برداشت از توضیح المسائل جامع، ج 2، با استفاده از م 605 و 614 و 615؛ و همچنین کتاب استفتانات ص 93 س 125. ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره ج 2، 9406170027؛

2- امام خامنه ای، سایت ادمین، شماره استفتاء: 913380 تاریخ استفتاء: 11/07/1397 پاسخگو: نخعی (استان خراسان رضوی) ناظر: ملوندی (استان خراسان رضوی)، برداشت اولویت از کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 125؛ برداشت از توضیح المسائل جامع، ج 2، با استفاده از م 605 و 614 و 615؛ سایت مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255453>

- اگر به عنوان پیش خرید به حساب ریخته شود و برای استفاده شخصی (نه کسب درآمد) ثبت نام نموده اید به آن نیاز دارید، مبلغ واریز شده مشمول خمس نیست. ولی چنانچه به صورت ودیعه باشد خمس دارد. (آیت الله مکارم)

- مبالغ مذکور خمس دارد مگر معامله ای صحیح انجام شده است و این ماشین برای استفاده شخصی و احتیاج فعلی او باشد و فراهم نکردن آن، عرفاً کسر شأن برای فرد و کوتاهی در حق خانواده او و سهل انگاری درباره آینده آنان محسوب شود. (آیت الله سیستانی)

شهریه تحصیل فرزندان یا سرویس مدارس

شهریه دانش آموزان و دانشجویان موونه چه سالی است؟ با توجه به اینکه سال تحصیلی در دو سال خمسی واقع می شود. (1)

- اگر مقصود این است که از ریح کنار بگذارد تا در سال بعد پرداخت کند: در سر سال خمسی به مقداری که کار انجام داده و قرارداد شما بعد از حصول ریح بوده، از درآمد سال کسر می شود. ولی نسبت به مقداری که قرار است در سال بعد انجام بگیرد، جزو مؤونه بعد است و از درآمد سال اول کسر نمی شود. اگر مقصود این باشد که در همین سال اول تمام اقساط و بدهی ها را پرداخت نماید: از مؤونه سال پرداخت می باشد، گرچه می توانسته اقساطی پرداخت کند. (امام خامنه ای)

- مبالغ پرداختی خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

اجاره های پرداختی برای سال بعد (جهت سکونت)

اگر کسی (مستأجر) منزلی را اجاره کند و اجاره را تا پایان مدت یکجا بپردازد، آیا خمس اجاره هایی که مربوط به سال بعد است را باید بپردازد؟ (2)

- اجاره های مذکور خمس ندارد. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- فردی که منزل را برای سکونت اجاره کرده و از درآمد بین سال خمسی تمام مبلغ اجاره بها را به صاحب منزل پرداخت کرده چنانچه در بین مدت اجاره سال خمسی فرد فرا برسد واجب است خمس منافع منزل در مدت باقیمانده از اجاره را بپردازد البته اگر نمی توانسته منزلی در حد شأن تهیه نماید مگر به این صورت که تمام اجاره بها را همان ابتدا بپردازد طوری که اگر این کار را انجام ندهد عرفاً کسر شأن وی محسوب شده و مقصر در حق خویش و خانواده اش محسوب شود در این صورت پرداخت خمس منافع منزل در مدت باقی مانده از اجاره لازم نیست. (آیت الله سیستانی)

مبالغ پرداختی جهت خدمات مختلف بعد از سال

بنده مبلغی را برای ثبت نام تور مسافرت و هتل پیش پرداخت کردم که هنوز موعد سفر نشده و الان پایان سال خمسی ام فرا رسیده، آیا این مبالغ جزو مؤونه بنده حساب می شود یا باید جزو موجودی ام حساب نمایم؟ (3)

ص: 120

1- سایت ادمن امام خامنه ای، جلسات استفتاء، استفتاء (ح 7/272) از طرف دفتر تهران، برداشت از استفتاء خصوصی از سایت آیت الله مکارم، کد رهگیری: 140103260031 پرسش: سلام علیکم اگر کسی منزلی را اجاره کند و اجاره را تا پایان مدت یکجا بپردازد، آیا خمس اجاره هایی که مربوط به سال بعد است را باید بپردازد؟ پاسخ: در فرض مذکور آنچه پرداخت شده خمس ندارد.

2- سایت ادمن امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1364527 20/02/1401. توضیح المسائل جامع، ج 2، م 675. استفتاء خصوصی از سایت آیت الله مکارم، کد رهگیری: 140103260031. پرسش: سلام علیکم اگر کسی منزلی را اجاره کند و اجاره را تا پایان مدت یکجا بپردازد، آیا خمس اجاره هایی که مربوط به سال بعد است را باید بپردازد؟ پاسخ در فرض مذکور آنچه پرداخت شده خمس ندارد.

3- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 41.

- اگر عرفاً لازم بود در این زمان اقدام به ثبت نام کنید، جزو مؤونه سال پرداخت است و خمس ندارد. (امام خامنه ای)

بلیط هواپیمایی را برای مشهد تهیه کردم ولی قبل از رفتن به مشهد سال خمسی ام فرا رسید، آیا باید خمس بلیط را پرداخت کنم؟(1)

- اگر زمان مسافرت به صورتی باشد که عرفاً لازم است بلیط آن زودتر تهیه شود، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

اگر کسی مالی را به جهت گرفتن خدمتی بپردازد (مثلاً بلیط هواپیما تهیه کند، هزینه مسافرت را پیشاپیش بپردازد، اجرت کارگر در منزل را جلوتر از عمل بدهد و...) و قبل از دریافت خدمت سال خمسی اش فرا رسد آیا باید خمس مال را بپردازد؟(2)

- در این صورت باید وی خمس مالیت طلب خویش(3) را بپردازد مگر سفر حج یا عمره واجب بوده و یا قبلاً با استطاعت یا نذر شرعی و مانند آن بر ذمه فرد آمده (مستقر شده) باشد؛ در این حالت، چنانچه برای تشریف، راه دیگری جز ثبت نام و در نوبت قرار گرفتن وجود نداشته باشد و مال دیگری که از آن، خمس این پول را پرداخت کند نداشته باشد، خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

خمس بول واریزی جهت حج یا عمره

آیا سپرده حج یا عمره و سود آن خمس دارد؟(4)

- اگر حج بر فرد مستقر شده (مثل کسی که سالیان قبل مستطیع شده و به حج نرفته و حج مستقر شده) و راهی برای رفتن به حج بجز ثبت نام ندارد، خمس ندارد و اگر حج مستقر نشده است مبلغ ثبت نام خمس دارد. (حضرت امام ره)

- مبلغی که برای تشریف به حج یا عمره به بانک سپرده می شود، تا زمانی که نوبت آنها فرا می رسد اصل پول و سود آن را دریافت کرده و به عمره و حج مشرف شوند، چنانچه در همان سال خمسی سپرده گذاری به حج یا عمره بروند خمس ندارد، ولی اگر نوبت آنها پس از سال خمسی باشد به اصل سپرده اگر از درآمد بین سال بوده خمس تعلق می گیرد، اما سود حاصل در صورتی که پیش از سال تشریف، قابل وصول نباشد، جزو درآمد سال وصول محسوب میشود که در صورت هزینه شدن در آن سال، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- پولی را که فرد با آن از درآمد بین سال برای حج یا عمره ثبت نام کرده و پس از سال خمسی یا در سالهای بعد مشرف می شود، در یک صورت خمس ندارد و آن صورت این است که حج یا عمره واجب بوده و قبلاً با استطاعت یا نذر شرعی بر ذمه او آمده (مستقر شده) باشد. در این حالت این پول خمس ندارد به شرط آن که:

الف. برای تشریف، راه دیگری جز ثبت نام و در نوبت قرار گرفتن وجود نداشته باشد.

ب. مال دیگری که از آن خمس این پول را پرداخت کند نداشته باشد.

اما در غیر این صورت مثل آنکه حج یا عمره مستحی باشد یا آنکه سال اول استطاعت حج واجب باشد - که هنوز حج بر ذمه او به طور قطعی ثابت نشده - یا آنکه قبلاً حج بر ذمه او آمده و نرفته ولی اکنون توانایی خرید فیش آزاد را داشته باشد، پول ثبت نام در انتهای سال خمس دارد. (5) (آیت الله سیستانی)

ص: 121

1- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 42.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 628 و 629.

3- یعنی فرد لحاظ نماید قیمت سفر حج یا عمره مذکور که مثلاً شش ماه بعد از سال خمسی انجام می شود به نرخ روز پرداخت خمس، چقدر ارزش دارد.

4- محمدرضا محمودی، مناسک حج؛ محشی، 93، ص 799، س 1437. استفتانات امام خمینی (س) ج. 4. صفحه 433 [سؤال 4806]؛ توضیح المسائل جامع، م 2325. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&catid=4481&mid=255583>

5- در صورتی که ثبت نام از طریق قرارداد سرمایه گذاری وکالتی و به صورت شرعی بوده، حکم سود حاصل از آن در جلد دوم توضیح المسائل جامع، مسأله «677» ذکر می شود؛ البته اگر سود مذکور مشمول شرایطی که در مسأله فوق ذکر شده گردد، پرداخت خمس آن واجب نیست؛ اما اگر ثبت نام بدون شرط سود و بدون وکالت یا اجازه دادن به بانک برای سرمایه گذاری شرعی بوده، ولی بانک حسب قانون خویش مبلغی سود به حساب فرد واریز نموده، چنانچه آن فرد سود مذکور را برداشت ننماید، لازم نیست خمس آن را بپردازد، هر چند بدانند سازمان حج و زیارت آن سود یا معادلش را برای وی در سفر حج هزینه خواهد کرد؛ اما اگر سود مذکور را برداشت نماید و بخواهد آن را در زندگی صرف نماید، در صورتی که بانک مذکور دولتی یا مشترک در کشورهای اسلامی است باید نصف سود را به فقرا یا متدین شیعه اثناعشری صدقه دهد و نصف دیگر آن را می تواند برای خود در مصارف حلال هزینه نماید و در صورتی که قبض و تملک شود جزء درآمد بین سال محسوب می شود.

- هزینه سفر حج یا زیارت‌های مستحبی اگر از درآمد همان سال باشد اصل و سود آن خمس ندارد و اگر ناچار باشد از چند سال قبل اسم نویسی کند و هزینه را بدهد، جزء مخارج همان سالش محسوب می‌شود و خمس ندارد نه در آن سال و نه در سالهای بعد. البته اشخاصی که سال خمسی ندارند و دارای سرمایه‌ای هستند که خمس آن را نپرداخته‌اند؛ باید خمس پولی را که برای حج یا عمره هزینه کرده‌اند و خمس سود آن را بپردازند. (آیت‌الله مکارم)

واریزی تکمیلی سفر حج

شخصی نوبت سفر حجش می‌شود و مبلغ تکمیلی سفر را نیز واریزی می‌کند ولی سفر بعد از رسیدن سال خمسی انجام می‌شود (مشابه اتفاقی که با شروع کرونا برای زائرین پیش آمد) آیا مبلغ تکمیلی مشمول خمس است؟(1)

- مبلغ مذکور اگر از درآمد بین سال پرداخته شده بوده خمس ندارد. (امام خامنه‌ای، آیت‌الله مکارم، آیت‌الله بهجت)

- مبلغ مذکور (اگر مصداقی از مطالباتی باشد که قابلیت نقد شدن دارد) خمس دارد مگر آنکه قبلاً حج بر او مستقر بوده است و سر سال خمسی مال دیگری که از آن مال، خمس آن پول را بدهد نداشته باشد. (آیت‌الله سیستانی)

- مبلغ مذکور بنابر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت‌الله وحید خراسانی)

ثبت نام حج یا پول مخمس یا در حکم مخمس

اگر کسی با پولی که خمسش پرداخت شده است ثبت نام کند و چند سال بگذرد حکم چیست؟(2)

- اصل آن خمس ندارد ولی سود آن (با کسر مقدار تورم) اگر قابل وصول بوده است خمس دارد. (امام خامنه‌ای)

- چنانچه برای معامله شرعی سود آور وکالت داده است و احتمال عقلایی عمل به قرارداد را داشته است سود مذکور خمس دارد و الا (عدم وکالت شرعی) در صورت عدم دریافت نقدی آن (و مشرف شدن) خمس ندارد. (آیت‌الله سیستانی)

- خمس ندارد. (آیت‌الله مکارم)

پرداخت هزینه سفر به شرکت قبل سال خمسی و انجام سفر بعد از سال

ص: 122

1- استفاده از مناسک حج؛ محشی، ج 93، ص 799، س 1437. استفتانات امام خمینی (س) ج 4، صفحه 433؛ [سؤال 4806]؛ توضیح المسائل جامع، م 2325. سایت آیت‌الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44811mid=255583> و استفتاء شفاهی از دفتر آیت‌الله وحید (به نقل از فرزند ایشان حاج محسن آقای وحید خراسانی).
2- امام خامنه‌ای؛ سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 26/01/1399 1080202 سایت آیت‌الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44811mid=25558>

اگر فرد از درآمد بین سال خمسی، اقدام به انعقاد قرارداد با شرکتی مسافرتی مثلاً برای تشریف به عتبات در زمانی معین نماید و سازمان یا شرکت مذکور فیشی بابت آن در اختیار وی قرار دهد ولی حسب نوبت، زمان تشریف پس از گذشت سال خمسی فرد واقع می شود حکم خمس آن چیست؟(1)

- مبلغ مذکور خمس ندارد. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- باید خمس مبلغ واریزی را بپردازد مگر اینکه مکلف اقدام به انعقاد قرارداد اجاره - با رعایت شرایط صحیح بودن آن - با شرکت مذکور کرده است که در این صورت باید خمس مالیت طلب خویش (2) را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

پرداخت خمس و سلب استطاعت حج

اگر فردی مستطیع شده و سال خمسی اش نیز قبل از ثبت نام حج تمتع فرا می رسد، اگر بخواهد خمس بپردازد دیگر وجه کافی برای ثبت نام نخواهد داشت. آیا خمس به آن تعلق می گیرد؟ و آیا این فرد از استطاعت ساقط می شود؟

- پرداخت خمس در سر سال خمسی واجب است و اگر در سالهای گذشته حج بر او مستقر نشده است و با پرداخت خمس استطاعت ندارد، حج بر او واجب نیست. (امام خامنه ای)(3)

جهیزیه

حکم خمس جهیزیه (دختر و پسر)

آیا به جهیزیه خمس تعلق می گیرد؟(4)

- جهیزیه با شرائط ذیل خمس ندارد:

(1) از درآمد بین سال باشد.

(2) زیادتر از شان خریدار نباشد.

(3) عرفاً تهیه آن مقدار از جهیزیه در یک سال جزء هزینه های سالانه متعارف او شمرده شود مثل اینکه تهیه نکردن جهیزیه در آن زمان برای وی کسر شأن و عیب محسوب شود یا اینکه مجبور به تهیه تدریجی آن است چراکه در زمان نیاز توان تهیه دفعی آن را ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

نکته 1: در حکم مذکور فرقی بین جهیزیه دختر و پسر نیست. (5)

نکته 2: لوازمی که افراد مجرد با شرایط مذکور برای ازدواج و زندگی آینده خود تهیه می کنند همین حکم را دارد. (6)

ص: 123

1- استفاده از مناسک حج؛ محشی، ج 93، ص 799، س 1437. استفتانات امام خمینی (س) ج 4 صفحه 433؛ [سؤال 4806]؛ توضیح المسائل جامع، م 2325. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255583> و استفتاء شفاهی از دفتر آیت الله وحید (به نقل از فرزند ایشان حاج محسن آقای وحید خراسانی). سایت ادهمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 20/02/1401 1364527. توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 629؛ برداشت از استفتاء خصوصی از سایت آیت الله مکارم، کد رهگیری: 140103260031. پرسش: سلام علیکم اگر کسی منزلی را اجاره کند و اجاره را تا پایان مدت یکجا بپردازد، آیا خمس اجاره هایی که مربوط به سال بعد است را باید بپردازد؟ پاسخ: در فرض مذکور آنچه پرداخت شده خمس ندارد.

2- یعنی فرد لحاظ نماید قیمت سفر مذکور که مثلاً شش ماه بعد از سال خمسی انجام می شود به نرخ روز پرداخت خمس چقدر ارزش دارد.

3- جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، ص 313.

4- سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1775 و 1777؛ توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2322، سیدعلی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 70، مورد دوم سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255552>

5- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، ص 354، س 30؛ سید علی سیستانی، احکام خمس، م 32 و توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2322؛ سید علی خامنه ای، توضیح المسائل آموزشی، ج 1، درس 70، مورد دوم؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از ذیل م 1777. جزوه خمس امام خامنه ای، م 87.

6- سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255554>

نکته 3: خرید یا ساخت مسکن برای فرزند با شرایط فوق خمس ندارد. (1)

حکم پس انداز برای جهیزیه

آیا کنار گذاشتن پول برای خرید جهیزیه خمس دارد؟ (2)

- پول کنار گذاشته شده خمس دارد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- پس انداز پول برای جهیزیه در سر سال خمس دارد، بله پس انداز برای صرف در مؤونه در سال بعد، اگر در آستانه صرف در مؤونه - از جمله جهیزیه مورد نیاز - تا چند روز آینده (3) باشد، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- اگر در جایی خرید جهیزیه و کنار گذاشتن خود آن یا حتی پول آن عرفاً مؤونه به حساب بیاید خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

حکم فروش جهیزیه توسط پدر

اگر کسی جهیزیه را از درآمد بین سال تهیه کند و سپس آنرا بفروشد حکم خمس آن چیست؟ (4)

الف: فروش قبل از سررسید سال خمس می باشد:

- اگر در همان سال خمس (قبل از رسیدن سال خمس) صرف در مؤونه شود یا تبدیل به جهیزیه دیگری گردد، خمس ندارد ولی اگر مبلغ فروش تا سررسید سال خمس بماند، باید خمس آنرا پرداخت نماید. (حضرت امام)

- در این صورت اگر در همان سال خمس صرف در مؤونه شود یا تبدیل به جهیزیه دیگری گردد، خمس ندارد ولی اگر مبلغ فروش تا سررسید سال خمس بماند، باید خمس آنرا پرداخت نماید؛ البته اگر تا چند روز پس از سال خمس صرف در مؤونه گردد خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- اگر در همان سال خمس صرف در مؤونه شود یا تبدیل به جهیزیه دیگری گردد، خمس ندارد ولی اگر مبلغ فروش تا سررسید سال خمس بماند، بنا بر احتیاط واجب خمس آنرا پرداخت نماید. (آیت الله سیستانی)

- خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

ب: فروش بعد از سررسید سال خمس می باشد:

- فوراً خمس دارد. (حضرت امام)

- خمس ندارد. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- اگر تا قبل از سررسید سال آینده صرف در مؤونه شود خمس ندارد ولی اگر تا رسیدن سال جدید در مؤونه مصرف نشود به مقدار قیمت خرید اولیه خمس ندارد و نسبت به ترقی قیمت آن چنانچه جهیزیه را از طریق معاوضه بدست آورده (مثلاً خریده است) خمس دارد (البته در صورتی که بخشی از ترقی ناشی از تورم باشد خمس آن محل احتیاط است) ولی اگر از طریق غیر معاوضه بوده (مثلاً کسی به او هدیه داده است) ترقی قیمتش نیز خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

ص: 124

1- جزوه خمس معظم له، م75.

2- سیدروح الله خمینی، استفتانات، ج1، کتاب الخمس، ص353، س28؛ امام خامنه ای، استفتانات، س909؛ و سایت ادمین؛ سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 490635 ناصر مکارم شیرازی، استفتانات، ج3، س334 (البته ظاهراً باید برای هر جهیزیه اجزای خاص گرفته شود)؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج1، م2322. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=44811&mid=255552>

3- در برخی استفتانات چند روز را به حدود 5 روز تفسیر کرده اند.

4- سید محمد کاظم طباطبائی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م53، سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از ذیل م1781. سید روح الله خمینی، توضیح المسائل، ملحقات، س37. امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س880؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج1، م2327؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات، ج1، ص314.

نکته: در صورتی که دختر جهیزیه را از پدر هدیه گرفته و می فروشد حکم فروش هدیه جاری است که در مبحث هدیه بدان اشاره شد.

حکم تحویل ندادن جهیزیه توسط پدر

اگر پدر یا مادر از درآمد بین سال برای فرزندش جهیزیه را تهیه کند و سپس تصمیم می گیرد که اصلاً جهیزیه را به او تحویل ندهد (از جهیزیه بودنش منصرف شود) حکم خمس آن چیست؟(1)

الف) تصمیم بر تحویل ندادن قبل از سررسید سال خمسی:

- اگر قبل از سررسید سال خمسی صرف در موونه نشود بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- اگر قبل از سررسید سال خمسی صرف در موونه نشود خمس دارد. (امام خامنه ای)

- خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

ب) تصمیم بر تحویل ندادن بعد از سررسید سال خمسی:

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

استفاده نشدن جهیزیه توسط دختر

اگر جهیزیه تا سررسید سال خمسی برای دختر شرعاً موونه نشود، (مثلاً دختر آنرا استفاده نکند و در معرض استفاده اش هم نباشد) حکم خمس آن چیست؟(2)

الف) جهیزیه را هدیه گرفته است (مثل آنچه مرسوم است):

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

- بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله مکارم)

ب) جهیزیه را خودش با درآمد بین سال تهیه کرده است:

- اگر شرایط خمس نداشتن جهیزیه را موقع تهیه داشته است حکم موونه را داشته است و اگر بعداً از موونه خارج شده است حکم آن در عنوان "خروج از موونه" خواهد آمد و در صورتی که شرایط مذکور در خمس جهیزیه را نداشته است خمس آن پرداخت شود.(3)

سیسمونی

اخیراً اینگونه متعارف شده است که با نزدیک شدن تولد نوزاد خانواده مادر زوجه به آماده کردن وسایل نوزاد اقدام می کنند؛ حکم خمس این وسایل چیست؟(4)

ص: 125

- 1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 67؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1781؛ سید روح الله خمینی، توضیح المسائل، م 1781؛ سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، م 16؛ (در توضیح المسائل فتوا آمده است ولی در تحریر الوسیله احتیاط دارند که تحریر مقدم است) سید علی خامنه ای، استفتانات، م 166 و 167. توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 613.
- 2- العروة الوثقی، ج 2، کتاب الخمس، فصل فی ما یجب فیہ الخمس، السایع، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الخامس، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1753، امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 851. <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=44810&mid=255542>
- 3- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 67؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1781؛ سیدروح الله خمینی، توضیح المسائل، م 1781؛ سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، م 16؛ سید علی خامنه ای، استفتانات، م 166 و 167.
- 4- استفتانات موجود در واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهراء قم.

- در صورت داشتن تمام شرایط و قیود مذکور در بحث جهیزیه همان حکم در اینجا هم جاری است.

آداء دیون سالهای قبل و صدق عنوان موونه

آیا پرداخت بدهی ها جزء موونه محسوب می شود؟(1)

- بدهی ای که به طور قهری (غیر اختیاری) پیدا می شود مانند قیمت چیزهایی که تلف نموده و ارش جنایات - و نذرها و کفارات هم ملحق به آنها می باشد - ادای آن در هر سال از موونه همان سال می باشد؛ و همچنین است بدهی ای که با قرض گرفتن و نسیه خریدن و غیر اینها جهت موونه سال های قبل، پیدا شده است، در صورتی که آن را در سال درآمد پرداخت نماید. (حضرت امام)

- پرداخت بدهی به عنوان موونه محسوب می گردد یعنی مالی را که انسان از درآمد بین سال قبل از فرا رسیدن سال خمس صرف در پرداخت بدهی کرده خود آن مال خمس ندارد در این حکم فرقی نیست بین اینکه بدهی در همان سال ایجاد شده یا در سال های قبل، هم چنین فرقی ندارد که سال های قبل توانایی پرداخت بدهی را داشته یا خیر؛ ضمناً چنانچه ادای بدهی بابت مالی باشد که موجود است و موونه محسوب نمی شود حکم مال سرمایه یا پس انداز یا ابزار کار را خواهد داشت که باید در جای خودش بررسی شود. (آیت الله سیستانی)

- اگر فرد برای موونه همان سال بدهکار شده و بدهی را از درآمد بین سال پرداخت کرده است پرداخت بدهی جزء موونه محسوب می شود و همچنین چنانچه سال های گذشته بدهکار شده و در گذشته تمکن از اداء آن نداشته است سپس از درآمد بین سال ادا شده، پرداخت بدهی خمس ندارد اما اگر برای خرید کالا یا زمین و مانند اینها که جزء موونه محسوب نمی شود بدهکار شده و عین آن اموال موجود است اداء دین از موونه محسوب نمی شود. (آیت الله مکارم)

آداء اقساط سالهای آینده و صدق عنوان موونه

اگر فردی بابت موونه، بدهکار شود و بخشی از بدهکاری اش مربوط به بعد از سال خمس باشد (مثل اقساط وام)؛ در صورتی از درآمد بین سال بدهی و اقساطی که مربوط به سال آینده خمس می باشد را پرداخت نماید، حکم خمس اقساط پرداخت شده چگونه است؟ (مثلاً کسی بابت خرید منزل وام گرفته است و سر سال خمس اش مثلاً اول برج 4 می باشد، آیا اگر از درآمد بین سال خمس اقساط ماههای بعد از برج 4 را جلو جلو پرداخت کند باید خمس این اقساط را بپردازد؟)(2)

- به پولی که از درآمد بین سال بابت ادای چنین قسطی پرداخت می شود، خمس تعلق می گیرد. (حضرت امام)

- پرداخت خمس اقساط پرداختی واجب نیست. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

- به پولی که بابت ادای چنین قسطی پرداخت می شود خمس تعلق می گیرد البته اگر شانس این باشد که قسطها را سریع تر پرداخت کند، خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

پرداخت خمس دستگردان شده و صدق موونه

ص: 126

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م71. سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م21؛ توضیح المسائل مراجع، م1852. منهاج الصالحین، ج1، م1231، توضیح المسائل جامع، ج2، م703.

2- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج1، کتاب الخمس، م168؛ امام خامنه ای، رساله خمس، م62؛ و استفتا از سایت به شماره 581581؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، م2360 و 2365؛ استفتا از سایت به شماره 388229؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م1514؛ و استفتا از سایت به شماره 9406180021.

آیا پرداخت بدهی بابت دستگردان از درآمد سال بعد، از هزینه های جاری زندگی بوده و از موونه محسوب می شود؟(1)

- بدهی ای که از طریق قرض کردن از ولی امر (حاکم شرع) از مال خمس - که از آن به دستگردان تعبیر می شود - حاصل شود از مؤونه حساب نمی شود؛ اگرچه در سال درآمد آن را بپردازد یا زمان ادای آن در همان سال باشد و بپردازد، بلکه واجب است خمس همه درآمد را محاسبه سپس آن بدهی را از مخمس ادا نماید یا آن بدهی را پرداخت کند و در وقت ادای خمس، آن بدهی را نیز به حساب درآمد بیاورد و خمس آن را رد کند. (حضرت امام)

- در یک صورت از هزینه های جاری می باشد؛ اگر فرد میخواهد خمس مالش را از درآمد اثناء سال جدید خمس بپردازد. در این صورت اگر آن مال (مقدار خمس مال گذشته) یا بدلیش تا آخر سال جدید تلف نشود و در مؤونه هم صرف یا استفاده نگردد، چنانچه قصد دارد مالش را به طور کامل مخمس نماید، باید یک چهارم بپردازد. اما در صورتی که مال در این سال جدید تلف شده یا در مؤونه صرف می شود، پرداخت یک پنجم از درآمد سال جدید، کافی است؛ مثلاً فردی در انتهای سال خمس 94 به برنج هایش خمس تعلق می گیرد وی در ابتدای سال خمس 95 میخواهد خمس برنجها را از درآمد سال 95 بپردازد، این شخص چنانچه به اندازه یک چهارم ارزش برنجها را بپردازد، برنجها به طور کامل مخمس شده اند؛ و اگر به اندازه یک پنجم آنها را بپردازد، چنانچه برنج ها در سال خمس 95 از بین برود یا مورد استفاده قرار گیرد، تکلیف دیگری بابت خمس آنها ندارد، اما اگر برنج ها تا آخر سال خمس 95 هم بدون استفاده در اختیارش باقی بماند، در انتهای سال خمس 95 باید خمس یک پنجم برنج ها را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

- می تواند بدهی خود را از منافع سال جدید بپردازد و به عبارتی این اداء دین جزء موونه محسوب می شود. (آیت الله مکارم)(2)

حکم شک در بودن شرایط مؤونه در یک مال

اشاره

- شرایط مؤونه عبارت بود از 1- نیاز 2- شأن و 3- مصرف مباح 4- استفاده از مال تا قبل سال، حال اگر کسی در وجود این شرایط یا برخی از آنها شک کند تکلیف چیست؟

الف) منشأ شک، شأن بودن یا نبودن آن هزینه یا مال است:

الف) منشأ شک، شأن بودن یا نبودن آن هزینه یا مال است(3)

- چنانچه فرد شک نماید به صورت شبهه موضوعیه که - مثلاً - کالایی که خریده، به لحاظ شأنیت مؤونه وی محسوب می شود یا نه، باید خمس آن (خمس مقدار مشکوک) را بپردازد؛ البته اگر طوری است که قبلاً در شأنش بوده و شک داشته باشد که از شأنش خارج شده یا نه حکم کالایی را دارد که در شأن وی می باشد. (آیت الله سیستانی)

ب) منشأ شک آن است که نمی داند با درآمد بین سال خریده یا پول سالگشت شده:

ب) منشأ شک آن است که نمی داند با درآمد بین سال خریده یا پول سالگشت شده(4)

ص: 127

1- سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 21؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل، جامع، ج 1، م 2371، توضیح المسائل مراجع، ذیل م 1552؛ امام خامنه ای، استفتاء شفاهی. سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، ج 1، کتاب الخمس، م 1231؛

2- سایت آیت الله مکارم: پرسش: در بعضی موارد مکلف باید به جای خمس ریع (یک چهارم) به عنوان سهمین بدهد. آیا شرایطی را که برای پرداخت ریع در ذیل ذکر می شود قبول دارید: الف) آن شیء در اثنای سال آینده مؤونه نشود. ب) آن شیء در اثنای سال آینده تلف نشود. ج) مکلف بخواهد از درآمد و سود سال آینده خمس آن را بدهد، یا دین خود را به دفتر مرجع تقلیدش بابت دستگردان بپردازد. د) اگر یکی از این سه شرط حاصل نبود 1/5 کافی است. پاسخ: ما در تمام این موارد اجازه داده ایم فقط خمس بپردازند. <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44818mid=255712>

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 601.

4- توضیح المسائل مراجع، م 1797؛ امام خامنه ای، سایت لیدر، جزوه خمس، مسأله 123؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 739؛ الرافد، المطلب الثانی: الشک فی حلول الحول علی المال. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255660>

- بنابراین احتیاط واجب با حاکم شرع مصالحه کند. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

چند سالی هست که متأسفانه موفق به محاسبه خمس نشده ام و در این مدت وسایل زندگی و مؤونه خریدم ام که نمی دانم کدام را با پول درآمد در بین سال و کدام را با درآمد سال گشتم تهیه کرده ام، لطفاً در این رابطه راهنمایی بفرمایید.

- اگر حساب سال نداشته اید و نمیدانید هنگام صرف پول در خرید مایحتاج، سال خمسی بر آن گذشته یا نه، در مورد پول خرید آنها بنابر احتیاط واجب باید با یکی از نمایندگان ما مصالحه نمایید. (امام خامنه ای) (1)

ج) منشأ شک در استفاده کردن یا نکردن از مال قبل از رسیدن سال است:

- اگر فرد در انتهای سال خمسی شک داشته باشد از کالایی که با درآمد بین سال خرید یا به صورت هدیه دریافت کرده، (2) استفاده نموده و آن کالا مؤونه اش شده یا از آن استفاده نکرده، باید خمس آن را بپردازد؛ مگر از مواردی باشد که خود وجود کالا از مؤونه وی محسوب شود مانند جایی که خریدش در وقت نیاز ممکن نیست یا حرجی است یا نبودش کسر شأن است؟ (3) (آیت الله سیستانی) (4)

خروج از مؤونه

اشاره

اگر فرد از درآمد آثای سال، کالایی برای مؤونه زندگی اش بخرد، مثلاً اثاثیه منزل یا فرش یا لباس بخرد و سپس از آن بی نیاز شود، آیا خمس آنها واجب است؟ (5)

الف. قبل از سال خمسی، اول از آنها بی نیاز شود:

الف. قبل از سال خمسی، اول از آنها بی نیاز شود: (6)

- بنا بر احتیاط واجب خمس دارد. (حضرت امام، (7) آیت الله سیستانی)

- باید خمس آن را به قیمت روز سررسید سال خمسی بپردازد. (امام خامنه ای)

- خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

ب. بعد از سال خمسی از آنها بی نیاز شود:

ب. بعد از سال خمسی از آنها بی نیاز شود: (8)

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم، آیت الله سیستانی)

نکته 1: شایان ذکر است افرادی که شاغل نیستند نسبت به خروج قبل از سال و یا بعد از سال ملاک شروع سال خمسی از زمان درآمد است لذا اگر فرد غیر شاغلی درآمدی را در اول فروردین ماه مالک شود و با درآمد مذکور در

ص: 128

1- جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، ص 251.

2- با فرض اینکه آن کالا به قبض و تحویل هدیه گیرنده رسیده است.

3- در توضیح المسائل جامع، ج 2، در مسائل «605 و 612 و 614» توضیح آن آمده است.

4- توضیح المسائل جامع ج 2، م 602.

5- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 67؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1781؛ سید روح الله خمینی، توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 634.

6- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 67؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1781. امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، قبل از سوال 125.

7- در توضیح المسائل فارسی ایشان به صورت فتوا آمده است؛ ولی در تحریر الوسیله و عروه الوثقی به صورت احتیاط واجب آمده است.

8- سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 16؛ در توضیح المسائل فارسی ایشان به شکل فتوا آمده است و در متن تحریر الوسیله، م 16 و عروه الوثقی، م 67 احتیاط واجب است؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1781. سایت ادمین امام خامنه ای آثار حضرت آقا، احکام خمس، م 76.

اول دی ماه همان سال کالایی که مؤونه محسوب می شود- را خریداری نماید، ولی بعد از گذشت یک ماه استفاده از آن در مؤونه، دیگر بدان احتیاج نداشته باشد، حکم خروج از مؤونه قبل از رسیدن سال خمسی را دارد چراکه از اولین روز دریافت درآمد هنوز یک سال نگذشته است. (آیت الله سیستانی)(1)

نکته 2: چنانچه مال از چیزهایی است که مثلاً در بعضی از فصل های سال مورد استفاده قرار می گیرد، مثل لباس های زمستانی و تابستانی که برای زمستان و تابستان سال بعد کنار گذاشته می شود، حکم خروج از مؤونه را ندارد.(2)

فروش مؤونه

الف. مؤونه ی تهیه شده با درآمد بین سال

آیا پول فروش کالایی که مؤونه بوده و از منافع بین سال تهیه شده و سپس فروخته شده است، خمس دارد؟

1. قبل از گذشت سال خمسی فروخته است:(3)

- تا سررسید سال خمسی مهلت دارد آن را در مؤونه مصرف کند و چنانچه در مؤونه مصرف نشود، تمام مبلغ فروش (اصل و ترقی) خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- درباره افراد شاغل قبل از گذشت سال خمسی و درباره افراد غیر شاغل قبل از گذشت یک سال، اگر قیمت فروش آن تا انتهای سال باقی بماند و در مؤونه سال مصرف نشود، اصل قیمت جنس بنابر احتیاط واجب خمس دارد و ترقی قیمت آن، اگر آن شیء از درآمد بین سال و از طریق معاوضه باشد، بنابر فتوا خمس دارد (البته در خمس آن مقدار از افزایش قیمت که ناشی از تورم است اشکال است) و اگر از طریق غیر معاوضه بوده، بنابر احتیاط واجب خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

- خمس ندارد؛ هر چند قیمتش افزایش یافته باشد. (آیت الله مکارم)

2. بعد از گذشت سال خمسی فروخته است:(4)

- اصل و ترقی قیمت آن فوراً خمس دارد. (حضرت امام)

- اصل و ترقی قیمت آن خمس ندارد. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- قیمت اولیه آن خمس ندارد و ترقی قیمت آن، چنانچه، آن شیء از طریق غیر معاوضه - مانند هدیه - به او رسیده خمس ندارد؛ ولی اگر آن را از درآمد بین سال و از طریق معاوضه - مثل خرید و فروش - تهیه کرده، این ترقی قیمت(5) درآمد سال فروش محسوب می شود که اگر تا آخر آن سال در مؤونه صرف نشود، باید خمسش پرداخت گردد البته در خمس مقدار زیادی قیمت ناشی از تورم احتیاط واجب است. (آیت الله سیستانی)

ص: 129

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، پاورقی م 574.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 634.

3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، اقتباس از ذیل م 1781. سیدعلی خامنه ای، سایت ادمین سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 30/08/1399 1167534؛ اجوبه الاستفتانات، س 885؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات، ج 1، س 314؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 633؛

4- سیدروح الله خمینی، توضیح المسائل، ملحقات، س 37. سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 885؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 632؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات، ج 1، ص 314؛

5- البته، ترقی قیمت ناشی از تورم و کاهش ارزش پول حکم ویژه ای دارد که در ج 2 مسأله «647» توضیح المسائل جامع بیان شده است.

اگر مکلف مؤونه ای را که از مال مخمس یا در حکم مخمس تهیه کرده را بفروشد حکم خمس پول فروش چیست؟(1)

- اصل و سود آن خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- اصل آن خمس ندارد و حکم خمس ترقی قیمت آن دو صورت دارد:

الف. مال، از طریق غیر معاوضه مثل ارث، به فرد منتقل شده؛ در این صورت ترقی قیمت آن حتی پس از فروش خمس ندارد، هر چند سال خمسی بر آن بگذرد.

ب. مال از طریق معاوضه مثل خرید و فروش، به فرد منتقل شده؛ افزایش قیمت آن جزء درآمد سال فروش است که اگر تا سر سال در مؤونه آن سال صرف نشود، باید خمسهش پرداخت شود البته در خمس مقدار زیادی قیمت ناشی از تورم احتیاط واجب است. (2) (آیت الله سیستانی)

معاوضه مؤونه

اگر شخصی، خانه کلنگی خود را تحویل دهد تا در محل آن، چند واحد آپارتمان احداث شود و در مقابل مثلاً دو واحد آپارتمان دریافت کند؛ آیا واحد اضافی که مورد استفاده و نیاز شخصی او نیست خمس دارد؟(3)

- اگر قصد تجارت (قصد فروش و کسب سود) داشته و مشتری برای خرید آن موجود باشد، مقدار افزایش قیمت پس از کسر تورم، متعلق خمس است. اما اگر قصد فروش نداشته و تنها قصد اجاره دادن داشته باشد، تا زمانی که نفروخته، خمس ندارد و پس از فروش، افزایش قیمت آن (پس از کسر اصل و مقدار تورم)، جزء درآمد سال فروش خواهد بود. (امام خامنه ای)

- اگر انسان منزل قدیمی خویش را - که سال یا سالیانی در آن سکونت داشته و مؤونه محسوب می شده و در این مدت ترقی قیمت نموده - به پیمانکاری برای ساخت و ساز بدهد و حسب توافق مثلاً نصف مشاع از زمین را به پیمانکار تملیک نماید، در ازای مثلاً دو واحد آپارتمان با خصوصیات مشخص، که پیمانکار آن را در زمان معین پس از گذشت سال خمسی فرد به وی تحویل دهد تا از آن خودش استفاده نماید یا آن را اجاره دهد، در صورتی که در زمان توافق ارزش نصف زمین با دو واحد آپارتمان مذکور برابر باشد، آن آپارتمانها خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

- چنانچه آن واحد مسکونی مورد سکونت و استفاده او نباشد مشمول خمس خواهد بود؛ البته در صورتی که در پرداخت خمس در زحمت باشد، می تواند خمس آن را به ذمه گرفته و هر زمان که توانست پرداخت نماید. (آیت الله مکارم)

نمات مؤونه

اشاره

اگر کسی باغی برای مؤونه دارد حکم خمس نمات آن چه صورت است؟(4)

ص: 130

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 53، حضرت امام، توضیح المسائل، ملحقات م 37؛ رساله خمس امام خامنه ای، م 44؛ ارث و پول فروش آن خمس ندارد، هر چند قیمت آن افزایش یافته باشد، مگر اینکه آن را سرمایه (در معرض فروش) قرار دهد؛ که در این صورت ارزش افزوده ی آن پس از فروش، بنابر احتیاط واجب از درآمد سال محسوب می شود و خمس آن باید داده شود. توضیح المسائل جامع، ج 2، م 646.

2- ترقی قیمت ناشی از تورم و کاهش ارزش پول حکم ویژه ای دارد که در ج 2 مسأله «647» توضیح المسائل جامع بیان شده است.

3- جزوه ارسالی دفتر معظم له، پاییز 1401، س 127 ریال سایت لیدر امام خامنه ای سوال 7، <https://www.leader.ir/fa/content/25552/www.leader.ir>، آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 656، آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140105130019.

4- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 61؛ توضیح المسائل مراجع، م 1775. سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 30/09/1400 1313092.

الف) نمازات متصله (مثل رشد درختها)

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ب) نمازات منفصله (مثل محصولات باغ)

- اگر به هدف امرار معاش از آن نمازات منفصله نگهداری شده است، مقداری که از مخارج و معاش زندگی اش اضافه بیاید خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- در صورتی که تا سر سال خمسی موونه نشود خمس دارد. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

خمس به چه چیزهای تعلق می‌گیرد؟ (اجمالاً) (1)

- در هفت چیز خمس واجب می‌شود: اول: منفعت کسب. دوم: معدن. سوم: گنج. چهارم: مال حلال مخلوط به حرام. پنجم: جواهری که بواسطه غواصی یعنی فرورفتن در دریا به دست می‌آید. ششم: غنیمت جنگ. هفتم: زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد. (حضرت امام، امام خامنه‌ای)

- در چند مورد خمس واجب می‌شود: اول: درآمد کسبی و در مواردی هم درآمد حاصل از غیر کسب؛ دوم: مال حلال مخلوط به حرام؛ سوم: معدن؛ چهارم: گنج؛ پنجم: جواهری که با غواصی، یعنی فرورفتن در دریا به دست می‌آید؛ ششم: غنیمت جنگ؛ هفتم: بنابر مشهور، زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد. (آیت الله سیستانی)

- در هفت چیز خمس واجب می‌شود: اول: منفعت کسب. دوم: معدن. سوم: گنج. چهارم: مال حلال مخلوط به حرام. پنجم: جواهری که بواسطه غواصی یعنی فرورفتن در دریا به دست می‌آید. ششم: غنیمت جنگ. هفتم: زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد (بنابر احتیاط واجب). (آیت الله مکارم)

شایان ذکر است: انشالله در این فصل از بین موارد فوق به حکم خمس منافع زائد بر موونه پرداخته می‌شود و باقی موارد در فصل پنجم همین درسنامه خواهد آمد.

در این فصل احکام خمس اموال زائد بر موونه در ذیل دو مبحث 1- سرمایه و ابزار کار 2- غیر سرمایه؛ بیان خواهد شد.

مبحث اول: سرمایه و ابزار کار

تعریف سرمایه و ابزار کار

مراد از سرمایه در احکام خمس چیست؟ (2)

- سرمایه کالا یا پولی است که در دسترس بازرگان و کاسب قرار دارد و با آن به منظور امرار معاش یا تحصیل سود، دادوستد می‌کند و عین آن ثابت نیست و تبدیل و تعویض می‌شود. این را سرمایه یا رأس المال می‌گویند. (مراجع عظام تقلید)

مراد از ابزار کار در احکام خمس چیست؟ (3)

- ابزار کار به وسایل و ابزار گفته می‌شود که عین آن ثابت است و مقصود از نگهداری آن کسب درآمد است؛ از قبیل مغازه، پاساژ، هتل، کارخانه و سایر مکانهای تجاری و اقتصادی، ابزار آلات نجاری، آهنگری، بزازی، بافندگی، بنایی، معماری، مهندسی و کشاورزی، وسایل نقلیه برای حمل و نقل بار یا مسافر، دستگاههای صنعتی و مانند آن، نیز جاری می‌شود. (مراجع عظام تقلید)

حکم خمس سرمایه در گردش (و حکم سرمایه اساسی)

آیا سرمایه مال التجاره خمس دارد؟ (4)

ص: 132

1- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس. سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1751؛ امام خامنه‌ای، تحریر المسائل، ص 317 م 1093؛ توضیح المسائل جامع، م 559.

2- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، اقتباس از م 62؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2331. امام خامنه‌ای، جزوه ارسالی دی ماه 1401.

3- العروة الوثقی، کتاب الخمس، م 62؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 641.

4- سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیلة، کتاب الخمس، م 13؛ سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، احکام خمس، ص 355، س 35؛ امام خامنه‌ای، اجوبه الاستفتانات، م 952، جزوه خمس م 33، مستند دست خط

م 8؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتا از سایت به شماره 581327؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 640؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255444>

- سرمایه ای که از طریق درآمد بین سال تهیه شده است، خمس دارد، مگر به مقداری باشد که با پرداخت خمس آن، باقی مانده آن سرمایه و سودش برای مخارج زندگی در حد شانس کافی نیست که در این صورت خمس ندارد حتی در صورتی که بتواند در سالهای آینده خمس آن را بدهد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- سرمایه چنانچه از درآمد بین سال تهیه شده باشد خمس دارد مگر آنکه فرد هم اکنون یا در آینده نه چندان دور نتواند خمس سرمایه اساسی (1) را بپردازد؛ به این معنا که اگر خمس آن را هرچند با دستگردان و پرداخت به صورت اقساط در طی چند سال بپردازد، اداره امور زندگی مناسب با شأن و به صورت معمول، غیر ممکن یا همراه با سختی طاقت فرسا که معمولاً تحمل نمی شود بوده یا آنکه مجبور می شود به کسی که شایسته شأن او نیست مشغول شود. که در این صورت، پرداخت خمس سرمایه لازم نیست؛ البته اگر می تواند خمس قسمتی از سرمایه را به صورت نقد یا اقساط بدهد، پرداخت همان مقدار لازم می باشد. (آیت الله سیستانی)

- سرمایه خمس دارد، مگر سرمایه ای که اگر خمس آن را هر چند به صورت تدریجی بدهد با بقیه آن، زندگی او در حد آبرو و شؤنش اداره نمی شود. بنابراین، اگر با پرداخت خمس آن، لطمه ای به کار او نمی خورد، باید خمس آن را بدهد، خواه سرمایه تجارت باشد یا زمین و آب و ملک برای زراعت، یا ابزار کار. (آیت الله مکارم)

ملاک محاسبه قیمت در خمس سرمایه

خمس سرمایه (در گردش) بر اساس چه قیمتی محاسبه می شود؟ (2)

- باید در سررسید اولین سال خمسی خمسش را به قیمت فعلی پرداخت کنند. (مراجع عظام تقلید)

معیار در قیمت فعلی (کلی فروشی یا جزئی)

آیا مقصود از قیمت فعلی در خمس سرمایه، قیمت کلی فروشی آن است یا جزئی فروشی یا قیمت حراجی؟ (3)

- منظور قیمتی است که اجناس تجاری بدون صرف یا لحاظ هزینه اضافی در عرضه آن و بدون انتظار برای فروش آن به قیمت بیشتر، ممکن است به آن قیمت فروخته شوند؛ همانند آنچه در هنگام حراج کالا صورت می گیرد. البته نباید به گونه ای صورت بگیرد که عرفاً زبان شمرده شود؛ بلکه باید قیمت مناسب با این شیوه از عرضه کالا باشد و خمس را بر آن اساس پرداخت کند. (امام خامنه ای، (4) آیت الله سیستانی)

حکم محاسبه خمس بر اساس طلا و ارز

اشاره

ص: 133

1- سرمایه اساسی: که آن کمترین مقدار سرمایه ای است که فرد برای امور زندگی خود و خانواده اش - مناسب با آبرو و شانسان - به آن نیازمند است؛ طوری که با کمتر از آن مقدار، اداره امور زندگی مناسب با شأن خود و خانواده اش، غیر ممکن یا همراه با سختی طاقت فرسا که معمولاً تحمل نمی شود می باشد و یا مجبور می شود به کسی که شایسته شأن او نیست مشغول شود. سرمایه توسعه ای: که آن اضافه بر سرمایه اساسی بوده و برای توسعه و گسترش فعالیت های اقتصادی به کار گرفته می شود.

2- سیدروح الله خمینی، استفتانات، ج 1، ص 355 س 36؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 968؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2335 و 2336؛ ناصر مکارم شیرازی استفتانات، ج 2، ص 551.

3- سیدمحمدکاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 53؛ سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2345؛ سیدعلی خامنه ای، استفتای خصوصی به شماره 103 و کد پیگیری 563103379. نکته: با توجه به عبارت عروة الوثقی (اذا امکن بیعها و اخذ قیمتها) 4 که پذیرفته همه حاشیه نگاران است، ملاک محاسبه، همان قیمتی است که در بازار ممکن است به آن قیمت فروخته و پول آن گرفته شود، این حکم با نظر امام خامنه ای و آیت الله سیستانی و ... یکسان است.

4- آنچه به عنوان سرمایه و ابزار کار از درآمد کسب تهیه شده، سرسال خمسی به قیمتی که خریدار دارد (به قیمت روز)، مشمول خمس می باشد.

ملاک در قیمت گذاری برای محاسبه خمس سرمایه برای کسی که سرمایه کسبش را «طلا» یا «ارز» قرار داده مانند طلا فروش یا ارز فروش، چیست؟(1)

- این افراد می توانند به هر یک از دو روش زیر رفتار نمایند:

روش اول: سود و زیان حاصل در سرمایه طلا یا ارز را با نقد رایج بسنجد و ترقی و کاهش قیمت طلا و ارز را نسبت به نقد رایج لحاظ نماید. بنابراین، اگر خمس طلا یا ارز را بدهد و در سال بعد از نظر وزن یا مقدار به آنها اضافه نشود، ولی قیمت آن ترقی نماید، افزایش قیمت درآمد محسوب شده و خمس دارد و اگر قیمت کاهش یابد این کاهش، زیان به حساب می آید. روش دوم: سود و زیان سرمایه طلا را با خود طلا (وزن آن و در مواردی مثل سکه، تعداد آن) و ارز را با خود ارز (تعداد آن) حساب کند، یعنی میزان سود و زیان را بر اساس نقد رایج لحاظ نکند؛ بلکه مبنای محاسبات خویش را در زمانهای حساسی معمول در معاملات (روزانه یا ماهانه یا سالانه)، مقدار طلا یا مقدار ارز قرار دهد. بنابراین، اگر خمس طلا یا ارز را بدهد و سال بعد طلا و ارز از نظر وزن و عدد اضافه نشود، ولی قیمت آنها بر اساس نقد رایج ترقی کند، خمس بر او واجب نیست و در این صورت اگر قیمت طلا یا ارز کم شود، نمی تواند آن را ضرر حساب نماید. (آیت الله سیستانی)(2)

ب. کسی که شغلش غیر از فروش طلا و ارز است

کسی که دارای سرمایه کسب (مال التجاره) غیر از طلا و ارز می باشد و این امکان برایش فراهم است تا سرمایه کسب خویش را بر حسب طلا یا یکی از ارزهای خارجی - مثل دینار، درهم، یورو، یوان - محاسبه کند، آیا می تواند ابتدا مجموع سرمایه خویش را به طلا یا آن ارز معین، تبدیل نماید؟(3) سپس، سود و زیان ناشی از کسب خویش را بر اساس طلا یا آن ارز معین حساب کند و مبنای محاسبات خویش را در زمانهای حساسی معمول در تجارت (روزانه یا ماهانه یا

ص: 134

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 668.

2- مثال: فردی 50 سکه طلا به ارزش مالی 500 میلیون تومان که مخمس یا در حکم مخمس است را سرمایه کار خود قرار داده است؛ اگر این فرد بخواهد از محاسبه «روش دوم» استفاده کند، قصد کند سود و زیان در سکه های طلا را بر اساس تعداد یا وزن لحاظ نماید. بنابراین، اگر سرمایه او در انتهای سال خمس بعد تغییر نکرده و همان 50 سکه طلا باشد ولی این سکه ها 700 میلیون تومان ارزش گذاری شود، لازم نیست خمس ترقی قیمت مذکور را بپردازد. همین طور، اگر تعداد سکه های طلای فرد مذکور در انتهای سال خمس بعد به 55 عدد افزایش یافته باشد، ولی قیمت این تعداد سکه طلا همان 500 میلیون تومان یا کمتر باشد، باید خمس 5 عدد سکه اضافه شده را بپردازد. چند نکته: 1. محاسبه سکه بر اساس تعداد در صورتی جایز است که سکه، عرفاً از اشیای مثلی و همانند هم شمرده شود. 2. وجه نقد طلا فروش و ارز فروش در صورتی که سرمایه کسب وی باشد و در طول سال تبدیل به مال التجاره (طلا یا ارز) می شود نیز، حکم طلا و ارز را دارد که می تواند سود و زیان آن را با معیار طلا و ارز محاسبه نماید؛ اما وجه نقدی که سرمایه کسب وی نیست و مثلاً به عنوان پس انداز نگهداری می گردد را نمی تواند بر اساس طلا یا ارز محاسبه نماید. 3. اگر فرد تا کنون توجه نداشته که می تواند معیار را وزن یا عدد طلا یا ارز قرار دهد، ابتدا باید خمس سرمایه را بر اساس قیمت نقد رایج پرداخت کند و از آن پس در سال های بعد می تواند معیار را وزن یا عدد - با توضیحاتی که بیان شد - قرار دهد. 4. روش محاسبه قسمت (ب) مخصوص طلا و ارز است و شامل سایر اجناس نمی شود. بنابراین، برنج فروش و پارچه فروش و... نمی توانند معیار را وزن برنج یا متر از پارچه و... قرار دهند؛ البته با توضیحی که در مسأله بعد ذکر می شود، می توانند معیار محاسبات خود را طلا یا ارز در نظر بگیرند. (آیت الله سیستانی)

3- در تبدیل مال التجاره و سرمایه کسب به طلا یا ارز خارجی معین در ابتدای امر، کافی است که فرد سرمایه خویش را بر اساس طلا یا آن ارز معین ارزش گذاری نماید و مجموع سرمایه مذکور را به شخص دیگری در ازای همان مقدار معین طلا یا ارز در ذمه وی مصالحه کند و طرف مقابل مصالحه را قبول نماید تا مصالحه کننده آن مقدار از طلا یا ارز را به عنوان عوض مصالحه، از شخص مورد مصالحه (مُتصالح)، شرعاً طلبکار گردد، هر چند پس از اجرای صیغه مصالحه و انتقال شرعی اموال به مُتصالح، با رضایت و توافق طرفین مجدداً با اجرای صیغه مصالحه، همان اموال را از وی به ازای مقدار عوضی که در مصالحه اول معین شده مالک گردد.

سالانه) بالنسبه به طلا یا همان ارز معین قرار دهد و پول رایج در کشور (ریال) را معیار محاسبات سود و زیان قرار ندهد؟(1)

- لازم است پس از کسر مقدار تورم، خمس به پول رایج کشور محاسبه شود. (امام خامنه ای)

- بله میتواند چنین کند. شایان ذکر است، چنانچه فردی سال خمسسی اش فرا رسیده است و تاکنون توجه نداشته است که می تواند معیار را در مال التجاره، طلا یا یکی از ارزهای خارجی قرار دهد، ابتدا باید خمس سرمایه اش را بر اساس قیمت نقد رایج پرداخت نماید و از آن به بعد پس از تبدیل سرمایه منخمس به طلا یا ارز خارجی معین، در سالیان بعد می تواند معیار را همان طلا یا ارز خارجی مورد نظر قرار دهد و سود و زیان خویش را بر اساس آن بسنجد. (2) نکته: این حکم شامل وجه نقد و پول رایجی که جزء سرمایه کسب و مال التجاره فرد میباشد نیز می گردد. (آیت الله سیستانی)

ترقی قیمت سرمایه (مال التجاره)

الف) سرمایه با معاوضه (مثل خرید و فروش) حاصل شده

1. از درآمد بین سال خرید شده:

اشاره

شخصی که چندین سال است (بیشتر از یک سال) خمس اجناس مغازه اش را نپرداخته است خمس سرمایه را باید بر اساس چه قیمتی محاسبه کند؟ (سرمایه از طریق معاوضه (مانند خرید و فروش) حاصل شده است)(3)

- ملاک قیمت فعلی اجناس است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- مکلف باید ارزش کالا را در سررسید اولین سال خمس محاسبه کرده و خمس آن را با ملاحظه تورم مبلغ خمس پرداخت نماید و در سالهای بعد هر ساله مبلغ منخمس سال قبل به اضافه ی تورم آن را کسر کرده و خمس آن را با ملاحظه (اضافه) تورم پرداخت نماید. مثلاً اگر در اولین سال خمس یک تومان داشته است باید 200 تومان آن را با تورم سال به عنوان خمس پرداخت کند و در سال بعد اگر مجموع سرمایه اش مثلاً دو میلیون شده است مبلغ 800 هزار تومان آن (با فرض تورم 50 درصدی که می شود 1200 از مبلغ دو میلیون کسر شده) خمس دارد (خمس=160 هزار تومان) البته با ملاحظه تورم آن (تورم همان 160 تومان در سالی که باید پرداخت می شد) و در سالهای بعد هم به همین صورت. (امام خامنه ای)

حکم سود مالی که خمس به آن تعلق گرفته و ادا نشده

ص: 135

1- سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 06/07/1398 1025110؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 669.

2- به عنوان مثال، وارد کننده کالایی را در نظر بگیرید که کل سرمایه کسبش (پارچه و وجه نقد) پس از تبدیل به درهم امارات، معادل 20 هزار درهم (150 میلیون تومان با احتساب هر درهم 7,500 تومان) منخمس می باشد. وی از هم اکنون قصد جدی می نماید که مبنای محاسبه سرمایه کسبش «درهم» باشد. سر سال آینده در حالی که هر درهم امارات معادل 10,000 تومان بوده و ارزش مال التجاره اش نیز بر حسب درهم، 25 هزار درهم گردیده است، ایشان تنها 5 هزار درهم امارات معادل 50 میلیون تومان سود برده است که باید خمس آن را بپردازد، هر چند مال التجاره وی سر سال بر حسب تومان، 250 میلیون تومان ارزش داشته باشد.

3- العروه الوثقی، م 53؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1797؛ امام خامنه ای، رساله خمس م 120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له. ش 1206822 سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع ج 2، م 737؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1797؛ امام خامنه ای، رساله خمس م 120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له، ش 1206822.

اگر فردی با درآمد بین سال، کالایی به قصد تجارت بخرد و در سررسید سال خمسی اول، خمس کالا پرداخت نشود، چنانچه سال دوم خمسی فرا برسد، آیا علاوه بر پرداخت خمس کالا، باید سود خمس هم پرداخت شود؟(1)

- مکلف باید ارزش کالا را در سررسید اولین سال خمسی محاسبه کرده و خمس آن را با ملاحظه تورم مبلغ خمس پرداخت نماید و در سالهای بعد هر ساله مبلغ مخمس سال قبل به اضافه ی تورم آن را کسر کرده و خمس آن را با ملاحظه (اضافه) تورم پرداخت نماید. مثلاً اگر در اولین سال خمسی یک تومان داشته است باید 200 تومان آن را با تورم سال به عنوان خمس پرداخت کند و در سال بعد اگر مجموع سرمایه اش مثلاً دو میلیون شده است مبلغ 800 هزار تومان آن (با فرض تورم 50 درصدی که می شود 1200 از مبلغ دو میلیون کسر شده) خمس دارد (خمس=160 هزار تومان) البته با ملاحظه تورم آن (تورم همان 160 تومان در سالی که باید پرداخت می شد) و در سالهای بعد هم به همین صورت. (امام خامنه ای)

- اگر فرد با درآمد بین سال کالایی را بخرد و کالای مذکور تا انتهای سال مؤونه نشود و به آن خمس تعلق بگیرد و وی خمس آن را نپردازد(2) و کالا در سال جدید، ترقی قیمت نماید و در بین همان سال آن را بفروشد و ثمن آن تا پایان سال خمسی جدید باقی بماند، در فرضی که معامله صحیح باشد(3) یا با اجازه حاکم شرع نسبت به سهم اهل خمس صحیح محسوب شود، چنانچه فرد مذکور بخواهد خمس بدهد، باید خمس اصل مال و تمام سود حاصل از سهم خمس را بدهد. همچنین، لازم است سود سهم خویش را نیز بپردازد و (آیت الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب) تنها پرداخت خمس مال موجود در انتهای سال خمسی جدید، کافی نیست.

مثلاً فردی با درآمد بین سال کالایی را به قصد تجارت خریداری می کند؛ قیمت کالا سر سال خمسی 100 هزار تومان است که خمس آن را نمی دهد و در سال بعد که قیمت کالا 150 هزار تومان می شود آن را به شیعه دوازده امامی می فروشد و این 150 هزار تومان تا آخر سال خمسی باقی می ماند؛ اکنون فرد برای پرداخت خمس باید: الف. 20 هزار تومان به عنوان خمس اصل مال بپردازد. ب. تمام سودی که از سهم خمس به دست آمده (10 هزار تومان) را نیز بپردازد. ج. خمس سود سهم خویش (40 هزار تومان) که 8 هزار تومان می باشد را نیز بپردازد که در نتیجه، مجموع مالی که فرد می پردازد، 38 هزار تومان می گردد و بنابر احتیاط واجب، پرداخت 30 هزار تومان به عنوان خمس مال موجود در انتهای سال خمسی جدید، کافی نیست. (آیت الله سیستانی)(4)

- خمس اصل مال باید پرداخت شود و نسبت به سود آن بعد از آنکه حاکم شرع معامله را اجازه داد باید خمسش را پرداخت کند و احتیاط آن است که در این ریح مصالحه شود. (آیت الله مکارم)

2. از مال مخمس یا در حکم مخمس خرید شده:

مالی که به آن خمس تعلق نمی گیرد یا خمس تعلق گرفته و خمس آن پرداخت شده، چنانچه به قصد تجارت نگهداری شود (سرمایه اش کند) و امکان فروش و اخذ قیمت آن وجود داشته باشد، خمس آن به چه نحو محاسبه می شود؟(5)

ص: 136

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 77؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2376. امام خامنه ای، رساله خمس م 120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له، ش 1206822.

2- که در این صورت اگر عذری نداشته باشد، مرتکب گناه شده است.

3- مانند مواردی که در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله «729» ذکر شده است.

4- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب الخمس، م 77؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع (قدیمی) ج 1، م 2376. توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 732.

5- العروة الوثقی، م 53؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1797؛ امام خامنه ای، رساله خمس م 120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له، ش 1206822 سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع ج 2، م 737؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1797؛ امام خامنه ای، رساله خمس م 120؛ استفتاء خصوصی از نماینده معظم له، ش 1206822.

- پرداخت خمس ترقی واجب است؛ هر چند به فروش نرسد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- محاسبه مانند فرض قبلی است البته محاسبه مجدد سال اول لازم نیست. (امام خامنه ای)

3. از مال فرضی یا نسیه خریده و هنوز بدهکار است

اگر فرد شیء یا کالایی را با قرض یا معامله نسیه، به قصد تجارت به عنوان مال التجاره خریداری نماید و تا سر سال خمس می بدهدیش را پرداخت نکرده باشد، حکم ترقی قیمت سرمایه چیست؟(1)

- ارزش افزوده آن با کسر تورم خمس دارد. (امام خامنه ای)

- چنانچه قیمت کالای مذکور که همچنان در سر سال موجود است افزایش یافته باشد، طوری که به قیمت بیشتر قابل فروش باشد، این ترقی قیمت جزء درآمد همین سال محسوب می گردد و خمس دارد، هر چند اصل قیمت خرید کالا به علت اینکه فرد بدهی خود را تا انتهای سال پرداخت نکرده است، خمس ندارد؛ البته، اگر ترقی قیمت مذکور ناشی از تورم و کاهش ارزش پول باشد، ثبوت خمس در آن محل اشکال است. (آیت الله سیستانی)

- ترقی قیمت مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)

ب) سرمایه از غیر معاوضه (مانند ارب هدی و ...) حاصل شده

اشاره

اگر مالی از غیر معاوضه مانند ارب یا هدیه به ملکیت انسان در بیاید، چنانچه به قصد تجارت نگهداری شود و امکان فروش و اخذ قیمت آن وجود داشته باشد، خمس آن به چه صورت محاسبه می شود؟(2)

- خمس ترقی قیمت پس از تمام شدن سال واجب است به شرط آن که فروش آن و گرفتن قیمتش ممکن باشد و اگر فروش یا اخذ قیمت فقط در سال بعد ممکن باشد زیادی قیمت از منافع همان سال بعد می باشد نه سال گذشته (یعنی فعلا خمس ندارد). (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- ارزش افزوده آن پس از فروش، بنابر احتیاط واجب از درآمد سال محسوب می شود و خمس آن باید پس از کسر تورم پرداخت شود. (امام خامنه ای)

- پرداخت خمس ترقی قیمت بازاری آن، در سر سال خمس واجب است هر چند آن را فروخته باشد. (آیت الله سیستانی)

حکم افزایش قیمت به سبب تورم

آیا افزایش قیمت سرمایه که بر اثر تورم (کاهش ارزش پول) حاصل شده خمس دارد؟(3)

- چنانچه آن مال از اموالی باشد که خمس به آن تعلق نمی گیرد (مثلا خمس آن قبلا پرداخت شده یا هدیه یا پاداش و مانند آن است)، تورم کسر می شود(4) ولی اگر از درآمد بین سال و غیر مخمس باشد، تورم کسر نمی شود. (امام خامنه ای)

ص: 137

1- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م53، سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1328456، 17/11/1400؛ توضیح المسائل جامع، ج2، م648.

2- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م53؛ تحریر الوسیله، م8؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له سال 1399، مسئله 52 و 53، توضیح المسائل جامع، م2336.

3- امام خامنه ای، استفتانات سال 1389، و سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1202376؛ آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج2، م647. آیت الله مکارم، استفتانات، ج1، ص101، س320؛ و سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44818mid=255703>

4- من شغلم بساز و بفروش ساختمان است و خمس هم می دهم. زمینی را می خرم و در آن ساختمانی ساخته و می فروشم، پول حاصل از فروش شامل سه قسمت است (اصل سرمایه گذاری که مخمس است، تورم و سود خمس را چگونه محاسبه کنم؟ آیا فقط به سود بدون در نظر گرفتن اصل سرمایه و تورم، خمس تعلق گیرد؟ جواب: اصل هزینه ساخت - که مخمس بوده است - همراه با تورم آن را از قیمت فروش خانه کسر کنید بقیه درآمد و سود است و باید خمس آن پرداخت شود. جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س18.

- در مواردی که افزایش قیمت کالای مخمس یا در حکم مخمس خمس دارد(1) چنانچه این افزایش قیمت ناشی از تورم باشد، ثبوت خمس در مورد آن محل اشکال است و بنابر احتیاط واجب احکام مربوط به ترقی قیمت بر آن جاری می گردد(2) و احتیاط مذکور در موردی است که افزایش قیمت جنس به مقداری باشد که با در نظر گرفتن نزول قیمت نقد رایج کشور و پایین آمدن قدرت خرید با آن، ربح و سود بودنش از نظر عرف محرز نباشد. (آیت الله سیستانی)(3)

- باید خمس افزایش قیمت پرداخت شود. (آیت الله مکارم)(4)

خمس سود بانکها با توجه به تورم

ص: 138

1- مسأله 645. اگر مال مخمس یا در حکم مخمس ترقی قیمت پیدا کند، چنانچه برای «تجارت و کسب درآمد تهیه یا نگهداری شده» و امکان معامله و گرفتن قیمت آن وجود داشته باشد، پرداخت خمس ترقی قیمت بازاری، در سر سال خمس واجب است، هر چند آن را نفروخته باشد. مسأله 646. اگر مال مخمس یا در حکم مخمس که برای «تجارت و کسب درآمد تهیه یا نگهداری نشده»، ترقی قیمت پیدا کند، حکم خمس ترقی قیمت آن دو صورت دارد: الف. مال، از طریق «غیر معاوضه مثل ارث»، به فرد منتقل شده؛ در این صورت ترقی قیمت آن حتی پس از فروش خمس ندارد، هر چند سال خمس بر آن بگذرد. مثلاً اگر وارثی باغی که از پدرش ارث برده 100 میلیون تومان ارزش داشته و آن را به قصد تجارت نگهداری نکرده باشد و اکنون این باغ 200 میلیون تومان ارزش داشته باشد، پرداخت خمس 100 میلیون ترقی آن حتی پس از فروش باغ لازم نیست. ب. مال از طریق «معاوضه مثل خرید و فروش»، به فرد منتقل شده؛ در این صورت، مال تا وقتی فروخته نشده، ترقی قیمت آن خمس ندارد و هرگاه فروخته شد قیمت خرید آن خمس ندارد و افزایش قیمت آن جزء درآمد سال فروش است که اگر تا سر سال در مؤونه آن سال صرف نشود، باید خمسش پرداخت شود. شایان ذکر است، اگر فرد مالی را از طریق غیر معاوضه به دست آورده - مانند آنکه مال به او بخشیده شده باشد - و مال التجاره محسوب نشود و مؤونه وی نیز نباشد، در صورتی که خمس آن را از خود مال پرداخته (با پرداخت خمس از خود آن، آن را مخمس نموده باشد)، ترقی قیمت آن، حتی پس از فروش خمس ندارد، و اگر از مال دیگری خمس آن را پرداخت کرده، «چهار پنجم» آن حکم اشیای غیر معاوضی و «یک پنجم» آن حکم اموال معاوضی را دارد.

2- بنابراین، مکلف می تواند در این احتیاط، مانند سایر موارد احتیاط واجب به مجتهد جامع الشرایط دیگری با رعایت الأعلّم فالأعلّم مراجعه نماید.

3- به عنوان مثال، اگر تاجری مال التجارة مخمس وی 10 عدد یخچال به قیمت 100 میلیون تومان باشد، ولی در اثر تورم سه برابری ناشی از کاهش ارزش پول کشور، در انتهای سال خمس جدیدش، قیمت یخچال ها سه برابر یعنی 300 میلیون تومان شده باشد، ثبوت خمس نسبت به ترقی قیمت مال التجاره اش (یخچال ها) محل اشکال است و در صورتی که مجتهد جامع الشرایط دیگر با رعایت الأعلّم فالأعلّم قائل باشد که تورم خمس ندارد، می تواند در این مورد از وی تقلید نماید و بر این اساس لازم نیست خمس افزایش قیمت یخچال ها را بپردازد. اما اگر در مثال مذکور با وجود تورم سه برابری، قیمت سرمایه و مال التجاره اش (یخچال ها)، 350 میلیون تومان شده باشد، 50 میلیون تومان از ترقی مذکور، با توضیحی که در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله «645» ذکر شد ربح محسوب شده و در انتهای سال خمس دارد و همان طور که ذکر شد، ثبوت خمس در 200 میلیون تومان دیگر ترقی، محل اشکال است. حکم مذکور در این مسأله، شامل سایر مواردی که افزایش قیمت کالا باعث تعلق خمس می شود نیز می گردد.

4- پرسش: چنانچه حجم سرمایه ثابت باشد ولی قیمت آن بر اثر تورم افزایش پیدا کند مثلاً موجودی یک زرگر ده کیلو طلا بوده و به همین مقدار مانده است ولی قیمت طلا افزوده شده است آیا به قیمت افزوده شده خمس تعلق می گیرد؟ پاسخ: با توجه به آنچه نوشته اید خمس دارد و ارزش افزوده در عرف نوعی منفعت محسوب می شود و این نوع افزایش قیمت در مباحث فقهی به عنوان زیاده سوقیه معروف است. بنابراین با توجه به این که نوسانات محدود و کوتاه مدت در عرف بازار هنوز به رسمیت شناخته نشده است و تنها در محافل علمی مورد بحث است ربح در این جا صدق می کند، توضیح این که در بعضی از جوامع کنونی کمترین تغییر در تورم، در محاسبات بدهی ها و مطالبات در عرف بازار لحاظ می شود، مثلاً بانک های این کشورها هر سال، هنگامی که بهره سپرده ها را می دهند در کنار بهره، تفاوت تورم را هم می پردازند یعنی در عرف بازار آنها، محاسبه تورم به عنوان یک اصل اقتصادی شناخته شده است در این کشورها می توان تورم را در همه داد و ستدها ملحوظ داشت ولی در عرف کشورهای دیگر این مسأله فقط در محافل علمی مطرح است و می دانیم مسائل فقهی بر محور موضوعات عرفی دور می زند، نه موضوعات خاص محافل علمی. (آیت الله مکارم) <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255461>

با توجه به وجود تورم، سودی که بانکها به سپرده گذاران می پردازند عملاً جبران افت و کاهش ارزش پول محسوب می گردد. با این حال، آیا به این سود خمس تعلق می گیرد؟(1)

- اگر سپرده مخمس باشد و سود بیش از مقدار تورم نباشد، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

حکم کاهش قیمت بعد از افزایش آن

الف) افزایش و کاهش در بین همان سال بوده

اگر فرد جنسی را برای تجارت (مال التجاره) خریداری نماید و قیمت آن بالا برود، ولی آن را نفروشد و در بین همان سال، قیمتش پایین آید، آیا آن افزایش قیمت خمس دارد؟(2)

- پرداخت خمس مقداری که بالا رفته بر او واجب نیست. (مراجع تقلید)

ب) افزایش در سال خمسی و کاهش بعد از سال خمسی:

اگر قیمت جنسی که شخص برای تجارت خریده است، افزایش یابد و به منظور اضافه شدن قیمت، آن را نگه دارد و بعد از سال خمسی، قیمت کاهش یابد، در این صورت آیا خمس مقداری را که افزایش یافته بود باید پرداخت کند؟(3)

- خمس مقداری را که افزایش یافته بود، بنابر احتیاط واجب باید بدهد؛ بلکه اگر به اندازه ای هم نگه داشته که تجار معمولاً برای گران شدن جنس آن را نگه می دارند، خمس مقداری را که افزایش یافته بود، باید بدهد. (حضرت امام)

- اگر امکان فروش و اخذ قیمت وجود دارد، سپس قیمتش کاهش یابد، خمس مقدار افزایش یافته بنابر احتیاط واجب است. (آیت الله سیستانی)

- اگر قیمت آن تا آخر سال همچنان زیاد باشد، باید سر سال، خمس آن را بدهد؛ هرچند قیمت بعد از گذشتن سال کاهش یابد. این در صورتی است که آخر سال، وقت فروش آن باشد و به میل خود آن را نگه دارد. (آیت الله مکارم)

خمس سود سرمایه در صورت اقاله معامله

اگر انسان معامله ای انجام دهد و در آن سود نماید، و سال خمسی بر آن بگذرد؛ سپس طرف مقابل - با وجود آنکه معامله لازم بوده و خیار فسخ ندارد - از وی بخواهد که معامله را اقاله نماید و وی بپذیرد، حکم خمس سود حاصله (که حالا از جیبش رفته است) چیست؟ آیا ساقط است؟(4)

- خمس سود ساقط است. (حضرت امام)

- خمس سودی که کرده ساقط نمی شود و باید آن را بپردازد؛ مگر آنکه از شانش پذیرش اقاله باشد و اقاله قبل از فرارسیدن سال خمسی او صورت گیرد؛ مانند اینکه فردی به دلیل احتیاج مالی، زمینش را به نصف قیمت بازاری

ص: 139

1- جزوه ارسالی دفتر امام خامنه ای، دی ماه 1401، س 19.

2- سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1768؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 650.

3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1769؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 651.

4- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 58؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 619.

به شخصی بفروشد، مشروط به اینکه اگر ثمن معامله را در موعد مقرر شده پس دهد، حق فسخ معامله را داشته باشد (بیع خیاری)، ولی فروشنده به علت مشکلات مالی نتواند در مدت معین شده ثمن معامله را به خریدار پس دهد و معامله لازم شود و بعد از سپری شدن مدتی، وی ثمن معامله را حاضر کرده و تقاضای اقاله معامله را نماید، در این صورت چنانچه سال خمسی خریدار فرا نرسیده و عرفاً از شأن وی قبولی اقاله مذکور باشد - همچنان که شاید در بسیاری از موارد بیع خیاری چنین باشد - لازم نیست خمس سودی را که نصیب خریدار شده بپردازد؛ اما اگر سال خمسی خریدار فرا رسیده و خمس به مال مذکور تعلق گرفته (مستقر شده) باشد، (1) با انجام اقاله خمس ساقط نمی شود. (2) (آیت الله سیستانی)

- خمس سود ساقط نیست و این اقاله نسبت به سهم صاحبان خمس فضولی بوده است. (3) (آیت الله مکارم)

حکم خمس نماءات سرمایه در گردش

اگر مثلاً کسی گوسفندانی برای خرید و فروش و تجارت دارد و این گوسفندان نماء داشته باشند حکم خمس آن نماءات چیست؟ (4)

- نماءات چه منفصله و چه متصله چنانچه صرف در موونه نشود به قیمت سر سال خمسی مشمول خمس است. (مراجع تقلید)

حکم خمس سهام بورس

اشاره

حکم خمس سهام بورس چیست؟ (5)

1. به قصد تجارت تهیه شده (کسب سود از راه خرید و فروش سهام)

الف) با درآمد بین سال خرید شده:

- در این صورت در سررسید سال خمسی اول باید به قیمت روز، محاسبه و خمس آن پرداخت شود و در سررسید سالهای بعد، اصل آن خمس ندارد ولی ارزش افزوده آن پس از کسر مقدار تورم، خمس دارد و چنانچه سودی به آن تعلق گرفته (سود سالیانه سهام) چنانچه تا سر سال خمسی بماند و قابل دریافت باشد خمس دارد. (امام خامنه ای)

- اگر سهام در سررسید سال اول خمسی قابل فروش است اصل و ترقی آن مشمول خمس است و چنانچه سودی به آن تعلق گرفته (سود سالیانه سهام) چنانچه تا سر سال خمسی بماند و قابل دریافت باشد خمس دارد. (آیت الله مکارم)

ب) با پولی که متعلق خمس نیست خرید شده:

- در این صورت در سررسید هر سال خمسی، اصل آن خمس ندارد ولی ارزش افزوده آن، پس از کسر مقدار تورم، خمس دارد. (امام خامنه ای)

ص: 140

1- فرض مسأله، در موردی است که زمین مذکور مؤونه خریدار محسوب نمی شود.

2- حکم اقاله و سایر تصرفات نسبت به زمین مذکور که به آن خمس تعلق گرفته، در صورتی که خریدار خمس آن را نپردازد، در توضیح المسائل جامع، ج2، مسأله «729» ذکر شده است.

3- یعنی نیاز به اذن حاکم شرع دارد.

4- العروه الوقتی، کتاب الخمس، برداشت از م53؛ تحریر الوسيله م14.

5- العروه الوقتی، کتاب الخمس، برداشت از م53؛ امام خامنه ای، سایت ادمین همسان سازی 33. آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140104300014.

نکته: اگر خود سهام ارث یا هبه باشد و به قصد تجارت نگهداری شده تورم آن کسر شده و ترقی اش بنا بر اجتناب واجب جزء درآمد سال فروش است. (امام خامنه ای)

- اصل آن خمس ندارد ولی خمس ترقی قیمت پس از تمام شدن سال واجب است به شرط آن که فروش آن و گرفتن قیمتش ممکن باشد و چنانچه سودی به آن تعلق گرفته (سود سالیانه سهام) چنانچه تا سر سال خمس می بماند و قابل دریافت باشد خمس دارد. (آیت الله مکارم)

2. به قصد حفظ ارزش پول یا استفاده از سود سالیانه آن خریده شده:

الف) با درآمد بین سال خریده شده

- در این صورت در سررسید سال خمس می، باید به قیمت روز محاسبه و خمس آن پرداخت شود و در سال های بعد تا زمانی که فروخته نشده خمس ندارد اما پس از فروش ارزش افزوده آن (با کسر مقدار تورم) جزء درآمد سال فروش است که اگر تا پایان سال خمس در امور زندگی مصرف نشود، خمس دارد و چنانچه سودی به آن تعلق گرفته (سود سالیانه سهام) چنانچه تا سر سال خمس میماند و قابل دریافت باشد خمس دارد. (امام خامنه ای)

- در این صورت در سررسید سال خمس می، باید به قیمت روز محاسبه و خمس آن پرداخت شود و در سالهای بعد ترقی قیمت آن خمس دارد، ولی نیازی به فروش و نقد نمودن آن نیست، در سال روز سال خمس می، باید قیمت آن را به قیمتی که همان روز معامله می شود، محاسبه نمایید و می توانید خمس آن را از سایر درآمدهایتان بپردازید؛ و چنانچه سودی به آن تعلق گرفته (سود سالیانه سهام) چنانچه تا سر سال خمس میماند و قابل دریافت باشد خمس دارد. (آیت الله مکارم)

ب) با پولی که متعلق خمس نیست خریده شده

- در این صورت تا زمانی که فروخته نشده، خمس ندارد اما پس از فروش، ارزش افزوده آن (با کسر مقدار تورم) جزء درآمد سال فروش است که اگر تا پایان سال خمس در امور زندگی مصرف نشود، خمس دارد و چنانچه سودی به آن تعلق گرفته (سود سالیانه سهام) چنانچه تا سر سال خمس میماند و قابل دریافت باشد خمس دارد. (امام خامنه ای)

- در این صورت ترقی قیمت سهام خمس دارد، در سال روز سال خمس می، باید قیمت آن را به قیمتی که همان روز معامله می شود، محاسبه نمایید و می توانید خمس آن را از سایر درآمدهایتان بپردازید؛ و چنانچه سودی به آن تعلق گرفته (سود سالیانه سهام) چنانچه تا سر سال خمس میماند و قابل دریافت باشد خمس دارد. (آیت الله مکارم)

خمس سهام عدالت

الف) خمس اصل سهام

در ارتباط با خمس سهام عدالت سؤالاتی مطرح شده که با توجه به محل ابتلاء بودن مسأله خواهشمند است نظر مبارک را امر به ابلاغ فرمائید:

1. با توجه به ماهیت واگذاری سهام عدالت که به صورت بیع نسبه انجام شده و قیمت آن به صورت اقساط از محل سود حاصل از سهام وصول شده است، آیا این سهام متعلق خمس است؟ بر فرض وجوب، زمان تعلق چه زمانی است؟

- پس از آزاد شدن سهام عدالت، مقداری که قابل فروش است، در اولین سال خمسی، خمس آن به قیمتی که خریدار دارد، باید پرداخت شود. (امام خامنه ای)

- پس از وصول و گذشت سال خمسی خمس دارد ولی کسانی که در مشقت هستند، خمستان را می بخشیم. (آیت الله مکارم)

2. دولت برای برخی از اقشار ضعیف (دهک اول و دوم)، قیمت سهام را با تخفیف محاسبه کرده و تفاوت قیمت را از محل منابع خود تأمین کرده است، آیا برای این اقشار نیز مانند دیگران کل سهام متعلق خمس است، یا به مقداری که اقساط آن از سود تأدیه شده است؟

- در این صورت نصف سهام متعلق خمس است و نصف دیگر در حکم هبه است و خمس ندارد.

در دو صورت قبل کسانی که برای گذران زندگی به این سهام و سود حاصل از آن نیاز دارند به طوری که با تخمیس آن، سود حاصل از سهام باقیمانده برای زندگی در حد شأن کافی نیست، پرداخت خمس سهام واجب نیست. (امام خامنه ای)

- مشمول کل سهام است و مطابق آنچه در پاسخ به سوال اول بیان شد محاسبه و پرداخت می شود. (آیت الله مکارم)

3. حکم خمس سودهایی که قبل از آزادسازی (بعد از سال 95) حاصل شده و به افراد پرداخت شده یا نشده است، چیست؟(1)

- سودهای مذکور جزو درآمد سالی است که قابل وصول است (هر چند دریافت نشده باشد) در این صورت اگر سال خمسی بر آن گذشته است، باید پس از دریافت بلافاصله خمس آن پرداخت شود. (امام خامنه ای)

ب) خمس سود سهام

در ادامه سوالات نسبت به سهام عدالت؛ حکم خمس سودهایی که قبل از آزادسازی حاصل شده و به افراد پرداخت شده یا نشده است، چیست؟(2)

- سودهای مذکور جزو درآمد سالی است که قابل وصول است - هر چند دریافت نشود -، در این صورت اگر سال خمسی بر آن گذشته است، باید پس از دریافت بلافاصله خمس آن پرداخت شود. (امام خامنه ای)

- سود حاصله جزو درآمد سالی است که قابل وصول است که اگر تا پایان سال صرف در موونه نشود مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)

چند مسئله در خمس سهام و سود آن (آیت الله سیستانی)

چند مسئله در خمس سهام و سود آن (آیت الله سیستانی)(3)

مسئله: 1 آن دسته از شخصیت های حقوقی که از تجمع و تشکل شخصیت های حقیقی حاصل شده مانن--د شرکت های سهامی،(4) چنانچه مدیران شرکت جهت پرداخت خمس سهام یا سود حاصل از سهام (سود شرکت) از طرف سهامداران اذن یا وکالت داشته باشند، می توانند خمس سهام یا سود شرکت را حسب موازین شرعی محاسبه کرده و پرداخت نمایند، و گرنه هر کس باید خمس سهام خودش یا سود حاصل از آن را بردارد.

اما سایر شخصیت های حقوقی مثل مسجد و حسینیه و مانند آنها، به اموالشان خمس تعلق نمی گیرد.

ص: 142

1- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401؛ آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140104300018.

2- سایت ادمین امام خامنه ای، واحد همسان سازی سایت ادمین امام خامنه ای حفظه الله، ارسالی آبان 1399. آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140104300018.

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، از مسئله 679 تا 683.

4- چه شرکت های سهامی عام و چه شرکت های سهامی خاص.

مسئله 2: اگر فرد سهام خود را از مال مخمس یا در حکم مخمس خریداری نماید و قصد تجارت با خود سهام را داشته باشد، ترقی قیمت آن در صورتی که فروش سهام به آن قیمت و دریافت ثمن آن ممکن باشد درآمد محسوب می شود، هر چند آن را هنوز نفروخته باشد.

بنابراین، باید خمس درآمد مذکور چنانچه تا انتهای سال خمسی صرف در مؤونه نشده، پرداخت شود. مسئله 3: اگر فرد سهام خود را از مال مخمس یا در حکم مخمس خریداری نماید و قصد تجارت و سود آوری با خرید و فروش خود سهام نداشته باشد، (1) ترقی قیمت بازاری آن تا به فروش نرسد، خمس ندارد و چنانچه به فروش برسد، ترقی مذکور جزء درآمد سال فروش محسوب می شود؛ (2)

بنابراین، اگر در همان سال و قبل از رسیدن سال خمسی صرف در مؤونه شود، خمس ندارد، وگرنه باید خمس آن را بپردازد.

مسئله 4: اگر فرد سهام خود را با درآمد اثنای سال خریداری کرده است، مؤونه محسوب نمی شود و باید خمس آن را به قیمت انتهای سال خمسی بپردازد؛ مگر مورد استثنایی که در مبحث خمس سرمایه کسب بیان شد.

مسئله 5: «سود سهام» احکام مختلفی دارد که به بخشی از آنها در ذیل اشاره می شود:

1. خمس سود شرکت که توسط سهام دار دریافت شده یا به حساب وی واریز گردیده و مازاد بر مؤونه است باید پرداخت شود.

2. چنانچه نظام مالی شرکت طوری است که سود، حاصل شده، ولی سهام دار نمی تواند در وقت حاضر آن سود را بگیرد و پس از گذشت سال خمسی پرداخت می شود، در این صورت می تواند در انتهای سال خمسی، خمس سود را به قیمت فعلی آن تقداً بپردازد یا صبر کند هر وقت شرکت آن سود را داد، آن را از درآمد و ارباح سال قبل حساب نموده و خمس آن را فوراً بپردازد. (3)

3. چنانچه نظام مالی شرکت طوری است که مقداری از سود حاصل شده، حسب وکالت یا ادنی که از طرف سهامداران به شرکت داده شده، به عنوان «سود انباشته» برای افزایش سهام یا سرمایه گذاری مجدد یا هزینه های آتی استهلاکی (4) شرکت، کنار گذاشته و به سهامدار داده نمی شود، سود مذکور مؤونه محسوب نشده و خمس دارد. (5)

4. اگر سود، حاصل نشده، ولی شرکت سهامی مبلغی «علی الحساب» به سهامداران پرداخت نماید، مبلغ مذکور خمس ندارد و چنانچه حصول سود مشکوک باشد و فحوص از آن میسر نبوده و مبلغی علی الحساب به سهامداران پرداخت شود، پرداخت خمس آن فعلاً لازم نیست. (6) (آیت الله سیستانی)

چند مسئله در خمس سرمایه گذاری بانکی و سود آن (آیت الله سیستانی)

چند مسئله در خمس سرمایه گذاری بانکی و سود آن (آیت الله سیستانی) (7)

ص: 143

1- از آنجا که سهام متشکل از داراییهای مختلف است، قسمتی از این داراییها میتواند سهم مشاع فرد از سرمایه در گردش شرکت سهامی باشد که سهامدار به شرکت وکالت یا اذن در انجام فعالیت اقتصادی داده است. این بخش از سهام، حکم سرمایه و مال التجاره را دارد که حکم آن در مسأله قبل بیان شد؛ البته از آنجا که مقدار این سود (ترقی) غالباً نامعلوم است و دریافت آن نیز از وکیل (متولیان شرکت سهامی) پس از فروش محصولات شرکت سهامی تا موعد پرداخت سود سالانه سهام ممکن نیست، سهامدار می تواند برای آنکه تصرف وکیل از طرف وی در مالی که متعلق خمس است جایز باشد، از حاکم شرع یا نماینده وی اجازه بگیرد؛ شایان ذکر است، احکام مربوط به تصرف وکیل در مال سهامداری که عقیده به خمس ندارد یا خمس بده نیست، در توضیح المسائل جامع، مسأله «731» خواهد آمد.

2- البته، چنانچه ترقی قیمت مذکور ناشی از تورم و کاهش ارزش پول باشد، حکم ویژه ای دارد که در توضیح المسائل جامع، مسأله «647» بیان شد.

3- البته فرد میتواند برای اینکه تصرف وکیل از طرف وی، در مالی که متعلق خمس است، جایز باشد، از حاکم شرع یا نماینده وی اجازه بگیرد و احکام مربوط به تصرف وکیل در مال سهامداری که عقیده به خمس ندارد یا خمس بده نیست در توضیح المسائل جامع، مسأله «731» خواهد آمد.

4- البته در صورت پرداخت خمس، چنانچه در سال آینده سود مخمس انباشته شده صرف در مؤونه تحصیل ارباح و به دست آوردن درآمد گردد، حسب قاعده جبر (جبران) - با رعایت شرایط ویژه آن - قابل جبران از ارباح همان سال می باشد.

5- مگر مورد استثنایی که در توضیح المسائل جامع مبحث خمس سرمایه کسب، مسأله «640» بیان شد.

6- به اصطلاح در این مورد، اصل عدم تحقق ربح جاری می شود.

7- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 676 و 677 و 678.

مسئله 1: سود دریافتی از بانک بابت حسابهای سرمایه گذاری وکالتی، در صورتی که فرد به بانک وکالت شرعی داده چند صورت دارد:

الف. سودی که به حساب واریز شده قطعی باشد؛ در این صورت جزء درآمد سال حصول آن محسوب می شود؛

ب. سود حاصل نشده، ولی بانک مبلغی «علی الحساب» پرداخت کرده؛ در این صورت مبلغ مذکور فعلاً خمس ندارد و حکم مال قرض را دارد؛

ج. حصول سود مشکوک باشد و مبلغی علی الحساب پرداخت شده و تحقیق در مورد آن آسان و میسر نباشد؛ در این صورت نیز فعلاً خمس ندارد. (1)

مسئله 2: سودی که بانک بابت حساب سرمایه گذاری وکالتی پرداخت می کند، ولی فرد به بانک وکالت شرعی نداده، تا زمانی که سود مذکور از حساب بانکی به صورت وجه نقد برداشت نشده، مشمول خمس نمی باشد؛

اما اگر برداشت شود، چنانچه بانک دولتی یا مشترک در کشورهای اسلامی باشد، (2) مال برداشت شده در حکم مجهول المالک می باشد (3) و فرد موظف است نصف آن را به فقرا متدین شیعیه صدقه دهد و مجاز به تصرف نصف دیگر می باشد؛

بنابراین، نسبت به نصف مذکور (که مجاز به تصرف آن شده) چنانچه آن را قبض و تملک نماید، جزء درآمد بین سال محسوب می شود و اگر تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، مشمول خمس خواهد بود؛ در غیر این صورت خمس ندارد مگر آنکه با آن کالایی خریداری نماید، که در این حالت کالای مذکور جزء درآمد بین سال محسوب می شود و اگر تا پایان سال صرف در مؤونه نشود، خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

نکته: اگر اموال و داراییهای شرکت سهامی عام (غیر از بانکها) به طور مشاع سهم بندی و در بورس فروخته شود و سایر شرایط صحیح بودن معامله رعایت گردد (مانند معلوم بودن قیمت و نوع، مقدار، اوصاف و خصوصیات داراییهای واگذار شده برای خریدار و فروشنده) چنین معامله ای اشکال ندارد و صحیح است؛

ولی چنانچه نوع دارایی های مورد معامله در فروش سهام از نظر مقدار و اوصاف و خصوصیات آنها به تفصیل در هنگام معامله معلوم نباشد، صحیح بودن خرید و فروش سهام از این جهت محل اشکال است و مراعات مقتضای احتیاط در مورد آن ترک نشود.

شایان ذکر است که خرید سهام بانکهایی از بلاد اسلامی که فعالیت آنها مبتنی بر قوانین مشتمل بر ربا باشد (مانند دریافت دیر کرد و خسارت تأخیر تأدیه دین و کارمزد قرض)، چنانچه همراه با اذن یا وکالت به مدیران بانک برای انجام معاملات ربوی باشد، تکلیفاً حرام است. و برای مطالعه تفصیل مسئله مراجعه نمایید. (4) (آیت الله سیستانی) (5)

حکم خمس ارز دیجیتال

آیا در سر رسید سال خمسی من به ارز دیجیتال خمس تعلق می گیرد؟ (6)

ص: 144

1- به اصطلاح در چنین موردی، اصل عدم تحقق ربح و درآمد جاری می شود.

2- اگر بانک خصوصی بوده و فرد وکالت شرعی نداده، سود واریز شده به حسابش را مالک نمیشود و تصرف در آن، در صورتی جایز است که اطمینان داشته باشد مالکان واقعی سود با فرض باطل بودن قرارداد نیز راضی به تصرف وی در سود مذکور هستند و در این فرض، اگر فرد با آن سود کالایی بخرد، کالا را مالک شده و چنانچه کالای مذکور صرف در مؤونه نشود، در انتهای سال خمسی باید خمس آن را بپردازد.

3- تصرف در آن منوط به اجازه از حاکم شرع میباشد و اجازه به صورتی که در متن مسأله ذکر گردید به عموم داده شده است؛ البته لازم است مال در مصارف حلال هزینه شود.

4- جلد چهارم توضیح المسائل جامع، م 1583 و 1584.

5- توضیح المسائل جامع، ج 4، م 1576 و 1577 و 1583.

6- سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس، سوال شماره 1322345 تاریخ: 19/01/1401.

- ارزش دیجیتال (بر فرض قانونی و مشروع بودن ارزش دیجیتال)، اگر با درآمد کسب و به قصد تجارت (کسب سود از راه خرید و فروش آن) خریداری کرده باشید؛ در این صورت در سررسید سال خمسی اول باید به قیمت روز، محاسبه و خمس آن پرداخت شود و در سررسید ساله ای بعد، اصل آن خمس ندارد ولی ارزش افزوده آن پس از کسر مقدار تورم، خمس دارد. (امام خامنه ای)

نکته: چون آیت الله مکارم درآمدزایی از مسیر ارزش دیجیتال را نامشروع می داند کسی که به این نحو درآمدی بدست آورده است حکم خمس آن در عنوان "مال مخلوط به حرام" بررسی و دنبال خواهد شد.

حکم خمس مکان کسب و ابزار کار

الف) ابزار را با درآمد بین سال خرید:

اشاره

خمس ابزار کار و مکان کسبی که با درآمد بین سال خریداری شده است به چه صورت محاسبه می شود؟(1)

- ابزار کاری که از طریق درآمد بین سال تهیه شده است، خمس دارد، مگر به مقداری باشد که با پرداخت خمس آن، باقی مانده آن برای تامین مخارج زندگی در حد شأنش کافی نیست که در این صورت خمس ندارد حتی در صورتی که بتواند در سالهای آینده خمس آن را بدهد. (حضرت امام، امام خامنه ای)(2)

- ابزار کار چنانچه از درآمد بین سال تهیه شده باشد خمس دارد مگر آنکه فرد هم اکنون یا در آینده نه چندان دور نتواند خمسش(3) را بپردازد؛ به این معنا که اگر خمس آن را هر چند با دستگردان و پرداخت به صورت اقساط در طی چند سال بپردازد، اداره امور زندگی مناسب با شأن و به صورت معمول، غیر ممکن یا همراه با سختی طاقت فرسا که معمولاً تحمل نمی شود بوده یا آنکه مجبور می شود به کسی که شایسته شأن او نیست مشغول شود. که در این صورت، پرداخت خمس ابزار کار لازم نیست؛ البته اگر می تواند خمس قسمتی از آن را به صورت نقد یا اقساط بدهد، پرداخت همان مقدار لازم می باشد. (آیت الله سیستانی)

- ابزار خمس دارد، مگر ابزاری که اگر خمس آن را هر چند به صورت تدریجی بدهد با بقیه آن، زندگی او در حد آبرو و شوونش اداره نمی شود. بنابراین، اگر با پرداخت خمس آن، لطمه ای به کار او نمی خورد، باید خمس آن را بدهد. (آیت الله مکارم)

ملاک قیمت گذاری در خمس مکان کسب

ص: 145

1- سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس م13؛ سیدروح الله خمینی، استفتانات، ج1، احکام خمس، ص355، س35؛ امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، م952، جزوه خمس م33، مستند دست خط، م8؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، سؤال 15؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج2، م640؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255444>

2- بعد از سالها کامیونی فراهم کرده ام که با آن کار می کنم و نتوانسته ام خمس آن را پرداخت کنم اکنون به دلیل قوانین جاری مجبورم آن را تعویض کنم و مدل بالاتر بخرم که به نوبه ی خود هزینه ای را می طلبد، با توجه به اینکه درآمد ماشین جوابگوی هزینه زندگی ام، پرداخت اقساط و پرداخت خمس نیست نمی توانم خمس آن را بپردازم، آیا پرداخت خمس ماشین بر من واجب است؟ جواب: اگر با پرداخت خمس قیمت ماشین نتوانید ماشین دیگری - که درآمد حاصل از آن برای تامین هزینه های زندگی کافی باشد - بخرید، خمس ماشین واجب نیست. امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، سؤال 15:

3- سرمایه اساسی: که آن کمترین مقدار سرمایه ای است که فرد برای امور زندگی خود و خانواده اش - مناسب با آبرو و شأنش - به آن نیازمند است؛ طوری که با کمتر از آن مقدار، اداره امور زندگی مناسب با شأن خود و خانواده اش، غیر ممکن یا همراه با سختی طاقت فرسا که معمولاً تحمل نمی شود- می باشد و یا مجبور می شود به کسی که شایسته شأن او نیست مشغول شود. سرمایه توسعه ای: که آن اضافه بر سرمایه اساسی بوده و برای توسعه و گسترش فعالیتهای اقتصادی به کار گرفته می شود.

نکته: اگر مکلف ابزار کار و یا مکان کسب (مانند مغازه) را با عین درآمد بین سال خریده باشد یا به ذمه خریده باشد از درآمد بین سال دینش را ادا کرده باشد، در سررسید سال خمس، خمس آن بر اساس قیمت فعلی محاسبه می شود. (مراجع عظام تقلید)(1)

حکم وسایل رفاهی در محل کار

آیا وسایل موجود در محل کسب و کار، از جمله: میز، صندلی، کمد، تابلو، کولر و... مورد خمس تعلق می گیرد؟(2)

- اگر با درآمد تهیه شده باشد خمس دارد. (امام خامنه ای)

ب) ابزار را با عین پول سالگشت خریده:

حکم خمس ابزار کار در صورتی که با عین مالی که سال بر آن گذشته و خمسش پرداخت نشده، تهیه شده باشد چیست؟(3)

- اگر با عین پول خمس نداده جنسی بخرد، یعنی به فروشنده بگوید این جنس را با این پول می خرم، چنانچه حاکم شرع، معامله یک پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و خریدار باید یک پنجم جنسی را که خریده است به حاکم شرع بدهد. (حضرت امام، آیت الله مکارم)(4)

- معامله صحیح است و ملاک محاسبه خمس ابزار کار، قیمت سررسید اولین سال خمس است. (البته تاخیر در پرداخت خمس جایز نیست). (امام خامنه ای)

- اگر فروشنده شیعه باشد، معامله در همه مال صحیح است و به جنسی که با این پول خریده است، خمس تعلق می گیرد و وی موظف است خمس ابزار کار را به قیمت فعلی آن بپردازد و به اجازه حاکم شرع نیازی نیست. (آیت الله سیستانی)

ج) ابزار را به ذمه خریده و ذمن را از پول سالگشت پرداخت کرده

اگر ابزار کار به ذمه خریداری شده و پول آن را با مالی که مشمول خمس است، پرداخت کرده است، حال خمس را باید به قیمت خرید محاسبه شود یا به قیمت فعلی؟(5)

- در صورتی که قصدش این بوده که از مال مشمول خمس ذمن معامله را بپردازد چنانچه حاکم شرع، معامله یک پنجم آن را اجازه بدهد، معامله آن مقدار صحیح است و خریدار باید یک پنجم جنسی را که خریده است، به حاکم شرع بدهد ولی اگر چنین قصدی نداشته معامله وی صحیح است ولی چون از پولی که خمس در آن است به فروشنده داده به مقدار پنج یک آن پول به او مدیون می باشد و پولی را که به فروشنده داده اگر از بین

ص: 146

1- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، اقتباس از م 75؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، اقتباس از م 1760 و 1780. امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، سوال 9؛ فرض کنید بنده دستگاهی را ساخته ام که با استفاده از آن کسب و کار می کنم. برای محاسبه خمس دستگاه باید کدام مورد را در نظر بگیرم؟ هزینه ساخت با احتساب اجرت کارگر سازنده یا هزینه ساخت بدون احتساب اجرت کارگر یا هزینه ای که این دستگاه در بازار می ارزد؟ جواب: ملاک، ارزش قابل فروش در اولین سررسید سال خمس است.

2- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، سوال 8.

3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1760؛ رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای، سال 1399 مسئله 112 و 125. سایت ادمین، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126. سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 737. آیت الله مکارم، توضیح المسائل، م 1480.

4- در صورت اجازه حاکم شرع، مقصود این است که به قیمت فعلی محاسبه می شود.

5- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1761؛ جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 4؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 737. آیت الله مکارم، توضیح المسائل، م 1481.

رفته، حاکم شرع پنج یک همان را می گیرد و اگر از بین رفته، عوض آن را از خریدار یا فروشنده مطالبه می کند. (حضرت امام)

- معامله صحیح است و ملاک محاسبه خمس ابزار کار، قیمت سررسید اولین سال خمسی (با محاسبه تورم) است (البته تاخیر در پرداخت خمس جایز نیست). (امام خامنه ای)

- پرداخت خمس به قیمت خرید کافی است به عبارت دیگر، خمسی که بر او واجب بوده، به مال خریداری شده منتقل نگردیده و کافی است خمس پول سالگشت شده ای که بابت بهای مال به فروشنده داده را بپردازد و اگر ارزش آن پول، هنگام پرداخت خمس، کاهش فوق العاده - مثل 20 برابر یا بیشتر - پیدا کرده، بنابر احتیاط واجب باید به مبالغی بیشتر مصالحه شود. (آیت الله سیستانی)

- اگر جنسی را به ذمه بخرد ولی بعد از معامله قیمت آن را از پولی که خمس آن را نداده بپردازد معامله او صحیح تصرفاتش در آن جنس جایز است، ولی چون از پولی که خمس در آن است به فروشنده داده به مقدار خمس آن پول به او مدیون است و در صورتی که آن مقدار در دست فروشنده موجود باشد حاکم شرع همان را می گیرد و اگر از بین برود عوض آن را از خریدار یا فروشنده مطالبه می کند. (آیت الله مکارم)

د. ابزار را با مال غیر متعلق خمس خریدیده یا بعد از خرید خمسش را داده:

1. آن را فروخته است:

اگر ابزار کار را با پولی که به آن خمس تعلق نمی گیرد خریداری کرده است و یا اینکه بعد از خرید خمس آن را اداء نموده و در حال حاضر از آن استفاده می کند و فروخته است آیا خمس دارد؟(1)

- تا زمانی که به فروش نرسیده است خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

2. آن را فروخته است:

اگر ابزار کار با پولی تهیه شده باشد که خمس به آن تعلق نمی گیرد، یا تعلق گرفته بوده و خمس را پرداخت کرده است، و آن ابزار و یا مکان (مغازه) را بعد از چندین سال می فروشد حکم خمس آن چیست؟(2)

- خمس ندارد؛ هر چند به مبلغ بیشتر از قیمت خرید بفروشد. (حضرت امام)

- تا زمانی که به فروش نرسیده است خمس ندارد و بعد از فروش ترقی قیمت آن پس از کسر مقدار تورم جزو درآمد سال فروش محسوب می شود که اگر تا سر سال خمسی، صرف در موونه نشود متعلق خمس است. (امام خامنه ای)

- خمس ندارد؛ اما چنانچه قیمتش افزایش یابد، اگر آن را بفروشد خمس مقداری را که بر قیمتش اضافه شده و از مخارج سال زیاد آمده است، باید خمسش را بدهد.

شایان ذکر است خمس مقدار افزایش قیمت که ناشی از تورم است محل احتیاط است. (آیت الله سیستانی)

ص: 147

1- العروه الوثقی، کتاب خمس، م53، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1770؛ سیدعلی خامنه ای، سایت استفتانات جدید، س 53. آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255460>

2- العروه الوثقی، کتاب خمس، م53، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1770؛ سید علی خامنه ای، سایت، استفتانات جدید، س 53. آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140104300031.

- ترقی قیمت جزو درآمد سال فروش است و با رسیدن سال خمسسی باید خمسش پرداخت شود مگر اینکه اگر خمس آن را هر چند به صورت تدریجی بدهد با بقیه آن زندگی در حد آبرو و شون شما اداره نمی شود، بنابر این اگر با پرداخت خمس آن لطمه ای به کار شما نمی خورد باید خمس آن را بدهید. (آیت الله مکارم)

3. آن را معاوضه کرده (طاق زده):

اگر فردی مغازه اش را که با پول مخمس یا در حکم مخمس مانند ارث خریداری نموده و پس از آن که ترقی قیمت پیدا کرده، با مغازه دیگری که قصد دارد به عنوان محل کسب از آن استفاده نماید، معاوضه کند و طاق بزند (بدون آنکه مغازه خویش را به پول بفروشد و مغازه دیگر را با پول بخرد.) در این صورت حکم خمس مغازه جدید چیست؟ (1)

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- مغازه جدید خمس ندارد؛ مگر آنکه معاوضه مشتمل بر نوعی ارفاق مالی باشد و فرد بدون پرداخت مبلغ اضافی، مغازه اش را با مغازه با ارزش تری معاوضه کرده باشد که در این صورت، مغازه جدید بالنسبه به مقدار ما به التفاوت از درآمد سال معاوضه محسوب می شود و پرداخت خمس مقدار تفاوت از آن به نرخ روز واجب می باشد؛ اما اگر فرد با پرداخت ما به التفاوت، مغازه اش را با مغازه با ارزش تری طاق زده است، چنانچه ما به التفاوت را از درآمد بین سال خویش پرداخت کرده، همان حکم را دارد و اگر ما به التفاوت را با مال مخمس یا در حکم مخمس پرداخته، مغازه مذکور خمس ندارد. این حکم، در مورد سایر ابزارهای کار (غیر از مغازه) نیز جاری است. (آیت الله سیستانی)

ه) ابزار کار بدون معاوضه به شخص منتقل شده (مثل ارث)

اگر مکلف ابزار کسب را خریداری نکرده است بلکه به غیر معاوضه بدست آورده مثلاً ماشینی به او ارث رسیده است؛ حکم خمس ترقی قیمت آن چیست؟ (2)

- ترقی قیمت خمس ندارد حتی در فرض فروش آن. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی) - هرگاه غیر مال التجاره مالی دارد که خمس آن را داده یا اصلاً خمس ندارد (مانند ارث) چنانچه قیمتش بالا رود، اگر آن را بفروشد باید خمس اضافه قیمت را بدهد (شایان ذکر مقدار ترقی بعد از فروش جزو درآمد سال محسوب شده و پرداخت خمسش فوری نیست.). (آیت الله مکارم)

بررسی مسائلی مرتبط با خمس مکان کسب

1. حکم خمس ترقی قیمت در ساخت و ساز آپارتمان

اگر انسان اموال مخمس یا در حکم مخمس در اختیار داشته که با بخشی از آن، زمینی را خریداری نموده و قصد داشته باشد با قسمت دیگر از آن اموال، چند واحد مسکونی آپارتمان

ص: 148

1- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 53؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 655، سایت امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 24/06/1399 1144586

2- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 53؛ توضیح المسائل جامع، م 2336. آیت الله مکارم استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140104300031. سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255460>

در آن زمین در طی چند سال - مثلاً سه سال - احداث نماید و بعد از ساخت آپارتمان ها - مثلاً در سال چهارم - اقدام به فروش آنها نماید حکم ترقی قیمت چیست؟ (1)

- چنانچه قیمت زمین در بین ساخت و ساز ترقی نماید، از آنجا که قصد فروش زمین را قبل از اتمام ساخت آپارتمان ها نداشته، ترقی مذکور خمس ندارد. نکته: بعد از فروش آنها، ترقی قیمت مذکور، جزء درآمد سال فروش محسوب می شود که اگر صرف در مؤونه نشود، خمس دارد. (2) (آیت الله سیستانی)

2. حکم خمس ترقی قیمت مغازه به جهت تعمیرات و مانند آن

اشاره

اگر انسان مغازه و مکان تجاری داشته که خمسش را پرداخت نموده (3) و مغازه مذکور را به قصد فروش نگه نداشته باشد، چنانچه تغییراتی در مغازه ایجاد کند، مانند اینکه نمای بیرونی یا داخلی آن را سنگ مرمر نموده یا دکوراسیون آن را تغییر داده و انجام این امور، موجب افزایش قیمت مغازه گردد، حکم خمس ترقی قیمت مذکور چیست (4).

- افزایش قیمت ناشی از صرف درآمد در جهات مذکور مشمول خمس است. (امام خامنه ای)

- مسئله چند صورت دارد:

الف. تغییرات مذکور با درآمد بین سال ایجاد شده باشد؛ در این صورت، فرد باید خمس ترقی قیمت را در انتهای سال خمس بپردازد؛

ب. تغییرات مذکور از مال مخمس یا در حکم مخمس (مثل ارث) انجام شده؛ در این صورت، ترقی قیمت مغازه خمس ندارد.

ج. تغییرات مغازه با قرض انجام شده باشد؛ در این صورت چنانچه چیزی از مبلغ قرض تا انتهای سال خمس پرداخت نشده، خمس ندارد و اگر قرض مذکور مثلاً در بین سال بعد پرداخت شده، چنانچه با مال مخمس یا در حکم مخمس ادای دین شده، ترقی قیمت مغازه خمس ندارد و در صورتی که با درآمد بین سال ادای دین شده، ترقی قیمت مذکور خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

بنده برای دکور و طراحی مغازه چند میلیون هزینه کرده ام آیا این دکور خمس دارد؟ (5)

- به طور کلی اگر به صورتی است که موجب ارتقاء ارزش و قیمت محل کار شده است یا قابلیت نقل و فروش دارد، خمس دارد، وگرنه، در حکم تلف است و خمس ندارد. (امام خامنه ای)

زمین و مصالح آن با مال مخمس بوده، ولی هزینه ساخت آن با درآمد بین سال بوده

اگر انسان منزلی را که مؤونه اش نیست ساخته و قصد اجاره دادن آن را داشته باشد و این در حالی باشد که زمین و کلیه مصالح ساختمانی مصرفی را از مال مخمس تهیه کرده، اما

ص: 149

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 654.

2- البته اگر ترقی قیمت، ناشی از تورم و کاهش ارزش پول باشد، حکم ویژه ای دارد که در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله «647» بیان شده است.

3- یا آن را با پول مخمس یا در حکم مخمس خریداری نموده باشد.

4- سایت ادمین امام خامنه ای، جلسات پژوهشی، استفتاء (ج 6/316) کد 1393107؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له دی ماه 1401، سوال 142. توضیح المسائل جامع، ج 2، م 657.

5- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، سوال 141.

هزینه های استهلاکی ساخت منزل مثل اجرت کارگران و حمل بار و مانند آن را از درآمد بین سال پرداخته است حکم خمس آن چیست؟(1)

- ارزش افزوده مربوط به هزینه های استهلاکی (یعنی ارزش افزوده ای که در قبال هیئت اتصالی است)، سرسال خمسی مشمول خمس است. (امام خامنه ای)

- در این صورت منزل مذکور به نسبت آن هزینه ها متعلق خمس می باشد. (آیت الله سیستانی)

اگر انسان منزلی را که مؤونه اش نیست ساخته و قصد اجاره دادن آن را داشته باشد و این در حالی باشد که زمین و کلیه مصالح ساختمانی مصرفی را از مال مخمس تهیه کرده، اما هزینه های استهلاکی ساخت منزل مثل اجرت کارگران و حمل بار و مانند آن را از درآمد بین سال پرداخته است حکم خمس آن چیست؟(2)

- خمس قیمت خانه در پایان سال خمسی اول - پس از کسر قیمت مصالح و تورم آن - را بپردازد. (امام خامنه ای)

ترقی قیمت ملک به جهت دریافت مجوز تجاری برای آن

اگر کسی که خمس مغازه اش را پرداخت کرده و آن را به قصد فروش نگه نداشته باشد، در صورتی که مبلغی را از درآمد بین سال برای دریافت مجوز تجاری - هزینه نماید و بدین سبب، قیمت مغازه افزایش یابد، حکم خمس ترقی قیمت چیست؟(3)

- لازم است خمس ترقی قیمت مذکور را در انتهای سال خمسی بپردازد. (آیت الله سیستانی)

3. حکم خمس نمانات اعیانی مخمس که برای کسب است

اشاره

حکم خمس نمانات اعیان و ابزار کسب و درآمد (در صورتی که خمس اصل آن پرداخت شده است) مانند باغ و دام که به هدف کسب درآمد از منافع آنها (مثل شیر و میوه) نگهداری می شود چیست؟(4)

الف) نمانات متصله

- خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- اگر عرفاً مصداق زیادی مال محسوب شود (مثلاً فردی نهالی برای فروش محصول آن نگهداری می کرده است که الان رشد قابل توجهی داشته است) باید خمسش را بپردازد. (آیت الله سیستانی)

ب) نمانات منفصله

- چنانچه صرف در مؤونه نشود به قیمت سر سال خمسی مشمول خمس است. (مراجع تقلید)

خمس نمان مالی که خمسش پرداخت نشده

ص: 150

1- سایت ادین امام خامنه ای، جلسات پژوهشی، استفتاء (ج 5/316) کد 1393104؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 659.

2- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، ارسالی دی ماه 1401، س 143.

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 658.

4- العروه الرقعی، م 53؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 665. سایت ادین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 30/09/1400 1313092.

اگر بذری که خمس به آن تعلق گرفته است، پیش از پرداخت خمسش کشت شود و محصول به دست بیاید یا تخم مرغی که خمسش پرداخت نشده، تبدیل به جوجه شود، آیا خمس محصول و جوجه هم باید پرداخت شود یا پرداخت خمس بذری و تخم مرغ کافی است؟(1)

- در صورتی که در سال بعد، نمو (رشد) کرده باشد در انتهای سال خمسسی جدید، باید خمس درخت در سال اول و نمو آن خمس و خمس نمو سهم خود در سال جدید را بپردازد و بنا بر احتیاط واجب، تنها پرداخت خمس محصول در انتهای سال خمسسی جدید، کافی نیست.

همچنین، اگر زارع بذری را با درآمد بین سالش بخرد و بذری مذکور سالگشت شده و به آن خمس تعلق بگیرد و وی خمس آن را نداده، بکار و تبدیل به محصول شود، همین حکم جاری است. (آیت الله سیستانی)

کشاورز با بذری که خمس آن را نپرداخته زراعت کرده است؛ پس از برداشت، خمس فقط به محصول تعلق میگیرد یا بایستی خمس بذری را نیز محاسبه کند؟(2)

- خمس بذری و تورم آن را نیز باید بپردازد. (امام خامنه ای)

اگر نهالی که خمس به آن تعلق گرفته است، پیش از پرداخت خمسش، کاشته و درخت شود، خمس درخت باید پرداخت شود یا پرداخت خمس نهال کافی است؟(3)

- خمس درخت باید پرداخت شود. (حضرت امام)

- نهالی که خمس آن پرداخت نشده است در اولین سال خمسسی به قیمت روز تخمیس می گردد؛ حال در صورتی که در سال خمسسی اول به تکلیف عمل نشد در سال خمسسی بعد بین دو عمل مخیر است: 1. تخمیس قیمت درخت به قیمت روز 2. پرداخت خمس قیمت نهال در سال خمسسی اول با احتساب تورم به اضافه خمس ارزش افزوده آن به قیمت روز. (امام خامنه ای)

- اگر فردی نهال بید، چنار و مانند اینها را با درآمد بین سال، خریداری و آن را به قصد استفاده تجاری از چویشان بکار، در صورتی که خمس آن درخت را در سال اول نپردازد و در سال بعد نمو (رشد) کرده باشد، در انتهای سال خمسسی جدید باید خمس درخت در سال اول و نمو آن خمس و خمس نمو سهم خود در سال جدید را بپردازد و بنا بر احتیاط واجب، تنها پرداخت خمس درخت در انتهای سال خمسسی جدید، کافی نیست. (آیت الله سیستانی)

4. حکم خمس احوادث باغ و بستان

اشاره

اگر انسان باغی را آباد کند و در آن درختانی بکار و هدف وی تجارت با میوه ها و محصولات باغ باشد، نه تجارت با خود باغ، حکم خمس آن چیست؟(4)

- مسئله سه صورت دارد:

الف. باغ را با درآمد بین سال احوادث کرده است؛

ص: 151

1- سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 733.

2- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401.

3- سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الغصب، اقتباس از م 52. سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 733؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 3.

4- العروه الوثقی، توضیح المسائل مراجع، م 1771؛ تحریر الوسیله فیما يتعلق فیہ الخمس، م 14؛ استفتانات امام خمینی (س) ج 4 [سؤال 4475] و [سؤال 4477]، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 665. آیت الله

مکارم، توضیح المسائل، م 1493، و سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?reader=11id=0mid=28125catid=6508pid=61901>

- در این صورت باید سر سال خمسی، خمس زمین و آنچه کاشته یا در آن احداث نموده را - پس از کسر مخارج - به قیمت فعلی بپردازد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)(1)

- اگر باغی احداث کند برای آن که بعد از بالا رفتن قیمتش بفروشد چنانچه وقت فروش آن رسیده باشد باید خمس آن را بدهد، ولی اگر قصدش این باشد که از میوه آن استفاده کند باید خمس میوه ها را بدهد و خمس خود باغ را هنگام فروش می دهد. (آیت الله مکارم)

ب. باغ را با مال سالکشت شده آباد کرده است؛

- نظر مراجع در حکم خمس مکان کسب و ابزار کار (با تفصیل خرید به عین(2) و ذمه(3) گذشت.

ج. باغ را با مال مخمس یا در حکم مخمس آباد کرده است؛

- در این صورت، باغ خمس ندارد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)(4)

- باغ مزبور خمس ندارد ولی میوهها خمس دارد و نسبت به قیمت اضافی بعد از فروش جزو درآمد سال است و در پایان سال خمسی مشمول خمس است. (آیت الله مکارم)(5)

حکم سود فروش محصولات چند سال آینده

اگر انسان باغ و بستان مخمس یا در حکم مخمس داشته باشد و میوه و محصولات آن را برای چند سال بفروشد، خمس مال دریافتی چگونه محاسبه میشود؟ آیا افت قیمت باغ و استهلاک آن از مبلغ اجاره کسر می شود؟(6)

- بله؛ افت قیمت کسر می گردد. (امام خامنه ای)

- تمام قیمت معامله، جزء درآمد سال فروش محسوب می شود. بنابراین، مقداری که تا سر سال خمسی در مؤونه آن سال صرف نشده، ابتدا کاهش و افت قیمت باغ و بستان مذکور از آن کسر شده، سپس خمس باقیمانده پرداخت می شود. شایان ذکر است، کاهش قیمت که هنگام محاسبه خمس کسر می شود، گاهی به این جهت

ص: 152

- 1- باغ مذکور «ابزار کسب و کار» محسوب می شود و توضیحاتی که در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله «641» در مورد خمس ابزار کسب و کار بیان شد، در این مورد نیز جاری می شود.
- 2- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1760؛ رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای، سال 1399، مسئله 112 و 125. سایت ادمین، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126. سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 737. آیت الله مکارم، توضیح المسائل، م 1480.
- 3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2 م 1761؛ رساله ارسالی از دفتر امام خامنه ای، سال 1399، مسئله 112 و 125. سایت ادمین، پاسخهای آماده، حاج آقای رضایی نامه شماره 508126. سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 737. آیت الله مکارم، توضیح المسائل، م 1481.
- 4- البته، مطابق نظر آیت الله سیستانی در هر سه صورت، فرد باید در سر هر سال خمسی، خمس نماء و محصولی که از درختان و گیاهان جدا می شوند مثل میوه و یا آماده جدا شدن است، مثل شاخه های خشک آماده جدا شدن و نیز رشد متصل به آنها اگر عرفاً مصادق زیادی مال محسوب شود را بپردازد. همین طور، هر چه بعداً وارد باغ می شود مثل درختی که در سال دوم کاشته می شود - هر چند اصل آن درخت، از درخت مخمس باشد - و گیاهان خودرویی که قصد حیات آنها را داشته و دارای ارزش مالی است، لازم است پس از کسر مخارج خمسه پرداخت شود. شایان ذکر است، اگر خمس باغی را که با درآمد بین سال خریداری شده است، بپردازد یا آنکه باغ را با مال مخمس یا در حکم مخمس خریده باشد و بعد از آن، باغ ترقی قیمت پیدا کند، پرداخت خمس ترقی قیمت آن واجب نمی باشد، مگر آنکه باغ را به بیش از قیمت مخمس آن بفروشد، که در این صورت تفاوت قیمت مخمس و قیمت فروش، جزء درآمد سال فروش است و اگر تا انتهای سال خمسی در مؤونه صرف نشود خمسه واجب است. (آیت الله سیستانی)
- 5- سایت آیت الله مکارم به ضمیمه گفتگو با حجه الاسلام علیان نژاد: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255460>
- 6- استفتاء خصوصی و کتبی از حجه الاسلام رضایی، 17/08/1401، توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 672.

است که محصول و منافع آن تا چند سال در اختیار دیگری است(1) و گاهی ممکن است به دلیل استهلاک هایی باشد که در طول این چند سال (که محصول در اختیار خریدار قرار می گیرد) بر باغ وارد می شود و جزء مؤونه تحصیل درآمد محسوب می گردد. (آیت الله سیستانی)

5. حکم خمس ابزاری که هم برای استفاده شخصی است و هم وسیله کار

فردی وسیله ای خریده است که عملاً هم برای کارهای شخصی و هم کار شغلی از آن استفاده می کند و انگیزه خرید، هر دو کار بوده است تکلیف خمس آن چیست؟(2)

- به آن مقدار از سرمایه ماشین که با آن کار می کند، خمس تعلق می گیرد و به مقداری که جهت نیاز شخصی مورد استفاده قرار می گیرد و با موقعیت و شأن او تناسب، دارد خمس تعلق نمی گیرد مثلاً اگر شش ماه در طول سال با آن کار میکند و شش ماه برای نیازهای شخصی اش اختصاص دارد، باید نصف مبلغ آن را بابت خمس محاسبه کند. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- اگر برای هر دو جهت باشد خمس ندارد مگر آنکه استفاده شخصی آن به قدری کم باشد که عرفاً جزء مؤونه زندگی محسوب نگردد. (آیت الله سیستانی)

ابزاری که برای نیاز شخصی خریده شده و گاهی برای کار استفاده می شود

حکم خمس ابزاری که به قصد نیاز شخصی خریده شده و گاهی اوقات برای کار استفاده می شود، چیست؟(3)

- خمس ندارد. (امام خامنه ای، (4) آیت الله سیستانی)

- به مقداری که به عنوان ابزار کار استفاده می شود، خمس دارد. (آیت الله مکارم)

6. حکم خمس سرقفلی مغازه

آیا پولی که شخص بابت سرقفلی مغازه از درآمد سالش پرداخت کرده است، حکم سرمایه را دارد؟(5)

- حکم سرمایه را دارد (مراجع عظام تقلید)

ص: 153

1- زیرا اگر بر فرض میخواست در همین زمان (انتهای سال خمس) باغ را بفروشد، به علت اینکه منافع باغ در اختیار دیگری است، باغ به قیمت کمتری به فروش می رفت؛ پس به هر حال هر چند نخواهد آن را بفروشد، اما باغ هم اکنون افت قیمت پیدا کرده است.

2- امام خامنه ای، استفتا به شماره 581324 و 555448 و 581578؛ آیت الله سیستانی، کتاب استفتانات، س 133؛ آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140104300031 و بیک احکام 3 مساله 19. <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44815mid=255622> <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44803mid=255452>

3- سیدعلی خامنه ای، سایت استفتانات خمس، س 154، سید علی سیستانی، کتاب استفتانات، س 133؛ ناصر مکارم شیرازی، استفا از سایت به شماره 9406180019

4- اگر شخصی وسیله نقلیه ای، مورد نیاز و در حد شأن خریداری کند و گاهی با آن کار هم می کند، آیا در سر سال خمس پرداخت خمس آن بالنسبه واجب است؟ یا چون مونه محسوب می شود خمس ندارد؟ اگر به انگیزه و قصد مؤونه خریده، متعلق خمس نیست. نظر جلسه پژوهشی 272.

5- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، صفحه 382، احکام خمس، س 117؛ سید علی خامنه ای، سایت، احکام خمس، س 36؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 642؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات جدید، ج 1، س 320.

پس انداز پول به جهت تهیه ضروریات زندگی

در صورتی که کسی برای خرید منزل مورد نیاز یا خودرو و یا... پول پس انداز کند آیا خمس دارد؟(1)

- پس انداز مذکور با رسیدن سال خمسی مشمول خمس است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- پس انداز منفعیت کسب اگر برای تأمین هزینه های زندگی در آینده باشد، سر سال خمسی، خمس دارد مگر این که پس انداز برای تهیه لوازم ضروری زندگی و یا تأمین هزینه های لازم باشد که در این صورت اگر بعد از سال خمسی در آینده نزدیک(2) در راه های مذکور مصرف شود، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- پولی که جهت تهیه منزل مسکونی یا وسیله نقلیه شخصی یا جهیزیه و امثال آن (نه مطلق پس انداز) پس انداز می شود و سال بر این پول جمع شده می گذرد، طبق فتوای ما خمس دارد؛ اما اگر بخواهد خمس را حساب کند و طبق گفته خودش یا ظاهر حال دیگر امکان استفاده از آن پس انداز وجود نداشته باشد، ما در مرحله اول با دست گردان او را بدهکار بیت المال می کنیم تا به مرور زمان بپردازد یا می گوئیم خمس را به ذمه بگیرد و در دراز مدت به مرور زمان بپردازد و اگر پرداخت خمس این پس انداز برای او ایجاد زحمت شدید می کند خمس بخشی از آن را به او می بخشیم. (آیت الله مکارم)

پس انداز درآمد از روی قناعت

اگر از روی قناعت مقداری از درآمد خود را پس انداز کنیم، آیا به آن خمس تعلق می گیرد؟(3)

- چنانچه یک سال از آن بگذرد، خمس دارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

- بنا بر احتیاط واجب، خمس دارد. (آیت الله مکارم)

ص: 154

1- حضرت امام، استفتانات، ج 1، س 24، امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 137؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 612 و 614؛ توضیح المسائل آیت الله مکارم، م 1499 و سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44815mid=255621>

2- آینده نزدیک حسب آنچه می خواهد خریداری شود عرفاً متفاوت است مثل گوشی همراه یا وسیله نقلیه یا منزل از چهار پنج روز برای اول، دو سه هفته برای دوم و دو سه ماه برای سوم، ممکن است عرفاً بگویند در شرف خریدن است.

3- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 66؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1756. امام خامنه ای، سایت ادمین شماره استفتاء: 777374؛ تاریخ استفتاء: 23/03/1396، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 606.

تبدیل پس انداز مخمس به کالا جهت حفظ مالیت و ارزش آن

اگر فردی پول مخمس یا در حکم مخمس خویش را فقط به جهت «حفظ مالیت آن» تبدیل به کالایی مانند سکه طلا یا زمین نماید در حالی که طبعاً قصد دارد بعداً آن سکه یا زمین را فروخته و در زندگیش هزینه نماید، حکم خمس آن چیست؟(1)

- مال مذکور حتی پس از فروش خمس ندارد (حضرت امام)

- اگر آن مال صرفاً به جهت حفظ ارزش پول و نه به قصد تجارت نگهداری شده باشد، وقتی فروخته شود ارزش افزوده آن پس از کسر تورم اصل آن جزء درآمد سال فروش است که اگر تا سر سال خمس، صرف در مؤونه نشود، خمس دارد. (امام خامنه ای)

- مال مذکور حکم مال التجاره را ندارد و ترقی قیمت سالیانه - آن کالا، خمس ندارد و اگر آن را بعداً به بیشتر از قیمت خرید بفروشد، ترقی قیمت آن درآمد بین سال فروش محسوب می شود که اگر تا انتهای سال خمس صرف در مؤونه نشود، لازم است خمس آن پرداخت شود. (2) (آیت الله سیستانی)

- اصل سکه ها خمس ندارد و اگر سکه ها صرفاً به جهت حفظ ارزش پول و نه به قصد تجارت نگهداری شده باشد، وقتی فروخته شود ارزش افزوده آن جزء درآمد سال فروش است که اگر تا سر سال خمس، صرف در مؤونه نشود، خمس دارد. (آیت الله مکارم)

صرف درآمد در خرجی زندگی و باقی گذاشتن مال مخمس

اگر چند مال داشته باشد که بعضی از آنها متعلق خمس نیست، آیا می تواند خرجی زندگی را از درآمدش هزینه کند و اموالی که خمس ندارد را پس انداز نماید؟

- کسی که از کسب و تجارت یا غیر آنها درآمدی داشته باشد، اگر مال دیگری هم دارد که پرداخت خمس آن واجب نیست (مال در حکم مخمس) یا اینکه خمسش را داده باشد (مال مخمس)، می تواند مخارج سال خود را فقط از درآمد کسبش صرف کند. (مراجع عظام تقلید)(3)

مخلوط شدن مال مخمس با درآمد و جدا کردن آنها با نیت

اگر مال مخمس با غیر مخمس مثلاً در یک حساب باشد، آیا می تواند خرجی را از مال غیر مخمس بردارد؟(4)

- می تواند با نیت از مال غیر مخمس بردارد. (حضرت امام)

- اگر مال متعلق خمس از درآمد سال با غیر متعلق خمس در یک حساب باشد، تا زمانی که مال متعلق خمس در آن موجود است، هر برداشتی که برای صرف در مؤونه از حساب انجام می شود - با نیت با بدون نیت -، از مال متعلق خمس کسر می شود و مال غیر متعلق خمس محفوظ می ماند. (امام خامنه ای)

- اگر مال مخمس و درآمد اثنای سال فرد با هم مخلوط شده و تمیزی بین آنها نبوده و قابل تشخیص از هم نباشند مثل آنکه فرد مجموع مالش را در صندوق یا دخل واحدی قرار دهد، در هنگام برداشت از عین موجود،

ص: 155

- 1- توضیح المسائل حضرت امام، ملحقات احکام، خمس، س 36، سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1372958 تاریخ: 18/03/1401 آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 649: آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140104300031.
- 2- البته، در این صورت نیز همان طور که در مسأله «647» بیان شد، ثابت شدن خمس در ما به التفاوتی که جهت تورم ایجاد شده، محل اشکال است و می توان در آن به مجتهد جامع شرایط دیگر با رعایت الأعلم فالأعلم مراجعه نمود.
- 3- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 64؛ سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1779.
- 4- توضیح المسائل حضرت امام خمینی، استفتانات، بخش اول، احکام خمس، س 35، امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، قبل از سوال 174؛ آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 638 و 639 و کتاب استفتانات، س 134؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، 1504 .

تیت ذی اثر محسوب نمی شود، لذا چنانچه مال مختلط شرعاً مشاع باشد، آنچه برداشت می شود بالنسبه از مخمس و درآمد حساب می گردد و اگر مال مختلط مشاع نباشد، آنچه برداشت می شود از درآمد اثنای سال به حساب می آید و اگر مقدار درآمد کافی نباشد، آنچه اضافه بر مقدار درآمد برداشت می شود، از مال مخمس محسوب می گردد.

بنابراین اگر درآمد بین سال و مال مخمس فرد به صورت دین بر عهده دیگری باشد و طلبکار بخواهد بخشی از طلب خود را بگیرد، برای آنکه آنچه می گیرد مال مخمس حساب شود، باید هر یک از دو طرف (طلبکار و بدهکار) قصد کنند که آنچه به طلبکار بابت ادای دین داده می شود از مال مخمس باشد.

البته این نکته غفلت نشود که اگر فرد بخواهد بخشی از دین را از بانک یا مؤسسه دولتی یا نیمه دولتی بگیرد تنها نیت گیرنده (صاحب حساب) کافی است و اگر هر دو یا یکی از آن دو چنین نیتی نکنند، طلبکار مال دریافتی را بالنسبه از مخمس و درآمد حساب نماید. (آیت الله سیستانی)

نکته: شایان ذکر است در تمام مواردی که مال مخمس صرف در موونه شده حکم جبران آن از درآمد اثناء سال در مسائل مربوط به قاعده جبر خواهد آمد. (1)

- کسی که درآمدی از کسب و کار به دست آورده اگر مال دیگری هم دارد که خمس آن واجب نیست یا خمس آن را داده، لازم نیست آنها را از هم جدا کند، بلکه می تواند از هر دو خرج کند و در پایان سال خمسی آنچه نسبت به سرمایه ی مخمس سال قبل اضافه دارد را تخمیس کند. (آیت الله مکارم)

باقی ماندن حقوق و اجرت تا سال خمسی

مطابق فتوای مراجع تقلید مزد کار و حق الزحمه و درآمد مکلف در صورتی که تا سال خمسی صرف در موونه نشود مشمول خمس است.

حقوق بازنشستگی

آیا حقوق بازنشستگی خمس دارد؟ (2)

- چنانچه طبق قرارداد، باید پس از بازنشستگی حقوق را دریافت کند، جزء درآمد سال است و پس از کسر مؤونه سر سال باید خمس آن را پرداخت کند. (حضرت امام)

- پرداخت خمس حقوق بازنشستگی و پولی که به خاطر مرخصی استفاده نشده پرداخت می شود، اگر تا سر سال خمسی باقی بماند، واجب است. (امام خامنه ای) (3)

ص: 156

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 639 پاورقی ش 3.

2- حضرت امام، استفتانات امام جلد 1 ص 387 س 130. امام خامنه ای، جزوه ارسالی از دفتر معظم له، سال 1399؛ مسئله 94. آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 626؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م 1524، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255463>

3- جزوه ارسالی دی ماه 1401، صندوق پس انداز قانون تسری، صندوق تامین آتیه، 71. سؤال: آیا مبالغی که تحت عنوان صندوق پس انداز، قانون تسری، صندوق تامین آتیه و... از حقوق و مزایا کسر و در پایان مدت خدمت - هنگام بازنشستگی - یکجا پرداخت می شود، متعلق خمس است؟ ج: اگر این مبالغ بدون اختیار از حقوق کسر می شود، جزء درآمد سال وصول است که اگر تا سر سال خمسی در مؤونه مصرف نشود، خمس دارد؛ اما اگر با توافق کسر می شود و قابل دریافت است باید در پایان هر سال خمسی، خمس آن پرداخت شود، و اگر قابل دریافت نیست، پس از دریافت باید بلافاصله خمس مقداری که قبلاً سال بر آن گذشته است، پرداخت شود و مقداری که مربوط به سال اخیر است و هنوز سال خمسی بر آن نگذشته است، جزء درآمد سال وصول است. اگر حقوق بازنشستگی نتیجه قرارداد خود فرد با اداره بیمه است - و لو این که پول را بنیاد پردازد -، درآمد محسوب شده و خمس دارد. سایت ادین امام خامنه ای، جلسات پژوهشی، ش 173.

- این مبالغ تا زمانی که از حساب بانکی قبض (اعم از اینکه به صورت نقدی برداشت نماید یا با آن کالایی بخرد و یا به بانک وکالت در سرمایه گذاری دهد)⁽¹⁾ نشود خمس ندارد و چنانچه قبض شود جزء درآمد سال برداشت است. (آیت الله سیستانی)⁽²⁾

- حقوق بازنشتگی و یا مبلغی که به عنوان باز خرید کار داده می شود جزء درآمد همان سال محسوب می گردد و اگر چیزی تا آخر سال از آن باقی نماند خمس ندارد، اما اگر اضافه بماند خمس دارد. (آیت الله مکارم)

دریافت حقوق قبل از سال خمسی و نیازهای احتمالی ماه جاری

افرادی که حقوق خود را قبل از سال خمسی می گیرند ولی آن را برای خرجی ماه بعد از سال خمسی نیاز دارند، آیا پرداخت خمس آن واجب است؟⁽³⁾

- چنانچه با پرداخت خمس آن حقوق نیازهای احتمالی آن ماه برطرف نمی شود و لنگ می ماند خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- خمس دارد. (آیت الله سیستانی)

پیش دریافت اجرت یا اجاره و پس انداز آن تا سال خمسی

الف) اجاره ابدان

اگر قبل از رسیدن سر سال خمسی پولی را بابت کاری دریافت کنیم و بخشی از کار قبل از سال خمسی انجام شود و بخش دیگر هنوز انجام نشده، آیا پرداخت خمس کل مبلغ دریافتی واجب است؟⁽⁴⁾

- اگر فرد اجیر شود که مثلاً نماز بخواند یا روزه بگیرد یا عملی دیگر انجام دهد، اجرت وی به ازای مقدار عملی که در سال انعقاد قرارداد اجاره انجام می شود، از درآمد آن سال محسوب می شود که اگر صرف در مؤونه نشود،

ص: 157

1- چنانچه فرد نسبت به این مبالغ وکالت شرعی به بانک جهت فعالیت اقتصادی مطابق عقود اسلامی داده و احتمال معقول صحت قراردادها را نیز می دهد و بر اساس آن، بانک در اثنای همان سال در وجوه واریزی تصرف نموده و اقدام به معاملات و سرمایه گذاری از طرف موکل نموده است، مال سرمایه گذاری شده یا بدل آن درآمد سال محسوب می شود. بنابراین، چنانچه تا پایان سال باقی بماند و صرف در مؤونه نگردد، حکم سرمایه کسب و تجارت را دارد و مشمول خمس خواهد بود.

2- توضیح المسائل جامع، مسأله 626، فردی که با صندوق بازنشتگی قرارداد بسته تا درصد معینی از حقوق ماهانه اش در دوران خدمت را به صندوق بدهد^[1] و در مقابل صندوق بازنشتگی، نیز متعهد شده پس از بازنشتگی، مبلغی بابت پاداش بازنشتگی یا حقوق بازنشتگی و مستمری - به صورت انتقال اعتباری - به حساب وی واریز نماید، حکم آن مانند قرارداد بیمه است که در مسأله «624» ذکر شد. ^[2] [1]. بدین صورت که مبالغ معینی از حقوق وی کسر و به حساب صندوق واریز شود، طوری که قرض محسوب نشده و صندوق، مالک یا اختیاردار آن باشد و بتواند وجوه مذکور را برای خود هزینه نماید و تعهد صندوق در قبال آن حسب قرارداد فقط پرداخت حقوق و مزایای دوران بازنشتگی باشد. ^[2]. اما اگر قرض شود قرارداد فرد با صندوق بازنشتگی، نوعی قرض دادن به صندوق باشد، مشروط به آنکه صندوق پس از پایان دوران خدمت به وی حقوق بازنشتگی و مستمری بپردازد، قرارداد مذکور ربوی و حرام محسوب می شود و چنانچه قرض بدون شرط بوده، اشکال ندارد و در صورت فوت، مبلغی که از درآمد (ریج) بین سال قرض داده شده، جزء مطالبات متوفی محسوب شده و باید خمس آن پرداخت شود، مگر مورد استثنایی که در مسأله «589» بیان شد و مال مذکور حسب موازین شرعی به ارث می رسد و اما مبلغ مازاد بر اصل قرض که صندوق بازنشتگی بدون شرط می پردازد، ارث محسوب نمی شود؛ بلکه مربوط به شخص یا اشخاصی است که حسب مقررات صندوق بازنشتگی به آنان داده می شود و چنانچه وجوه مذکور به صورت انتقال اعتباری پول از طریق شبکه شتاب بانکی به حساب اشخاص واریز می گردد، حکم آن مانند یارانه است که در مسائل «620 و 621» بیان شد. الرافد، المطلب الرابع: هل يجب إخراج خمس الراتب التقاعدي؟ الخوني، السیستانی: الراتب التقاعدي وراتب التأمینات لا يتعلق به الخمس إلا بعد قبضه، فإذا قبضه ولم يصره في المؤنة إلى أن حلت السنة الخمسية للمال وجب إخراج الخمس.

3- امام خامنه ای، استفتاء جدید از معظم له، دی ماه 1400. آیت الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، م 2316 و 2322.

4- برداشت از استفتانات امام خمینی ره ج 4، [سؤال 4115]، امام خامنه ای، مستندات استفتانات دستخط، احکام خمس، س 51؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 671.

خمس دارد و مقداری از مال الاجاره که به ازای مقدار عملی است که در سالیان بعد انجام می شود از درآمد سال های بعد محسوب می شود. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

ب) اجاره اعیان

اگر صاحب خانه یا مغازه های تمام اجاره بها را یکجا دریافت کند با رسیدن سال خمسی و باقیماندن آن مبلغ باید خمس تمام مبلغ را بپردازد؟(1)

- مقداری که بابت اجرت سال بعد است جزو درآمد سال بعد محسوب است. (حضرت امام)

- اگر انسان منزل یا مغازه مخمس یا در حکم مخمس خود را برای چند سال اجاره دهد، اجاره بها، جزء درآمد سالی که قرارداد اجاره منعقد شده، محسوب می شود. بنابراین، مقداری که سر سال خمسی صرف مؤونه نشده، ابتدا کاهش و افت قیمت خانه یا مغازه (2) از آن کسر شده، سپس خمس باقیمانده پرداخت می شود.

بر این اساس، حتی اگر اجاره بها اقساطی باشد، اقساطی که موجر در سالیان بعد دریافت می کند جزء درآمد سال انعقاد قرارداد اجاره به حساب می آید که بعد از کسر افت و استهلاك - در صورتی که در سالیان قبل این افت و استهلاك کسر نشده - فوراً خمس دارد. (3) (آیت الله سیستانی)

2. حکم خمس وام

اشاره

وام فرض الحسنة شخصی (مثل صندوقهای خانوادگی)

آیا به پولی که فرض گرفته میشود و هنوز هزینه نشده است با رسیدن سال خمسی خمس تعلق می گیرد؟

- اگر انسان چیزی را به عنوان وام (فرض) از دیگری بگیرد خمس ندارد؛ مگر آن مقدار از وام که اقساط آن پرداخت شده و معادل آن تا پایان سال خمسی موجود باشد. (مراجع تقلید) (4)

ص: 158

1- استفتانات امام خمینی ره ج 4، [سؤال 4115]، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 673.

2- کاهش قیمت که هنگام محاسبه خمس کسر می شود، گاهی به این جهت است که محصول و منافع آن تا چند سال در اختیار دیگری است [1] و گاهی ممکن است به دلیل استهلاك هایی باشد که مثلاً در اجاره باغی در طول این چند سال (که محصول در اختیار خریدار قرار می گیرد) بر باغ وارد می شود و جزء مؤونه تحصیل درآمد محسوب می گردد. [1]. زیرا اگر بر فرض میخواست در همین زمان (انتهای سال خمسی) باغ را بفروشد، به علت اینکه منافع باغ در اختیار دیگری است، باغ به قیمت کمتری به فروش می رفت؛ پس به هر حال هر چند نخواهد آن را بفروشد، اما باغ هم اکنون افت قیمت پیدا کرده است.

3- البته، اگر فردی که قصد دارد خانه یا مغازه خود را اجاره دهد - حسب آنچه در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله «565» بیان شد - مجاز باشد برای درآمد حاصل از اجاره منزل یا مغازه، سالی جداگانه قرار دهد، می تواند اقدام به این امر نموده و مدت قرارداد اجاره خویش را هم یک ساله قرار داده و در صورت تمایل، سال به سال تمدید نماید؛ در نتیجه، شروع سال خمسی وی نسبت به اجاره دادن خانه یا مغازه، آغاز زمان قرارداد اجاره است و اجاره بهایی را که هر ماه دریافت می کند، جزء درآمد همان سال به حساب می آید و پرداخت فوری خمس آن لازم نیست؛ البته اگر اجاره بهای مذکور تا انتهای سال خمسی باقی بماند - با لحاظ توضیحی که در متن مسأله ذکر شد - باید خمسش داده شود. همچنین، فرد می تواند اقدام به تغییر سال خمسی خویش به آغاز زمان اجاره - با توضیحی که در مسأله «578» بیان شد - نماید، سپس مطابق آنچه ذکر شد عمل کند. شایان ذکر است، اگر فرد از اجاره دادن چند خانه یا مغازه، درآمد داشته باشد، نمی تواند برای هر خانه یا مغازه، سال جداگانه ای قرار دهد. مسأله 674. اگر در فرض مسأله قبل، مبلغ استئنا شده از درآمد اجاره بها بابت افت و نقصان قیمت منزل یا مغازه در مدت اجاره، در اثنای سال صرف در مؤونه شود خمس ندارد، ولی چنانچه باقی بماند و صرف در مؤونه نشود، بعد از سپری شدن هر سال خمسی از مدت اجاره، معادل نقصان مربوط به آن سال از مبلغ مذکور، جزء درآمد آن سال محسوب شده، که اگر صرف در مؤونه همان سال نشود خمس دارد؛ البته، چنانچه مقدار مذکور برابر با استهلاك وارد بر منزل یا مغازه در آن سال - که مؤونه تحصیل درآمد محسوب می شود - باشد، در این صورت مشمول خمس نمی باشد.

4- حضرت امام، استفتانات، ج 1، ص 165؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس، سوال شماره 272017؛ کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، ص 146؛ سایت آیت الله مکارم:

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255563>

الف) خمس وامی که خرج شده است:

اشاره

اگر کسی وامی از بانک برداشته است و طبق قرارداد بانکی آن را هزینه کرده است حکم خمس با رسیدن سال خمسی چیست؟

1. صرف موونه شده است:

- در فرض مذکور خمس ندارد. (1) (که توضیحات آن در فصل مربوطه گذشت).

2. سرمایه شده است

- درصدی از سرمایه که قسط آن پرداخت شده است به قیمت روز خمس دارد (مگر آنکه اقساط از مالی اداء شده است که مخمس بوده یا در حکم مخمس باشد) مثلا اگر شخصی با وام مغازه‌ای خریداری کرده است و تا سال خمسی 10 درصد اقساط وام را پرداخت کرده لازم است خمس 10 درصد مغازه را به ارزش فعلی آن در سر سال خمسی اول محاسبه کند و در سالهای بعد نیز به همین ترتیب. (مراجع تقلید) (2)

نکته 1: حکم مذکور در صورتی جاری است که مطابق قرارداد شرعی وام گیرنده شرعا مالک سرمایه باشد مانند وام مرابحه که وام گیرنده مثلا مغازه را ابتداء برای بانک نقدی خریده و بعد نسیه به خودش فروخته است؛ ولی اگر با توجه به نوع قرارداد، سرمایه برای بانک خریداری شده است و وام گیرنده سر سال خمسی مالک آن نیست خمس ندارد مانند قرارداد اجاره به شرط تملیک یا مضاربه.

نکته 2: حکم مذکور مربوط به اصل سرمایه مذکور است و حکم خمس ترقی قیمت آن در فصل مربوطه گذشت لازم است برای تکمیل بحث به آنجا مراجعه شود.

ب) خمس وامی که خرج نشده است:

اشاره

آیا محاسبه خمس وامی که هنوز هزینه نشده است و سال خمسی فرا می رسد لازم است؟

1. هیچ مقدار از اقساط آن پرداخت نشده:

- وام مذکور خمس ندارد. (مراجع تقلید) (3)

2. بخشی از اقساط پرداخت شده:

اشاره

2. بخشی از اقساط پرداخت شده: (4)

ص: 159

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م 61؛ سید محمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1752.

2- حضرت امام، استفتانات، ج 1، س 165؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 272017؛ کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 146؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255563>

3- حضرت امام، استفتانات، ج 1، س 165؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 272017؛ کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 146؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255563>

4- حضرت امام، استفتانات، ج 1، س 165؛ امام خامنه ای، اجوبه الاستفتانات؛ س 868؛ کتاب استفتانات آیت الله سیستانی، س 146؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44811mid=255563>

- در صورتی که شرعا حق پس انداز و ام را داشته است (مانند وام قرض الحسنه) خمس مقدار اقساطی که از اصل وام پرداخت شده واجب است مگر آنکه اقساط از مالی اداء شده است که مخمس بوده یا در حکم مخمس باشد. (مشهور مراجع)

- اگر مقدار موجود بیش از مقدار باقی مانده اقساط باشد، پرداخت خمس مقدار زائد واجب است؛ مثلا از وام 100 میلیونی 50 میلیون موجود است و از طرفی 40 میلیون از اقساط پرداخت نشده است، در این صورت باید خمس 10 میلیون پرداخت شود، یعنی 2 میلیون. (امام خامنه ای)

حکم پرداخت اقساط زودتر از موعد مقرر و قبل از سال خمس

من از بانک مقداری وام گرفتم که وقت پرداخت آن بعد از تاریخ سال خمس ام فرا میرسد و میترسم که اگر آن مبلغ را امسال نپردازم، سال آینده قادر به ادای آن نباشم، تکلیف من هنگام رسیدن سال خمس ام در رابطه با پرداخت خمس چیست؟ (1)

- پرداخت اقساط - حتی قسط های آینده - اشکال ندارد، اما اگر وام مصرف نشده یا سرمایه شده است، باید خمس آنها محاسبه و پرداخت شود. (امام خامنه ای)

حکم خمس مبالغی که بابت کارمزد به بانک پرداخت می شود

آیا مبالغی که بابت کارمزد وام از وام گیرنده اخذ می شود خمس دارد؟ (2)

- اگر وامی قرض الحسنه بوده و آن را هزینه نکرده است بخشی از اقساط که بابت کارمزد پرداخت شده است خمس ندارد. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- در فرض مشروعیت گرفتن وام (3) خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

3. حکم خمس مطالبات

اشاره

در این بخش حکم خمس طلبهای مکلف از مردم (مثل حقوق معوقه و سود معاملات سلف یا نسیه و ...) و همچنین موارد آن به تفصیل مورد بررسی قرار می گیرد.

1) طلبکاری حقوق و اجرت در سال خمس

اگر اجرت یا حقوق مکلفی بعد از سال خمس اش پرداخت شود، آیا پرداخت خممش واجب است؟ (4)

ص: 160

1- جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، ص 161.

2- العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 61؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1079807؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44811mid=255565>

3- مبالغی که بانک به صورت قرض با شرط پرداخت سود یا کارمزد یا دیرکرد یا انسداد حساب یا سایر شروط ربوی پرداخت می کند هر چند دریافت آن با این عنوان (قرض مشروط به موارد مذکور) ربا و باطل است اما از آنجا که اموال بانکهای دولتی در کشورهای اسلامی در حکم مجهول المالک بوده و تصرف در آن بستگی به اجازه حاکم شرع دارد، چنانچه فرد شروط ربوی را قلبا به طور جدی قبول نکند - هر چند در اسناد بانکی آنها را به طور صوری امضا نماید - و پس از واریز مبلغ برای تصرف در آن از حاکم شرع اجازه بگیرد اشکال ندارد. (توضیح المسائل جامع، ج 4، م 1452)

4- سیدروح الله خمینی، استفتانات، ج 1، احکام خمس، س 141؛ سیدمحمدحسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، مسائل متفرقه مطابق با فتاوی حضرت امام، احکام خمس، س 44؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتات، س 899؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، م 1251؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 715؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات جدید، ج 1، س 309. سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=12mid=255426>

- حقوق معوقه اگر بگونه ای بوده که قبل از سال خمسی امکان گرفتن آن را نداشته اید، از درآمد سال جدید محسوب می شود که اگر تا سر سال خمسی صرف در مؤونه شود خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- پرداخت خمس واجب است البته اگر با مطالبه از بدهکار قابل وصول نیست سر سال خمسی بین دو کار مخیر است: 1. صبر کند و سال آینده پس از وصول طلب، آن را جزو درآمد سال گذشته محسوب کند و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال بعد شود، خمس کل را پرداخت کند؛ 2. سر سال خمسی اش، ارزش نقدی آن طلب مدتدار را محاسبه و خمسش را پرداخت کند. (آیت الله سیستانی) (1)

2) مطالبه سود معاملات نسبه

اگر مکلف مال التجاره ای را که خمسش را پرداخته است، به صورت نسبه گران تر از قیمت اصلی

فروخته باشد و زمان وصول طلبکاری، بعد از سال خمسی باشد حکم خمس سود چگونه است؟ (2)

- سود معاملات نسبه که تاریخ وصول آن مال بعد از سال است و سر سال خمسی نمی توان آن را وصول کرد، فعلاً خمس ندارد و جزو درآمد سال وصول است که اگر تا انتهای سال خمسی باقی بماند، باید خمس آن پرداخت شود. همچنین است حکم سود معاملات اقساطی نسبه در اقساطی که تاریخ وصول آن بعد از سال خمسی است: جزو درآمد سال بعد است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

نکته: خمس اصل قیمت (زمان فروش) اجناس اگر از درآمد بین سال باشد واجب است.

ص: 161

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 715. فردی که در انتهای سال خمسی، طلب یا طلب هایی از مردم دارد که درآمد محسوب می شود، [1] اگر طلب وی با مطالبه نمودن از بدهکار، قابل وصول است، باید خمس آن را بدهد، هرچند به جهت ارفاق یا سبب دیگر آن را مطالبه ننماید؛ اما اگر با مطالبه هم فعلاً (سر سال خمسی) وصول نمی شود، حکم آن در ضمن مثالی ذکر می شود: فردی سر سال خمسی خویش بابت فروش کالا، طلبی در قالب چک به مبلغ 1,250,000 تومان دارد که تمام آن، درآمد محسوب می شود و تاریخ وصول آن، 7 ماه پس از سال خمسی وی می باشد؛ چنین فردی سر سال خمسی بین دو امر مخیر است: الف. تأخیر در پرداخت خمس: به این صورت که صبر نماید و سال آینده طلب را که وصول نمود، آن را جزء درآمد سال خمسی گذشته محسوب نماید و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال خمسی بعد شود، خمس کل، 1,250,000 تومان را که 250 هزار تومان می باشد، پرداخت نماید. ب. پرداخت نقدی خمس: به این صورت که سر سال خمسی خویش، ارزش نقدی آن طلب مدت دار را محاسبه کرده و خمس آن را تقدماً پرداخت نماید. بنابراین، اگر ارزش نقدی طلب مذکور یک میلیون تومان برآورد گردد و درآمد نقدی وی در انتهای سال خمسی - 250 هزار تومان باشد، خالص درآمد وی 1,250,000 تومان ارزش گذاری می شود، او خمس مجموع آن را که - 250 هزار تومان می شود، با درآمد نقدی موجود پرداخت می کند و سال آینده که وی طلب را وصول نمود، مبلغ یک میلیون تومان از طلب مخمس می باشد و مبلغ اضافه بر ارزش نقدی طلب (250 هزار تومان)، جزء درآمد سال جدید است که فعلاً خمس ندارد و اگر تا انتهای سال جدید باقی بماند و صرف در مؤونه نشود، باید خمس آن نیز پرداخت گردد. شایان ذکر است، روش «ب» اختصاص به زمانی دارد که فرد، خمس را بدون تأخیر و به طور نقدی می پردازد و در صورتی که بخواهد بعداً بپردازد، باید از روش «الف» استفاده نماید. همچنین، در این روش (روش ب)، فرد باید خمس ارزش فعلی طلب را بدهد، نه خمس تمام وجه طلبکاری. بنابراین، اگر فرد خمس تمام وجه طلبکاری را بپردازد، آنچه اضافه بر ارزش فعلی طلب به عنوان خمس پرداخت کرده است، خمس محسوب نمی شود؛ مگر آنکه برای تصحیح آن به حاکم شرع یا نماینده او مراجعه نماید تا آن را جزء خمس سال آینده اش به حساب آورد. شایان توجه است، حکم کلیه مطالبات اعم از قرض الحسنه و سود معاملات نسبه یا سلف، اجرت کار و حقوق و مانند آن، فرقی ندارد. مسأله 716. اگر طلب فرد درآمد به حساب نیاید، مثل آنکه مال مخمسش را به دیگری قرض دهد، آن طلب پس از وصول نیز خمس ندارد و اگر طلبکاری وی از دیگری، بابت درآمد و مال مخمس، هر دو باشد، هر کدام حکم خود را دارد؛ و اگر فرد درآمدی را که سال بر آن گذشته و خمس به آن تعلق گرفته (مستقر شده) است، به شیعه دوازده امامی قرض الحسنه دهد، هر چند قرض مذکور صحیح است و قرض گیرنده می تواند در آن تصرف نماید، ولی بر قرض دهنده لازم است خمس آن را فوراً بپردازد و حکمی که در مسأله قبل نسبت به مطالبات بیان شد در مورد آن جاری نمی شود.

2- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، مسائل متفرقه، مطابق با فتاوی حضرت امام، احکام خمس، س 31؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 715، سید علی خامنه ای، سایت، احکام خمس، س 226؛ ناصر مکارم شیرازی، برداشت از توضیح المسائل، م 1524. و سایت معظم له: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44803mid=255426>

- برای خمس سود معاملات نسبه سر سال خمسی مخیر است: 1. صبر کند و سال آینده پس از وصول طلب، آن را جزو درآمد سال گذشته محسوب کند و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال بعد شود، خمس کل را پرداخت کند؛ 2. سر سال خمسی، اش ارزش نقدی آن طلب مدت دار را محاسبه و خمسش را پرداخت کند. (آیت الله سیستانی)

3) کالای پیش خرید شده (سلف)

الف) پیش خرید موونه

آیا پولی که برای خرید موونه با معامله سلف صحیح پرداخت می شود، سر سال خمس دارد؟(1)

- در صورتی که مورد نیاز و در شان وی بوده است خمس ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- خمس دارد مگر آن خرید صحیح شرعی احتیاج فعلی او باشد و فراهم نکردن آن، عرفاً کسر شأن برای فرد و کوتاهی در حق خانواده او و سهل انگاری درباره آینده آنان محسوب شود. (آیت الله سیستانی)

ب) پیش خرید سرمایه

اگر شخصی با پول غیر مخمس، کالایی را برای سرمایه پیش خرید (سلف صحیح) کرده است و تحویل آن برای بعد از سال خمسی است، در سر رسید سال خمسی حکم خمسش چیست؟(2)

- راس المال در سر رسید سال خمسی مشمول خمس است و باید موقع وصول فوراً خمس آن مقدار را بپردازد و ریح آن جزو درآمد سال وصول است. (حضرت امام)

- سر سال خمسی بین دو کار مخیر است: 1. صبر کند و سال آینده پس از تحویل، آن را جزو درآمد سال گذشته محسوب کند و هنگام دریافت بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال بعد شود، خمس کل را پرداخت کند؛ 2. سال خمسی اش، ارزش نقدی آن کالا را محاسبه و خمسش را پرداخت کند. (آیت الله سیستانی)(3)

ص: 162

1- استفتانات امام خمینی (س.ج. 4 [سؤال 4392]؛ سیدعلی خامنه ای، سایت ادمن، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 533087؛ آیت الله سیستانی، برداشت از توضیح المسائل جامع، مسنله 2319 و 2323 ؛ همچنین کتاب استفتانات ص 93، س 125. ناصر مکارم شیرازی، استفتا از سایت به شماره 9406170027؛

2- حضرت امام، تحریر الوسیله، فیما یجب فیہ الخمس، استفاده از م 9؛ آیت الله سیستانی، منهاج الصالحین، م 1251؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 715؛

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 715. فردی که در انتهای سال خمسی، طلب یا طلب هایی از مردم دارد که درآمد محسوب می شود، [1] اگر طلب وی با مطالبه نمودن از بدهکار، قابل وصول است، باید خمس آن را بدهد، هر چند به جهت ارفاق یا سبب دیگر آن را مطالبه ننماید؛ اما اگر با مطالبه هم فعلاً (سر سال خمسی) وصول نمی شود، حکم آن در ضمن مثالی ذکر می شود: فردی سر سال خمسی خویش بابت فروش کالا، طلبی در قالب چک به مبلغ 1,250,000 تومان دارد که تمام آن، درآمد محسوب می شود و تاریخ وصول آن، 7 ماه پس از سال خمسی وی می باشد؛ چنین فردی سر سال خمسی بین دو امر مخیر است: الف. تأخیر در پرداخت خمس؛ به این صورت که صبر نماید و سال آینده طلب را که وصول نمود، آن را جزو درآمد سال خمسی گذشته محسوب نماید و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال خمسی بعد شود، خمس کل، 1,250,000 تومان را که 250 هزار تومان می باشد، پرداخت نماید. ب. پرداخت نقدی خمس؛ به این صورت که سر سال خمسی خویش، ارزش نقدی آن طلب مدت دار را محاسبه کرده و خمس آن را تقدماً پرداخت نماید. بنابراین، اگر ارزش نقدی طلب مذکور یک میلیون تومان برآورد گردد و درآمد نقدی وی در انتهای سال خمسی - 250 هزار تومان باشد، خالص درآمد وی 1,250,000 تومان ارزش گذاری می شود، او خمس مجموع آن را که 250 هزار تومان می شود، با درآمد نقدی موجود پرداخت می کند و سال آینده که وی طلب را وصول نمود، مبلغ یک میلیون تومان از طلب مخمس می باشد و مبلغ اضافه بر ارزش نقدی طلب (250 هزار تومان)، جزء درآمد سال جدید است که فعلاً خمس ندارد و اگر تا انتهای سال جدید باقی بماند و صرف در مؤونه نشود، باید خمس آن نیز پرداخت گردد. شایان ذکر است، روش «ب» اختصاص به زمانی دارد که فرد، خمس را بدون تأخیر و به طور نقدی می پردازد و در صورتی که بخواهد بعداً بپردازد، باید از روش «الف» استفاده نماید. همچنین، در این روش (روش ب)، فرد باید خمس ارزش فعلی طلب را بدهد، نه خمس تمام وجه، طلبکاری. بنابراین، اگر فرد خمس تمام وجه طلبکاری را بپردازد، آنچه اضافه بر ارزش فعلی طلب به عنوان خمس پرداخت کرده است، خمس محسوب نمی شود؛ مگر آنکه برای تصحیح آن به حاکم شرع یا نماینده او مراجعه نماید تا آن را جزء خمس سال آینده اش به حساب آورد. شایان توجه است، حکم کلیه مطالبات اعم از قرض الحسنه و سود معاملات نسبه یا سلف، اجرت کار و حقوق و مانند آن، فرقی ندارد. مسأله 716. اگر طلب فرد درآمد به حساب نیاید مثل آنکه مال مخمسش را به دیگری قرض دهد، آن طلب پس از وصول نیز خمس ندارد و اگر طلبکاری وی از دیگری، بابت درآمد و مال مخمس، هر دو باشد، هر کدام حکم خود را دارد؛ و اگر فرد درآمدی را که سال بر آن گذشته و خمس به آن تعلق گرفته (مستقر شده) است، به شیعه دوازده امامی قرض الحسنه دهد، هر چند قرض مذکور صحیح است و قرض گیرنده می تواند در آن تصرف نماید، ولی بر قرض دهنده لازم است خمس آن را فوراً بپردازد و حکمی که در مسأله قبل نسبت به مطالبات بیان شد در مورد آن جاری نمی شود.

اگر انسان از درآمد بین سال به فردی قرض بدهد، آیا در سررسید سال خمسی، به این مبلغ خمس تعلق می گیرد؟(1)

- اگر بتواند تا آخر سال قرضش را از بدهکار بگیرد، واجب است که هنگام رسیدن سال خمسی اش خمس آن را بپردازد و اگر نتواند قرض خود را تا پایان سال بگیرد، فعلاً پرداخت خمس آن واجب نیست؛ لکن هر وقت قابل وصول بود باید خمسش را بدهد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- اگر با مطالبه از بدهکار طلب وصول می شود، باید خمس آن را بدهد؛ هر چند به سبب ارفاق یا دلیل دیگر، آن را مطالبه نکند؛ وگرنه در سر سال خمسی بین دو کار مخیر است: 1. صبر کند و سال آینده طلب را پس از وصول، جزو درآمد سال گذشته محسوب کند و هنگام دریافت طلب، بدون اینکه منتظر رسیدن سر سال بعد شود، خمس کل را پرداخت کند؛ 2. سر سال خمسی اش، ارزش نقدی آن طلب مدت دار را محاسبه و خمسش را پرداخت کند. (2) (آیت الله سیستانی)

- چنانچه بازپس گیری آن پول برای شما براحتی ممکن باشد و سال خمسی بر آن بگذرد هر زمانی که پول را به شما برگرداند باید خمس آن را بپردازید اما اگر باز پس گیری به راحتی امکان ندارد چنانچه از زمانی که پول را برگرداند تا سال خمسی بعدی چیزی از آن باقی مانده باشد خمس دارد. (آیت الله مکارم)

نکته: خمس فقط بر مکلف و شخص حقیقی واجب است و بر شخصیت های حقوقی از قبیل دولت ها، مؤسسه ها، بانک ها و مانند آن واجب نیست. (3)

نکته: حکم خمس رهن منزل و مغازه که حقیقتش قرض الحسنه است در بحث موونه گذشت.

حکم خمس طلب حواله شده به غیر

اگر فردی مبلغی را از شخصی طلبکار است آیا اگر قبل از سال خمسی بدهکارش را به او حواله دهد خمس از او ساقط می شود؟(4)

- در صورت بودن تمام شرایط صحت حواله آن طلب منتقل شده و خمس از عهده اش ساقط می شود. (مراجع تقلید)

ص: 163

1- حضرت امام، استفتانات 10 جلدی، ج 4، ص 204. سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، ص 871؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، م 1251. مکارم سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44816mid=255651>

2- مثلاً اگر کسی 1 میلیون ریال طلبکار است، چنانچه ارزش نقدی طلب 850 هزار ریال برآورد شود، وی باید خمس آن را که 170 هزار ریال می شود، پرداخت کند سال آینده که وی طلب را وصول کند، مبلغ اضافه بر ارزش نقدی طلب (150 هزار ریال)، جزو درآمد سال جدید است که فعلاً خمس ندارد و اگر تا انتهای سال جدید باقی بماند و در نمونه مصرف نشود، باید خمس آن را نیز پرداخت کند.

3- جزوه خمس معظم له (خرداد 99)، م 41؛ توضیح المسائل جامع، م 2481، سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=44811mid=255576>

4- توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 2289.

کسی منزلی را اجاره داده است و مستاجر اجاره های چند ماه گذشته را نپرداخته و سال خمسی رسیده است و یا اینکه اجاره های ماههای بعد سال خمسی را نپرداخته؛ حکم خمس چیست؟(1)

- در صورتی که تا سر سال خمسی قابل وصول نبوده جزو درآمد سال وصول است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

- اجاره بها، جزء درآمد سال انعقاد قرارداد اجاره به حساب می آید که در سررسید سال خمسی بعد از کسوف و استهلاك، بین دو کار مخیر است: 1. آن طلب را به قیمت نقدی آن محاسبه کرده و خمسش را بپردازد. 2. در سال وصول خمس آن را فوراً بپردازد. (آیت الله سیستانی)

6) مطالبه منافع و خدمات

خمس منافی که مستاجر بعد از سال خمسی طلبکار است ولی اجاره آنرا پرداخته

الف) منافع منزل استیجاری جهت سکونت شخصی

اگر مستاجر منزلی را اجاره کند و اجاره را تا پایان مدت یکجا بپردازد، آیا خمس آن منافی که مربوط به سال بعد است و هنوز استفاده نکرده است را باید بپردازد؟(2)

- واجب است خمس منافع منزل در مدت باقیمانده از اجاره را بپردازد البته اگر نمی توانسته منزلی در حد شأن تهیه نماید مگر به این صورت که تمام اجاره بها را همان ابتدا بپردازد طوری که اگر این کار را انجام ندهد عرفاً کسر شأن وی محسوب شده و مقصر در حق خویش و خانواده اش محسوب شود در این صورت پرداخت خمس منافع منزل در مدت باقی مانده از اجاره لازم نیست. (آیت الله سیستانی)

- در فرض سوال خمس ندارد. (آیت الله مکارم)

ب) منافع مغازه استیجاری

شخصی مغازه ای را برای کسب و کار اجاره کرده است و تمام اجاره یک سال را در همان آغاز پرداخته است، حکم خمس نسبت به منافی که مطالبه دارد چیست؟(3)

- خمس دارد. (اما خامنه ای، آیت الله سیستانی)

نکته: شایان ذکر است پاسخگو و محاسبه در پاسخ به این سوالات از قاعده جبر غفلت نکند که در فصل چهارم همین جزوه خواهد آمد.

حکم خمس خدمات مختلف بعد از سال خمسی

اگر کسی مالی را به جهت گرفتن خدمتی بپردازد (مثلاً بلیط هواپیما تهیه کند، هزینه مسافرت را پیشاپیش بپردازد، اجرت کارگر در منزل را جلوتر از عمل بدهد و...) و قبل از دریافت خدمت سال خمسی اش فرا رسد آیا باید خمس منافع را بپردازد؟(4)

ص: 164

1- سیدروح الله خمینی، با استفاده از تحریر الوسیله کتاب الخمس، م9، استفتانات، ج1، احکام خمس، س141؛ توضیح المسائل مراجع، مسائل متفرقه، مطابق با فتاوی حضرت امام، احکام خمس، س44؛ سید علی خامنه ای، با استفاده از اجوبه الاستفتات، س899؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج2، م673 و 715؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات جدید، ج1، س309. سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=12mid=255426>

2- توضیح المسائل جامع، ج2، م675. آیت الله مکارم، استفتاء خصوصی، کد رهگیری: 140108190010.

3- امام خامنه ای، استفتاء خصوصی از حجت الاسلام کریمی آیت الله سیستانی، استفاده از توضیح المسائل جامع، ج2، م675.

4- امام خامنه ای، احکام خمس، جزوه ارسالی پاییز 1401، س42؛ توضیح المسائل جامع، ج2، م675.

- اگر زمان مسافرت به صورتی باشد که عرفاً لازم است بلیط آن زودتر تهیه شود، خمس ندارد. (امام خامنه ای)

- واجب است خمس آن منافع یا خدمات را بپردازد البته اگر لازم بوده این هزینه را در آن زمان بپردازد به نحوی که اگر این کار را انجام ندهد عرفاً کسر شأن وی محسوب شده و مقصر در حق خویش یا خانواده اش محسوب شود در این صورت پرداخت خمس آن واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

7) مطالبه خسارات

مطالبه خسارت ناشی اتلاف مال مخمس یا در حکم مخمس

اگر فردی (شاغل یا غیر شاغل) مال مخمس یا در حکم مخمس (مانند ارث) داشته و شخص دیگری آن را اتلاف نماید یا بر آن نقصی وارد کند و بابت آن طلبکار شود، حکم خمس طلب مذکور چیست؟(1)

- طلب مذکور که عوض مال مخمس یا در حکم مخمس محسوب می شود، خمس ندارد. (آیت الله سیستانی)

برگشت مبلغ کسر شده بابت ضمانت دیگران

من ضامن فردی در یک وام بانکی هستم. وی پس از پرداخت چند قسط، سایر اقساط را نپرداخته و به همین دلیل اقساط وامش از فیش حقوقی بنده کسر گردیده است:

الف: اگر وی مبالغ کسر شده از فیش حقوقی مرا پس از سال خمسی به من برگرداند، با توجه به اینکه مبالغ کسر شده از فیش حقوقی ام، قبل از اینکه به دست بنده برسد به حساب بانک وام دهنده واریز شده است، آیا به آن خمس تعلق می گیرد؟

ب: اگر بنده برای خودداری از پرداخت هزینه های اضافی دیگر (سود وام و جریمه ها)، سایر اقساط او را یکجا به بانک بپردازم و وام گیرنده، آن مبالغ را پس از سال خمسی به من بپردازد، آیا به آن خمس تعلق می گیرد؟

- در فرض سؤال، باید خمس مبالغی را که از فیش حقوقی شما کسر شده و پس از سال خمسی به دستتان می رسد، در همان زمان دریافت بپردازید. (امام خامنه ای)(2)

ص: 165

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 687.

2- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401 سوال 65.

برای محاسبه خمس علاوه بر فراگیری مباحث گذشته؛ بر مکلف لازم است نسبت به بدهکاری ها و همچنین خرج کردن از اموالی که خمس ندارند، و آثار این امور در محاسبه خمس اطلاع پیدا کند، که این مهم در ضمن قاعده کسر جبر بررسی خواهد شد.

مبحث اول: قاعده کسر (نحوه محاسبه بدهکاری ها در خمس)

توضیح اجمالی قاعده کسر

اگر فرد بابت موونه (زندگی یا تحصیل ریخ) (1) خود بدهکار گردد (با وجود شرایطی که در مباحث آینده خواهد آمد) در پایان سال معادل مقدار بدهی هایش، معاف از خمس می گردد. (مراجع تقلید) (2)

شرایط اعمال قاعده کسر

الف) در بدهی بدون مدت

شرایط معتبر در اعمال کسر را بیان کنید. (3)

- الف) بدهی برای موونه (زندگی یا تحصیل ریخ) (4) باشد. ب) بدهی مذکور و حصول درآمد (درآمدی که از پرداخت خمس آن معاف می شود) مربوط به یک سال خمسی باشد. (هر دو تقارن سالی داشته باشند). (5)
ج) بدهی بعد از شروع سال خمسی به وجود آمده باشد. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- الف) بدهی برای موونه (زندگی یا تحصیل ریخ) باشد. ب) ایجاد بدهی مذکور و حصول درآمد (درآمدی که از پرداخت خمس آن معاف می شود) مربوط به یک سال خمسی باشد. (هر دو تقارن سالی داشته باشند) ج)
قبل از ایجاد بدهی برای موونه درآمدی برای فرد حاصل شده باشد (مثال: اگر کسی پایان سال خمسی اش 31 تیرماه باشد در صورتی که اولین درآمدش مثلا 5 مرداد حاصل شده است اگر بعد از این تاریخ برای موونه بدهکار شود در سر رسید سال خمسی معادل آن بدهی از خمس معاف خواهد بود). (امام خامنه ای)

- 1. برای افراد شاغل: الف) بدهی برای موونه (زندگی یا تحصیل ریخ) باشد. ب) بدهی برای موونه بعد از شروع در کسب و کار باشد. (6) ج) زمان تحقق مؤونه (7) و حصول درآمد درآمندی که از پرداخت خمس آن

ص: 166

1- مؤونه تحصیل درآمد که به آن مؤونه کسب و کار یا هزینه های کسب و کار نیز گفته می شود: منظور از آن، تمامی مصارف و هزینه هایی است که انسان در راه کسب درآمد انجام میدهد و در مقابل آن بدلی وجود ندارد و در حکم مال تلف شده می باشد؛ مانند هزینه آب و برق و گاز و تلفن، اجرت شاگرد، باربر، دلال، نویسنده و پاسبان، اجاره مغازه، مالیات و سائر مخارجی که مصرف شده و در حکم تلف محسوب می گردد. (مراجع تقلید)

2- العروه الوقتی، کتاب الخمس، م 66.

3- العروه الوقتی، کتاب الخمس، م 66؛ توضیح المسائل مراجع، م 1774، 1782، 1786، سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م 20؛ اجوبه الاستفتانات س 865 و 875؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 704.

4- فرقی بین بدهی ناشی از قرض، معامله نسیه، اجرت کار و مانند آن نیست، مثل اینکه مبلغی را قرض گرفته و صرف هزینه از دواجش یا نفقات روزانه اش نماید یا با آن، هزینه حمل و نقل کالای تجاریش را بپردازد یا اثاثیه مورد احتیاج و در حد شأن منزلش را با مال قرضی یا به صورت نسیه تهیه کرده باشد یا بابت حقوق کارگرانی که برایش کار کرده اند به آنان بدهکار شود.

5- اگر بدهی مربوط به سالهای قبل باشد، در صورتی که تا 5 روز بعد از سر رسید سال خمسی پرداخت کند خمس تعلق نمی گیرد. (امام خامنه ای)

6- اما اگر زمان تحقق مؤونه مربوط به قبل از شاغل شدن باشد، نمی تواند بدهی مؤونه را از درآمدی که بعد از شاغل شدن حاصل می شود، کسر نماید؛ ولی فرد مذکور تا زمانی که شاغل نشده حکم افراد غیر شاغل را دارد که در ادامه حکم آن در جزوه آمده است.

7- زمان تحقق مؤونه (حدوث و ایجاد مؤونه) به حسب موارد فرق می کند؛ ولی معمولاً در مورد کالاهای مصرفی - مانند مواد خوراکی - زمانی است که کالای مذکور مصرف میشود- و در مورد هزینه های جاری زندگی و کسب و کار، زمانی است که فرد مالش را در مسیر آن هزینه، خرج می نماید و در مورد کالاهای با دوام (مانند اثاثیه منزل)، آغاز زمان استفاده از آنها می باشد؛ البته، در بعضی موارد تحقق مؤونه متوقف بر استفاده و استعمال نیست مانند آنچه که در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسائل 605 و 612 و 614 ذکر شده است.

می شود) مربوط به یک سال خمسی باشد. (هر دو تقارن سالی داشته باشند) (1) البته، این شرط در مورد «مؤونه های غیر مستمر - (2) می باشد. اما در مورد «مؤونه های مستمر»، (3) چنانچه موقعی که مؤونه مستمر مورد استفاده قرار گرفته است، درآمدی نداشته باشد که بابت دین مؤونه کسر شود یا درآمد مذکور کمتر از مقدار بدهی بوده، می تواند- در صورت عدم پرداخت بدهی آن را از درآمد بعد کسر نماید. (4)

2. شروط برای افراد غیر شاغل: الف) بدهی برای مؤونه باشد. ب) از زمان حاصل شدن آن درآمد تا زمان تحقق مؤونه، (5) دوازده ماه و بیشتر نگذشته باشد. ج) در زمان تحقق مؤونه آن درآمد (درآمدی که از پرداخت خمس آن معاف می شود)، وجود داشته باشد هر چند به صورت طلبکاری از دیگران باشد؛ البته این شرط در مورد «مؤونه های غیر مستمر» می باشد؛ اما در مورد «مؤونه های مستمر» چنانچه موقعی که مؤونه مستمر مورد استفاده قرار گرفته است، درآمدی نداشته باشد که بابت دین مؤونه کسر شود یا درآمد مذکور کمتر از مقدار بدهی بوده، میتواند- در صورت عدم پرداخت بدهی آن را از درآمد بعد کسر نماید. (6)

شایان ذکر است (7) اگر فرد غیر شاغل، مثلاً در اول مهر ماه مبلغی را قرض کند و آن مبلغ را در ابتدای آذرماه صرف هزینه های ازدواجش نماید یا اینکه فرد مذکور در اول مهرماه ماشینی را به طور نسبه خریداری کند- و- در اول آذرماه آن را به عنوان وسیله شخصی (مؤونه) استفاده نماید، در این هنگام می تواند معادل مبلغ قرضی که صرف در مؤونه شده را از درآمدی که تا ابتدای آذرماه موجود بوده کسر نماید؛

ص: 167

1- بنابراین، بر اساس این شرط اگر زمان تحقق مؤونه، مربوط به سال خمسی قبل باشد، باید زمان حصول درآمد (درآمدی که از پرداخت خمس آن معاف می شود) مربوط به همان سال گذشته باشد و چنانچه وقت تحقق مؤونه مربوط به - مثلاً - دو سال قبل می باشد، زمان حصول درآمد هم مربوط به همان دو سال قبل باشد؛ مثلاً اگر فرد شاغلی دو سال قبل ازدواج نموده و 50 میلیون تومان به عنوان مهریه به همسرش بدهکار باشد و در همان سال، بابت کاری که برای دیگران انجام داده، 500 میلیون تومان طلبکار باشد و طلبکاری مذکور را در سال جاری وصول نماید (طلب مذکور جزء درآمد دو سال قبل محسوب می شود)، چنانچه ایشان تا انتهای سال جاری مهریه همسرش را پرداخت نکرده و طلبکاری مذکور هم موجود باشد، از پرداخت خمس آن فعلاً معاف خواهد بود.

2- مانند هزینه سفر، مهمانی، معالجهٔ مرضی، مهریه ازدواج یا کالاهای مصرفی که بین سال مصرف می شود.

3- مثل منزل مسکونی یا وسیله نقلیه یا اثاثیه منزل که در سالهای بعد هم مورد استفاده شخصی و خانوادگی قرار می گیرد.

4- مثلاً اگر فرد شاغل، مبلغ 100 میلیون تومان به صورت رأسی 5 ساله قرض گرفته باشد و آن را جهت خرید منزل مسکونی که مؤونه او محسوب می شود، صرف نموده باشد، چنانچه درآمد او در انتهای سال خمسی اول مبلغ 100 میلیون تومان باشد، لازم نیست خمس آن را بپردازد، ولی اگر درآمد وی در انتهای سال خمسی اول 30 میلیون تومان باشد، پرداخت خمس مبلغ مذکور لازم نیست و باقیمانده بدهی را میتواند از درآمد سال بعد کسر نماید.

5- زمان تحقق مؤونه (حدوث و ایجاد مؤونه) به حسب موارد فرق میکند؛ ولی معمولاً در مورد کالاهای مصرفی - مانند مواد خوراکی - زمانی است که کالای مذکور مصرف می شود- و در مورد هزینه های جاری زندگی و کسب و کار، زمانی است که فرد مالش را در مسیر آن هزینه، خرج می نماید و در مورد کالاهای با دوام (مانند اثاثیه منزل)، آغاز زمان استفاده از آنها می باشد؛ البته در بعضی موارد تحقق مؤونه متوقف بر استفاده و استعمال نیست مانند آنچه که در توضیح المسائل جامع، ج 2، مسائل «605 و 612 و 614» ذکر شده است.

6- مثلاً اگر فرد غیر شاغل مبلغ 50 میلیون تومان به صورت رأسی 5 ساله قرض گرفته باشد و آن را جهت خرید منزل مسکونی که مؤونه او محسوب می شود، صرف نموده باشد، چنانچه درآمد او در هنگام تحقق مؤونه (مثلاً سکونت در منزل مسکونی) مبلغ 500 میلیون تومان باشد، لازم نیست خمس آن را بپردازد؛ ولی اگر درآمد وی 30 میلیون تومان باشد، پرداخت خمس مبلغ مذکور لازم نیست و باقیمانده بدهی را میتواند از درآمدهای بعد - هر چند سال یا سال های بعد - کسر نماید؛ البته لازم است منزل مذکور در موقع کسر در آمد همچنان مؤونه وی محسوب شود.

7- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 706.

هر چند درآمد مذکور در اول مهر ماه موجود نباشد و در فاصله زمانی بین اول مهر ماه تا اول آذرماه پدید آمده باشد. (آیت الله سیستانی)

ب) در بدهی مدت دار یا اقساطی

اگر مکلف جهت موونه بدهکار شده است، مثلاً خانه ای در سال 1400 به 100 میلیون با اقساط 10 ساله خریده و هر سال باید 10 میلیون قسط را پرداخت کند آیا می تواند تمامی اقساط سالهای دوم تا دهم یا برخی از آنها را از موجودی همان سال 1400 کسر کند؟(1)

- اقساط سالهای بعد کسر نمی شود و اقساط هر سال مربوط به سال خودش است. (حضرت امام، آیه الله مکارم)

- تمام بدهی (حتی اقساط سالهای بعد) از درآمد همان سال اول (1400) کسر می گردد (با رعایت شرایط قاعده کسر) و در این حکم فرقی بین دیون مدت دار یا بدون مدت نمی باشد، همچنین فرقی نیست که دین مدت دار رأسی باشد(2) یا اقساطی. (امام خامنه ای)

- تمام بدهی (حتی اقساط سالهای بعد) از درآمد همان سال اول (1400) کسر می گردد (با رعایت شرایط قاعده کسر) و در این حکم فرقی بین دیون مدت دار یا بدون مدت نمی باشد، همچنین فرقی نیست که دین مدت دار رأسی باشد یا اقساطی، البته در صورت کسر نشدن(3) اقساط از سال اول، نسبت به کسر اقساط هر سال از درآمد همان سال (مثلاً کسر اقساط سال سوم از درآمد سال سوم) تنها در صورتی صحیح است که بدهی بابت موونه مستمر(4) باشد. (آیت الله سیستانی)

توجه به نکاتی مهم در اجراء قاعده کسر

توجه به چند نکته، در مورد قاعده کسر لازم است:

1. در اجراء قاعده کسر، فرقی نیست که شخص قصد پرداخت بدهی خود را با مبلغ درآمدی که شرایط کسر از آن وجود دارد، داشته باشد یا آنکه بدهی را از خود مال ندهد، بلکه بخواهد با مبلغی دیگر، آن بدهی را پرداخت نماید یا نخواهد فعلاً بدهی خود را پرداخت نماید.

2. در مورد درآمدی که بابت بدهی مؤونه استثنا میشود، فرقی بین پول، کالا، آذوقه اضافی، ملک، زمین و آن از اشیایی که در ملکیت اوست، نمی باشد.

3. قاعده کسر خود به خود جاری می گردد. بنابراین چنانچه فرد توجه نداشته و مبلغ بدهی را از درآمد کسر ننموده و خمس اضافی پرداخت کرده است، آن مبلغ خمس محسوب نمی شود؛ مگر آنکه با اجازه حاکم شرع یا نماینده او، آن را بابت خمس سالیان آینده حساب نماید.(5)

4. اگر فرد طبق قاعده، کسر به جهت داشتن بدهی مؤونه، درآمدش را معادل مقدار بدهی استثنا نمود، تا وقتی که بدهی خویش را پرداخت نکرده، هر چند چندین سال طول بکشد، درآمد استثنا شده خمس ندارد؛ مگر آنکه کالایی باشد

ص: 168

1- سیدروح الله خمینی، استفتانات ج 1، ص 401، س 167 و 168؛ سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، س 875؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 707، ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م 1514. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&id=0&catid=44816&mid=255647>

2- هزینه های پرداختی کسب و کار (که شخص آن را بدهکار است)، از درآمد پایان سال قابل کسر و استثناء است. حتی هزینه هایی که موعده پرداخت آن نرسیده ولی بر ذمه مکلف است نیز قابل کسر از درآمد است. (امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، قبل از سوال 153).

3- مثلاً کسی منزل مسکونی خویش را به مبلغ یک میلیارد تومان خریده است ولی در سال اول موجودی درآمد پایان سالش به حدی نبوده که بتواند همه این مبلغ را کسر کند.

4- لا یستثنی من ارباح السنة ما كان دیناً للمؤونة فی سنة سابقة إلا إذا لم یکن قد استثنی له بمقداره من ارباحها وکان ما تعلق به الدین - كدار السكنی والسیارة الشخصیة وأثاث المنزل - مستخدماً فی المؤونة فی السنة اللاحقة. (آیه الله سیستانی، منهاج الصالحین، ج 1، پاورقی مساله 1231)

5- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 707. و استفاده از العروه الوقتی، کتاب الخمس، م 66؛ توضیح المسائل مراجع، م 1774، 1782، 1786، سیدروح الله خمینی، تحریر الوسیلة، کتاب الخمس، م 20؛ اجوبه الاستفتانات س 865 و 875؛

که آن را مال التجاره قرار داده است که در این صورت، اصل کالا خمس ندارد، ولی در مورد افزایش قیمت آن، احکام ترقی قیمت مال التجاره جاری می شود. (1)

5. اگر بدهی مؤونه کسب و کار تا پایان سال پرداخت نشود فقط در صورتی قابل کسر و استثناء از درآمد می باشد که آن بدهی مربوط به تحصیل همان درآمد باشد. بنابراین اگر بدهی مثلاً مربوط به تجارت است ولی درآمد سال مربوط به حقوق کارمندی است این بدهی نیز از درآمد سال کارمندی قابل کسر است مگر آنکه دخل و خرج دو شغل مجزا باشد. (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی) (2)

حکم کسر بدهی در مشاغلی که ریضی در سالهای بعد است

برخی از افراد در مشاغلایی فعالیت دارند که اقتضای آن شغل این است که فرد، ابتدا مالی را صرف آن شغل می نماید در حالی که درآمد آن، در سال خمسی بعد یا سال های بعد پدید می آید، مانند شغل حفاری معدن یا کشاورزی یا باغداری که درآمدش بعد از سال خمسی حاصل می شود؛ آیا قاعده کسر در این بدهی ها نیز جاری است؟ (3)

- این گونه افراد، چنانچه قبل از فرارسیدن سال خمسی به سبب مؤونه تحصیل و به دست آوردن درآمد (مخارج کسب و کار)، بدهکار شوند، بدهی مذکور در آن سال از درآمد سال خمسی بعد یا سال های بعد که مؤونه مذکور برای حصول آن بوده، استثناء می شود. (آیت الله سیستانی)

حکم مال معاف شده از خمس در صورت اداء بدهی

چنانچه فرد به دلیل داشتن بدهی طبق قاعده کسر، مقداری از درآمد یا تمام درآمدش از خمس معاف شده باشد، حکم این درآمد معاف شده در سالهای بعد در صورت پرداخت آن دین، چیست؟

- الف. اگر بدهی را با همان مالی که به دلیل وجود بدهی از پرداخت خمسش معاف شده بپردازد، تکلیفی بابت خمس آن ندارد.

ب. اگر بدهی را فرد شاغل با درآمد سال جدید و غیر شاغل با درآمدی که بعد از تحقق مؤونه به دست آمده، بپردازد چنانچه مال معاف شده یا بدل آن موجود باشد، (4) این مال یا بدلش، درآمد سال جدید است که اگر تا آخر سال (5) باقی مانده و صرف در مؤونه نشود خمس دارد (6) و چنانچه مال معاف شده یا بدلش تلف یا صرف در مؤونه گردد، تکلیفی بابت خمس آن ندارد.

ج. اگر بدهی را با مال مخمس یا در حکم مخمس بپردازد، مال معاف شده یا بدلش در حکم مال مخمس است که اگر موجود باشد مثل مال مخمس بوده و اگر تلف یا صرف در مؤونه شده مثل آن است که مال مخمس، تلف یا صرف در مؤونه شده است که احکامش قبلاً ذکر شد.

د. اگر بدهی را با قرض جدید بپردازد، مثل آن است که هنوز بدهی را پرداخت نکرده است.

ص: 169

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 708.

2- امام خامنه ای، جزوه ارسالی دفتر معظم له، زمستان 1401، بین سوال 148 و 149. توضیح المسائل جامع، ج 2، استفاده از 704 و 597 و 565.

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 709.

4- یعنی آن مال خودش موجود است یا مثلاً با آن کالایی خریداری کرده و آن کالا موجود باشد.

5- همان طور که قبلاً ذکر شد، آخر سال در مورد غیر شاغل نسبت به هر درآمد پس از گذشتن دوازده ماه از زمان تحقق آن است.

6- چنانچه مورد مذکور کالا آذوقه، زمین، ملک و مانند آن باشد، باید خمس آن به قیمت فعلی پرداخت شود.

شایان ذکر است، در صورتی که فرد قسمتی از بدهی خویش را بپردازد، احکام مذکور نسبت به همان مقدار جاری است. (آیه الله سیستانی) (1)

ملاک کسر در مال قرضی (طلا) که افزایش قیمت داشته

اگر فرد از دیگری، مثلاً طلا یا یورو قرض گرفته و پول فروش آن را صرف در مؤونه کرده باشد، چنانچه قیمت طلا یا ارز در انتهای سال خمسیتی نسبت به زمان قرض افزایش یافته باشد، ملاک کسر چه قیمتی است؟ (2)

- می تواند قیمت طلا یا ارز را در پایان سال کسر نماید. (آیت الله سیستانی)

بررسی شمول قاعده کسر نسبت به برخی تعهدات و بدهی ها

الف) حکم بدهیهای غیر مؤونه

اگر شخصی برای امری غیر مؤونه مانند خرید ملکی که به آن احتیاجی ندارد قرض نماید، آیا می تواند آن را از منافع سال کم کند؟ (3)

- اگر برای زیاد کردن مال یا خریدن ملکی که به آن احتیاج ندارد قرض کند نمی تواند آن قرض را از منافع سال کم کند، ولی اگر مالی را که قرض کرده یا چیزی را که از قرض خریده به علتی از بین برود و ناچار شود قرض خود را بدهد می تواند از منافع و درآمدهای آن سال قرض خود را ادا کند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ب) حکم بدهی بابت کفاره نذر، عهد و قسم

اگر کسی در بین سال خمسیتی کفاره یا نذر مالی و امثال آن بر عهده اش آمده است و نپرداخته است، آیا این موارد نیز از موجودی کسر می شود؟ (4)

- بدهی های مذکور کسر نمی شود. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ج) حکم بدهکاری بابت اسباب ضمان (خسارات اتلافات دیه و ...)

اگر شخصی بابت خسارات و اتلافات بین سال بدهکار شد (مثل غرامت وارد شده به اموال دیگران و یا دیه) آیا این امور نیز مشمول قاعده کسر است؟ یعنی اگر تا پایان سال آن را اداء نکرد می تواند از درآمد پایان سال معادل این مبالغ را کسر کند و معاف از خمس باشد؟ (5)

- اگر تا پایان سال خمسیتی پرداخت نکند نمی تواند معادل آن از ربح کسر کند. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ص: 170

1- آیه الله سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 711.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 710.

3- با استفاده از العروه الوثقی، کتاب الخمس، م 66؛ اجوبه الاستفتانات، س 877؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 704 و 705؛ سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?> typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255648

4- العروه الوثقی، فصل فی الخمس، م 71، منهاج الصالحین، ج 1، م 1231.

5- العروه الوثقی، استفاده از م 61؛ تحریر الوسیله، استفاده از م 21، منهاج الصالحین، ج 1، م 1231. توضیح المسائل جامع، ج 2، استفاده از خط پایانی مسئله 598.

اگر انسان ضامن دین کسی شده باشد آیا این دین ضمانت شده (نقل دین یا ضامن ذمه) (1) مشمول قاعده کسر می شود؟

- این نوع دین مشمول قاعده کسر نیست. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ه) حکم تعهد مالی ناشی از شروط ضمن عقد

اگر شخصی مثلاً زمینی فروخته است و در ضمن عقد بر خریدار شرط شده که علاوه بر ثمن معامله یک واحد آپارتمان نیز تحویل فروشنده دهد، آیا این تعهد، دین محسوب شده که در پایان سال از ربح کسر شود؟ (2)

- مبلغی که شخص به عنوان شرط ضمن عقد ملتزم به پرداخت آن میشود دین شرعی محسوب نشده (3) (گرچه تکلیفاً باید پرداخته شود) و مکلف نمیتواند از درآمد و ربح آخر سال آن را کسر کند. (آیت الله سیستانی)

حکم وجه التزام

حکم وجه التزام (4)

آیا وجه التزامی که در قراردادهای بانکی شرط می شود مشمول قاعده کسر است؟ (5)

- شرط مذکور مشروع نیست و قاعده کسر نیز شامل آن نمی شود. (آیت الله سیستانی)

ص: 171

1- مقدمه: «ضمانت»، قرارداد دو طرفه است که به دو صورت منعقد می شود: الف) ضمانت نقل دین در ضمانت قسم اول (ضمانت نقل دین)، فرد دین (طلب) طلبکار را از ذمه بدهکار به ذمه خودش منتقل می نماید و ضامن بعد از تحقق این نوع ضمانت، نسبت به طلبکار مدیون می شود. و معمولاً منظور فقها از کلمه «ضمانت»، همین معنا است. بنابراین، اگر قبل از پرداخت بدهی فوت کند، این بدهی حکم سایر دیون را دارد. ب) ضمانت اداء در ضمانت قسم دوم (ضمانت ادا)، فرد ملتزم می شود مالی را به دیگری - با توضیحی که در ادامه ذکر می شود - ادا نماید؛ مانند اینکه متعهد شود بدهی بدهکار را بپردازد. اگر این نوع ضمانت نسبت به دین انجام شود، باعث منتقل شدن دین از ذمه بدهکار به ذمه ضامن نمی شود و بدهی بدهکار به قوت خود باقی است و ضامن مدیون طلبکار نمی باشد، بلکه پرداخت بدهی فقط تکلیفاً بر وی واجب می شود. (البته در ثبوت این ضمانت بین فقها تفاوت نظر است، حضرت امام: هرگاه برای ضامن شدن خودش شرطی قرار دهد مثلاً بگوید اگر بدهکار قرض تو را نداد من می دهم احتیاط واجب آن است که به ضامن شدن او ترتیب اثر ندهند. بنابراین، چنانچه ضامن قبل از پرداخت بدهی فوت کند، آنچه ضمانت کرده حکم دین را ندارد. توضیح المسائل مراجع، برداشت از م 2310 و 2312؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 1071 و 1072 و 1073.

2- توضیح المسائل جامع، ج 3، م 887.

3- «بدهکاری و دین» عبارت است از مالی که به صورت کلی بر ذمه [1] انسان شرعاً ثابت شده است؛ اموری که موجب ثابت شدن دین در ذمه بدهکار می شود، عبارتند از قرض گرفتن، معامله نسیه، سلف، اجاره، مهریه، نفقه همسر دائم، اتلاف و از بین بردن مال و...؛ اما مواردی همچون امور ذیل، دین شرعی محسوب نمی شود، هر چند پرداخت آنها تکلیفاً واجب است: 1. مبلغی که شخص به عنوان شرط ضمن عقد، لازم است بپردازد؛ 2. نفقه والدین و اولاد که بر شخص نفقه دهنده واجب شده است؛ 3 کفاره؛ 4. نذر و مانند آن.

4- سید روح الله خمینی، توضیح المسائل، م 2706؛ سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 2، ص 294، س 34؛ سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س 1772؛ سیستم مدیریت سایت دفتر رهبر معظم انقلاب، سوالات نمایندگی ها، شماره استفتا: 825812715 و 556888؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتانات، امور بانکی، جریمه دیرکرد، دریافت جریمه و خسارت تأخیر توسط بانک؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات جدید، ج 1، ص 196، سوال 658 و ص 196، 663؛ ناصر مکارم شیرازی، ربا و بانکداری اسلامی، ص 150؛ ج 1 س 357.

5- توضیح المسائل جامع، ج 3، پاورقی 4 ذیل م 887.

نکته: مطابق نظر مرجع عالیقدر امام خامنه ای و آیت الله مکارم حفظهما الله، وجه التزام (شرط جریمه و خسارت در ضمن قرارداد) هر چند مشروع است ولی دین شرعی محسوب نمی شود؛ لکن نسبت به شمول قاعده کسر در مورد آن مستندی از ایشان یافت نشد.

و) حکم مالیات و جرائم قانونی

آیا بدهی های مالیاتی و یا قانونی (مانند جرائم رانندگی) را مکلف می تواند از درآمدش کسر کند؟(1)

- بله، اگر مالیات مربوط به کسب و درآمد همان سال باشد، از درآمد کسر می شود. (امام خامنه ای)

- اگر تا پایان سال خمسی پرداخت نکند نمی تواند معادل آن از ربح کسر کند. (آیت الله سیستانی)

- در جرائم رانندگی در صورتی که مربوط به همان سال باشد می تواند کسر کند. (آیت الله مکارم)

ز) حکم بدهکاری بابت دستگردان و مصالحه

اگر شخصی از سال گذشته خمس بدهکار باشد آیا میتواند آن را از منافع سال کسر کند؟(2)

- اگر خمس را با حاکم شرع یا وکیل او دستگردان کند و بخواهد در سال بعد بپردازد نمی تواند از منافع آن سال کسر کند، مثلاً اگر دو هزار تومان خمس بدهکار است و از منافع سال بعد بیست هزار تومان بیشتر از مخارجش دارد باید خمس بیست هزار تومان را بدهد و دو هزار تومانی که از باب خمس بدهکار است از بقیه بپردازد. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

- اگر خمس با دستگردان به ذمه فرد منتقل شده است و بدهکار گردیده، به همان مقدار از موجودی کسر می شود. به عنوان مثال اگر سرمایه در گردش فعالیت کسبی فرد شاغلی، در انتهای سال خمسی مثلاً 10 میلیون تومان باشد و وی به جهت ناتوانی از پرداخت نقدی خمس، آن را با حاکم شرع یا وکیل وی به مبلغ 2 میلیون تومان دستگردان یا مصالحه نماید، در این صورت پایه سرمایه مخمس وی 8 میلیون تومان خواهد بود؛ حال چنانچه وی بدهی مذکور را در بین سال آینده تسویه نکرده و مجموع سرمایه کسبی او در انتهای سال خمسی جدید 12 میلیون و 500 هزار تومان باشد، در این صورت ابتدا مبلغ مخمس پارسال (8 میلیون تومان) و بدهی خمس (2 میلیون تومان) از موجودی کسر می شود و به 2 میلیون و 500 هزار تومان باقیمانده درآمد، خمس تعلق می گیرد. (3) (آیت الله سیستانی)

ص: 172

1- تحریر الوسیله، استفاده از م21، منهاج الصالحین، ج 1، م1231. توضیح المسائل جامع، ج 2، م598؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی خمس، دی ماه 1401، س145؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، استفاده از خط پایانی مسئله 598. آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255650>

2- توضیح المسائل مراجع، م1852، منهاج الصالحین، ج 1، م1231، توضیح المسائل جامع، ج 2، م722. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255649>

3- بنابراین، وی 2 میلیون تومان بابت خمس سال قبل بدهکار است و 500 هزار تومان نیز بابت خمس امسال باید پرداخت نماید و در مجموع، در صورت توانایی مالی باید مبالغ مذکور را فوراً بپردازد و در صورت عدم توانایی مالی جهت جابجایی بودن تصرف در سرمایه مذکور، باید خمس درآمد امسال (دو میلیون و پانصد هزار تومان) را با حاکم شرع یا نماینده وی دستگردان یا مصالحه نماید یا با شرایطی که در مسأله «725» ذکر می شود اجازه برای تأخیر در پرداخت خمس بگیرد؛ ولی نسبت به بدهی خمسی سال گذشته، احتیاج به مصالحه یا دستگردان دوباره نیست و وی موظف است حسب تمکن مالی مبالغ مذکور را بپردازد.

آیا تورم بدهی مشمول قاعده کسر قرار می گیرد؟(1)

- تورم با وجود باقی شرایط مشمول قاعده کسر می شود. (امام خامنه ای(2)، آیت الله مکارم(3))

- تورم بدهی محسوب نشده و مشمول این قاعده نیست، مگر اینکه تورم فاحش(4) باشد که با وجود دیگر شرایط اعمال قاعده کسر بنا بر احتیاط در مقدار کسر آن با حاکم شرع مصالحه نماید. (آیت الله سیستانی)

ط حکم تعهد ناشی از تأخیر دین (ربای جاهلی)

اگر طلبکار به بدهکار بابت تأخیر اداء دین مهلت بدهد و بابت این امهال وجهی را مشخص کند آیا وجه مذکور مشمول قاعده کسر می شود؟(5)

- وجه مذکور ربا و حرام است و برای بدهکار دین محسوب نمی شود و بدیهی است که مشمول قاعده کسر نیست. (مراجع تقلید)

ص: 173

1- امام خمینی، استفتانات 10 جلدی، ج 9، [سؤال 10601]؛ امام خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س و 1816 و 1873 و 1876 و 2089؛ استفتاء شخصی از سایت امام خامنه ای (Istifta) (Leader.ir) شماره استفتاء: ptfPtGELuYc سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 3، م 910 تا 913؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات جدید، ج 2، ص 295، سؤال 868؛ <http://www.makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=40214mid=251126> <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=251124catid=40214> <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0catid=40214mid=251132>

2- مراد از شرایط هم شرایط اعمال قاعده کسر است که در مباحث گذشته ذکر شده است و هم شرایط محاسبه تورم، چرا که اگر در ضمن قرارداد و داد و ستد شرط عدم محاسبه تورم باشد یا بنای طرفین بر محاسبه آن نباشد مانند مبلغ قرض ضمن اجاره دیگر دین محسوب نمی شود.

3- چنانچه طلبکار طلبش را مطالبه نکرده و بدهی مذکور با کاهش ارزش مواجهه شده در صورتی که این تفاوت بسیار زیاد باشد به طوری که در نظر عرف پرداخت همان مبلغ سابق اداء دین محسوب نشود (مثل اینکه دهها برابر کاهش ارزش یافته است) در این فرض باید بدهی را مطابق تورم متوسط اجناس بپردازد. (آیت الله مکارم)

4- توضیح المسائل جامع، ج 3؛ مسأله 912. اگر بدهکار در زمانی که شرعاً حق ادای بدهی خود را دارد، در صدد ادای دین برآمده، ولی طلبکار بدون عذر شرعی از دریافت آن امتناع کرده و پس از آن کاهش فوق العاده ارزش پول رخ داده باشد، پرداخت همان مبلغ سابق کافی است. همین طور، چنانچه برای ادای بدهی مدتی بسیار طولانی قرار داده شده و طلبکار در هنگام قرار دادن مدت، اطلاع از تورم و کاهش فوق العاده ارزش پول تا زمان سررسید ادای بدهی داشته یا احتمال معقول آن را می داند و با اختیار خود اقدام به این امر نموده و راضی به پرداخت همان مبلغ اولیه بابت ادای دین شده، در ای-ن صورت نیز (چون خود اقدام به ضرر علیه خویش نموده)، پرداخت همان مبلغ سابق کافی است. مسأله 911. اگر فرد مبلغی «پول» از دیگری قرض بگیرد یا ثمن معامله نسیه یا اجرت در عقد اجاره و مانند آن یا مهریه زن به صورت «پول» و دین بر ذمه فرد (بدهکار) باشد و در زمانی که بدهکار قصد دارد بدهی خود را به طلبکار بپردازد، ارزش پول کاهش یافته باشد پرداخت همان مقدار اولیه کافی است؛ مگر آنکه کاهش ارزش پول فوق العاده زیاد باشد؛ مثلاً ارزش پول به اندازه یک بیستم مبلغ اولیه شود؛ که در این صورت پرداخت آن مبلغ، بنا بر احتیاط واجب کافی نبوده و بنا بر احتیاط لازم است با پرداخت مبلغ بیشتر با طلبکار مصالحه کند. البته تعیین مبلغ مورد مصالحه با توافق و تراضی طرفین صورت می گیرد و برای محاسبه نرخ تورم و تغییر قدرت خرید پول و کاهش ارزش آن، قیمت کالای به خصوصی - مانند زمین یا خانه یا طلا یا گوسفند - و یا خدمات مصرفی خاصی یا خدمات مصرفی خاصی - مانند اجاره بهای مسکن یا هزینه آب و برق و گاز و تلفن یا خدمات حمل و نقل یا بهداشت و درمان - معیار نیست و مناسب است طرفین برای مصالحه کاهش نسبی قدرت خرید در عموم کالاها و ارائه خدمات را در نظر بگیرند.

5- سیدروح الله خمینی، توضیح المسائل، م 2706؛ سیدروح الله خمینی، استفتانات، ج 2، ص 294، س 34، سید علی خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س 1772؛ سیستم مدیریت سایت دفتر رهبر معظم انقلاب، سؤالات نمایندگی ها، شماره استفتاء: 825812715 و 556888؛ ناصر مکارم شیرازی، سایت، استفتانات، امور بانکی، جریمه دیرکرد، دریافت جریمه و خسارت تأخیر توسط بانک؛ ناصر مکارم شیرازی، استفتانات جدید، ج 1، ص 196 سؤال 658 و ص 196، س 663؛ ناصر مکارم شیرازی، ربا و بانکداری اسلامی، ص 150؛ ج 1 س 357. توضیح المسائل جامع، ج 3، پاورقی 4 ذیل م 887.

اگر مکلف مال مخمس و یا در حکم مخمسی داشته باشد و آن را در موونه (زندگی یا تحصیل ریح)⁽¹⁾ مصرف کند یا آنکه سرمایه ای را که از مال مخمس یا در حکم مخمس داشته است خسارت ببیند و یا افت قیمت داشته باشد با وجود شرایطی میتواند معادل آن را از درآمد سال جبران نماید، که به آن قاعده جبر می گویند.

موارد قاعده جبر و شرایط هر یک

الف) جبران مال مخمس یا در حکم مخمس صرف شده در موونه

بیان اجمالی شرایط اجراء قاعده جبر در غیر سرمایه

1. آن مال مخمس یا در حکم مخمس در موونه مصرف شده باشد.
2. مصرف مذکور و درآمد جبرانی مربوط به یک سال خمسی باشد.

کیفیت اعمال قاعده جبر در مال مخمس یا در حکم مخمس صرف شده در موونه

اگر کسی از مال مخمس یا مالی که به آن خمس تعلق نمی گیرد، و سرمایه نیز نمی باشد در موونه استفاده کند، آیا از منافع بین سال می تواند مقدار مصرف شده را جبران کند؟ مثلاً اگر فردی به پول یا آذوقه وی خمس تعلق گرفته و خمس آن را از خود آن مال داده است، چنانچه در سال بعد، آن پول یا آذوقه مخمس را در مؤونه خانوادگی یا کسب و کار خویش صرف کند و در انتهای این سال جدید درآمدی از خرج سالش زیاد بیاید، آیا می تواند به مقدار مصرف شده از درآمد پایان سال جبران نماید؟⁽²⁾

- نمی تواند مخارج را از منافع بین سال جبران کند. (حضرت امام)

- اگر بعد از حصول اولین درآمد سال جدید مصرف کرده باشید، در پایان سال به همان مقدار از درآمد استثناء شود. (امام خامنه ای)

- در صورتی که فرد، شاغل محسوب شود میتواند جبران کند چه اینکه درآمد، قبل از صرف مال در مؤونه ایجاد شده باشد و چه بعد از آن؛ ولی در صورتی که شاغل محسوب نشود تنها می تواند آن را از منافع و درآمدی که هنگام مصرف مال مخمس یا در حکم مخمس موجود بوده⁽³⁾ و سالگشت⁽⁴⁾ نیز محسوب نمی شود جبران نماید؛ اما نمی تواند مقدار مصرف شده را از سود و درآمدی که بعد از مصرف مال مخمس پدید آمده،

ص: 174

1- مراد هزینه هایی است که ما به ازاء خارجی ندارد.

2- سید روح الله خمینی، استفتانات، ج 1، احکام خمس، س 143 قسمت 4؛ سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتانات، 980؛ سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1329970 تاریخ: 21/11/1400، سیدعلی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 691 و 692؛ ناصر مکارم شیرازی، توضیح المسائل، م 1504 .

3- هرچند به صورت طلبکاری از دیگران باشد.

4- منظور از مال سالگشت، درآمدی است که یک سال از زمان مالکیت آن گذشته و لازم است خمس آن پرداخت شود.

جبران نماید لذا اگر ابتدا آذوقه مخمس قدیم را مصرف نموده، سپس با درآمدی که بعد از مصرف آذوقه مخمس قدیم پدید آمده، آذوقه یا کالای مصرفی جدید را خریداری، کرده باید خمس تمام آذوقه یا کالای مصرفی را در صورتی که صرف در مؤونه نشده و سال خمس بر آن بگذرد بپردازد. (مثال در پاورقی ذکر شده است). (1) (آیت الله سیستانی)

- می تواند جبران کند. (آیت الله مکارم)

نکاتی مهم در اعمال قاعده جبر در مؤونه

1. این حکم شامل کالاهای ثابت زندگی که خود جنس باقی مانده و از منافع استفاده می شود (مثل اثاث منزل) نمی گردد؛ مثلاً اگر فرش مخمس را مورد استفاده قرار دهد، نمی تواند به اندازه قیمتش از درآمد آن سال جبران نماید. (2)

2. اگر فرد در یک سال درآمد و سودی نداشته باشد و مقداری از مال مخمس یا در حکم مخمس خود را در مؤونه خانوادگی خرج کند، (آیت الله مکارم: به احتیاط واجب) نمی تواند مخارج مذکور در آن سال را از درآمد و سودی در سال بعد میرسد جبران نماید. (3)

3. تلف یا استهلاک و افت قیمت اموال مخمس یا در حکم مخمس غیر سرمایه و ابزار کسب، مثل خانه مسکونی یا ماشین شخصی، قابل جبران از درآمد آن سال نیست. (4) (5)

4. اگر فردی به جهت بدهکاری برای مؤونه از پرداخت خمس درآمدش در انتهای سال خمس معاف شود، چنانچه در بین سال خمس بعد، مقدار معاف شده را صرف در مؤونه نماید، در حالی که بدهی سال گذشته اش بابت مؤونه را نیز در سال جاری نپردازد، می تواند مقدار مذکور را - با رعایت شرایط قاعده جبر که در مسائل قبل بیان شد - از درآمد سالش جبران نماید.

ص: 175

1- مثال اول: فرد غیر شاغلی که 10 میلیون تومان پول مخمس دارد، چنانچه آن را در مؤونه زندگی خانوادگی صرف کند و درآمد بین سالش 20 میلیون تومان باشد، در صورتی می تواند 10 میلیون تومان از آن را جایگزین پول مخمس صرف شده نماید و از پرداخت خمس آن معاف شود که درآمد مذکور (یعنی 10 میلیون تومان جایگزین)، در هنگام مصرف پول مخمس قدیم موجود و در ملکیت وی بوده باشد؛ اما اگر زمانی که پول مخمس قدیم را مصرف نموده، درآمدی نداشته است و پس از آن 20 میلیون تومان درآمد به دست آورده، چیزی از درآمد جدید را نمیتواند جایگزین پول مخمس مصرف شده نماید. مثال دوم: فرد غیر شاغلی که به آذوقه وی خمس تعلق گرفته و قیمت آن 100 هزار تومان بوده و خمس آن را از خود آن مال داده است، چنانچه آن آذوقه مخمس (80 هزار تومان) را در مؤونه زندگی خانوادگی صرف کند و با درآمد بین سالش، آذوقه یا کالای مصرفی دیگری تهیه کند که تمام یا مقداری از آن به ارزش 80 هزار تومان، تا انتهای سال باقی بماند در صورتی از پرداخت خمس آن معاف می شود که آذوقه یا کالای مصرفی جدید یا ثمن خرید آن در هنگام مصرف آذوقه مخمس قدیم موجود و در ملکیت وی بوده باشد.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 691.

3- برداشت از سایت ادمین امام خامنه ای، سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 1329970 تاریخ: 21/11/1400؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 696 و 688؛ سایت معظم له: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0catid=44816mid=255643>

4- ولی چنانچه به آن شیء نیاز دارد و از مؤونه محسوب می شود، می تواند آن را با درآمد بین سال تهیه یا تعمیر نماید و در این صورت به درآمد مذکور خمس تعلق نمی گیرد.

5- العروه الوثقی، فصل فی الخمس، م 73، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 685 و 686.

مثلاً فرد شاغلی که - 100 میلیون تومان بابت خرید منزل مسکونی که مؤونه محسوب می شود بدهکار شده و -100 میلیون تومان نیز در همان سال درآمد داشته و در انتهای سال خمسی از پرداخت خمس 100 میلیون تومان درآمدش به جهت بدهی خویش بابت منزل مسکونی به طور موقت معاف شده است، اگر 100 میلیون تومان مذکور را در بین سال خمسی بعد، صرف خرید اثاث منزل که مؤونه محسوب می شود نماید، چنانچه در انتهای سال خمسی جاری 150 میلیون تومان درآمد داشته باشد و بدهی سال گذشته اش بابت خرید منزل مسکونی را نیز پرداخت نکرده باشد، 100 میلیون تومان از درآمد امسالش جایگزین 100 میلیون تومان مال معاف شده سال گذشته محسوب شده و لازم است فقط خمس 50 میلیون تومان را بپردازد. (1)

5. اگر انسان کالاهای مصرفی در مؤونه سالش - مانند برنج، حبوبات، شکر، روغن - را با پول مخمس خریداری نماید و در بین سال در حالی که قیمت این کالاها افزایش یافته، آنها را صرف در مؤونه - کند، از آنجا که وی پول مخمس را صرف در مؤونه نموده، می تواند - مقدار پول مخمس مصرف شده را با درآمد همان سال با وجود دیگر شرایط جبران نماید. لکن اگر فردی کالاهای مصرفی در مؤونه سالش - مانند برنج، حبوبات، شکر - که از «اشیای مثلی» محسوب می شوند را با درآمد و ارباح بین سالش خریداری نماید و در انتهای سال خمسی، خمس مقداری که صرف در مؤونه نشده را بپردازد چنانچه در بین سال بعد، آنها را صرف در مؤونه کند، از آنجا که اشیای مخمس مذکور «مثلی» هستند، می تواند مثل آنها را با درآمد همان سال جبران نماید؛ مثلاً اگر فرد شاغلی که برنج و حبوبات منزلش را سال گذشته مخمس کرده و مثلاً -500 هزار تومان آذوقه مخمس دارد و آنها را در بین سال بعد صرف در مؤونه کرده و در انتهای سال خمسی جدید مجموع درآمد وی، مقداری پول و آذوقه به قیمت 2 میلیون تومان باشد، چنانچه مثل آذوقه مذکور در روز سال خمسی 800 هزار تومان ارزش داشته باشد، از پرداخت خمس 800 هزار تومان معاف شده و کافی است خمس 1 میلیون و 200 هزار تومان را بپردازد. (آیت الله سیستانی) (2)

(ب) جبران ضرر، خسارت و استهلاك در سرمایه (مخمس یا در حکم مخمس)

موارد جریان قاعده جبر در سرمایه

1- ضرر و خسران سرمایه

تاجری 500 میلیون پارچه مخمس را به کشوری به قیمت 550 میلیون صادر می کند ولی به یکباره هزینه نقل و گمرک و دیگر هزینه های جانبی بالا می رود و لازم است برای این هزینه ها

ص: 176

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 700.

2- توضیح المسائل جامع، ج 2، مسأله 693 و 694.

حتی بخشی از مال مخمس را هزینه کند و در پایان این معامله 480 میلیون برایش باقی می ماند. آیا می تواند 20 میلیون ضرر را از درآمدهای دیگر در پایان سال جبران نماید؟(1)

- ضرر مذکور جبران می شود. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- در سررسید سال خمسی خسارات وارده بر سرمایه - استهلاک و افت قیمت ابزار و حادثه - از درآمد جبران می شود و در این مورد - بر خلاف مؤونه - تفاوت نمی کند خسارت قبل از حصول اولین درآمد بر سرمایه وارد شده باشد یا بعد از آن. (امام خامنه ای)

حکم جبران ضرر از درآمد سالهای بعد

اگر فرد شاغل در یک سال در آمد و سودی نداشته باشد و مقداری از مال مخمس یا در حکم مخمس وی تلف شود یا در معاملاتی ضرر نماید، آیا میتواند از درآمد سال آینده آن را جبران نماید؟(2)

- نمی تواند تلف یا ضرر آن سال را از درآمد و سودی که در سال بعد می برد، جبران نماید؛ بنابراین، در این صورت، میزان مال مخمس یا در حکم مخمس فرد، کاسته شده و در نتیجه، پایه خمسی او در آن سال کاهش می یابد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

حکم مشاغلی که درآمدهایشان در سالهای آتی است

برخی از افراد در شغل هایی فعالیت دارند که اقتضای آن شغل این است که فرد، ابتدا مال خویش را صرف آن شغل می نماید در حالی که درآمد آن، در سال خمسی بعد یا سال های بعد پدید می آید، مانند شغل حفاری معدن که فرد مال مخمس خویش را ابتدا صرف حفر معدن می کند، در حالی که درآمد معدن در سالیان بعد پدید می آید؛ اعمال قاعده جبر در این مشاغل به چه کیفیتی است؟

- این گونه افراد می توانند مقدار مال مخمس مصرف شده در سال قبل را از درآمد سال یا سالیان بعد که مؤونه مذکور برای حصول آن بوده کسر کرده و خمس بقیه را بپردازند.

همچنین، افراد مذکور میتوانند نقص و استهلاک وارد بر وسایل کسب و کار خود را که آن وسایل، مخمس یا در حکم مخمس می باشند و این استهلاک در راه درآمد سال بعد ایجاد شده، از درآمد سال جدید کسر کرده و خمس بقیه را بپردازند. (آیت الله سیستانی)(3)

حکم شک در سال ایجاد ربح موجود

اگر فرد شاغل در بین سال خمسی دچار ضرر در معاملات شود و بعداً درآمدی برایش حاصل گردد و شک نماید که درآمد مذکور مربوط به بین همان سال است که ضرر وارد بر سرمایه کسب را جبران می نماید یا مربوط به سال خمسی بعد او می باشد، تکلیف چیست؟(4)

ص: 177

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م74. توضیح المسائل مراجع، م1773، امام خامنه ای، جزوه ارسالی پاییز 1401، قبل از س 179؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م684.

2- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م74. توضیح المسائل جامع، ج2، مسأله 688.

3- توضیح المسائل جامع، ج 2، م698.

4- توضیح المسائل جامع، ج2، مسأله 689.

- در این صورت نمی تواند ضرر وارد بر سرمایه کسب را از آن جبران کند. (آیت الله سیستانی)

افراد چند شغله

کسی که در چند رشته کسب دارد، مثلاً اجاره ملک می گیرد و خرید و فروش و زراعت هم می کند، چنانچه در برخی رشته ها خسارت ببیند، آیا می تواند از درآمد رشته دیگر جبران کند؟(1)

- کسی که چند رشته کسب دارد مثلاً اجاره ملک می گیرد و خرید و فروش و زراعت هم می کند، چنانچه در هر رشته کسی که دارد، سرمایه و دخل و خرج و حساب جداگانه دارد، باید در پایان سال خمسی منافع همان رشته را حساب کند و خمس آن را بدهد، و اگر در آن رشته ضرر کند، از رشته دیگر جبران نمی شود و اگر رشته های مختلف در دخل و خرج و حساب صندوق یکی باشند، باید همه را آخر سال یک جا حساب کند و اگر مازاد داشت خمس آن را بدهد. (حضرت امام، امام خامنه ای)

- کسی که در چند رشته تجاری فعالیت می کند؛ مثلاً به شغل برنج فروشی، شکر فروشی، روغن فروشی اشتغال دارد، چنانچه همه آنها در امور تجارت - مانند دخل و خرج و حساب صندوق و سود و زیان - متحد و یکی باشند، سود و زیان آنها برای محاسبه خمس، با هم و یکی لحاظ می شود و چنانچه از یک رشته سود ببرد و از رشته دیگر ضرر کند، می تواند ضرر یک رشته را با سود رشته دیگر جبران نماید؛

ولی اگر دو کسب مختلف داشته باشد، مثلاً تجارت و زراعت می کند یا اینکه کسب وی تجارت است و مثلاً هم پارچه فروشی دارد و هم کفش فروشی، ولی حساب دخل و خرج این دو رشته تجاری از هم جدا باشد، در این دو صورت، بنابر احتیاط واجب نمی تواند ضرر یکی را با سود دیگری جبران نماید. (آیت الله سیستانی)

- کسی که دارای چند رشته کسب و کار است، مثلاً هم زراعت دارد و هم صنعت و هم درآمد کارگری، باید منافع همه را در آخر سال یکجا حساب کند، چنانچه چیزی زائد بر مخارج داشت خمس آن را بدهد. (آیت الله مکارم) (یعنی: در تمام موارد جبران میشود و هیچ فرقی ندارد).

2. تلف شدن سرمایه

الف) تلف شدن سرمایه در گردش (مال التجاره):

به علت حادثه آتش سوزی نصف اجناس مخمس یا در حکم مخمس مغازه کاسی نابود می شود، آیا می تواند به ارزش آن مقداری که تلف شده است از درآمدهای جدید همان سال جبران نماید؟(2)

- تلف شدن یا معیوب شدن(3) مال التجاره و سرمایه مخمس یا در حکم مخمس در اثر حوادثی مثل سرقت، آتش سوزی، زلزله و مانند آن، حکم ضرر در معامله را دارد و فرد می تواند آن را از درآمد همان سال جبران نماید. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

- اگر چیزی از سرمایه به خاطر کسب و کار از بین برود بطوری که جزء ضرر معامله حساب شود، می تواند مقدار آن را از منافع بردارد، ولی اگر به واسطه حوادث دیگری از بین برود (مانند سرقت و امثال آن) نمی تواند آن را از منافع کم کند، مگر این که با سرمایه باقیمانده نتواند کسی که سزاوار شأن اوست انجام دهد. (آیت الله مکارم)

ص: 178

1- العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، م74؛ توضیح المسائل مراجع، م1773؛ تحریر الوسیله، کتاب الخمس، م15. جزوه ارسالی دفتر معظم له، زمستان 1401 س 243. سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج2، م701.

2- العروة الوثقی، م74؛ حضرت امام، توضیح المسائل، م1784؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج2، م685؛ آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=211id=0mid=255640catid=44816>

3- منظور، معیوب شدنی است که موجب افت قیمت مال التجاره می شود.

اگر تولید کننده پوشاکی چرخهای خیاطی مخمس او به سرقت رود یا مثلا کارگاه دچار حریق شده و ابزارش نابود شود؛ آیا می تواند به مقدار ارزش ابزار کار از درآمدهای جدید همان سالش جبران نماید؟(1)

- تلف وسایل کسب و ابزار کار مخمس یا در حکم مخمس، چنانچه فقط به سبب کسب و کار و در مسیر به دست آمدن درآمد ایجاد شده، حکم ضرر در معامله را دارد و از درآمد آن سال قابل جبران می باشد؛ بنابراین موارد مذکور قابل جبران نیست. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

- اگر چیزی از سرمایه به خاطر کسب و کار از بین برود بطوری که جزء ضرر معامله حساب شود، می تواند مقدار آن را از منافع بردارد، ولی اگر به واسطه حوادث دیگری از بین برود (مانند سرقت و امثال آن) نمی تواند آن را از منافع کم کند، مگر این که با سرمایه باقیمانده نتواند کسبی که سزاوار شأن اوست انجام دهد. (آیت الله مکارم)

3. مصرف سرمایه در موونه

اگر کسی سرمایه مخمس یا در حکم مخمسش را در موونه (زندگی یا تحصیل ربح) هزینه کند، آیا می تواند به مقدار آن از درآمد همان سال جبران نماید؟(2)

- می تواند به مقدار آن از درآمد همان سال جبران کند. (حضرت امام، امام خامنه ای، (3) آیت الله سیستانی، (4) آیت الله مکارم)

4. افت قیمت و استهلاك سرمایه (ابزار کار)

اگر ابزار کار یا مکان کسب در طول سال دچار استهلاك شود و قیمتش کاهش یابد، حکم جبران این افت قیمت از درآمد پایان سال چیست؟(5)

ص: 179

1- توضیح المسائل مراجع، ج 2 ملحقات رساله امام، مسائلی که در مورد موضوعات گوناگون از امام استفتا شده بحث خمس م 48؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دی ماه 1401، س 179؛ سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 06/11/11901551399؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 685، سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0mid=255640catid=44816>

2- توضیح المسائل مراجع، م 1783، امام خامنه ای، جزوه ارسالی از تهران، پاییز 1401، س 180؛ توضیح المسائل جامع، ج 2، م 695 و 697؛ آیت الله مکارم: توضیح المسائل، م 1509؛ سایت: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44816mid=255639>

3- سؤال: سال قبل خمس اموال را محاسبه و سال خمسی تعیین کردم، در آن زمان نود و هشت رأس گوسفند و مقداری پول نقد داشتم. گوسفندان من بر اثر فروش تدریجی کم شده، ولی پول نقدم زیاد شده است. در حال حاضر شصت رأس گوسفند و مقداری پول نقد دارم، آیا پرداخت خمس این پول بر من واجب است یا فقط خمس مقدار زیادی آن را بدهم؟ جواب: اگر مجموع قیمت گوسفندهای موجود و اموال نقدی بیشتر از مجموع قیمت نود و هشت رأس گوسفند و پول نقدی و تورم آن باشد مقدار زائد خمس دارد.

4- مسأله 697. دامدارانی که شغلشان پرورش دام و فروش آن است و خمس حیوانات و دام هایشان را پرداخت نموده اند و در بین سال، بعضی از آنها را برای تأمین احتیاجات روزانه خود، ذبح کرده و مصرف کنند یا بعضی از آنها را فروخته و پولش را صرف در مؤونه می کنند، می توانند نقص وارد بر مال مخمسشان را با بچه های متولد شده از حیوانات و سایر فرآورده های تولیدی آنها در همان سال جبران نموده و جایگزین نمایند؛ پس اگر این نقص برابر با مجموع بچه های متولد شده از دام و سایر فرآورده های آنها باشد، از پرداخت خمس معاف می شوند؛ شایان ذکر است، این حکم در مورد سایر شغل ها و افراد شاغل نیز جاری است.

5- توضیح المسائل مراجع ج 2 ملحقات رساله امام، بحث خمس برداشت از م 48؛ امام خامنه ای، جزوه ارسالی دی ماه 1401، س 179؛ سوالات سامانه جامع خمس سوال شماره 06/11/1190 1551399؛ سید علی سیستانی، توضیح المسائل جامع، ج 1، م 2316؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م 1220. <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0mid=255640catid=44816>

- استهلاك وسايل كسب و ابزار كار مخمس يا در حكم مخمس، چنانچه به سبب كسب و كار و در مسير به دست آمدن درآمد ایجاد شده، حكم ضرر در معامله را دارد و از درآمد آن سال قابل جبران می باشد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مكارم)

اگر مكلف منزل یا مغازه ای (یا موارد دیگر) که مخمس یا در حكم مخمس است را مثلاً به مدت یک سال اجاره دهد و در این بین سال خمسش اش فرا رسد با توجه به اینکه به سبب این اجاره دادن آن مکان افت قیمت یافته است میتوانیم این افت را در پایان سال جبران کنیم؟ (1) (بنا بر مبنای وجوب پرداخت خمس تمام اجاره بها تا پایان قرار داد) (2)

- اگر به جهت اجاره دادن قیمت آن مکان افت کرده است با بودن سایر شرایط قابل جبران است. (3) (آیت الله سیستانی)

ملاحظه نکاتی کاربردی در اعمال قاعده جبر در سرمایه

1. محل اجرای قاعده جبر در جایی است که سرمایه مخمس یا در حكم مخمس باشد.
2. استهلاك ابزار كار چنانچه سبب افت قیمت شود از درآمد بین سال قابل جبران است اما اگر موونه زندگی (مانند خودروی شخصی و یا وسايل زندگی) به جهت استهلاك دچار افت قیمت شود نمی توان این افت قیمت ناشی از استهلاك را جبران کرد.
3. جریان قاعده جبر در سرمایه مبنی بر اینکه هزینه و یا خسارت و همچنین حصول درآمد در یک سال باشد اختلافی است که در ابتدای بحث تفصیل آن گذشت.

ص: 180

1- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 673.

2- مبنای آیت الله سیستانی.

3- مسأله 672، اگر انسان باغ و بستان مخمس یا در حكم مخمس داشته باشد و میوه و محصولات آن را برای چند سال بفروشد، تمام قیمت معامله، جزء درآمد سال فروش محسوب می شود. بنابراین، مقداری که تا سر سال خمسش در مؤونه آن سال صرف نشده ابتدا کاهش و افت قیمت باغ و بستان مذکور از آن کسر شده، سپس خمس باقیمانده پرداخت می شود. شایان ذکر است، کاهش قیمت که هنگام محاسبه خمس کسر می شود، گاهی به این جهت است که محصول و منافع آن تا چند سال در اختیار دیگری است و گاهی ممکن است به دلیل استهلاك هایی باشد که در طول این چند سال (که محصول در اختیار خریدار قرار می گیرد) بر باغ وارد می شود و جزء مؤونه تحصیل درآمد محسوب می گردد. مسأله 673. اگر انسان منزل یا مغازه مخمس یا در حكم مخمس خود را برای چند سال اجاره دهد، اجاره بها، جزء درآمد سالی که قرارداد اجاره منعقد شده، محسوب می شود. بنابراین، مقداری که سر سال خمسش صرف مؤونه نشده، ابتدا کاهش و افت قیمت خانه یا مغازه - با توضیحی که در مسأله قبل ذکر شد - از آن کسر شده، سپس خمس باقیمانده پرداخت می شود. بر این اساس، حتی اگر اجاره بها اقساطی باشد، اقساطی که موجه در سالیان بعد دریافت می کند جزء درآمد سال انعقاد قرارداد اجاره به حساب می آید که بعد از کسر افت و استهلاك - در صورتی که در سالیان قبل این افت و استهلاك کسر نشده - فوراً خمس دارد. مسأله 674. اگر در فرض مسأله قبل، مبلغ استئنا شده از درآمد اجاره بها بابت افت و نقصان قیمت منزل یا مغازه در مدت اجاره، در اثنای سال صرف در مؤونه شود خمس ندارد، ولی چنانچه باقی بماند و صرف در مؤونه نشود، بعد از سپری شدن هر سال خمسش از مدت اجاره، معادل نقصان مربوط به آن سال از مبلغ مذکور، جزء درآمد آن سال محسوب شده، که اگر صرف در مؤونه همان سال نشود خمس دارد؛ البته، چنانچه مقدار مذکور برابر با استهلاك وارد بر منزل یا مغازه در آن سال - ک- - مؤونه تحصیل درآمد محسوب می شود - باشد در این صورت مشمول خمس نمی باشد. مسأله 675. فردی که منزلی را برای سکونت اجاره کرده و از درآمد بین سال خمسش، تمام مبلغ اجاره بها را به صاحب منزل پرداخت کرده، چنانچه در بین مدت اجاره، سال خمسش فرا برسد، واجب است خمس منافع منزل در مدت باقیمانده از اجاره را بپردازد. البته، اگر نمی توانسته منزلی در حد شأن تهیه نماید، مگر به این صورت که تمام اجاره بها را همان ابتدا بپردازد، طوری که اگر این کار را انجام ندهد عرفاً کسر شأن وی محسوب شده و مقصر در حق خویش و خانواده اش محسوب شود، در این صورت پرداخت خمس منافع منزل در مدت باقیمانده از اجاره لازم نیست.

در آغاز فصل سوم گفتیم در چند مورد خمس واجب می شود:

اول: درآمد کسبی و در مواردی هم، درآمد حاصل از غیر کسب؛ که توضیحات آن در فصول قبل گذشت. در این فصل به مقدار نیاز به توضیح دیگر اموالی که خمس بر آن واجب میشود می پردازیم:

دوم: مال حلال مخلوط به حرام؛

سوم: معدن؛

چهارم: گنج؛

پنجم: جواهری که با غواصی، یعنی فرو رفتن در دریا به دست می آید؛

ششم: غنیمت جنگ؛

هفتم: زمینی که کافر ذمی از مسلمان بخرد.

مبحث اول: مال حلال مخلوط به حرام

اگر مال حلالی با مال حرام مخلوط شود تکلیف چیست؟ مثلاً کسی ربا گرفته است و آن ربا با اموالش مخلوط است، برای حلال شدن مال باید چه کند؟

این مسئله چند صورت دارد که حکم هر کدام جداگانه بررسی می شود:

1. مقدار حرام و صاحب مال معلوم است:

1. مقدار حرام و صاحب مال معلوم است: (1)

- باید همان مقدار را به صاحبش برگرداند. (مراجع عظام تقلید)

2. مقدار حرام معلوم ولی صاحب مال کاملاً مجهول؛

2. مقدار حرام معلوم ولی صاحب مال کاملاً مجهول: (2)

مثلاً یک سوم اموالش از راه حرام است؛ ولی صاحب مال حرام را حتی به صورت اجمالی هم نمی شناسد:

- باید آن مقدار حرام را به نیت صاحبش صدقه بدهد و احتیاط واجب آن است که از حاکم شرع هم اذن بگیرد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

- باید آن مقدار حرام را به نیت صاحبش صدقه بدهد و احتیاط مستحب اذن از حاکم شرع است. (امام خامنه ای)

- بنابر احتیاط واجب آن مقدار را به مصرفی برساند که هم مصرف خمس باشد و هم صدقه؛ مانند پرداخت به سادات فقیر. (آیت الله مکارم)

3. مقدار حرام معلوم و صاحب مال هم بین چند نفر معین مردد است؛

3. مقدار حرام معلوم و صاحب مال هم بین چند نفر معین مردد است: (3)

اگر کسی می داند یک سوم اموالش از راه حرام است؛ ولی صاحب مال مردد بین چند نفر است:

1- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، المال الحلال المخلوط بالحرام؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، السادس المال الحلال المخلوط بالحرام، سید روح الله

خمنی، تحریر الوسيلة، کتاب الخمس، السابع، جزوه اختلاف فتاوی دی ماه 1400 م 236. امام خامنه ای، دروس خارج مکاسب محرمة، جلسه 603 15/11/1392

2- سید محمد حسن بنی هاشمی خمنی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1814؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، ج 1، ص 390؛ سید روح الله خمنی، تحریر الوسيلة، کتاب الخمس، السابع، امام خامنه ای سایت احکام خمس سوال 81.

3- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما يجب فيه الخمس، م 30؛ سید علی سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الخمس، م 1205؛ سید روح الله خمنی، تحریر الوسيلة،

کتاب الخمس، السابع، الحلال المختلط بالحرام. سایت آیت الله مکارم: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21lid=0catid=44806mid=255504>

- احتیاط واجب آن است که خود را از دین همه آنها خلاص کند (و بنحوی رضایتشان را تحصیل نماید) و اگر ممکن نشد بین آنها قرعه بیندازد (حضرت امام)

- باید به آنها اطلاع دهد؛ پس چنانچه یکی گفت که مال من است و دیگران گفتند مال ما نیست یا او را تصدیق کردند، به همان شخص اول بدهد و اگر دو نفر یا بیشتر گفتند که آن مال ماست، چنانچه با مصالحه و مانند آن نزاع آنها حل نشود، باید برای فیصله نزاع به حاکم شرع مراجعه کنند و اگر همه اظهار بی اطلاعی کردند و حاضر به مصالحه هم نشدند، ظاهر آن است که صاحب آن مال به قرعه تعیین می شود و احتیاط آن است که حاکم شرع یا وکیل او متصدی قرعه باشد. (آیت الله سیستانی)

- هرگاه انسان بداند مال او با اموال دیگران مخلوط شده و مقدار آن معلوم باشد و بداند که مالک آن از چند نفر معین بیرون نیست، ولی نتواند مالک را بطور معین تشخیص دهد، باید در بین همه آنها بطور مساوی تقسیم کند. (آیت الله مکارم)⁽¹⁾

4. مقدار مال حرام را نداند؛ ولی صاحبش را بشناسد

4. مقدار مال حرام را نداند؛ ولی صاحبش را بشناسد:⁽²⁾

- باید یکدیگر را راضی کنند. چنانچه صاحب مال راضی نشود، در صورتی که انسان بداند مقدار معینی قطعاً مال اوست، مثلاً یک چهارم مال، مقدار یقینی را بدهد کافی است؛ هر چند بهتر است مقدار بیشتری را که احتمال می دهد، پرداخت کند. (حضرت امام)

- اگر صاحبان اموال حرام، معلوم هستند، باید رضایت آنان را جلب کند، ولی چنانچه صاحب مال راضی نشود:

مسئله چهار صورت دارد:

(الف) مال در اختیار یک نفر است، در این صورت اگر حداقل مقداری را که می داند مال او نیست به مالکش برگرداند، کافی است و مقدار بیشتر که مشکوک است در ملکش باقی می ماند.

(ب) مال در اختیار هر دو مالک می باشد، در این صورت مال بین دو مالک نصف می شود.

(ج) مال در اختیار فرد ثالثی است که مالک نیست؛ در این صورت این فرد موظف است مال را به تساوی بین افرادی که ملکیت مال بین آنها مشکوک است، تقسیم نماید.

(د) مال در اختیار کسی نیست، مانند اینکه کیسه های گندم در بیابانی باشد؛ در این صورت چنانچه احتمال تعلق مال به هر یک از مالک ها برابر باشد، جایز است مال به تساوی بین صاحبان آن تقسیم شود، یا با قرعه صاحب مقدار مال مشکوک مشخص شود. (امام خامنه ای)

- اگر ممکن است رضایت صاحبش را با صلح و مانند آن به دست آورد، باید این کار را بکند و چنانچه نتواند یکدیگر را راضی کنند، در صورتی که مخلوط شدن مال حرام با حلال به تقصیر خود فرد نباشد، باید مقداری را که یقین یا اطمینان دارد مال آن شخص است، به او بدهد و در این صورت، پرداخت بیشتر از مقدار اطمینان، لازم نیست. اگر در مخلوط شدن دو مال حلال و حرام با یکدیگر، خودش مقصر باشد، علاوه بر پرداخت مقدار یقینی، بنا بر احتیاط واجب باید مقدار بیشتری را که احتمال می دهد، مال طرف مقابل است نیز به او بدهد.

شایان ذکر است، این مطلب در صورتی است که طرفین با هم در تعیین مقدار یا در اینکه سهم هر کس از کدام قسمت مال داده شود نزاع و مشاجره نداشته باشند، و گرنه باید نزد حاکم شرع بروند تا نزاع بین آن دو را حل و فصل نماید. (آیت الله سیستانی)

- باید یکدیگر را راضی کنند و چنانچه صاحب مال راضی نشود در صورتی که بداند مقدار معینی قطعاً مال اوست (مثلاً یک چهارم مال) و در بیشتر از آن شک داشته باشد باید مقداری را که یقین دارد به او بدهد و مقدار بیشتر را که احتمال می دهد مال اوست با او نصف کند. (آیت الله مکارم)

ص: 182

1- نکته: ایشان در حاشیه عروه قائل به احتیاط به مصالحه هستند.

2- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1815؛ سید روح الله خمینی، تحریر الوسیله، کتاب الخمس، الساع: الحلال المختلط بالحرام، امام خامنه ای سایت احکام خمس سوال 81، توضیح المسائل جامع، ج 2، م 751. جزوه ارسالی دفتر امام خامنه ای در خرداد 99 م 12.

5. مقدار مال حرام و صاحب، مال هیچ کدام معلوم نباشد: (1)

- اگر مال حلال با حرام طوری مخلوط شود که انسان نتواند آنها را از هم تشخیص دهد، باید خمس تمام مال را بدهد. بعد از دادن خمس، بقیه مال حلال می شود. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)
- اگر مال حلال با مال حرام طوری مخلوط شود که انسان نتواند آنها را از یکدیگر تشخیص دهد و صاحب مال حرام و مقدار آن، هیچ کدام معلوم نباشد و نداند که مقدار حرام کمتر از خمس (یک پنجم آن مال) است یا زیادتیر یا مساوی آن، با پرداخت خمس آن حلال می شود. (آیت الله سیستانی)
- نکته: شایان ذکر است تمامی صورت ها و مسئله هایی که درباره مال حلال مخلوط به حرام گفته شد، در صورتی است که مال حرام موجود باشد و در ذمه انسان نباشد؛ وگرنه چنانچه مال حرام را مصرف کرده و مدیون شده است، دیگر به موضوع خمس ارتباطی ندارد؛ بلکه داخل در موضوع حق الناس و رد مظالم است. (2)

پیدا شدن صاحب مال بعد از صدقه دادن آن یا پرداخت خمس

اگر خمس مال حلال مخلوط به حرام را بدهد یا مالی که صاحبش را نمی شناسد، به نیت او صدقه بدهد، سپس صاحبش پیدا شود و راضی نشود، وظیفه چیست؟ (3)

- بنا بر احتیاط واجب، باید به مقدار مالش به صاحبش بدهد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

- چنانچه بعد از آنکه مال مجهول المالك، صدقه داده شد، مالک آن پیدا شود و به صدقه دادن آن رضایت ندهد، صدقه دهنده ضامن نیست و لازم نیست مثل یا قیمت آن مال را به مالک بدهد. (امام خامنه ای) (4)

کیفیت محاسبه خمس منفعت کسی که با حرام مخلوط است

اگر مقداری از درآمد - که به آن خمس تعلق گرفته است - با مال حرام مخلوط شده است که مقدار هیچیک را نمی دانم و مالک حرام را هم نمی شناسم، محاسبه خمس چگونه است؟ (5)

- ابتدا برای حلال شدن مال باید خمس مجموع حلال و حرام را بپردازید، مثلاً اگر مجموع حلال و حرام صد میلیون باشد، باید بیست میلیون خمس بپردازید تا حلال شود و بتوانید در آن تصرف کنید، سپس برای پرداخت خمسی که به درآمد تعلق گرفته است میتوانید به یکی از دو روش عمل کنید:

الف. اگر خمس قدر متیقن حلال کمتر از خمس بقیه - 80 میلیون - باشد یعنی از 16 میلیون کمتر باشد، خمس قدر متیقن را بپردازید.

ب. و اگر خمس قدر متیقن حلال مساوی با خمس بقیه یا بیشتر باشد، - یعنی حداقل 16 میلیون باشد - می توانید خمس بقیه را بپردازد. (امام خامنه ای)

مصرف خمس حلال مخلوط به حرام

محل مصرف خمس مال حلال مخلوط به حرام کجاست؟ (6)

- خمس مال حلال مخلوط به حرام که در مسأله قبل ذکر شد، بنا بر احتیاط واجب، باید به قصد اعم از خمس و صدقه از طرف مالک مال، به کسی که مستحق خمس و رد مظالم هر دو می باشد داده شود.

1- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، م 1813. رساله آموزشی، درس 73.

2- سید محمد کاظم طباطبایی، العروة الوثقی مع التعليقات، کتاب الخمس، فصل فیما یجب فیہ الخمس، م 31.

3- سید محمد حسن بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع، ج 2، م 1817. امام خامنه ای، دروس خارج معظم له درس 596 مکاسب محرمة جوائز السلطان

4- امام خامنه ای، آرشیو سؤالات پژوهشی، اموال پیدا شده و مجهول المالك، مظالم عنوان: وسایل جا مانده در تاکسی، کد استفتاء: (ج 2/196) کد 1167015

5- جزوه ارسالی دفتر معظم له، دی ماه 1401، س 246

6- توضیح المسائل جامع، ج 2، م 746.

بنابراین، فرد می تواند نصف آن را به فقیر سید دارای شرایط استحقاق و نصف دیگر را به فقیر برای تأمین حوائج ضروری اش پرداخت نماید، چه سید باشد و چه عام و در هر دو صورت، بنابر احتیاط واجب، این کار با کسب اجازه از مرجع اعلم باشد. (آیت الله سیستانی)

جزوه در حال تکمیل و ویرایش

ص: 184

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.
(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه موفق به تولید نرم‌افزارهای تلفن همراه، کتاب‌خانه‌های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام عليه السلام پشتیبانی می‌شود. برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می‌توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می‌دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهل‌بیت علیهم السلام نیست؟
و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟
به شما تبریک می‌گوییم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

